

**FATİH ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**MECMUA-İ EBÜZZİYA
İnceleme, Tahlilî Fihrist, Seçilmiş Yazılar
1-71. Sayılar**

YÜKSEK LİSANS

**Tez Danışmanı
Yard. Doç. Dr. Ali YILDIZ**

**Hazırlayan
Fatih ORDU**

146276

İstanbul – 2004

FATİH ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

22.09/2004

Enstitümüz Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı 51070101 numaralı yüksek lisans öğrencisi **Fatih ORDU**'nun hazırlayarak Enstitümüze teslim ettiği "MECMUA - I EBUZZİYA - (1 ve 71. sayı) İNCELEME, TAHLİLİ, FİHRİST, SEÇİLMİŞ YAZILAR" adlı tezi, tez jüri üyeleri huzurunda60..... dakika süre ile savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında,ay.birlikli..... (*) ilekabul..... (**) kararı verilmiştir.

Başkan

Yard. Doç. Dr. Ali YILDIZ

(Tez Danışmanı)

Üye

Prof. Dr. Cihan OKUYUCU

(İlgili Anabilim Dalı
Öğretim Üyesi)

Üye

Prof. Dr. Orhân OKAY

(Anabilim Dalı Dışından/
Başka Bir Üniversite
Öğretim Üyesi)

* oybirliği / oyçokluğu el ile yazılacaktır.

** kabul / red ve düzeltme el ile yazılacaktır.

İÇİNDEKİLER.....	III
ÖZET.....	VI
ABSTRACT.....	VII
KISALTMALAR.....	VIII
ÖNSÖZ.....	IX
1. MECMUA-İ EBÜZZİYA'NIN İNCELENMESİ.....	1
1. 1. GİRİŞ.....	1
1. 2. TANZİMAT VE BASIN.....	1
1. 3. DİĞER DERGİLER VE MECMUA-İ EBÜZZİYA.....	2
1. 4. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ FİYATI SERLEVHALARI.....	3
1. 5. MECMUA-İ EBÜZZİYA'NIN NEŞRE BAŞLAMASI.....	4
1. 6. YAYIN PERİYODU VE SAYFA SAYISI.....	5
1. 7. BASIM DAĞITIM MERKEZLERİ.....	5
1. 8. MECMUA-İ EBÜZZİYA'NIN MUHTEVASI.....	6
1. 9. TABLOLAR.....	25
1. 10. MECMUA-İ EBÜZZİYA'NIN YAZAR KADROSU.....	34
2. YAZAR ADLARINA GÖRE FİHRİST.....	45
3. KONULARA GÖRE FİHRİST.....	72
4. MECMUA-İ EBÜZZİYA'DAN SEÇİLMİŞ YAZILAR.....	107
4. 1. DİL VE EDEBİYAT.....	109
4. 1. 1. Türk Dili ve Edebiyatı.....	109
4. 1. 1. 1. Edebiyat Tarihi.....	109
Lugaz.....	109
Emil Zola Mesleği Üzerine Mülahazat.....	110
4. 1. 1. 2. Edebî Eserler.....	112
A- Atasözü.....	112
Boşnakların Durub-ı Emsâli.....	112
Fransızlara Ait Bir Darb-ı Mesel.....	117
Türklerin Eski Bir Meseli.....	118
B- Biyografi.....	119
Emil Zola.....	119
Çars Dikins.....	124
Epikür.....	130
C- Hatıra.....	137
Bir Dükkânın Tarih-i Ahvâli.....	137
D- Hikâye.....	141
Haziranın Yirminci Günü.....	141
E- Mektup.....	146
(?).....	146
F- Veciz Söz.....	147
Felsefe-i Avam.....	147
4. 1. 1. 3. Tenkit ve Polemik Yazıları.....	148
İfade-i Mahsûsa.....	148
Said Beyefendi Hazretlerine Mektup.....	149
Bir Mu'teriz-i Mutasallife Cevap.....	150
Midhat Efendi Hazretlerine.....	152
Midhat Efendi'nin Sahib-i Mecmuaya Cevabı.....	153
Tebkât.....	154
İfâde-i Cevâbiye.....	155
Filoloji Lengüistik.....	158

Edebiyatımıza Mütteâllik Bir İki Söz	159
Yine Islah-ı Huruf Davası	167
4. 1. 1. 4. Dilbilimi	169
Nargile Lâfzının Aslı	169
4. 2. TARİH	170
4. 2. 1. Osmanlı Tarihi	170
Münif Paşa'nın Hukuk Dersinden Bir Fıkra-i Latîfe	170
4. 2. 2. Avrupa Tarihi	171
Napolyon Bonapart'ın Hususiyât-ı Ahvâli	171
Kromvel'in Mağzı	175
4. 2. 3. Medeniyet Tarihi	176
A- Tarihçe	176
Kahveye Dair Bazı Malumât	176
Moda	179
Çatal	181
Eldiven	182
Şemsiye	183
Nev York'ta Bir Kitaphane	184
Üzüm	185
Kukla	186
B- Şehirler ve Mekânlar	188
İskenderiye Şehriyle Ahali-i Kadimesi	188
4. 3. FELSEFE	191
Sokrat'ın S uret-i İdamı	191
4. 4. TASAVVUF	193
Alem-i Misâl Yahud şeyh Muhiddin-i Arabî	193
4. 5. AHLÂK	199
Felsefe-i Avam	199
4. 6. EĞİTİM	200
İstanbul'da İlk Encümen-i Ulûm	200
Fransa'da Maarif	202
Maarif-i İslâmiyye	203
4. 7. SOSYAL MESELELER	206
Bir Kadının Erkekler Hakkındaki Malûmâtı	206
4. 8. SOSYOLOJİ	207
Çingânelere Dair Malûmât	207
4. 9. PSİKOLOJİ	210
Nefs-i Natıka	210
4. 10. ANTROPOLOJİ	211
Uruk'ı Beşerin Taksimâtı	211
4. 12. BASIN YAYIN	213
Avrupa Şark'ı Bilmez	213
Pöti Jurnal	215
Matbuat-ı Musavvere ve Mevkûte	219
Kalad Dera Dayç	224
4. 13. İKTİSAD	226
İdare-i Beytiyye	226
4. 14. FEN BİLİMLERİ	230
4. 14. 1. Tıp	230
Taun	230

4. 16. HABER	232
Şuûnât-ı Medeniye I	232
Şuûnât-ı Medeniye II	234
Malûmât-ı Mütenevvia	235
4. 17. ÖNSÖZ	237
Ashâb-ı Mütâlaaya	237
Makame-i Şükran	238
4. 22. TERCÜME	240
4. 22. 1. Edebiyat	240
A- Deneme	240
Kabristan	240
B- Mektup	241
Aleksandr Düma Fis'in Mektubu	241
C- Nutuk	247
Bir Nutuk	247
D- Şiir	249
Volter'in Hal-i İhtizârında Söylediği Bir Kıt'anın Nazmen Tercümesi	249
4. 22. 2. Basın Yayın	250
İngiliz Kadınları ve Alfons Dode	250
5. KAYNAKÇA.....	252
6. EKLER.....	254

ÖZET

Fatih Ordu

Yard. Doç Dr. Ali Yıldız

Ebüzziya Tevfik tarafından 1880-1912 yılları arasında aylık olarak çıkarılmış olan Mecmua-i Ebüzziya'nın 71. sayılı koleksiyonu taranarak hazırlanan tezimizin birinci bölümünde, dergiciliğin tarihi gelişimiyle birlikte Mahfil'in bu tarihçe içindeki yerinden, şekil ve muhteva özelliklerinden, son olarak da yazar kadrosundan bahsettik. Mahfil'le ilgili bilgilere ulaşmada kolaylık sağlayacağını düşündüğümüz iki tabloya da yine bu bölümde yer verdik.

İkinci bölümümüz olan "Yazar Adlarına Göre Fihrist"te dergideki tüm yazıları yazarların isimleri altında guruplandırdık. Bunu yaparken yazarları alfabetik sıraya yerleştirdik. Yazarı belli olmayan yazıları ise fihristin sonundaki "İmzasız" bölümde gösterdik.

"Konulara Göre Fihrist" adını taşıyan üçünü bölümde listelediğimiz yazıları, ilintili olduğu her bir konu başlığının altında gösterdik.

Çalışmamızın dördüncü bölümünde ise Mahfil'den seçtiğimiz yazıların transkripelerine yer verdik. Özellikle edebiyatla ilgili yazıları tercih ettiğimiz bu bölümdeki yazıları sıralarken, konulara göre düzenlediğimiz fihristin sırasına riayet ettik.

Tezimizin son bölümünü ise çalışmamız esnasında faydalandığımız kaynakları gösteren ayrıntılı bir bibliyografyaya ayırdık.

ABSTRACT

Fatih Ordu

Yard. Doç. Dr Ali Yıldız

In the first part of our thesis, we scanned the complete collection of montly Mecmua-i Ebüzziya, whic was published between 1880 and 1912 by Ebüzziya Tevfik. We studied the historical development of magazine publishing, the place and role of Mahfil in this history the form and content properties of Mahfil, and its contributors. In the first part of the thesis we included two tables, to help people get information about Mahfil.

In the second part, entitled as “Index of Contrubutors” we classified all the articles under the names of the contributors. We arranged the names of the contributors alphabetically. The anonymous article were classified as “unsigned” and put at the end of the index.

In the third part, entitled as “Index of Subject Matters”, we classified the articles under the name of topics.

In the forth part we included the transcriptions of the articles we chose. We preferred articles about literature and we arranged the articles according to the index of subject matters.

In the last part we prepared a detailed bibliography showing the resources which we used while preparing the thesis.

KISALTMALAR

- age : Adı Geçen Eser
c. : Cilt
Nu. : Numara
M. : Medeniyet
İ. : İslâm
O. : Osmanlı
s. : Sayfa
bsk. : Baskı
Yay. : Yayınevi
Kit. : Kitabevi
Üni. : Üniversite
A.Ş. : Anonim Şirketi
M.E.B.: Milli Eğitim bakanlığı
T.D.K.: Türk Dil Kurumu
T.E.V. : Türk Edebiyatı Vakfı
T.T.K. : Türk Tarih Kurumu

ÖNSÖZ

Tanzimatın ilanı, Osmanlı tarih ve edebiyatında mühim bir değişime sebep olmuştur. Fermanın ilanını takip eden yıllarda büyüyüp yetişen edipler, batıda gördükleri yenilikleri takip etmek ve anlatmak için ciddi bir gayretin içine girdiler. Sanatı, edebiyatı ve basın yayını bu yeni medeniyeti ve şartlarını göstermede bir araç olarak kullandılar. Tanzimatın birinci nesil yazarlarının hemen hepsinin gazeteci oluşu, Tanzimat yıllarında basın yayının önemini anlamamıza yeter.

Matbaacılığı Şinasi'nin yanında öğrenen Ebüzziya Tevfik, üslendiği basın ve yayın faaliyetleriyle devrinin hafızası gibidir. Bugün Tanzimat devrini araştırmak için başvurduğumuz pek çok süreli yayın ve antolojide onun emeği vardır. Bu sebeple de Tanzimatçılar hakkında bugün bildiklerimizin pek çoğunu bize öğreten odur.

Sıkı bir sansürün uygulandığı yıllarda gazetecilik yapan Ebüzziya Tevfik de, pek çok meslektaşı gibi, yasaktan payını aldığı ve gazetelerinin bir bir kapatıldığını görüyoruz. Neyse ki o hiç yılmadı. Mecmua-i Ebüzziya da, tekrar bir gazete müsaade alamadığı böyle bir zamanda "fen ve maarıftan" bahsedeceğini belirterek Nezaret-i Maarif-i Umumiye'den aldığı izin üzerine yayın hayatına başladı.

1880'den itibaren çıkmaya başlayan, çeşitli kesintilere uğramakla birlikte yaklaşık otuz bir yıl boyunca yayın dünyasında kalan ve 159 sayı neşredilen Mecmua-i Ebüzziya, hiç şüphesiz özellikle Abdülhamid döneminin en önemli vesikaları arasındadır. Bu mühim vesikanın sayılı makale ve birkaç kitabın dışında gerektiği şekilde incelenmemiş olması üzücüdür. Oysa bu eserlerde, bugün geldiğimiz şartlara, hangi çetin yollardan geldiğimizi daha iyi görmemiz mümkündür.

Yetmiş iki sayısını inceleme imkânını bulabildiğimiz bu mecmuanın ansiklopedik bir nitelik taşıması dikkat çekicidir. Derginin böyle bir kimliğe yakın duruşunda Ebüzziya Tevfik'in, bütün Tanzimatçılarda olduğu gibi, halkı bilgilendirme gayreti olmalıdır. Tercüme yazılarının çokluğu ise, özellikle Batı medeniyetinin durumunun yakından takip edildiğini gösteriyor. Bu yazılardan Batı medeniyetine ait geçmiş bilgilerin aktarıldığı gibi son gelişmelerin de yakından takip edildiğini görüyoruz.

Bununla birlikte edebiyata ayrılan bölüm diğer alanlardan fazladır. Özellikle neşredilen mektuplarda edebiyatçıların o günkü problemlerini ve ilişkilerini çıplak şekilde görmek mümkündür. Bu yazıların pek çok araştırmada kaynak olarak kullanılmış olması Mecmua-i Ebüzziya'nın önemini gösteriyor.

Yaptığımız bu çalışmada Mecmua-i Ebüzziya'nın yetmiş ikinci sayıya kadar olan kısmının incelemesi mevcuttur. Tezimiz dört bölümden meydana gelmiştir. Birinci bölümde, dergiciliğin tarihi gelişimiyle birlikte Mecmua-i Ebüzziya'nın bu tarihçe içindeki yerinden, şekil ve muhteva özelliklerinden, son olarak da yazar kadrosundan bahsettik. Mecmua-i Ebüzziya ile ilgili bilgilere ulaşmada kolaylık sağlayacağını düşündüğümüz üç tabloya da yine bu bölümde yer verdik. Bu tablolarda derginin yayınlandığı tarihler, basım dağıtım merkezleri, fiyatı ve sayfa adedi gösterilmiştir.

İkinci bölümde "Yazar Adlarına Göre Fihrist" yer almaktadır. Burada dergideki bütün yazıları, yazarların isimleri altında gruplandırdık. Bunu yaparken yazarları alfabetik sıraya göre yazdık. Yazarı belli olmayan yazıları ise fihristin sonundaki "İsimsiz" bölümünde gösterdik.

Üçüncü bölümde "Konularına Göre Fihrist" oluşturmaktadır. Dergideki yazılar, içinde buldukları veya ilgili oldukları konulara ve türlere göre sınıflandırılmıştır. Yazıların çeşitliliği ve bir çok alanla ilgili olmaları bizi tasnif konusunda hayli düşündürdü. Yazıları yerleştirirken birden fazla alanla ilgili olan yazıları ilgili oldukları alanların her birinde ayrı ayrı gösterdik.

Dördüncü bölümde ise Mecmua-i Ebuzziya'dan seçtiğimiz yazıların yeni harflerle metinleri yer almaktadır. Özellikle edebiyatla ilgili yazıların tercih edildiği bu bölümde yazılar, konu fihristteki sırasına göre düzenlenmiştir.

Bu tezin hazırlanmasında her konuda bilgisini esirgemeyen ve yardımcı olan Yard. Doç Dr. Ali Yıldız'a; müsamahakâr tutumları, yol göstermeleri ve teşvikleriyle Prof. Dr. Orhan Okay ve Prof. Dr. Cihan Okuyucu'ya şükranlarımı sunarım.

Çalışmalarım boyunca yardımlarından dolayı İsa Yar, Ahmet Bilgü ve Recai Keskin'e, son olarak da iki yıldır evin bütün yükünü üzerine alarak bu çalışmanın ortaya çıkmasını sağlayan eşim Nesibe Ordu'ya teşekkür ederim.

Fatih ORDU
İstanbul-2004

1. MECMÛA-İ EBÛZZİYA'NIN İNCELENMESİ

1. 1. GİRİŞ

Türkler gibi büyük bir maziye sahip olan bütün milletlerin geçmiş tarihleri incelendiğinde bazen parlak bazen de silik dönemler yaşadıklarını görmek mümkündür. Bu milletler hakkında iyi bir analizin yapılabilmesi için de mevcut hâlden çok, tarihin derinliklerine inip onu bütünüyle görmek şüphesiz en sağlıklı olanıdır.

Batı medeniyeti ile karşılaşmamız sonrasında sosyal hayatımızda hemen her alanda değişimler olmuştur. Bu değişimler tabii bir değişim olmamasından dolayı bir kırılma noktası olarak da adlandırılabilir. Zaten bu pek çok ilim dalı gibi edebiyat tarihini incelerken de bu kırılmanın göz önünde tutulmak zorunluluğuna şahit oluruz. Bütün bu sebeplerle bugün içinde bulunduğumuz düşünce ve sosyal hayat seviyesinin iyi anlaşılabilmesi için, Tanzimat ile birlikte meydana gelen kırılmayı ya da 'yenileşme'yi ve bu yenileşmenin peşinden getirdiği 'mecra değiştirmeyi' iyi görebilmek lazımdır.

3 Kasım 1839'da Gülhane'den halka okunan ve beş cümle yetmiş yedi satırdan müteşekkil olan ferman, konu olarak hukuki bir takım düzenlemelerden ibarettir. Hukuki kanunnamelerden ziyade, Tanzimat bu güne kadar bir kavram olarak ele alınmıştır ki, mühim olan taraf da budur. Çünkü Tanzimatla beraber –biraz cebri de olsa– Türk efkarı bin yıla yakın beslendiği kaynakları terk ederek, düşüncüsü, realite anlayışı, hayat karşısındaki tavrı eskiye rağmen neredeyse taban tabana zıt yepyeni bir dünya ile temasa geçer. Bu mecra değiştirmenin, halktaki tabii bir değişim değil, bizzat devlet tarafından halka doğru yayılan bir yenilenme olduğunun yeniden altını çizelim.

Tanzimatla beraber Avrupa'daki pek çok edebî türün Osmanlı'ya girdiğini görüyoruz. Bu türlerin en önemli taşıyıcısı kuşkusuz basın yayıdır. Hatta tek başına pek çok edebî türü taşımasının yanında sosyal hayata da getirdiği hareketlenmeyi de katarsak devrindeki etkisi ortaya çıkar. Daha açık bir ifadeyle, Bab-ı Âli'nin gücüne, ilk özel gazetenin hemen ardından basın yayının ortak olmaya başladığını söylemek mümkündür.

Tanzimatla başlayan kırılma ve basın yayının hakim güce ortak olma süreci hâlâ devam etmekte midir tartışılabilir. Bu tartışmaların sağlıklı yapılabilmesi için de eldeki belgelerin ortaya çıkarılması ve incelenmesi şarttır. Bu düşünceden hareketle bu çalışmamızda çok yönlü olduğunu düşündüğümüz ve ansiklopedik bir karakter taşıyan Mecmûa-i Ebüzzıya'yı incelemeye çalıştık. Amacımız, Mecmûa-i Ebüzzıya ile birlikte derginin kesintilerle dahi olsa neşredildiği 1880 ve 1912 yıllarındaki basın yayın hayatını konumuzun imkanı dahilinde görebilmek ve gösterebilmektir.

1. 2. TANZİMAT ve BASIN

İlk özel gazete olan Tercüman-ı Ahval'in 1860'ta çıkarılmaya başlaması, Osmanlıdaki basın yayın hayatını da bu tarihten itibaren ele almamızı gerektirmektedir. 1860 öncesi 'resmi gazete' sıfatını taşıyan Takvim-i Vekâyi (1831) ve yarı resmi bir gazete olarak kabul edilen Ceride-i Havadis(1840)' elbette bugün bildiğimiz manasında gazeteden daha başka şeylerdi. 19. asır gazeteciliğini ele alan Tanpınar¹, farklı hususiyetleri olan bu ilk basın hayatını belli bir tasnife koyarak incelemeyi uygun bulur. Tercüman-ı Ahval'e kadar olan hareketleri birinci döneme alırken; bu gazetenin yayın hayatına girmesi ile Vatan

¹ Tanpınar, Ahmed Hamdi, 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Çağlayan Kitabevi, İst. 1988, s. 249 vd.

Yahut Silistre piyesi(1873)'ne kadar geçen zamanı ikinci bir dönemde, piyesin tesiriyle oluşan havadan sonraki zamanı bir üçüncü döneme yerleştirdiğini görüyoruz..

Tercüman-ı Ahval'den 1873'e kadar olan dönemi 19. asırda gazeteciliğin en mühim dönemi olarak görmek mümkündür. Ülkede siyasi insiyatif 1826'da ulema, asker, padişah üçgeninden yalnızca padişaha, 1839'da padişaktan Bab-ı Âli'ye geçmişse Tercüman-ı Ahval'in açtığı koridorda 1860 sonrası gazeteciliğe geçmiş gibidir. Bu dönemde yetişen Şinasi, Namık Kemâl, Ziya Paşa, Ahmed Midhat, Ebüzziya Tevfik, Recaizade Ekrem ve Muallim Naci gibi pek çok simanın gazeteden ve gazetecilikten yetişmiş olması manidardır.

Tanpınar'ın ikinci dönem olarak ele aldığı I. Meşrutiyet ve peşinden gelen istibdad devri, basın yayın dünyasında gazeteden çok dergiyi ön plana çıkarır. Dergiyi ön plana çıkaran amillerden birinin de 1867'de Âli Paşa tarafından yürürlüğe konan Kararnâme-i Âli olduğunu unutmamak lazımdır. Bu kararnâmenin ardından basın yayın faaliyetlerinin çok sıkı denetlendiği bir dönem başlar. 1909'a kadar geçerliğini koruyan bu karar, basın yayın dünyasının hürriyetini kısıyan en önemli kanun hükmündedir. Pek çok gazete ve derginin yayın hayatına bu kararnâme gereğince son verilmiştir.

Bütün bu menfi kanunlara rağmen bu dönemde yayın hayatında kalabilmiş gayet ciddi gazetelerin varlığı da aşikârdır. "*Papadopulas ve Şemseddin Sami'nin birlikte çıkardıkları Sabah, Ahmed Midhat'ın kurduğu Tercüman-ı Hakikat, Ahmed Cevdet'in (Türk Gazetesi) başlığı ile yayınladığı İkdam, Murat Bey'in çıkardığı Mizan bu dönemde yayınlanmaya başlayan ve daha sonraki yıllarda da yayınlarını sürdürecektir olan belli başlı gazetelerdir. Bunlardan ilk üçü esaslı ve devamlı gündeliklerdir.*"²

Mecmûa-i Ebüzziya, Servet-i Fünun, Mahfil, Şark, Hazine-i Evrâk, hafta ve Gayret bu dönemde öne çıkan dergi isimleridir. Servet-i Fünun içlerinde en tanınanı olsa da diğer dergi sayfalarında da devri görüp anlayabileceğimiz önemli yazıların varlığı göz ardı edilemez.

Mecmûa-i Ebüzziya, ismini de aldığı Ebüzziya Tevfik'in Osmanlıcı olarak tanınan fikrî yönü münasebetiyle, Osmanlıcı bir dergi olarak nitelendirilmiştir. Bununla birlikte nasıl ki Yeni Osmanlılar Cemiyeti içinde Osmanlıcı, İslamcı, Türkçü ve Batıcı gibi pek çok meyli içinde barındırdı ise Mecmûa-i Ebüzziya'yı da bu şekilde çok yönlü değerlendirmek kanaatimizce yerinde olur.

1. 3. DİĞER DERGİLER ve MECMÛA-İ EBÜZZİYA

Türkiye'de ilk dergi Vakâyi-i Tıbbiye'dir (1849). Daha sonra Münif Paşa'nın çıkardığı Mecmûa-i Fünun adlı dergi birincisine göre daha çok dergi sıfatını taşıdığından ilk ciddi dergi addolunabilir.

Vekâyi-i tıbbiye'nin 1849'da çıkışından itibaren 1908 yılına kadar, Osmanlı Devletinin sınırları içinde ne kadar dergi yayınlandığı kesin olarak tesbit edilememiştir. Dolap, Mecmûa-i Nevâdir-i âsâr, Müteferrika, Revnâk, Âsâr-ı Perâkende bu ilk yılların ilk önemli yayınları arasındadır. Mecmûa-i Ebüzziya'nın da yayınlanmaya başladığı 1880 sonrasında ise Mecmûa-i Âsâr-ı Edebiyye, Bağçe, Sümruh-ı Edeb, Hazine-i Evrâk, Hafta, Âfak, Mecmûa-i Âsâr, Güneş, Gayret, Servet-i Fünun ve Uyanış³ gibi pek çok önemli dergi yayınlanmaktadır. Şüphesiz Servet-i Fünun devrin en çok araştırılan ve edebiyat tarihimize en çok tesiri olmuş bir dergidir. Bunun yanında diğer dergilerin arkasında Beşir Fuad, Semseddin Sami, Menemenlizâde Tahir, Mehmet Ârif gibi devrin en kuvvetli edebî

² İnuğur, M. Nuri, Basın ve Yayın Tarihi, Der Yay., İstanbul, 2002, s. 274

³ Geniş bilgi için bkz: Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergah Yay., İstanbul 1977, c. II, s. 247 vd.

şahsiyetlerini görüyoruz. Bu da en azından edebiyat araştırmacısı için bu dönemdeki bütün dergilerin önemini bir kez daha öne çıkarıyor.

Mecmûa-i Ebüzzıya basım tekniği ve yazılarını yayınladığı Namık Kemâl gibi Ziya Paşa gibi yazarlarıyla döneminde kabul görüyordu. Namık Kemâl ve arkadaşlarının yazıları, önemli edebî ve tarihi şahıslara ait biyografi yazıları ve tercüme yoluyla Avrupanın yakın takip ediliyor oluşu Mecmûa-i Ebüzzıya'nın en göze çarpan farkıdır. Zaten kesintilere uğramasında da, giriştiği kalem kavgalarında da en baş sebep olarak bu özelliklerinin olduğunu görmek mümkün. İleride ilgili konularda bu hususları daha derin incelemeye çalışacağız.

1. 4. MECMÛA-İ EBÜZZIYA'NIN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ, FİYATI VE SERLEVHALARI

Mecmûa-i Ebüzzıya 19,5 x 27 cm ebadlarında orta boy bir mecmûadır.

Ebüzzıya 1. cildin sona ermesi münasebeti ile ele aldığı Makame-i Şükran⁴ adlı yazıda derginin fiatı, şekil özellikleri ve estetiği hakkında da bilgi vermektedir. Derginin 12. sayıya ulaşmasından dolayı duyduğu memnuniyeti belirterek okuyucuya teşekkürle başlayan bu yazıda, “*Bendenizin bu bâbdaki maksadım ise ihvân-ı vatan arasında –velev bu derecelerde nâçizâne olsun- neşr-i ma’rifete vesâtettir.*” cümlesiyle dergi çıkarmasındaki gayesini açıklamaktadır. Peşinden gelen cümleler hem derginin niteliğini hem de mevcut zamandaki neşriyatın durumunu göstermesi bakımından mühim bulduğumuz için buraya kaydediyoruz:

“*Şu hizmet-i âcizânemden bir güne menfaat-i maddiye arzûsunda değilim; fakat mutazarrir olmağı da istemem; zîrâ hadd-i enkerde tatîl-i himmetimi mûcib olur.*”

Ma’lûm olduğı üzere memleketimizde neşriyât ile iştigâl edenlerin hemân kâffesi cidden sezâ-vâr-ı ta’zîyet bir hâldedir.

Burada bir adam neşrettiğı bir eserin mahsûlâtını mesârifâtıyla başa baş getirirse kendisini pek büyük bahtiyâr bilmelidir. Cenâb-ı Hakk’ın lûtfuna teşekkür ederim ki her nasılsa meydana koyduğum şu risâlem sarfını ödeyecek derecede rağbet-i âmmeyi kazanmıştır. Eğer ki basmacılık ve kitâpçılık âlemindeki emsâllerimizin tavrını taklît ile eserimizi paçavra kâğıtları üzerine siyâh boya sürmekten ibâret bir hâlde çıkarsak ihtimâl ki şimdiki îrâdı yalnız bir nüshasının mesârifini değil belki beş def’asının muhtâc olduğı mesârifi ifâyâ kifâyet ederdi. Ne çâre ki bendeniz nefsimde nefâyise ne kadar münhemik isem “Eserimdir.” diye meydana koyduğum bir şey’in dahi hiç olmazsa şekl ü sûretçe olsun nefis olmaklığını arzû edenlerdenim.”

Yukarıdaki metinde Ebüzzıya'nın maddi kazanç peşinde olmadığını, zaten o dönemdeki matbaacılığın buna imkân tanımadığını, buna rağmen Mecmûa-i Ebüzzıya'nın pek çok benzeri gibi alelade kağıtlara üstünkörü boyalar çekmekten ibaret olmadığını izahı mevcut. Ebüzzıya'nın matbaacılıkta ne kadar ileri gittiğini onun matbaacılığı ile ilgili hazırladığımız bölümümüze bırakıyoruz.

Yazının devamı incelendiğinde derginin pahalı olmasından dolayı şikayetlerin varlığı anlaşılmaktadır: “*Ve binaen-aleyh mecmûamızın bedelini galî gören yârân-ı ma’rifeti işbu eser-i nevîn ile biz de tecrübe eyleyeceğiz.*”

Mecmûa-i Ebüzzıyanın fiyatında zaman içinde değişiklikler olmuştur. 54. sayıya kadar derginin fiyatının 3 Kuruş olduğu kapaklarda görülüyor. 54. sayıdan itibaren fiyat belirtilmemiştir. Takvim-i Ebüzzıya'nın arkasında çıkan Mecmûa-i Ebüzzıya'ya ait reklam metninde “*112 sahifeyi hâvî risâle-i şehriyyedir*” ve “*Beher cüzü: 5 kuruştur.*” kaydı

⁴ c I, Nu: 12, 1299, s. 353-356

mevcuttur. Derginin yalnızca 54, 55, 56 ve 57. sayıları 112 sahife çıktığına göre reklâm bu sayılara ait olmalıdır. Bu sayılara kadar 32 sayfa çıkan derginin fiyatının 3 kuruştan beş kuruşa yükselmesinde sayfa sayısı etkili olmuş olmalıdır. İncelediğimiz diğer sayılarda fiyat ibaresine rastlamadık. Mecmûa-i Ebüzzıya'da nüsha kapaklarında verilen fiyatlar *Tablo 3*'de mevcuttur.

Mecmûa-i Ebüzzıya'nın ilk cildinde derginin adı talik hat ile yazılıdır. Bu talik yazı ikinci ciltten itibaren yerini daha süslü bir kûfi yazıya bırakır. Bu yazıların kendisi iyi bir hattat olan ve pek çok mimari eserde özellikle kûfi hatla yazıları bulunan Ebüzzıya yazmış olmalıdır. Ziyad Ebüzzıya'nın Matbaa-i Ebüzzıya makalesinde de bunu daha açık izah etmektedir:

*“Ebüzzıya'nın matbaacılığı sırasında matbaalarımızda kapak ressamı, grafist, hattat gibi kimselerin çalıştırılması usûlü olmadığından matbaada basılan bütün eserlerin kapak tertibi, renk kompozisyonu ve ekserisi kûfi hatla olan başlıklarını yazmak, çiçek süslemelerini, eserlerin tanzimini, kâğıt ve kapak seçimini yapmak Ebüzzıya'nın elinden çıkardı.”*⁵

Bu açıklamadan ikinci ciltten itibaren olan kûfi başlıklı yazı ile dergideki desenleri Ebüzzıya'nın elinden çıktığı anlaşılmakta.

Başlığın hemen altında ise derginin amacını izah ettiğini düşündüğümüz *“Masivâ şâibesinden dili tathire çalış/ Pertev-i hikmet u irfân ile tenvîre alış”* mısraları yer almaktadır. Hemen bunun altında ise *“Fünûn ve maariften bahseder; ve her şehri Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur mecmûa-i mevkutedir.”* yazısı mevcuttur. Yazıların yayın süresi içindeki değişimini *Tablo 3*'te vermeye çalıştık. Cilt kapağında ise çeşitli süslemeler mevcuttur ve bu süslemelerin arasına belli aralıklarla çoğu İslâm dünyasından olmak üzere, İbn-i Sina, İbnü'r Rüş, Yakub-ı Kindî, Gelenbevî İbn-i Hayyan, Meymûn-ı Vasıfî ve Şinasi gibi tanınmış şahsiyetlerin isimleri konmuştur. Bu isimlerin aralarında *“Beşikten mezara kadar ilim isteyiniz.”* mealinde olan hadis-i şerifin aslına ait kelimeler yerleştirilmiştir. Derginin dış kabında bu bahsettiklerimiz kayıtlı iken iç kaplarında daha çok Ebüzzıya'nın matbaasında bastığı, kendine ve başkalarına ait kitapların reklamları görülmektedir. Bunlar da bize derginin şekil özellikleri ile dahi gayesini ve ilime verdiği önemi aşikâr ediyor.

Uzun bir aradan sonra 54. sayısıyla yeniden yayınlanmaya başlayan dergi kapağındaki isim yazısı, eskisi gibi kûfi olmakla birlikte etrafındaki süslemeler kaldırılmıştır. Bu bizde verilen kesintilerle Ebüzzıya Tevfik'in estetik kaygılarının da körelmeye başladığı zannını uyandırmaktadır.

1. 5. MECMÛA-İ EBÜZZIYA'NIN NEŞRE BAŞLAMASI

Mecmûa-i Ebüzzıya'nın neşre başlaması (1880), II. Abdülhamid dönemine rast gelmektedir. Bu yıllarda süreli bir yayına sahip olmayan Ebüzzıya Tevfik siyasi bir gazete ya da dergi çıkarmanın zorluklarını da pekala bilmektedir. *“Bir gazete çıkarmaklığımı astid'a eyledim. Hiçbir şey ferman buyrulmadı.”* sözlerinden o yıllarda bir gazete çıkarma teşebbüsünde bulunduğunu bunda da başarısız olduğunu anlamak mümkün.⁶

Bütün bunların üstüne Ebüzzıya Tevfik Bey, *fünûn ve maariften* bahseden bir dergi çıkarmak ister ve aldığı izni ilk numaranın ilk yazısı olarak da neşreder. Alınan iznin metni şöyledir: *“Ebüzzıya Tevfik Beyefendi funûn ve maariften bahsetmek ve on beş günde bir çıkarmak üzere Mecmûa-i Ebüzzıya nâmıyla bir risale-i mevkûtenin tab ve neşrine ruhsat*

⁵ Ebüzzıya, Ziyad, “Matbaa-i Ebüzzıya”, TDE Ans., c. 6, s. 160

⁶ Konu hakkında geniş bilgi için bkz: Bilgegil, M. Kaya, “Ebüzzıya Tevfik'e Dair”, *Yakın Çağ Türk Kültür ve Edebiyatı Üzerine Araştırmalar II*, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1980, s 203.

i'tâsını istid'a etmiş olmakla kat'a politika mesâiline tasaddi etmemek ve Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de kanûnen tanınmış olan edyâna ve âdâb-ı umumiyeye mugâyir mebâhisden ictinâb etmek ve her cüz'ünün neşrinde iki nüshasını Te'lif ve Tercüme Dairesi'ne itâ etmek şartıyla mîr-i mumâ-ileyhe işbu ruhsatnâme itâ kılındı. 9 Şaban 1297/17. Temmuz 1880 (Nezâret-i Maarif-i Umumiyye)"⁷

Ebüzziya Tevfik Mecmûa-i Ebüzziya'nın 94. sayısında yer alan *Bir Hasbihal*⁸ isimli yazısında bu ruhsatnâmenin *Münif Paşa merhumun ikinci defaki nezâretlerinde istihsâl edildiğini* öğreniyoruz. "O tarihte 'Encümen-i Teftiş ve Mu'ayene' yerinde 'Encümen-i Te'lif ve Tercüme' bulunduğundan, basımdan önce müsveddelerin gösterilmesi usulü yoktu. Söz konusu ruhsatnâmeye istinâden 15 Ramazan 1297'de Mecmûa-i Ebüzziya, yayımlanmaya başlamıştı."⁹

Derginin sansüre uğrayışını ya da çeşitli vesilelerle oluşan ara vermelerini diğer bir başlıkta yayın periyodunda ele alacağız.

1. 6. MECMÛA-İ EBÜZZİYA'NIN YAYIN PERİYODU ve SAYFA SAYISI

Mecmûa-i Ebüzziya'nın yayın iznini ve bu iznin peşinden neşriyata başlamasını yukarıda izaha çalışmıştık. Mecmûa-i Ebüzziya'nın yayın dönemlerine ilişkin çeşitli kaynaklarda bilgiler bulunmasına rağmen maalesef bu bilgilerin pek çoğu doğruluktan uzaktır. Bu hususta en kayda değer çalışma Alim Gür'ün verdiği bilgilerdir.

Mecmûa-i Ebüzziya yayını 8 defa kesintiye uğramıştır. Kesintilerin toplamı 25.5 yılı bulmaktadır. Bu ara vermelerin tek sebebi sansür değildir. İlk kapanışın ardından yayınladığı 21 numaralı dergideki *İlân-ı Husûsi* adlı yazıda geçen sürede dergiyi yayınlamamasının sebebi olarak yeni matbaasını kurma çalışmaları olarak göstermektedir¹⁰. Bizim incelediğimiz sayılarda bundan sonra bir daha kesinti sebebi açıklanmaz. 94. sayıdaki *Bir Hasbihal* başlıklı yazıda bu eksiklik giderilmeye çalışılmış gibidir. Bununla birlikte bu yazıda kesintiye uğramalar tam bir vuzuhla izah edilmemiş sadece kısa değinmelerle yazı inceleme heyetlerinin ve de kurallarının değişmesinden bahsedilmiştir. Buna göre 53. nüshadaki değişikliğin sebebi Encümen-i Te'lif ve Tercüme'nin yerine geçen Encümen-i Teftiş ve Muayene'nin yayımlanacak yazıları önceden komisyona gönderme şartı getirmeleridir. Bahsettiğimiz sayılar ve yayın periyotları *Tablo 1* ve *3*'te ayrıntılı olarak mevcuttur.

53. sayıya kadar dergi 32 sayfa çıkar. 54 ve 57. sayılarda sayfa sayısı 112'dir. 58 ve 59. sayılar ise 96 sayfa olarak çıkar. 60. sayıdan bizim incelediğimiz 71. sayıya kadar sayfa sayısının yeniden bir düzene girdiğini ve 48 sayfa üzerinden yayımlandığını görüyoruz. 71. sayısını da dahil olmak üzere toplam sayfa sayısı 2912'dir.

1. 7. BASIM ve DAĞITIM MERKEZLERİ

Mecmûa-i Ebüzziya'nın matbaası hakkında bilgi vermek için Ebüzziya Tevfik'in matbaacılık hayatına kısaca göz gezdirmekte fayda var. İyi bir edip ve yazar olan Ebüzziya Tevfik üzerinde yazılan yazılarda da daha çok onun matbaacılığı üzerinde durulmaktadır ki

⁷ M. E. Nu: 1, 15 Ramazan 1297, s.1

⁸ M. E. Nu: 94, 5 C. e. 1329, s. 481

⁹ Gür, Alim, "Ebüzziya Tevfik Hayatı; Dil, Edebiyat, Basım, Yayın ve Matbaacılığa Katkıları" Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1998

¹⁰ "İlân-ı Hususî", M. E. Nu: 21, 15 Recep 1299. s. 641

boşuna da değildir. Şinasi'nin 1871'de ölümü üzerine Tasvir-i Efkâr matbaası diğer ortakların haklarını Ebüzziya'ye devri üzerine 'matbaacılığa matbaa sahibi' olarak başlamış, gerek Şinasi'den devraldığı Tasvir-i Efkâr matbaasında gerekse de sonradan kendisinin kurduğu Matbaa-i Ebüzziya'da matbaacılık hayatında diğerlerinden hep en önde bulunmuştur.

Babiâli cd. Nu 7'deki Tasvir-i Efkâr matbaasını Mihran Efendiye devreden Ebüzziya Tefik, Almanya'dan devrinin en ileri matbaa makinalarını getirterek, 'Galata'da Arap Camii yanında –o zamanki ismiyle Eski Mahkeme, bugünkü adıyla- mahkeme sokağı 8 no'lu Ticaret Hanı'nda Matbaa-i Ebüzziya'yı kurar. İlk basılan eser Ebüzziya'nın Rebi-marifet isimli yıllığının 2. sayısındır 13. 5. 1882).

Matbaa iki yıl sonra bugünkü Avusturya Lisesi'nin karşısında Kart Çınar sokağında (halen Çınar sokağı) 17. asırdan kalma tarihi bir binaya taşınır ve Abdülhamid tarafından tutuklanıp Konya'ya sürgüne gönderildiği (10. 4. 1900) tarihine kadar burada kalır. Matbaa-i Ebüzziya bu iki mekânda, kendi devri içinde, Türk matbaacılığın en zengin örneklerini vermiştir. Zamanının en zengin süsleme ve hurufât çeşitlerine sahip matbaa, Türkçeden başka Latin, Rum, Yahudi, Ermeni, alfabesiyle de eser basma kudretine sahiptir. Devrin dünya matbaacılık merkezi olan Laypzig'de yayınlanan "Dünya Matbaacılık Yıllığına" bir Fransa veya Amerika'dan bir tek eser seçilemezken Matbaa-i Ebüzziya'dan birkaç eser birden seçilip örneklenmesi Ebüzziya'nın bu alanda geldiği yeri gösteriyor. Bu yıllıkta "Matbaa-i Ebüzziya kapatıldıktan sonra (1900) maalesef hiçbir Türk matbaasının eseri kabule layık görülüp yer alamamıştır. Matbaa-i Ebüzziya'nın bu başarısı 1898'de Fransız cumhurbaşkanı Fauer'un dikkatini çekmiş ve hiç tanımadığı hâlde Ebüzziya Tefik'e bir liyâkat nişanı göndermiştir."¹¹

II. Meşrutiyet'in ilânıyla İstanbul'da dönen Ebüzziya Tefik (2. 8. 1908), matbaasını açtırdığı zaman sekiz yıl bakımsız kalan makinelerin, hurufat ve edevatın hemen tamamen harap olduğunu görünce içlerinden kullanabileceği pek az malzemeyi alarak Divanyolu'da bugünkü Sağlık Müzesi binasının sol kanadında açtığı matbaaya yerleştirir. Ebüzziya Tefik Bey ölümüne kadar (27. 1. 1913) bu matbaayı kullanır. Matbaa bu dönemde eski parlak günlerindeki seviyesini yakalayamamıştır.

Matbaa-i Ebüzziya'nın buraya kadar anlattığımız geçmişinde özellikle Mecmûa-i Ebüzziya'nın basım yıllarını göz önüne alarak seçimler yaptık. Bu şartlar içinde Mecmûa-i Ebüzziya sonradan Mihran Efendi'ye devrettiği Tasvir-i Efkâr matbaasında 20 sayı basar (22. 8. 1880 – 30. 5. 1881). Bir yıl matbaasını kurma çalışmalarından dolayı verdiği aradan sonra, dergi Galata Çınar sokaktaki Mecmûa-i Ebüzziya matbaasında 21. sayıdan 38. sayı da içinde olmak üzere basılır (2. 6. 1882 – 3. 11. 1884) 39. sayıdan 93. sayıya kadar ise yine Galata'da bulunan Çınar sokakta Ebüzziya'nın sürgüne gönderildiği zamana denk gelen 93. sayıya (2. 4. 1900) kadar çıkar. Ebüzziya'nın 9. 5 yıl sonra sürgünden dönüp Divanyolu'ndaki matbaayı kurmasının ardından dergi 94. sayıdan (4. 5. 1911) son sayısı olan 159. sayıya (15. 8. 1912) kadar burada basılır. Matbaa adreslerinde geniş bilgi için *Tablo 2'*e bakınız.

1. 8. MECMÛA-İ EBÜZZİYA'NIN MUHTEVASI

'Bir şeyden değil bir çok şeyden bahsettiği' itibarla Mecmûa-i Ebüzziya'nın ansiklopedik bir değer taşıdığını daha önce belirtmiştik. Ebüzziya'nın derginin ciltleri arasına koyduğu fihristten de bu çeşitliliği görebiliyoruz. Bu fihrist mecmûanın muhtevasını da içerdiğinden bahsi geçen konu başlıklarını buraya almakta fayda var: "Edebiyat (Nesir-Nazım), Ahlâk, Matbuat, Coğrafya, Fenn-i Servet, Makâlat-ı Muhtelif, Malumat-ı Fenniye,

¹¹ Ebüzziya, Ziyad, age, c6, s.160

Şuûnât-ı Medeniyye, Tarih-i Tabî'î, Mâlumat-ı Mütenevvia-i Müfide, âdât-ı Akvâm, Mülâhazât-ı Hikemiyye ve Edebiyye, Felsefe-i Avâm, İstatistik, Mevâdd-ı Mütenevvia." İlk ciltte verilen bu başlıklara diğer ciltlere zamanla küçük ilâveler de yapılmıştır: Edebiyat (Muharrerât ve Muahezât), Fünûn (Tarih-i Tabî'î, Mevâdd-ı Mütenevvi'a-i Fenniye, Hey'et, Letâif-i Hikemiyye, Mültektât-ı Tarihiyye, Havadis-i Medeniye, Hikemiyyât gibi.

Ebüzziya birinci sayıda tek imzalı yazı olarak yayınladığı 'Ashâb-ı Mütâlaaya'¹², adlı yazıda kısaca mecmûanın tarifini yaptıktan sonra hangi konulardan ne maksatla bahs edileceğini gayet açık bir şekilde belirtmiştir:

"Edebiyâtta bahs eyleyeceğiz; fakat edebiyât dersi i'tâ etmeyeceğiz.

Hikemiyyâtta bahs eyleyeceğiz; fakat felsefenin eserine iktifâ etmeyeceğiz.

İtikâdiyâtta bahs eyleyeceğiz; fakat âkâid nâmına cedel ve gavgâ etmeyeceğiz.

Riyâziyâtta bahs eyleyeceğiz; fakat Arşimed gibi icrâsına imkân olmayan muhâlâtı velev farâziyât-ı 'ilmiye yolunda olsun iddiâ etmeyeceğiz.

Tabiiyyâtta bahs eyleyeceğiz; fakat bahislerimizi tabiiyyûn gibi Feyyâz, küll-i tibbiât olmak esâsı üzerine binâ etmeyeceğiz.

Siyâsiyâtta bahs eyleyeceğiz; fakat gazeteler gibi politika mesâilini sermâye-i ibtidâ ve intihâ etmeyeceğiz.

Esbâb hıfz-ı sıhhâttan bahs eyleyeceğiz; fakat vesâyâmızda taklid-i etibbâ etmeyeceğiz.

Tarihten bahs eyleyeceğiz; fakat silsile-i vaka-i umumu zabt ile müverrihliğe ictirâ etmeyeceğiz.

Lisânımızdan bahs eyleyeceğiz; fakat bahislerimizi mesela "immâtereyinne" i'lâli veyahut öyle bir kelimenin tercüme-i hâli gibi lugaviyâta fedâ etmeyeceğiz.

Sanâyiden, bedâyiden, ihtirâatden, keşfiyâtdan, hâsılı her türlü şuûnâtdan bahs eyleyeceğiz; mübâhesemizde ise matmah-ı nazarımız halkın tevsî-i malumât-ı kaziiyesi olduğundan men'â-ül-hayr girivesinde dolaşanların yani salsal iken bülbül görünecek takımın tuttuğumuz tarîk-i hizmet ve mârifetten insirâfımız garazıyla vukû bulacak avaze-i ta'nını isgâ etmeyeceğiz."

Ebüzziya, yukarıdaki programının yanında "memleketimizi alâkadar eden şark meselesi, Asya Müslümanları, Rumeli Türkleri, Boğazlar meselesi, Rusya'nın ve İngiltere'nin topraklarımızdaki emelleri, siyonizm, masonluk, İstanbul'un meseleleri"¹³ gibi hâlâ da önemini koruyan mevzulara da yer vermiştir.

Mecmûa-i Ebüzziya'nın mahiyet ve muhtevasını izah eden yazılardan biri de Takvim-i Ebüzziya'daki reklâm metinleridir. Oradaki ifadelerde Mecmûa-i Ebüzziya şu şekilde tarif edilmekte: "Edebiyat-ı cedidenin taraftarıdır. Maarif-i garbiyenin vasıta-i intişârıdır. İmlâ-yı Türkîde muhafazakârâne tadilât-ı mâkûleye itina eder. Kavaid-i lisâniyemizi muhafazada eser-i kudemâya iktifâ eder. Tarihin fakat nâ-şinide vekâyiini nâkıldır. Hadisât-ı cevviye ve arziyyeye müteallik mebâhis-i ceyyîdeyi şâmilidir. Tertîb-i tasavvurca âsâr-ı ber-güzideden sayılan romanları tercüme ile erbâb-ı mütâlaayı müstefid ve memnun eder. Bedâyii nefise ve vekâyi-i medeniyyeye müteallik menâkıb ile takîb-i reybü'l-menûn eder. Meşâhir-i akvâmın terâcim-i ahvâliyle tesâvirini derc eyler. Sahaif-i mürettebesini numune-i imtisâl olacak mu'ahezât-ı edebiyye ve mülâhazat-ı felsefiyye ile mez eyler. Hariçten gönderilecek âsârı kabul eylemez. Tabî olduğu nizâmat-ı mevzuâdan hiçbir suretle udûl eylemez."¹⁴

Görüldüğü gibi Mecmûa-i Ebüzziya'nın muhtevasında konu çeşitliliği ve muhteva zenginliği esastır. Bütün bunlarla ilave olarak dergi sayfalarında diğer gazete ve dergilerde yazan kalemlerle diyalogları, aralarındaki muhaberâtı yanında tanınmış Batı ediplerinin

¹² M. E. Nu: 1, 1297, s. 1-3

¹³ Ebüzziya Ziyad, TDE Ans. S. 174

¹⁴ Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ans., c. 1, s. 121.

mühim makaleleri, tercüme-i hâlleri, haklarında yazılmış yazılar ve tarihe geçmiş anılarına tercüme vasıtasıyla yer verilmiştir. Bunları bölümler halinde açıklamanın daha doğru olacağını düşündüğümüzden aşağıdaki bölümde, ana hatlarıyla Mecmûa-i Ebüzzıya'daki yazıların başlıklarını ve kısa değerlendirilişlerini vermeye çalışacağız..

1. 8. 1. Dil ve Edebiyat

Edebiyat araştırmalarında M Ebüzzıya'nın ismine genellikle iki sebepten dolayı rastlamaktayız. Bunlarda biri Ebüzzıya'nın matbaacılıktaki özel yeri ikincisi de Namık Kemal'in evvelce Tasvir-i Efkâr'da yayınlanmış makale ve tenkitleri ile mektup yoluyla E. Tevfik'e gönderdiği benzer nitelikteki yazılardan dolayıdır. Bu iki niteliğin dışında M. Ebüzzıya şahsî birkaç gayret haricinde açılmamış bir kutu hüviyetindedir.

M. Ebüzzıya'da Avrupa'daki gelişmelerin çok yakından takip edildiğini görmek mümkün. Bunun karşılık doğu ülkelerinden veyahut İslâm aleminden haberler yok denecek kadar azdır. Batı ülkelerine ait yazılar tercüme olduğu telif eserler de mevcuttur. Yine bu ülkelerin tarih ve edebiyatına ait tanınmış simaları hakkında da yazılmış yazılar az değildir.

Bütün bu şartlar Türk edebiyatı olduğu gibi Avrupa edebiyatına da ayrı bir başlık halinde incelememizi gerekli kıldı.

A- Edebiyat Tarihi

Edebî eser ve şahsiyetleri kronolojik ve sistematik olarak inceleyen bilim dalı¹⁵na verilen ad olan edebiyat tarihine ile ilgili yazı M. Ebüzzıya'da azdır.

E. Tevfik'in General Von Der Goltz'un 'Millet-i Müsellaha' adlı kitabı hakkındaki bir değerlendirme yazısı, Nef'i'ye ait bir anektod, incelediğimiz sayılarda tek örnek olarak bulduğumuz 'Lugaz' ile 'Eski Arap Mütercimleri'nin ele alındığı yazı edebiyat tarihine seçtiğimiz yazılardandır.

B- Dil

Tanzimatçıların meşgul oldukları konulardan biri de dildir. Aslında bu mesele III. Selim'in ıslahatlarıyla başlayan daha sonra II. Mahmud'un ıslahatlarında da yerini bulan bir mevzuymuştu. 1832'de Önce Takvim-i Vekâyi ardından Babîlî'de Tercüme Odası'nın kurulmasıyla daha da su yüzüne çıkmış bir problemdi. Gazete ve tiyatro gibi yeni edebi ürünler getiren Tanzimatçıların hemen hepsi de tabii olarak kendilerini halka indirebilecek bir dilin imkânlarını aradılar. Şinasi'nin bir lügat çalışması yapması, Namık Kemâl'in Lisân-ı Osmânînin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazâtı Şamildir adlı makalesi, Ebüzzıya'nın Şinasi'nin bıraktığı yerden lügat çalışmalarını devam ettirmesi gibi örnekler Tanzimatçıları dil üzerindeki hassasiyetlerimizi görmede belli başlı örneklerdir.

a- Mecmûa-i Ebüzzıya'da Dille İlgili Yazılar:

Mecmûa-i Ebüzzıya'da değişik yönleri ile dilin tartışmaları yapılmıştır. Biz bu tartışmalara özellikle Ebüzzıya'nın polemik yazılarında rastlamaktayız. Ali Kemâl'in *Paris'ten Tahrirât-ı Mahsûsa*; Talip Fâikîzade Fehmi'nin *Tarifât-ı Seyyid*, Ebüzzıya Tevfik'in *Bir Mu'teriz-i Mutasallife Cevap*, *Yine Islah-ı Hurûf Dâ'vâsı*, *Sâhib-i Gayret Tahir Beyefendiye*, *Elif-Bâ*, *İmlâ Bahsi*, *Said Beyefendi'ye*, *Tavzih-i Savâb ve Tashih-i Zehâb*, *Mes'ele-i Bü'l-heves ü Bü'l-heves*, *Filoloji – Lengüistik*, *İnşâ-yı Kelâm Hakkında İbn-i Eser'in Mülâhazası* ve imzasız yazılar olan, *Napolyon Bonapart Kelimesinin Manâyı Lugavîsi*, *Şimrûh-ı Edeb*, *Lügat-ı Istilahât-ı Arabiyye*, *Bazı Tahsisât-ı Lugaviyye*, *1300 Senesi Mebde Asrı mı*, *Gazete Lâfzının Aslı*, *Nargile lâfzının Aslı*, *Bazı Lügatın Aslı* başlıklı

¹⁵ Karataş, Turan, "Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü", Perşembe Kitapları, İst., 2001, s. 125

yazıları o dönemin dile ve dil meselesine bakışını görmek açısından muhakkak incelenmesi gereken makalelerdir.

b- Mecmûa-i Ebüzziya'da Dile Bakış:

Derginin yayınlandığı dönemde edebi camianın halletmesi gereken problemlerden birinin de dil olduğunu daha evvel belirtmiştik. Biz burada dergide dil problemlerinin nasıl algılandığına ve ne tür yaklaşımlar sergilendiğine, genel bilgi olması bakımından, belli başlıklar halinde ele almayı daha doğru bulduk.

Alfabe: Bir dilin harflerinin belli bir dizi içinde sıralanmış hali¹⁶ ne alfabe adı verilir. Bu hususta bizzat *Elif Bâ*¹⁷ başlıklı bir yazı kaleme alan E. Tevfik Bey, “Bugün tanıdığımız Avrupa lisanlarının ekserisinde bize eşgâl-i hurûfî irâeye mahsus olan resâilin bir ism-i mahsusunu yoktur. Mesela ta’dâd ü terkîmi muarref olan kitaba (ilm-i hesap) nâmını vermişler. Kelimâtın efalini, lisanın kavaidini, gösteren kitaplara (sarf) ve (nahiv) tesmiye etmişler. Ya niçin (elif-ba) cüzlerine bir ism-i mahsus vaz’ etmemişler? Bu hâlde ilm-i hesaba da (bir iki üç) kitabı demeli idiler.” cümleleriyle alfabenin bizde kendine ait bir adının bile olmadığından yakınır. Volter’in Kamus-ı Felsefesi’nden geniş alıntılar yapan E. Tevfik diğer lisanlardaki ‘alfabe’ kelimesinin karşılıklarını inceler.

Bu genel anlamın yanında *Yine Islah-ı Huruf Davası*, başlıklı yazıda İstanbul’a bir mektup göndererek Arap alfabesinin değiştirilmesinin gerektiğini söyleyen Ahundov’a karşı alfabenin değil eğitim sisteminin değiştirilmesinin gerekliliğini, Arap alfabesinin birkaç harfin noktalandırılmasıyla düzeltilebileceğini savunur.

Etimoloji: Dilbilgisinin, kelimelerin kökünü, kaynağını diğer kelimelerle ilişkilerini, tarihi bilgilere dayanarak araştıran kolu¹⁸ na etimoloji denir. E. Tevfik Bey, A. Midhat Efendiye yazdığı bir mektupta, Midhat Efendi’nin Semendere ve İzmir’le ilgili yaptığı etimolojik açıklamayı kabul eleştirip bu konudaki düşüncelerini belirtmektedir¹⁹. *İmlâ Bahsi* başlıklı yazıda “sağnak” kelimesinin etimolojik incelemesi de yapılmıştır. Bununla birlikte E. Tevfik’e ait olduğunu düşündüğümüz imzasız yazılarda *Napolyon Bonapart Kelimesinin Mana-i Lugavîsi*, adlı yazıda Napolyon Bonapart kelimesinin etimolojisi ele alınmıştır. *Elif bâ* adlı yazıda ‘alfabe’ nin etimolojik incelemesi yapıldığı gibi birkaç milletin daha alfabe kelimesinin kökeni hakkında malumat verilmiş.

Bununla birlikte *Sözlük Bilgisi* ya da *Anlam Bilgisi* başlıkları altına da alınabilecek; ama içinde etimolojik unsurlar da taşıyan *Bazı Tashihât-ı Lugaviyye*’de ‘çakı ve kadın’ gibi kelimelerin doğru anlamlarıyla kullanılamaması; *1300 Senesi Mebde Asrı mı Münteha Asrı mı* adlı yazıda ‘karn’ kelimesinin 46 çeşit manası; *Bazı Lügatın Ashı* adlı ‘ibşir, beşir ve kargir’ kelimelerinin anlamları, kullanım alanları ve kökenleri ele alınmıştır.

Filoloji ve lengüistik: Bir dilin, metinlerini toplayan, açıklayan, fikrî gelişmesini ve kendine has vasıflarını inceleyen ve bu çerçevede canlı tutulması için gerekli çalışmalarını yapan ilim koluna filoloji; lisaniyat, dilbilimine de lengüistik²⁰ adı verilmektedir. Ebüzziya, Ahmet Midhat Efendi ile bir tartışmasına bizzat Filoloji ve Lengüistik²¹ başlığı adı altındadır. Filolojiyi “marifet-i edebiyeye-i lisân” ve Lengüistiği de “ma’rifet-i revâbit-ı elsine” olarak tarif eden Ebüzziya, bu alanlarda nasıl söz sahibi olunacağını Ahmed Midhat’ı iğneleyerek anlatma yolunu seçmiştir.

¹⁶ Doğan, D. Mehmet, Büyük Türkçe Sözlük, Vadi Yay., Ekim 2001. s. 46.

¹⁷ M.E: “Elif bâ”, c 5, Nu: 49, 1303, s. 1537-1541; c 5, Nu: 50, 1303, s. 1569-1572

¹⁸ Age, s. 404.

¹⁹ M.E. “Midhat Efendi Hazretlerine” c 4, Nu: 37, 1302, s. 1160-1161

²⁰ age, s. 434-435-850

²¹ M.E. “Filoloji – Lengüistik” c 7, Nu: 68, 1315, s. 1047-1048

İmlâ: Bir dilin kelimelerini usûlüne uygun olarak yazma²² işine imlâ denir. E. Tevfik Bey'in Kemâl-Paşazade Said ve Ahmed Midhat ile tartışmalarının yer aldığı yazılar Mecmûa-i Ebüzzıya'da bu husustaki en önemli yazılardır. *İmlâ Bahsi* adlı yazıda E. Tevfik, 'yeni imlâ'nın edebiyatımız bir şey getirmeyeceğini savunur. Ona göre, eski imlânın terki büsbütün kargaşa doğuracaktır. Bir lisanın imlâsında en evvel lisan kurallarına ihtiyaç vardır. "Çünkü kaide ber-taraf edilip de keyfe ittiba edilirse, her fert imlâda kendi keyfini düstûr-ı fesahat addetmekle mazurdur." Yazıda dilimizdeki Arapça kelimelerin durumuna da değinen E. Tevfik, Arapça kelimelerde kök değişikliğine gitmenin hata olacağını çünkü Arapçanın terim kaynağı ve edebiyatımızın da serveti olduğunu savunur. Yeni imlâ savunanlarına da "Şunu itiraf etmeliyiz ki eslâfımız bize pek güzel usûller hazırlamışlar; biz onları bozmakla izhâr-ı marifet etmek istiyoruz." diyerek onları alaya alır. Said Bey son mektup olarak gönderdiğini söylediği savunmasında²³ "Çep ü râst edebiyat ile iştigâl edenlerimiz hiçbir kâideye müstenid olmaksızın imlâlarımızı değiştirmek ve daha doğrusu lisânımıza (imlâsız lisân) dedirtmek yoluna çalışmaktan başka bir eser-i nevîn gösteremiyorlar." diye cevabını verdikten sonra, E. Tevfik ile E. Tevfik'in o kadar savunduğu Şinasi arasındaki imlâ farkına dikkat çekerek yeni imlânın lüzumunu savunur. Ahmed Midhat Efendi ile de çeşitli tartışmalara giren Tevfik Bey orada da rasgele değişikliklerden ziyade dil kurallarına uymanın gerekliliğinden bahsetmektedir.

Lügat: Bir dilin kelimelerini belli bir sıralama içinde manalarıyla beraber ihtiva eden kitap²⁴ ya da sözlük. *1300 Senesi Mebde Asrı mı Münteha Asrı mı*²⁵ başlıklı E. Tevfik'e ait olduğunu düşündüğümüz imzasız yazıda *karn* kelimesinin 46 değişik manası verilmektedir. Aynı yazıda Bütün dillerde lâfızların anlamlarının en sağlam dayanaklarının edebiyatçıların kullanımı olduğu belirtilirken zamanla kelimelerin anlam aşınmasına gidebileceğini bunun da tabii olduğu savunulmuştur. E. Tevfik Beyin A. Midhat Efendi ile tartışmaya girdiği *Mesele-i Bü'l-heves ü Bü'l-heves* adlı yazıda ise lügat yazan insanların nelere dikkat etmeleri gerektiğini izah etmiştir. Bu karşılıklı tartışmalarda referans verilen Okyanus, Ferheng-i Şuûrî gibi lügat isimleri de bulunmaktadır. Talip Faikîzade Fehmi *Tarifât-ı Seyyid* adlı yazısında âb, ibtidâ, ibâziyye gibi kelimelerin anlamlarını izah ediyor.

Kelime Alış Verişi: Ebüzzıya Tevfik Beyin Ahmed Midhat Efendi ve Said Beyle olan tartışmalarında yabancı dillerden kelime alımı konusu da gündeme getirilir. A. Midhat Efendiye karşı *Mesele-i Bü'l-heves ü bü'l-heves* adlı yazıda Arapçanın üstün bir dil olduğunu savunan E. Tevfik, dışardan kelime almasını bir nesneye birden fazla ad vermesiyle meşhur Arapçanın eksikliğine değil devrin değişmiş olmasına bağlar. *Sait Beyefendiye* adlı mektupta da yeni kelimelerin zaruret halinde alınabileceğini savunmaktadır.

C – Edebiyat

a- Mecmûa-i Ebüzzıya'da Edebiyata Bakış:

Dergideki yazıların çeşitlilik gösterdiğini daha evvel belirtmiştik. Bununla birlikte edebiyata ayrılan payın büyük olduğu da gözden kaçmıyor. Dergideki yazıların neredeyse yarısı edebi içerikli yazılardır.

Dergide edebiyatın ayrıcalıklı bir yer tutacağını E. Tevfik Bey daha ilk yazı olan *Ashab-ı Mütalaaya*'da yazma amacı tanıtımının hemen altında belirtiyor:

"Muahezâta müteâllik mübâhisde bulunacağız; şu kadar ki ibâre iplerinde cânbâzlık ve meydân-ı sühanda lâf-perdâzlık icrâ etmeyeceğiz.

²² Doğan, D. Mehmet, s. 628

²³ M.E. "İfade-i Cevabiye"

²⁴ Doğan, D. Mehmet, s. 858-859

²⁵ M.E. c 3. nu: 26. 1300, s 815-819

Yani edebiyatdan gayet-i maksud olan terbiye-i fikriyye ve vicdâniyyeye nasıl vesâit ve suverle ittisâl mümkün ise o vesâit ve suveri bilâ-takyîd ve taassub ihtiyâr ederek (...) elfâz perestân-ı edebi mukallid olmaktan ittika edeceğiz.”

E. Tevfik, (Kemâlpaşazade) Said ve A. Midhat arasında geçen tartışmalarda pek çok konu gibi edebiyata dair bahisler de bulunmaktadır. Bu görüşleri ‘Polemik’ başlıklı yazımızda belirteceğiz.

b- Edebi Eserler:

Mecmûa-i Ebüzziya’da E. Tevfik’in yanında Namık Kemâl, Ziya Paşa, A. Midhat Efendi, Kemalpaşazade Said, Ali Kemal gibi devrinin güçlü kalemelerini görmekteyiz.

Namık Kemal makale ve tenkitlerinin önemini evvelce belirtmiştik. Bunun yanında E. Tevfik, A. Midhat Efendi, Said, Ali Kemal arasında geçen polemiklerde Türk edebiyatının güncel problemlerini çok rahat görmek mümkündür.

M. Ebüzziya’da atasözü, biyografi, gezi yazısı, hatıra, hikâye, makale, mektup şiir, tiyatro ve veciz söz gibi pek çok edebi türde yazı bulmak mümkündür.

Atasözü: İki defa atasözüne rastlıyoruz. Birincisinde Boşnaklara ait 148 adet atasözü kısa bir girişin ardından verilmiştir. Diğerinde ise Bize ait tek bir atasözü mevcuttur.

Biyografi: Sekiz adet biyografiden tamamı batılı edebiyat, tarih veya fikir adamlarına aittir.

Gezi yazısı olarak Ebüzziya Tevfik’in Paris’ten Londra’ya olan seyahati bu türe tek örnektir.

Hatıra: Mehmet Rüştü’nün balona binişini anlattığı hatırası ile Ziya Paşa’nın Emil mukaddimesi olarak da yazdığı çocukluk hatıralarının yanında Ebüzziya Tevfik’e ait olduğunu düşündüğümüz Beyoğlu’nda bir dükkanın tarihinin anlatıldığı yazıları mevcuttur.

Hikaye: Cenap Şahabettin’e ait olan Haziran’ın Yirminci Günü adlı hikâye’de Paris’te yaşayan ve evlenmelerine engel konan iki aşık; bir deneme örneği de sayılabilecek *Bir Kitabın Sergüzeşti* türe ait iki örnektir.

Makale: *İstanbul’da İlk Encümen-i Ulûm*, Cevdet Paşa’nın tarih’inin hâtimesinden alınmış mühim bir fıkradır. Bunun peşinde Namık Kemâl’e ait *Sa’y, Bir Mütalaa-i Siyâsiyye ve Hikmetü’l Hukuk* makalelerini bulmak mümkündür.

Mektup: Besim ve Mehmet Rüştü’ye ait iki mektubun haricindeki on mektup Namık Kemâl’e aittir. Taşdıkları önem üzerine bu mektupları muhtevalarına göre diğer sınıflandırmalarda da kullanmayı uygun bulduk.

Şiir: Abdülhak Hâmid, Akif Paşa, Bâkî, Kâzım Paşa, Muallim Nâci, Namık Kemâl, Recâizâde Mahmud Ekrem, Sadullah Paşa, Taşlıcalı Yahya ve Ünsî’ye ait on üç adet şiir mevcuttur.

Tiyatro: Namık Kemâl’in *Celâleddin Harzemşah* adlı piyesi iki nüshada tamamlanmıştır.

Veciz Söz: Mecmûa-i Ebüzziya’nın son sayfalarında bolca veciz söz yer almaktadır. Yirmi altı sayıda buna örnek olarak rastlanması dergideki yerini ve önemini anlamamıza yetmektedir.

Tenkit ve Polemik Yazıları: Bu bölümü önemine binaen ayrı bir başlıkta incelemeyi uygun bulduk.

1. 8. 2. Mecmûa-i Ebüzziya’da Diğer Alandaki Yazılar

Tarih

Tarih alanındaki yazıları dört grupta gösterdik. Bu sınıflandırma İslâm tarihi, Osmanlı tarihi, Avrupa tarihi ve medeniyet tarihi şeklindedir. İslâm tarihi ve Osmanlı

tarihiyle ilgili yazılar diğerk iki alana göre çok daha azdır. Tarihle ilgili yazılar genellikle anektod şeklinedir. Bunlar tarihi bir şahsiyetin hayat hikayesinin yanında anlatılan bir hikaye olduğu gibi, o şahsa ait birden fazla anektodu da ihtiva edebilmektedir. Batı tarihinden örnekler İslâm tarihine göre çok daha azdır. Bu durum Mecmûa-i Ebüzzya'nın tenkit edilmesine de sebep olmuştur. Polemik yazılarını incelerken bu konuya daha da geniş yer ayırdık

Medeniyet tarihine dair Mecmûa-i Ebüzzya'da bol örnek bulmak mümkündür. Daha önce derginin muhtevâsından bahsederken "ansiklopedik karakter göze çarpar" hükmünü vermemize sebep olan en önemli maddelerden biri de medeniyet tarihidir.

Üzüm, sabun, kibrit, şemsiye, çatal, kahve, şarap gibi pek çok şeyin kullanılmaya başlandığı tarih ve yazıldığı güne kadar geçirdiği süreç derginin zenginliklerinden biri sayılmalıdır.

Hayatımızdaki eşyalar gibi milletlerin itiyatları da ele alınan ve mühim yer teşkil eden yazılar arasındadır. Bu yazılarda hayatımızda eşyaların tarihinin yanında pek çok milletin alışkanlıklarını da öğrenme şansına sahip olabiliyoruz.

Felsefe

Bu konuda Ünsî imzasıyla eski Mısır hikemiyâtını hakkında bir yazısı; Vidinli Tefvik Paşa'nın kainattaki matematiksel dengeye Avrupalı düşünürlerin bakışlarını ele alan yazısının yanında "Hakkı" imzalı üç makale yer almaktadır. İmzasız makaleler ise Sokrat'ın idamına dair bir anektod, Epikür hakkındaki geniş çaplı denebilecek biyografi ile İbn-i Sina'nın eserlerinin tanıtıldığı yazılardır. Bu yazılardan hareketle felsefe yazılarının, en azından dönemi içinde, az olduğunu söylemek mümkündür.

Eğitim

Bu konudaki birinci ve tek imzalı yazı Cevdet Paşa'nın Tarih'inden alınmış İstanbuldaki ilk ilim encümeni ve akıbetleri hakkındaki yazıdır. İmzasız diğerk yazılarda çocuk büyötmek, Fransa'da eğitim kanunları ve yöntemlerini, Çinlilerin kültürlerini anlatmak için hazırladıkları ansiklopedinin yanında kuşlara name talimi adlı güzel bir yazı mevcuttur.

Tercüme yazılarında özellikle J. J. Ruso'ya ait "Emil" tercümeleri ayrıca kayda değerdir.

Psikoloji

Psikoloji alanındaki yazılar çok değildir. Bu konudaki tek imzalı yazı, Sami Paşa'nın Nefs-i Natika'dır. Diğerk İsimsiz yazılarda uyku, fitrat değıştirmenin mümkünlüğü, bir hastalık olarak idio sinakrazi, vehim ve hayallerin sağlığa tesiri ile buluş çağı ile problemlerinin ele alındığı makaleler mevcuttur. Bunlar derinlemesine yazılar değil genel bilgilerdir. Zaten derginin böyle bir anlayışının olduğunu da izah etmiştik.

Antropoloji

Bu konuda insan ırklarının taksim edildiğı ve özelliklerinin sıraladığı ilginç bir makale yer almaktadır.

Basın Yayın

Ebüzziya Tevfik'in ülkemizdeki basın yayın hareketlerinde köşe taşlarından biri olduğunu kabul etmemiz gerektiğini evvelce belirtmiştik Bu hususu da göz önüne alırsak Ebüzziya basın yayınının önemini ele alan pek çok yazıyı dergide neşretmiştir. Bu yazılar basın yayın tarihini anlattığı kadar, Avrupa'daki basın yayınının durumu, basınının bir ülkeye getirdiği terakki ve medeniyet bu yazıların ana karakteri hükmündedir.

Bogos Parnasyan'ın Pöti Jurnal gazetesinin doğuşu, yazarları ve trajı ile ilgili yazısının yanında Ebüzziya'nın Namık Kemâl'in bir sözünü Avrupa'daki gazetelerden örnekleyerek ısbata çalıştığı diğer makale imzalı iki yazı hükmündedir.

İmzasız diğer makalelerde Avrupa ve dünyadaki basının durumu örnekleri, basının vazifeleri, Osmanlı'nın basınla tanışması ile ilgili yazılar bulmak mümkündür.

Coğrafya

Mecmûa-i Ebüzziya'da coğrafik keşiflerden, çeşitli şehirler ve özelliklerinden ülkeler ve o ülkelerdeki yetiştirilen mahsüllerden bahsedildiğini görmek mümkündür. Bunun yanında zelzele ve kuyruklu yıldızlardan bahseden makaleler de vardır.

Fen Bilimleri

Fen bilimleri ile ilgili yazılar genellikle bu sahadaki yeniliklerden haber veren yazılardır. Bu alandaki yazılarda 'terakki' kelimesi öne çıkar. Yani medeniyetin hızla ilerlediğine vurgu yapılan yazılarda o günkü şartlarda ilerlemeye olan bakışı görmek için de önemli kabul edilebilir.

Zooloji ile yazılar diğer fen bilgisine dahil edilebilecek bütün alandaki yazılardan daha fazladır. O dönendeki toplumu ilgilendirdiğini düşündüğümüz uyuz böceğinden tahta bitine kadar anlattığı gibi devekuşundan misk kedilerine kadar duyulmamış türler hakkında da bilgi mevcuttur. Yazıların birinci cildin beşinci sayısı ile üçüncü cilt arasında yoğunluk göstermesi, dergide de duyurulduğu gibi o aralar yazı gönderen, Doktor Şakir İbrahim'e ait olma ihtimâlini kuvvetlendiriyor.

Tıp konusunda ise çeşitli hastalıklar salgınlar ve fiziki yapısıyla ilgili bilgiler mevcuttur. Özellikle Tâ'un adlı makale dikkate şâyandır.

Haber

Haber yazılarına özellikle derginin son sayfalarında yer ayrılmıştır. Pek çoğu imzasız olarak neşredilen bu yazılarda genellikle kaynağı belirtilmiştir. Belirtilen kaynaklardan yola çıkılarak Avrupa gazetelerinden tercüme edilen haberlerin neredeyse bu yazıların hepsini oluşturduğunu söylemek mümkün. Bazı haberler ise "mütenevviâ" ve "mültekıtât" başlıklarında toplanmıştır.

Duyuru

Dergide iki adet duyuru mevcuttur. Bunlardan birinci geçmiş sayılardaki fen yazılarının azlığı sebebiyle Doktor Şakir İbrahim'in de dergiye yazacağı; ikincisi, derginin Matbaa-i Ebüzziya'da basılmaya başlayacağı ile ilgili duyurudur.

Önsöz

Daha evvel de bahsi geçen 'Ashâb-ı Mütaalaya' adlı yazı derginin muhtevasını haber vermesi yönüyle bu başlıkta ele almayı uygun bulduk. Bu sahaya dahil edilebilecek diğer yazı gene daha evvel bahsi geçen 'Makame-i Şükran' adlı yazıdır.

İlân

Üç adet ilâna rastlanılmıştır. Birincisi derginin ilk yazısı da olan Maarif Nezâreti'nden alınan izin ilanıdır. Diğerleri, cildin tamam olması üzerine aynı sayfada yer alan İlân-ı Hususi ve Tenbih başlıklı ilânlardır.

Reklâm

İncelediğimiz sayılarda reklâm bulunmamaktadır. Bunun yanında Avrupa'da görülen tuhaf reklâm metinlerinin yer aldığı yazıları bu bölüme almayı uygun bulduk.

İstatistik

Mecmûanın gene son sayfalarında istatistikle ilgili yazıların bolluğu dikkat çekicidir. Bu yazılar çeşitli başlıklarda görüldüğü gibi bizzat istatistik başlığı altında da yayınlanmıştır. Avrupa gazetelerinden çeviri olarak kaydedildiğini düşündüğümüz bu yazılarda özellikle Avrupa'da yapılmış istatistikler göze çarpıyor. Avrupa'da bira sarfiyatı, kütüphaneler ve kitap sayıları demiryolları ve işçileri, tiyatrolardaki yaralanma ve ölümler gibi pek çok alanda istatistikî bilgi mevcuttur.

Resim

Mecmûa-i Ebüzziya'yı devrinde diğer benzerlerinden ayıran mühim özelliklerden biri de üzerindeki resim ve desenlerin kusursuz baskıları olduğunu evvelce belirtmiştik. Özellikle son sayılardaki yazı sonlarındaki desenler ile dergi kapağındaki desenler kendisi de bir hattat olan Ebüzziya Tevfik'in estetik yönünü öne çıkarıyor. Dergide dört tane fotoğraf, bir heykel çizimi, on bir adet portre çizimi ve beş adet illüstrasyon yazılarla bütünleştirilerek sunulmaktadır.

1. 8. 3. Mecmûa-i Ebüzziya'daki Tercüme Yazıları

Dergideki tercüme yazılarının bolluğu sebebiyle bu alanı ayrı bir başlık halinde incelemenin daha doğru olacağını uygun bulduk. Tercüme yazılar arasında Avrupa'nın en önemli kalemleri sayılabilecek Viktor Hugo, J. J. Ruso, Emil Zola, Volter gibi isimler bulunmaktadır. Buradaki yazıları da sınıflandırma yaparak incelemenin karışıklığı önleyeceğini düşündük.

Edebiyat

Bir çok edebi türe ait yazı bulduğumuz dergide türlere göre yazı dağılımı şu şekildedir.

Şiir: Dört adet şiir mevcuttur. Burada şairler kadar Şinasi, Namık Kemâl ve Ethem Pertev Paşa gibi çevirmenler de önemlidir.

Roman: Ogüst Jormen'in Aile romanı ile Ruso'nun Nova Helois'i tefrika edilerek yayınlanmaktadır.

Mektup: Edebi ve tarihi şahsiyetleri ağır basan pek çok önemli şahsa ait bu mektuplarda bu şahısları daha derin inceleme imkânına sahip oluyoruz.

Hatıra: Yine mühim edebi ve tarihi şahsiyetlerin hatıralarında onlara iat bilinmeyen tarafların aşikâr olduğuna şahit oluyoruz.

Hikâye: Hikâye metinleri arasında altı adet yazı mevcuttur. Bu hikâyeler genellikle bahsi pek geçmeyen diğer Avrupa ülkelerine ait hikâyelerdir.

Deneme: Yeni gelişen bu türe ait beş adet eser mevcuttur. Eserler sosyal konular da olduğu kadar tabiata ait izlenimler de göze çarpar.

Nutuk: Varlen'in mezarı başında Akopa'nın nutku bu türe tek örnektir.

Biyografi: Biyografilerde gene ağırlık edebi ve Tarihi şahsiyetlerdedir.

Edebiyat bölümünde ele alınabilecek yazılardan biri de 'Tedmür Harabeleri' yazısının çevirilerine ait edisyon kritik yazısıdır.

Psikoloji

Bu alanda J. J. Ruso'ya aiton üç makale dikkat çekidir. Bunların çoğu "Emil" tercümesidir. Volter'e ait intihar, dotluk, evlilik ve tenkit ile ilgi dört makale mühimdir. Bunun haricindeki yazılar da çocuklarla ilgili yazıların ağırlığı dikkat çeker. Aslında bunlara eğitim amaçlı psikolojik yazılar denmesi daha uygun olur.

1. 8. 4. MECMÛA-İ EBÛZZİYA'DA TENKİT ve POLEMİK YAZILARI

a- Tenkit Yazıları:

Edebiyat eserlerini değerlendirmek, sınıflandırmak, açıklamak ve tanıtmak amacıyla kaleme alınan yazılar olarak da tanımlayabileceğimiz tenkit, Tanzimat ile birlikte edebiyatımıza girmiştir. Biraz da Tanzimat'a tenkit fikrinden doğmuş bir hareket olarak bakılacaksa onunla başlayan bu yeni edebiyat da ister istemez tenkide dayandırılacaktır. Yeni edebiyatın oluşmasındaki yeni fikirlerin tartışmaları yapılırken kalem kavgaları ile süren meseleleri biz polemik bahsinde incelemeyi daha uygun bulduk.

Ebüzziya'nın bir makalesi ile Namık Kemal'in son derece önemli dokuz makalesini bu bölümde gösterdik. Makalelere bakıldığında mektup formatında olduğu anlaşılıyor. Zaten "Namık Kemal ile Rezaizade edebiyatımıza kendilerinin getirdikleri mektup tarzını bu iş için (yani tenkit için F. O.) kullandılar."²⁶ Eserlerin bir çoğunun da yayınlanamıyor olmasının da getirdiği müşkillikler sebebiyle öne çıkan mektuplarda, yayınlanamamış pek çok fikre de rastlamak mümkündür. Namık Kemâl'in gönderdiği mektupları yasaklar sebebiyle çekinip yakanların da olduğu bir dönemde Ebüzziya'nın bunları bu dergide neşretmesi edebiyat tarihimiz açısından ayrıca mühim bir hadisedir.

Edebiyatımıza Müteallik Bir İki Söz: Vakit Gazetesi'nin Berlin'deki bir okuyucusu -orada muhibbi olarak belirtiliyor ve isim zikredilmemiş- tarafından bu gazeteye gönderilip yayınlanmış bir mektubun tenkidinden ibarettir.

Bu okuyucu inşâmızdaki tasannu gailinden şikayetçi olmaktadır. Buradaki "Bâzı eskâra göre müteahhirîn inşâmız için bir doğru çığır açmışlar. Hâlbuki yanımda olan yeni eserleri(?) gözden geçirdim; eski tas eski hamam. Her bir îbâre bir (ukde-i tasannu'a!) ve her bir ifade bir mübâlağaya karindir." değerlendirmesi üzerine Ebüzziya Tevfik Bey, müteahhirîn kimler olduğu üzerine bir açıklama yapıyor ki 'Yeni Türk Edebiyatının' nereden başladığını onun nazarından görebilmemiz için mühim bir tesbitler mevcuttur.

²⁶ Tanpınar, Ahmet Hamdi, 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi s. 299

E. Tevfik Beye göre müteahhirin “*Akif ve Reşid ve Ziyâ Paşa ile ûlemâ-i ireb Şinâsî'den ibârettir*”. Bu dört şahıs getirdikleri yeni anlayışla birlikte tanıtılırken inşâmızın mevcut durumunun ‘eski tas eski hamam’ olmadığı vurgulanıyor. Ardınca mektup sahibinin “*Zann-ı âcizânemce mekâtib-i âliyemizce te'sis olunan ve mekâtib-i sâireye dahi muhtac-ı ta'mim bulunan edebiyât derslerinde tâlibe en evvel tâlim olunacak şey (iktizâ-ı tâbiâta muvâfik sade ve tasannu' ve tekellüften âzâde) olan usûldür. Bu yolda bizim âsâr-ı edebiyâtımız da numune bulmak müşkildir.*” şikayetine bahsi geçen zatlardan örnek metinler vererek ‘bu yolda numune bulunamayacağını iddia eden şahsa canlı örnekler sunuyor. Son olarak mektup sahibinin batılı eserlerden sehl-i mümteni tarzında eserler çevrilmesi gerektiği yolundaki teklifini nakletmektedir. E. Tevfik Bey, bu eserlerin hangi kurala göre çevrileceğini, bunların çevrilince gene aynı problemle karşılaşılacağı yolundaki cevabıyla yazıyı bitiriyor.

Yine Islah-ı Huruf Davası: Daha evvelce Mirza Fethali Ahundzade'nin bir İstanbul'a bir mektup göndererek dile getirdiği alfabe değişikliğinin Melkum Han'ın Vakit'te yayınlanan ve aynı meseleyi gündeme getiren mektubu üzerine ele alınmış tenkit metnidir ve yine E. Tevfik tarafından yazılmıştır.

Aşağıda Namık Kemal'in de benzer başlıkla kaleme alıp tenkit ettiği yazı bu makaleden on altı sene evvel yazılmış bir makaledir. Yerine göre dil bahsinde de işlediğimiz makaleyi bir tenkit metni olması hasebiyle buraya kaydetmeyi uygun gördük.

Metinde kısaca, terakkiyatımıza kullandığımız alfabeyi bir mani olarak gören Melkun Han'ın eleştirilip, medenileşmenin ölçüsünün alfabe olmadığını ısbata çalışılması şeklinde özetlenebilir. Burada Ebüzziya, çok kötü veya kullanışsız alfabeleri olup da ilerlemiş milletlerle, tam tersi çok elverişli alfabeleri olduğu halde hiçbir ilerleme kaydedememiş milletleri örnek olarak gösterdikten sonra, alfabe değişikliğine lüzum olmadığına, bu bir eksiklikse bile küçük değişikliklerle halledilebileceğine, asıl terakkiyata mani olan sebeplerin başka yerlerde aranması lazım geldiğine işaret ediyor.

Kemâl Beyin İrfan Paşa'ya Mektubu: İrfan Paşa'nın eski tarzda söylediği şiirleri Mecmûa-i İrfan Paşa adlı divançesinde toplayıp önsözünde de yeni edebiyat taraftarlarını ‘nev-residegân’ olarak adlandırılmış, çeşitli tenkitlerde bulunmuştur. Yazı Namık Kemâl'in bu tenkitlere cevabından meydana geliyor. Daha genişini ilerde Tahrib-i Harabât'da da göreceğümüz bu cevapnâmede kısaca eskilerin dili, edebiyat anlayışları, teşbihleri yanında İrfan Paşa'nın eserindeki yanlışlıklara da değinilmiş. Nev-residegân olarak adlandırılan kesimin de Avrupa lisanı ve edebiyatı ile iştilal edince güzel yazmayı, güzel düşünmeyi ve şiirin de gizli hislere yeni bir lisan vermek olduğunu öğrenmiş ayrıcalıklı bir kitle olduğu vurgulanıyor. En kısa şekilde ise eskilerin tekellüflü söyleyişine karşın yalın bir dilin savunuculuğu yapılmıştır denilebilir.

Tahrib-i Harabât: Namık Kemâl'in yanında bütün Tanzimat edebiyatının değerlendirilmesinde de mühim yeri olan bu tenkit, M. Ebüzziya'da altı sayı boyunca birinci makale olarak yer almıştır.

Ziya Paşa'nın yine kendi *Şiir ve İnşâ* makalesindeki fikirlerin bir çoğuna karşı çıktığı *Harabât* adlı güldestede divan edebiyatından seçme beyitler olduğu gibi kendine ait beyitler de ciddi yer teşkil ediyordu. Namık Kemâl'in “*Eskiye hortlatıyorsun, onu beraber görmeye azmetmiştik!*” cümlesinden de anlaşılacağı gibi tartışmanın temelinde bir eski yeni tartışması yer almaktadır.

Namık Kemâl bu makalede, Harabâtın önsözünden başlayarak seçilen eserlere varıncaya kadar tek tek inceleyip yer yer çok sert bir üsluba varan yazılarıyla cevap vermektedir. Ziya Paşa'nın karışık zevki, ihmalleri, edebiyat tarihi, tarih ve coğrafyadaki

yanlışlıkları gösterilerek dediğimiz gibi iğneleyici sözlerle doğruları ifade edilmiştir. Bunların da üstüne çok yerde Paşa'nın intihabındaki zevki bile tenkit etmiş seçilmesi gereken eserleri ve yerleri kendi göstermiştir.

Tahrib-i Harabât'ta, tabiki Namık Kemâl'e, göre yeni eserlerden fazla örnek içermemesi, gösterilse bile devrinin orta halli nâzımlarından mesela Nevres'i örnek göstermesi; şiir tarifinde yaptığı yanlışlıklar, aruz vezni imalelerine dair mevzularda vukufiyetsizlik de tartışılan mevzular arasındadır. Buna bir de Ziya Paşa'nın tiyatro yorumuna karşı Namık Kemâl'in cevabını da ilave edebiliriz.

Kemâl Beyin Hamid Beye Bir Mektubu: Üç sayı boyunca neşredilmiş bu mektuplar diğerleri gibi bir eseri inceleyen tenkitler olmasa da devrin problemlerinin yanında Abdülhak Hamid'in eserlerini incelemesi ve değerlendirmesi bakımından bu bölüme alındı. İlk iki sayıda bir, diğer sayıda da bir mektup olması hasebiyle iki mektuptan oluşmaktadır.

Namık Kemâl birinci mektubunda “*Sen kalbinden tamamıyla eminsin ki Türkçe’de yazı yazmak bizim yazdığımız tarzlara münhasır ise, benim kadar hatta bazı yerlerde benden iyi, fakat bir takım yerlerde de benden fena yazı yazıyorsun*” diye hitap ettiği Abdülhak Hamid’e çeşitli tavsiyelerini içermektedir. Buna göre ilkin ‘Şinasi edebiyatın garptan alınmak lazım geldiğini göster’miş olduğu için ‘müceddid-i edebi Şinasi’yi addetmeye’ mecburiyet bildirilir. Bunun ardınca Hamid’in ‘Korneyl’ sevgisini de abartılı bulur. Aruz vezninin Acem malı olması hasebiyle vukufiyetsizliğinden dem vurulduktan sonra Hamid’den aldığını öğrendiğimiz mektupların cevabına geçilir. Bu cevaplardan biri de Hamid’e ait bir şiirin yirmi maddelik değerlendirilmesinden ibarettir.

İkinci mektup da Hamid’in mektubuna bir cevap niteliği taşımaktadır. A. Hamid’in muarızları tarafından uğradığı saldırılara şikayeti üzerine Namık Kemâl, bunları önemsememesi gerektiği önemli olanın ‘tarih dediğimiz umman-ı zulmetin a’mâk-ı hafâsına gir’mek olduğu vurgulanıyor. Diğer taraftan “*Şinâsi’nin açtığı râyet-i edeb, ilm-i cehalet imiş. Ne mâni! Şimdi o ilm-i cehaletin altında bizler bulunuyoruz. Eserlerimiz de meydandadır*” gibi edebi duruşlarını gösteren cümleleriyle Şinasi’nin açtığı yoldaki uğradıkları tenkitleri görüyoruz. Bunun yanında “*Edebiyat için pek çok zevât ile uğraştım. Halbuki şimdi o mu’terizlerden bazıları yine beni edebiyat müceddidlerinden addedip duruyorlar. Müceddidlik hakkı ise ya Şinasi’nin yahut senindir.*” cümlesi de mektubun edebi değerini göstermektedir.

Kemâl Beyefendinin Bir Mektub-ı Mahsusu: Bu mektup gene Namık Kemâl tarafından yazılmıştır ve Ebüzziya’ya gönderilmiştir. Mektupta Namık Kemâl’in kendisinden habersiz etrafta yayınlanan eserleri münasebetiyle kaleme alınmıştır. Namık Kemâl, yayınlanan eserlerin kendisini sorulup da yayınlanmadığı gibi yanlış yayınlanıyor olmasından da şikayetçidir. Yapılan yanlışlıklarla ortaya çıkan şiir veya yazıların çehre değiştirdiğine mesela hiç savunmadığı bir fikrin kendisine aitmiş gibi gösterilmesinden de ayrıca şikayet etmektedir.

Mikro Mega Tercümesine Kemal Beyin Bir Muahezesi: Diyojen’de Mikro Mega adıyla yayınlanan bu tercümenin Volter’e ait olduğunun kaydedilmesi üzerine Kemâl Beyin tenkidini hâvidir. Namık Kemâl, Fransız lisanını ve edebiyatının dünyadaki yerini ve Volter’in de o edebiyattaki yerini belirttikten sonra acaib bulduğu tercümenin kısa bir incelemesini yapar. Namık Kemâl’in buradaki üslubu da sair eserlerin tenkidindeki üsluptur ve konulara bakış açısında değişiklikler göze çarpmaz.

Kemâl Beyin Bir Müdafası: Girişteki açıklamadan anladığımıza göre, Namık Kemâl’e ait ve yayınlanmasından on sene evvel yazılmış olan bu müdafaa, o vakitler Kemâl

Beyin yayın yaptığı gazete kapalı olduğu için yayınlanamamıştır. Ehemmiyetine binaen M. Ebüzziya'da yayınlandığını öğreniyoruz ki bu da ilk yayın olmalıdır.

Evvelce Londra'da fotoğrafla nüshaları çoğaltılan Kelâm-ı Kadim'in çoğaltılma şekline itiraz eden bir zata Namık Kemâl'in tenkidinden ibaret bir yazıdır.

Takip: Dergide 30. sayıdan başlayarak kesintisiz yedi sayı boyunca yayınlanan Takip, Ziya Paşa'nın Harabât adlı eserine karşı yazılmış Tahrib-i Harabât'ın bir devamı niteliğini taşımaktadır.

Birinci nüshada Ziya Paşa'nın doğru örnekler seçmemesi ve şairlerin memleketlerini yanlış olarak kaydetmesi; ikinci nüshada seçilen şairlerin yanlışlığı ve bunun yanında doğru metin örneklerinin verilmeyişi; üçüncü bölümde Paşa'nın intihabındaki vukufiyetsizliğin yanında verdiği örneğin kime ait olduğunu doğru olarak çok kere bildirmemesi; dördüncü bölümde Paşa'nın eserleri yanlış şairlere isnad edişinin yanında dil ve anlam yanlışları; beşinci bölümde Harabât'taki seçilen şiirlere yanlış şair adı verme, şiirin yanlış aktarılması ve intihabdaki zevksizlik; altıncı nüshada Paşa'nın seçtiği örneklerde yanlış şair tesbiti yapması ve son nüshada da Harabât'ta Namık Kemâl'den seçilen üç beytin analizi, şiir yazımındaki yanlışlıklar ve diğerlerine paralel olarak yanlış şair seçimleri ile intihabdaki zevksizlik tenkit edilmiştir.

Yine Islah-ı Huruf Meselesi: Namık Kemâl'in bir zât-ı kâmil tarafından aldığı söylediği Farisî mektupta, çeşitli sebepler gösterilerek alfabe değişikliği istenilmektedir. Namık Kemâl bunun yapıldığı taktirde on üçüncü asırdan bu yana gelen birikimin eriyeceğini halkın bir anda cahil düşeceğini belirterek karşı çıkar. Açıkların iyi bir eğitimle kapatılabileceğine inanan Kemâl bey bununla birlikte hurufâtta yenilikler yapılmasına karşı çıkmadığı gibi bu yolda yapılacak yeniliklere tavsiyelerde bulunur.

Mukaddime-i Celal: Namık Kemâl'in edebiyat hakkındaki düşüncelerini görebilmemiz için mühim bir makaledir. Yeni edebiyat ve onun şartları anlatılırken haliyle eskinin de bir tenkidi yapıldığı için konuyu tenkit bahsine almayı uygun bulduk.

Namık Kemâl'in Celâleddin Harzemşah için yazdığı piyesin mukaddimesi olarak yayınladığı bu makalede roman ve özellikle de tiyatro hakkındaki düşüncelerini bütün detaylarıyla bulmak mümkündür.

Yazı sekiz bölümden oluşmaktadır. Evvelce dilin yazı dilinin sade olmayışını tenkid eden Namık Kemâl ikinci bölümde "...edebiyatta üç yeni şube meydana geldi ki biri, makalât-ı siyasiyye; biri roman, biri de tiyatrodur," diye şubelendirdiği bölümlerin izahına geçer. Üçüncü, dördüncü ve beşinci bölümden Avrupa'daki örneklerine varıncaya kadar genişçe tiyatronun ele alındığı bölümlerdir. Altıncı bölümde oyuncularına varıncaya kadar Celâleddin piyesi ele alınır. Yedinci bölüm "suret-i tahrir" olarak da adlandırılırken gaye ve üslup hakkında bilgi verilir, batıdaki kaynakları incelenir. Bu bölümde şiire ait bazı mülâhazalar da mevcuttur. Son bölümde, kendisine de ters görünen bazı unsurların tarihte o şekilde nakledildiğini gösterdikten sonra "Bu kadar ifâdâtı ihtiyârım, -baz-ı nev-zuhur fikirlere ittibâen eser-i acizânemi ister istemez halka beğendirmek için değildir. Yalnız Celâl'in düçâr olabileceği muahezeler hakkında hatırıma gelen birkaç muahezeyi beyan etmek istedim." der ki yazının da gayesini anlattığı için buraya kaydettik.

Mes Prizons Tercümesi Üzerine Muaheze-i Kemâl: Mecmûa-i Ebüzziya'da üç sayı boyunca (45., 46. ve 47.) neşredilen makale Namık Kemâl'e ait son tenkit yazısıdır. Yukarıda verdiğimiz sayılarda eksik olarak neşredildiğinden gene Mecmûa-i Ebüzziya'nın 129/134. sayılarda tam metin olarak yeniden tabedilmiştir.

Recaizade Ekrem'in Silvio Pellicio'nun hatıralarının tercüme edilmesiyle, ihtilalci fikirlerinden dolayı hayatı zindanlarda geçen Silvio ile Namık Kemâl arasında benzerlikler yapılması hasebiyle Namık Kemâl tarafından Ekrem'in tercümesine ait ele aldığı yazıdır. Tercümesinin elli mebhastan oluştuğunu anladığımız esere yönelik, bölümler halinde yine elli mebhasta incelenmesiyle meydana gelmiştir. Bunun yanında muahezede Namık Kemâl'in kendi hayatına dair hatıralar da yer almaktadır. Namık Kemâl vatan uğrunda çektiği sıkıntıları önemsemediği ve hiçe saydığı görülüyor.

b- Polemik Yazıları:

Bir Muterize Mukabele: Daha evvel Tercüman-ı Hakikat'te yayınlanan bir makale üzerine yazılmış bir cevapnâmedir. Yazının girişinde 'bazı kelimeleri yanlış tertib edilmiş olmasından burada ıslah-ı tekrarına mecburiyet hâsıl olmuştur' deniyor. Buna rağmen birinci polemik mevzuu, Kitabhâne-i meşâhir'in -Kitaphane-i Ebüzziya kastedilmekte- şimdiye kadar İbn-i Sina haricinde hiçbir İslâm alimine rastlanmaması ve bunun yerine 'Garbiyyun'dan örnekler seçilmesinin Ebüzziya tarafından cevaplanmasıdır. Ebüzziya, "Benim için Garbiyyûn veya Şarkiyûn nâmı altında ne bir fert ve ne de bir cemaat vardır. Ben bu kitaphânemde milletimce bilinmesini faideden hâli görmediğim bir takım heyâkil-i insaniyeti tasvir etmek istiyorum." diyor. Cevaplar altı madde halinde devam etmektedir. Bu maddelerde Sahabenin yanında Hasan Sabbah gibi adamların da tercüme-i hallerinin yazılmasını gerektiğini belirten Ebüzziya, tercihlerinin kendini ilgilendirdiğini mu'terizin ise amacının eleştirmek değil garaz olduğunu ifade ediyor.

Bir haşiye ile devam eden yazıda Ebüzziya, eğer eserleri tenkit edilecekse, bunun yazılan şahıslar hakkında eksik bilgi, yanlış tertip gibi hataları göstererek yapılmalı şeklinde devam ediyor.

Said Beyefendi Hazretlerine Mektup: Elimizdeki metinden öğrendiğimiz kadarıyla Said Beyin (Kemâlpaşazade), Tercümân-ı Hakikat'te yayınlanan Hamid Bey'e Cevap başlıklı bir makalesinde E. Tevfik'i de diğer mühim edebiyatçıların arasında göstermiştir. E. Tevfik Bey burada "*Binâen aleyh zât-ı âliniz her ne fikirde bulunursanız bulunun bendeniz ne kendimi istihzâ ettirmek arzusundayım; ne de dücâr-ı istihzâ olmağa sebep verebilecek tavsîfleri hüsn-i telakkî eden takımdanım. Çünkü hiçbir vakit kendimi olduğumdan başka addetmek elimden gelmez*" diyerek kendisini bahsi geçen taifeden kabul etmez.

Yazının devamı hem Ebüzziya'yı hem de yaptığı işi kendi nazarından göstermesi yönünden mühimdir. Burada "*Birtakım müellefâtan naklen birkaç yaprak mecmûa doldurmak ve beş on zâtın âsârını bir kitapta cem' ile adını Numune-i Edebiyât koymak bir adam için hüccet-i fazl u irfân olursa aklâm-ı devletteki defterci efendilerin her biri kesret-i müdevvenât husûsunda İbn-i Sînâ'lara bile iddiâ-yı rüchân etmelidir.*" diyerek yaptığı işi gösterir. Ebüzziya'ya göre, Said Beyin kendisini mühim edebiyatçıların arasında sayması 'mecruh' bir iştir.

Saadetlü Said Beyefendi Hazretlerinin Cevapnâmesi: Said bey bu cevabında E. Tevfik Beyin yaptığı çalışmaları önemsemediğini, onu mühim edebiyatçıları arasında gördüğünü bunu söylerken de amacının istihza olmadığını ifade ediyor. Yazının başında kesinti yapıldığını ifade eden noktalamalar olduğu için tafsilâtını öğrenemiyoruz.

Bir Mu'teriz-i Mutasallife Cevap: 26. sayıda M. Ebüzziya'da yayınlanan E. Tevfik'e ait olan *1300 Senesi Mebde Asrı mı Münteha Asrı mı* başlıklı yazıda 'karn' kelimesinin kırk altı çeşit anlamı verilmiş ve bu kelimenin yerine 'asır' kelimesinin

kullanılmasının daha uygun olabileceği izah edilmişti. Bu cevapnâmeden Said Beyin bu tutuma karşı çıktığını öğreniyoruz.

Said Bey “İşte bir lâfzın manâsı mensûb olduğu lügat kitaplarında ne veçhile yazılmış ise ol veçhile kabûl olunmak iktizâ eder. (Yoksa) o lisânın erbâbı olmayan bazı zevâtın onu başka manâda istimâl etmeleri kat’an sened-i ittihâz olunamaz. Binâen aleyh mecmûa-i mezkûrenin isbât-ı müddeâ zımnında irâd eylediği deliller erbâb-ı tahkika nazarında şâyân-ı itibâr değildir. İhticâca sâlih diğere bir sened var ise ona diyeceğimiz yoktur. Eğer (muâsır)larımızdan olan zevâtın bu bâbda olan zehâblarıyla istidlâl olunmak lâzım gelse başkalarının ismini beyâna hâcet yok idi. Muhâlifimizin kendi da’vâsı dahi pekâlâ delîl olabilir idi.” diyerek Ebüzziya’ya itiraz ediyor.

E. Tevfik, bu itiraza kelimeyi incelerken lügatın sahihliğinin, bunun yanında ne kadar sahih olursa olsun edebiyatçıların kullanımının da önemli olduğunu bildiriyor. Karn kelimesini asır olarak Cevdet Paşa, Ziya Paşa ve Namık Kemâl’in de kullandığına işaret eden Ebüzziya, bunların yeterli delil olduğuna, bir süreden beri Türkçede bu şekilde dolaştığını ve illaki Said Beyin işaret ettiği lügattaki gibi kullanılmayacağını işaret ediyor.

Önceki yazısında asır kelimesi yerine karn kelimesini kullanmak halt etmektir diye yazan Ebüzziya’nın bu sözünü Said Bey “tabirât-ı tahkiriyye” olarak kabul etmiştir. E. Tevfik son olarak ‘halt’ kelimesinin lügat anlamının ‘karıştırmak’ olduğunu belirterek tevriyeli olarak, “Yok haltın ıstılahımızdaki manâsını almışlar ise bu bâbda her iki manâsıyla halt etmiş olmalarına hükmederiz.” yollu cevabını verir.

Midhat Efendi Hazretlerine: Ahmed Midhat Efendi Tercümân-ı Hakikat’te İskender-i Yunani’nin mezarı başında devrin ileri gelenlerinin verdiği nutukla alakalı bir yazı yazmıştır.

Ebüzziya bu makalede, Ahmet Midhat’ın İskender’in mezarı başında konuştuğunu yazdığı Solon’un İskenderden evvel yaşayıp öldüğünü; Filutas’ın İskender’in öldürttüğü Parmanyon’un oğlu olduğunu; Diyojen’in ise İskender’in Asya’da vefaatt ettiği gün Korint’te vefat ettiğini belirterek bu şahısların nasıl olup da konuşma yaptıklarını sorar.

Midhat Efendi’nin Sahib-i Mecmûaya Cevabı: Midhat Efendi’nin cevabı fazla gecikmeden 3 Muharrem 1302 tarihli ve 1905 numaralı Tercümân-ı Hakikat’ten gelir. İlk Ebüzziya’dan resmi hitaplar aldığına ve senli benli mektup alamadığına eseflenen Midhat Efendi, bu yazının kendisinin değil Kurye Doryan gazetesi başmuharriri Blismon’un Tuhaflıklar Hazinesi adlı kitabından alıntı olduğunu belirtir. Midhat Efendi Blismon’un makası elene alarak kestiği parçaları bir araya getirmek suretiyle böyle bir kitabı oluşturduğunu söyler. Kudemâdan La Fonten ve Ezop’un da benzer şeyler yazdığını örnek veren Midhat Efendi, bu kadar kısa mezar konuşmaları zaten olmayacağını bilmesini gerektiğini yazar. Son cümlesinde de kendisini mecmûası yoluyla uyaran Ebüzziya’ya o da bu şekilde yazarak mektup gönderdiğini belirtir.

Tebkît: Yukarıdaki metni alıntılaman Ebüzziya hemen peşinden yazdığı ‘Tebkît’te, alıntı yazıların alıntı olduğu belirtilmesi gerektiğini söyler. Ebüzziya’ya göre, halkın ekserisi Solon ve Filutas’tan habersizdir. Bu da yanlış bilgiye sebep olduğu cihetle ‘kaş yaparken göz çıkarmak’ olacaktır.

En sonda Diyojen ve Eflatun’a ait bir anektod anlatılarak bir kelime yerine bir çuval laf etmenin gereksizliğini vurgulamak ister.

Sahib-i Gayret Tahir Beyefendiye: Metinden anladığımıza göre, Mistır Gib, Hamid Beyefendiye Türkçe bir mektup yazmıştır. Tahir Bey böyle bir mektubun bulunmadığını iddia etmektedir. Ebüzziya bu makalede Gib’in dört sene evvel kendisine de Türkçe olarak

bir mektup yazdığını beyan ederek kendi gayretleriyle yabancı dil öğrenemeyen insanların herkesi kendileri gibi zannetmeleri eleştirir. Makalede Gib gibi bir Oksfort'ta okuyan İngiliz gencinin de kendi gayreti ile Türkçe öğrendiğinden bahsediliyor. Bu sebeple de gençlerin muhakkak yabancı dil öğrenmelerini isteyen Ebüzziya, “*şiiir ve hülya ve lakkaka-i bî-mana ile vakit geçirmek zamanlarının çoktan geçmiş olduğunu*” vurgular. Bunu yapan gençler Türkçenin de kusurlarını bertaraf ederek onu layık oldukları yere getireceklerdir. Yazının sonunda Gib'in sözü edilen mektubu neşredilir.

21 Numaralı Gayret'te Tahir Beyefendi Tarafından Nâm-ı Âcizâneme Olarak Münderic Bir Mektuptur: Menemenlizade Tahir Beyden gelen cevabın yer aldığı birinci bölümde Tahir beyin konu hakkındaki düşüncelerini görebiliyoruz. Buna göre Tahir Bey, mektubu kendinin yayınlama zahmetinden kurtardığı için Ebüzziya'ya teşekkürle başlayan yazı, Ebüzziya'nın mezkur metnindeki gençlere ders verme bahsine bir cevap da içerir.

Tahir Bey Ebüzziya'nın “*şiiir ve hülya ve lakkaka-i bî-mana ile vakit geçirmek zamanlarının çoktan geçmiş olduğu*” iddiasında kafiye hatırı için şiiiri lakkaka olarak adlandırmasını eleştirir. Şiiir ve hülya ile uğraşmamaları istenilen gençliğe örnek olarak bir İngiliz şairinin gösterilmesini abes bulur. Şiiirin de 'lakkaka-i bi-mana' olup olmadığını daha evvelki bir yazısını referans göstererek incelemesini ister.

Ebüzziya yazının hemen altında 'Cevap' başlığıyla Tahir Bey'e cevap vermiştir. Bu cevapnâmede 'Geldi kafiye gitti Safiye' diyen insanlardan olmadığını 'hakiki bir kafiyeye bin Safiye' feda edebileceğini belirtir. Ebüzziya kafiye yapayım derken ne olduğu belirsiz tumturaklı edalara karışan insanlardan şikayetçidir ve gençleri de bu tür heveslerden korumak ister. Gib'in esasında örnek bir insan olduğunu Tahir Bey gibi insanların da bunu anlayamayacak olmalarından yakınır.

Tezkire: Tezkire'nin Mecmûa-i Ebüzzya'da yayınlanmasına sebep olarak düşülen dipnottan, bu yazıyı Ebüzzya'nın Tahir Bey'e yazdığını Tahir Beyin de Gayret'te bir kısmını atlayarak yazması üzerine tamamını görmek için dergide yeniden yazıldığını anlıyoruz.

Bu yazıda Gayret'te çıkan yazıların tertip hatalarıyla dolu olduğundan şikayet ediliyor. Hatta bu hatalar o kadar çoktur ki itizar yazılarında bile hata mevcuttur. Bu da Gayret'in mürettip ve musahhihlerinin ne kadar dikkatsiz davrandıklarını ya da işi bilmediklerini göstermektedir. Mürettip Hatalarını Tahir Beyin düzeltmesi gerekirken bunları doğru düzeltmediği anlaşılmaktadır. Gayret matbaasında yazıları yayınlanan Abdülhak Hamid'in de bu durumdan şikayeti dile getirilmiş. Buna benzer bir olayı R. Ekrem Bey de Matbaa-i Ebüzziya'da yaşamış ve kendi düzelmeye çalıştığı için düzeltmemiştir. Ebüzziya'ya göre “*Bir matbaada imlâdan anlayacak bir mirettip yoksa meram anlayacak bir sahip olmalıdır.*” bu da Matbaa-i Ebüzziya'da mevcut iken Gayret matbaasında mevcut değildir.

Bütün bunlardan Gayret'teki sehivlerin asıl sebebinin Aleksan olduğu vurgulanıyor. Hatta Ebüzziya Gayret'i basmaya da istihzalı bir şekilde talip oluyor.

Midhat Efendi Hazretlerine: Bu mektuptan anlaşıldığına göre Ahmed Midhat Efendi, 'Semendire' ile 'İzmir' kelimelerinin asılları üzerine bir yazı yazmıştır. Bu yazıya göre 'Semendire' (Sen Andre) şeklinde olduğu Macar tarihçilerine dayandırılarak verilmiş. İzmir'e de Hıristiyan halkın çoğunluğu diye 'Gevur İzmir' şeklinde adlandırdığı görülmektedir.

Ebüzziya, Semendre kelimesinin anlamının doğruluğunu araştırır. Aziz anlamına gelen 'Sen' kelimesinin Rumca ve İslavcada bulunmadığını eğer illaki kelime bu kökten

gelecekse Rumca ve İslavca söylenişi ile 'İsveti Andre' gibi garip bir terkinin ortaya çıkacağını söyleyerek itiraz etmektedir.

Edebiyat: Namık Kemâl'in Vatan Yahut Silistre tiyatrosunun Henri Hart tarafından Almancaya çevrilmesi üzerine Berliner Tageblatt gazetesinde bir yazı çıkar. Bu yazıyı Ebüzziya'nın Namık Kemal'e göndermesi üzerine aldığı mektuptur.

Namık Kemâl bu mektupta eski usülle yazan o kadar edebiyatçı varken kendisinin eserinin bir yabancı dile çevrilmesini izah ederken eski edebiyat savunucularına da yüklenir. Bu tenkitlerde özellikle iki kişi ad vermeden yerilmektedir. Peşinden gelen mektuplardan anlaşılacağına göre bu şahıslar Hacı İbrahim Efendi ile Beşir Fuad olmalıdır. Tartışma konusu verilen cevapları da alt maddelerde yazarken izah edilecektir. Edebiyat tarihi için de önemli bulduğumuzdan burada Hacı İbrahim Efendi ile Beşir Fuad'a Namık Kemâl'in tenkidini kısaca kaydedelim:

"Hacı İbrahim Efendi için: *Tarz-ı atîk tarafdârânından biri çıkıyor, üstad-ı belağat olmak iddiasına kalkışıyor. Bizim anlayamayacağımız bir maharet-i edibâne ile camî'i tavîle, talebeyi ata, sıbyanı fareye teşbih ediyor! Sonra diğerinin bir eserinde olan 'şehbâl' kelimesini 'nihâl' okuyor*²⁷. (...) Zemaşeri ile müsâvât iddiasına kalkışacak derecelerde iktidar davasında bulunuyor.

Beşir Fuad için: *Avrupa fikrine yeltenmekle me'luf olanlardan biri çıkıyor. Türkçede doğru bir beyit okumaya muktedir olmadığı halde, yalnız Osmanlıların değil, Fransızların e'âzım-ı üdebâsını da techil ediyor. Mesela kalbe his isnâd etmek cehalet olduğundan ve binaenaleyh öyle bir hatayı hâvî olan eserlere şi'ir denilmeyeceğinden bahisler ederek, lisan-ı edebden mecazı, kinayeyi bütün bütün kaldırmak istiyor.*

Mebâhis-i Edebiyye Üzerine Biraderim Kemâl Beyden Aldığım Mektup:

Ebüzziya'nın düştüğü dipnota göre yazının yayınından evvel Beşir Fuad'ın intihar haberi gelmiştir. Silistre tercümesi sebebiyle yazılan yukarıdaki yazı sebebiyle Hacı İbrahim Efendi ile Beşir Fuad Tercümân-ı Hakikat'e birer makale göndermişlerdir. Kemâl Beyin yazdığı bu cevabın başında Hacı İbrahim Efendi ile Beşir Fuad'a itirazlarını bildireceği girişte belirtilmesine rağmen Hacı İbrahim'e cevap varken Beşir Fuad'a hiç cevap yazılmamış olması, Ebüzziya'nın o bölümü makaleden çıkarmış olabileceğini düşündürmektedir.

Bu yazıda Hacı İbrahim Efendi'yi eski edebiyat savunuculuğu yapmakla suçlayan Namık Kemal, itirazlarına tek tek cevap verir. Hacı İbrahim Efendi'nin o yazıda eski suçlamalarını devam ettirdiğini ve Namık Kemâl'in üslubunu aşağılayıcı bularak 'ez-cümle söğüyorlar' dediği anlaşılmaktadır.

Eserinin Almanca gibi önemli bir dile çevrilmesinin anlamlı bulan Namık Kemâl, nihâl kelimesinin Evrâk-ı Perişan dahil hiçbir eserinde geçmediğini savunarak ısbatı halinde kitaplarının başına vurulmasını ister. Bu yazıda Vatan Yahut Silistre piyesinin yazılma süreci ve konularının gerçek hayattaki izlerine dair de önemli açıklamalar mevcuttur.

Redd-i Evhâm'a Karşı Yazılmış Bir Mektup: Hacı İbrahim Efendi'nin Ebüzziya'ya bir 'Redd-i Evhâm' ismiyle itiraznâmesinin neşredilmesi üzerine Ebüzziya'nın Tercümân-ı Hakikat'e göndermiş olduğu; ama orada yayınlanmayan mektuptur. Bu mektupta da Namık Kemâl'in hiçbir eserinde şehbâl yerine nihâl kelimesinin geçmediği savunulur.

²⁷ Hacı İbrahim Efendi'nin çeşitli tenkitleri şehbâl kelimesinin nihâl olarak Namık Kemâl'in *Evrâk-ı Perişân*'ında geçtiğini iddia etmektedir. Yanılmıyorsam *şehbâl açmış kuş*, kelimesindeki nihâl kelimesi ile dal budak açmış kuş şekline dönüşmektedir. (F.O.)

Ebüzziya bu cevabında, İbrahim Efendi'nin redd-i evham değil mukibb-i evham bir zat olduğunu belirtip, delil göstererek Namık Kemal'in 'şehbâl' kelimesini tercih ettiğini savunur.

Said Beyefendiye: Said Beye ait olan Galatât-ı Tercüme'nin on üçüncü defterinde Münif Paşa'nın Lehçe-i Osmanî'sinde yazılmış olan 'yortu' kelimesi ile Muallim Naci'nin lügat-ı Naci'sinde sıra kelimesinin doğru yazıldığına savunulması üzerine Ebüzziya Tevfik'in itirazına sebep olan makalesidir.

Ebüzziya Tevfik kelimelerin kökenleri ve yazılışlarına ait düşüncelerini belirtirken, "asırlardan beri lisana yerleşmiş ve binlerle erbâb-ı kalem tarafından telif ve tahrir olunan âsârda istimâl olunmuş kelimeleri galat olmak üzere tevehhüm edip de tashihe kalkışmak dahi o rütbe sezâ-vâr-ı istihzâ görünür." der. Ebüzziya'ya göre "Herhangi hususta olursa olsun, yerine daha iyisi konulmaya imkân olmayan bir şeyin hâl-i hazırını muhafaza hakikat-perverlik levâzımındandır." Bugün imlâmızı içinde bulunduğu durumdan lügat kitaplar da kurtaramayacağına göre bu iş, bir "heyet-i fâzile-i resmiyyenin deruhte etmesiyle" aşılabılır. Şimdilik kargaşadan kurtulma yolunu ise Şinasi'nin eserinde iktifa etmeyi tavsiye eder. Onun durub-ı Emsâli meselenin aşılması için birinci kaynak kitaptır.

Makaleye düşülen 'Haşiye'ye göre onuncu Defter-i Galatât'ta Ebüzziya tenkit edilmiştir. Ebüzziya cevabında özellikle 'demir' kelimesinin yazılışı üzerinde durarak kelimenin çeşitli anlam ve yazılışlarını verdiği örneklerle kendini savunur.

İfade-i Cevâbiyye: Said beyin Ebüzziya'nın yukarıdaki itirazına bir cevapnâmedir. Bu makalede, edebiyatta yenileşme çabalarının olduğu şu dönemde ilerlemenin aksine bir gerilemenin olduğunu kabul eden Said Bey, edebiyatta ilerlemenin sadece 'manzum ve mensur âsârın adetçe teksiriyle' mümkün olmayacağını ifade eder. Bugün edebiyatla uğraşanların yapılan çalışmaları 'imlâsız lisan' dedirtmekten başka hünerlerinin olmadığını belirten Said Bey, Ebüzziya'nın imam olarak gösterdiği Şinasi ile Ebüzziya arasındaki anlayış farkının garipliğine örnekler vererek değinir. Şinasi'nin dahi Arapça ve Farsça ile uğraşmaktan Türkçeye gerekli ihtimamı gösteremediğini söyleyen Said Bey, onun imamlığını kabul etmeyeceğini Ebüzziya'ya da bir daha bu hususta cevap yazmayacağını belirterek makalesini bitirir.

Tavzîh-i Sevâb ve Tashîh-i Zehâb: Ahmed Midhat Efendi Said Beyin Galatât-ı Tercüme adlı risalesine Tercümân-ı Hakikat'ten bir takriz yazmış ve Ebüzziya'ya da iki cihetten tariznâme yazmıştır. Bunlardan birisi Ebüzziya'nın demir kelimesini incelerken örneklediği '-vâri' edatının içinde geçtiği "İstakozvâri bir suret ve yengeçvâri bir reftâr" cümlesi ikincisi ile (Bü'l-heves) kelimesinin yanlış yazımıdır. Ahmed Midhat (Bi'l-heves) şeklinde yazan Ebüzziya'yı kelimeyi iki kere yanlış yazmakla suçlar.

Ebüzziya cevabında önce birinci örneğe yer ayırarak bunun uygun olduğunu dilediğinde verebileceği başka örnekleri de sıralar.

İkinci olarak (bi'l-heves) yazısıyla kelimeyi doğru yazdığını, kendisinin de önce (bü'l-heves) şeklinde yazıldığını zannettiğini; ama Lügat-ı Ebüzziya'yı yazarken kelimenin Arapça değil Farsça kökenli olduğunu fark ettiğini yazarak lügat-ı Ebüzziya'da geçen bahsi alıntı yapar.

İstidrâd yan başlığıyla Ahmed Midhat'ın bu cevabından iki gün evvel Paris'ten yazan Ali Kemâl'i (kelimeyi (bü'l-heves) şeklinde yazmasından dolayı bunun hem imlâ hem de anlam yanlışlığına yol açması hasebiyle uyardığını ifade eder. Makalenin sonunda çok eser veren Ahmet Midhat'ı bu tip meselelerle uyardığı için aslında iyi bir görev yaptığını da ima eder.

Mes'ele-i Bü'l-heves ü Bü'l-heveNu: Ahmed Midhat Efendi, Ebüzziya Tevfik'in yukarıdaki itirazına 690 numaralı Tercümân-ı Hakikat'ta cevap vermiştir. Kısaca bu cevabında Midhat Efendi, "-vari- edatının Farsça olması hasebiyle ıstakoz ve yengeç gibi Türkçe kelimelere ilâvesine zımnen karşı çıkarken, daha on beş sene evvelinde Ebüzziya ile ayrı görüşü paylaştıklarını hatırlatan (bü'l-heves) kelimesinin yazılışına da sarahaten karşı çıkar.

Ebüzziya'nın iki sayı boyunca süren cevapnâmesi Mithat Efendi'nin itirazlarına tek tek müdafaa şerhi düşülerek tenkit edilmesinden ibarettir. Bu yazılar esnasında Ebüzziya'nın lügat yazma meselesinin sanıldığı kadar kolay olmadığı ile dışardan kelime alımının sebeplerinin zengin bir dil olarak gördüğü Arapçanın eksikliğinden değil devrin değişmiş olmasından kaynaklandığı gibi tesbitleri de önemlidir.

Paris'ten Tahrirât-ı Mahsusa: Ali Kemâl'e ait olan bu makalede, Ebüzziya'nın "bü'l-heves, bahş ve Cenevre" kelimelerinin yanlış yazıldığından dolayı kendini uyarması üzerine görüşleri yer almaktadır. Ali Kemâl Ebüzziya'nın kullandığı biçimleri doğru olarak kabul etmekle birlikte bunları tartışma mevzuu olarak görmemektedir. Hatta ona göre Midhat Efendi dahi haklıdır. Arapça ve Farsça ibarelerin bu kadar derin tartışılması Türkçeye pek bir şey kazandırmamaktadır. Ayrıca imlâ tartışmalarında bu 'ifrat ve tefrit'ler dilin gelişmesini de engellemektedir. Sait Beyin de ifade ettiği gibi, Arapça ile iştigâl edenlerin Arab'a, Farsça ile iştigâl edenlerin İran'a gitmesi yollu sözler sarf eden Ali Kemâl kendisini Türkçenin durumu ilgilendirdiğini beyan eder.

Ali Kemâl Bey: "-bahş ve- âlud" terkiplerinin Arapça değil Farsça olduğunu hatırlatan Ebüzziya, amacının anlam kargaşasından kurtulmak olduğunu, yoksa oluşan terkiplerin anlamlarının olmadığı gibi kulağı tırmaladığını da ifade etmektedir. Düştüğü haşiye'de ise "Midhat Efendi hazretleri bendenizin Arabîyle Farisî kelimâta karıştığuma hiddet buyuruyorlar. Türkçemi ise hiç çekemiyorlar." dedikten sonra bu dediğinin de bir tartışma doğurup doğurmayacağını suâl eder.

Filoloji Lengüistik: Midhat Efendi'nin evvelki tartışma esnasında söylediği "Yirmi seneden beri bizim de tetebu'umuz artmış... Tedkikât-ı filolojikide ve lengüistikîyede buluna buluna biz dahi biraz vukûf peydâ eylemişizdir." Sözüne binaen yazılan bir tenkitnâmedir.

Filoloji ve ligüistik terimlerinin neler olduğunu izah eden Ebüzziya, Midhat Efendi'yi kendini bu kolay vasıflandırmasından dolayı eleştirir. Ona: "Zira bir filolog bir kelimenin hakikatinden bahseder iken (Sen câhilsin. Ben âlimim. Sen ne okudun. Ben filân filân filândan büyüklerle âsâr u ebyât, yüzlerle müellefât ezberledim.) yolunda tıflâne bir şive-i güftârda bulunmakla hiçbir şey isbât edemez." şeklinde ağır eleştirilerde bulunur.

9. TABLOLAR

TABLO 1 a

C	SAYI	SAYFA	ÇIKIŞ TARİHİ (HİCRÎ)	MİLADİ	DÜŞÜNCELER
1	1		15 Ramazan 1297	22 Ağustos 1880	
1	2		1 Şevval 1297	6 Eylül 1880	
1	3		15 Şevval 1297	20 Eylül 1880	
1	4		1 Zilkade 1297	6 Ekim 1880	
1	5		15 Zilkade 1297	20 Ekim 1880	
1	6		1 Zilhicce 1297	4 Kasım 1880	
1	7		15 Zilhicce 1297	18 Kasım 1880	
1	8		1 Muharrem 1298	3 Aralık 1880	
1	9		15 Muharrem 1298	17 Aralık 1880	
1	10		1 Safer 1298	2 Ocak 1881	
1	11		15 Safer 1298	16 Ocak 1881	
1	12		1 R.evvel 1298	31 Ocak 1881	
2	13		15 R.evvel 1298	14 Şubat 1881	
2	14		1 R.ahir 1298	2 Mart 1881	
2	15		15 R.ahir 1298	16 Mart 1881	
2	16		1 C.evvel 1298	31 Mart 1881	
2	17		15 C.evvel 1298	14 Nisan 1881	
2	18		1 C.ahir 1298	30 Nisan 1881	
2	19		15 C.ahir 1298	14 Mayıs 1881	
2	20		1 Recep 1298	29 Mayıs 1881	
			<i>KESİNTİ</i>		1 Yıl
2	21		15 Recep 1299	2 Haziran 1882	
2	22		1 Şaban 1299	17 Haziran 1882	
2	23		15 Şaban 1299	1 Temmuz 1882	
2	24		1 Ramazan 1299	17 Temmuz 1882	
			<i>KESİNTİ</i>		3 ay
3	25		1 Muharrem 1300	12 Kasım 1882	
3	26		15 Muharrem 1300	26 Kasım 1882	
3	27		1 Safer 1300	12 Aralık 1882	
3	28		15 Safer 1300	26 Aralık 1882	
3	29		1 Rebiülevvel 1300	11 Ocak 1883	
3	30		15 Rebiülevvel 1300	25 Ocak 1883	
3	31		1 Rebiülahir 1300	9 Şubat 1883	
3	32		15 Rebiülahir 1300	23 Şubat 1883	
3	33		1 C.evvel 1300	11 Mart 1883	
3	34		15 C.evvel 1300	25 Mart 1883	
3	35		1 C.ahir 1300	9 Nisan 1883	
3	36		15 C.ahir 1300	23 Nisan 1883	
			<i>KESİNTİ</i>		1,5 yıl
4	37		1 Muharrem 1302	20 Ekim 1884	
4	38		15 Muharrem 1302	3 Kasım 1884	
4	39		1 Safer 1302	19 Kasım 1884	
4	40		15 Safer 1302	3 Aralık 1884	

TABLO 1 b

C	NO	SAYFA	ÇIKIŞ TARİHİ(HİCRİ)	MİLADİ	DÜŞÜNCELER
4	41		1 R.evvel 1302	19 Aralık 1884	
4	42		15 R.evvel 1302	2 Ocak 1885	
4	43		1 R.ahir 1302	18 Ocak 1885	
4	44		15 R.ahir 1302	1 Şubat 1885	
4	45		1 C.evvel 1302	16 Şubat 1885	
4	46		15 C.evvel 1302	2 Mart 1885	
4	47		1 C.ahir 1302	18 Mart 1885	
4	48		15 C.ahir 1302	1 Nisan 1885	
			KESİNTİ		1,5 yıl
5	49		1 Zilhicce 1303	31 Ağustos 1886	
5	50		15 Zilhicce 1303	14 Eylül 1886	
5	51		1 Muharrem 1304	29 Eylül 1886	
5	52		15 Muharrem 1304	13 Ekim 1886	
5	53		1 Safer 1304	29 Ekim 1886	
			KESİNTİ		9 yıl 4,5 ay
5	54		1 Şevval 1313	13 Mart 1896	
5	55		15 Şevval 1313	30 Mart 1896	
6	56		1 Zilkade 1313	15 Nisan 1896	
6	57		15 Zilkade 1313	29 Nisan 1896	
6	58		1 Zilhicce 1313	14 Mayıs 1896	
6	59		15 Zilhicce 1313	28 Mayıs 1896	
7	60		1 R.ahir 1314	9 Eylül 1896	
			KESİNTİ		8 ay
7	61		1 Muh. 1315	2 Haziran 1897	
7	62		15 Muh 1315	16 Haziran 1897	
7	63		1 Safer 1315	1 Temmuz 1897	
7	64		15 Safer 1315	15 Temmuz 1897	
7	65		1 R.evvel 1315	31 Temmuz 1897	
7	66		15 R evvel 1315	14 Ağustos 1897	
7	67		1 R.ahir 1315	30 Ağustos 1897	
7	68		15 R.ahir 1315	13 Eylül 1897	
7	69		1 C.evvel 1315	28 Eylül 1897	
7	70		15 C.evvel 1315	12 Ekim 1897	
7	71		1 C.ahir 1315	27 Ekim 1897	

100 yer

TABLO 2 a

C	N O	İDAREHANE	BASIM YERİ
1	1	Babiali cad. Nu. 7	Mihran Efendi
1	2	Babiali cad. Nu. 7	Mihran Efendi
1	3	Babiali cad. Nu. 7	Mihran Efendi
1	4	Babiali cad. Nu. 7	Mihran Efendi
1	5	Babiali cad. Nu. 7	Mihran Efendi
1	6	Babiali cad. Nu. 7	Mihran Efendi
1	7	Babiali cad. Nu. 7	Mihran Efendi
1	8	Babiali cad. Nu. 7	Mihran Efendi
1	9	Babiali cad. Nu. 7	Mihran Efendi
1	10	Babiali cad. Nu. 7	Mihran Efendi
1	11	Babiali cad. Nu. 7	Mihran Efendi
1	12	Babiali cad. Nu. 7	Mihran Efendi
2	13	Babiali cad. Nu. 7	Mihran Efendi
2	14	Babiali cad. Nu. 7	Mihran Efendi
2	15	Babiali cad. Nu. 7	Mihran Efendi
2	16	Babiali cad. Nu. 7	Mihran Efendi
2	17	Babiali cad. Nu. 7	Mihran Efendi
2	18	Babiali cad. Nu. 7	Mihran Efendi
2	19	Babiali cad. Nu. 7	Mihran Efendi
2	20	Babiali cad. Nu. 7	Mihran Efendi
2	21	Galata Mahkeme sokak Nu. 8	Matbaa-i Ebüzziya
2	22	Galata Mahkeme sokak Nu. 8	Matbaa-i Ebüzziya
2	23	Galata Mahkeme sokak Nu. 8	Matbaa-i Ebüzziya
2	24	Galata Mahkeme sokak Nu. 8	Matbaa-i Ebüzziya
3	25	Galata Mahkeme sokak Nu. 8	Matbaa-i Ebüzziya
3	26	Galata Mahkeme sokak Nu. 8	Matbaa-i Ebüzziya
3	27	Galata Mahkeme sokak Nu. 8	Matbaa-i Ebüzziya
3	28	Galata Mahkeme sokak Nu. 8	Matbaa-i Ebüzziya
3	29	Galata Mahkeme sokak Nu. 8	Matbaa-i Ebüzziya
3	30	Galata Mahkeme sokak Nu. 8	Matbaa-i Ebüzziya
3	31	Galata Mahkeme sokak Nu. 8	Matbaa-i Ebüzziya
3	32	Galata Mahkeme sokak Nu. 8	Matbaa-i Ebüzziya
3	33	Galata Mahkeme sokak Nu. 8	Matbaa-i Ebüzziya
3	34	Galata Mahkeme sokak Nu. 8	Matbaa-i Ebüzziya
3	35	Galata Mahkeme sokak Nu. 8	Matbaa-i Ebüzziya
3	36	Galata Mahkeme sokak Nu. 8	Matbaa-i Ebüzziya
4	37	Galata Mahkeme sokak Nu. 8	Matbaa-i Ebüzziya
4	38	Galata Mahkeme sokak Nu. 8	Matbaa-i Ebüzziya
4	39	Galata, Çınar Sokak Nu. 10-18	Matbaa-i Ebüzziya
4	40	Galata, Çınar Sokak Nu. 10-18	Matbaa-i Ebüzziya
4	41	Galata, Çınar Sokak Nu. 10-18	Matbaa-i Ebüzziya
4	42	Galata, Çınar Sokak Nu. 10-18	Matbaa-i Ebüzziya
4	43	Galata, Çınar Sokak Nu. 10-18	Matbaa-i Ebüzziya
4	44	Galata, Çınar Sokak Nu. 10-18	Matbaa-i Ebüzziya
4	45	Galata, Çınar Sokak Nu. 10-18	Matbaa-i Ebüzziya

TABLO 2-b

C	N O	İDAREHANE	BASIM YERİ
4	46	Galata, Çınar Sokak Nu. 10-18	Matbaa-i Ebüzzıya
4	47	Galata, Çınar Sokak Nu. 10-18	Matbaa-i Ebüzzıya
4	48	Galata, Çınar Sokak Nu. 10-18	Matbaa-i Ebüzzıya
5	49	Galata, Çınar Sokak Nu. 10-18	Matbaa-i Ebüzzıya
5	50	Galata, Çınar Sokak Nu. 10-18	Matbaa-i Ebüzzıya
5	51	Galata, Çınar Sokak Nu. 10-18	Matbaa-i Ebüzzıya
5	52	Galata, Çınar Sokak Nu. 10-18	Matbaa-i Ebüzzıya
5	53	Galata, Çınar Sokak Nu. 10-18	Matbaa-i Ebüzzıya
5	54	Galata, Çınar Sokak Nu. 10-18	Matbaa-i Ebüzzıya
5	55	Galata, Çınar Sokak Nu. 10-18	Matbaa-i Ebüzzıya
6	56	Galata, Çınar Sokak Nu. 10-18	Matbaa-i Ebüzzıya
6	57	Galata, Çınar Sokak Nu. 10-18	Matbaa-i Ebüzzıya
6	58	Galata, Çınar Sokak Nu. 10-18	Matbaa-i Ebüzzıya
6	59	Galata, Çınar Sokak Nu. 10-18	Matbaa-i Ebüzzıya
7	60	Galata, Çınar Sokak Nu. 10-18	Matbaa-i Ebüzzıya
7	61	Galata, Çınar Sokak Nu. 10-18	Matbaa-i Ebüzzıya
7	62	Galata, Çınar Sokak Nu. 10-18	Matbaa-i Ebüzzıya
7	63	Galata, Çınar Sokak Nu. 10-18	Matbaa-i Ebüzzıya
7	64	Galata, Çınar Sokak Nu. 10-18	Matbaa-i Ebüzzıya
7	65	Galata, Çınar Sokak Nu. 10-18	Matbaa-i Ebüzzıya
7	66	Galata, Çınar Sokak Nu. 10-18	Matbaa-i Ebüzzıya
7	67	Galata, Çınar Sokak Nu. 10-18	Matbaa-i Ebüzzıya
7	68	Galata, Çınar Sokak Nu. 10-18	Matbaa-i Ebüzzıya
7	69	Galata, Çınar Sokak Nu. 10-18	Matbaa-i Ebüzzıya
7	70	Galata, Çınar Sokak Nu. 10-18	Matbaa-i Ebüzzıya
7	71	Galata, Çınar Sokak Nu. 10-18	Matbaa-i Ebüzzıya

Tablo 3a

Cilt	Sayı	Fiyat	Başlık Altı Yazı	Nüshanın Sayfaları	Toplam
1	1	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Fünûn ve ma'rifetten bahseder. Ve her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur.	1-32	32
1	2	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Fünûn ve ma'rifetten bahseder. Ve her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur.	33-64	32
1	3	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Fünûn ve ma'rifetten bahseder. Ve her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur.	65-96	32
1	4	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Fünûn ve ma'rifetten bahseder. Ve her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur.	97-128	32
1	5	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Ulûm u maâriften bahseder. Ve her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur fünûn gazetesidir.	129-160	32
1	6	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Fünûn ve ma'rifetten bahseder. Ve her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur.	161-196	32
1	7	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Ulûm u maâriften bahseder. Ve her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur fünûn gazetesidir.	193-224	32
1	8	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Ulûm u maâriften bahseder. Ve her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur fünûn gazetesidir.	225-256	32
1	9	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Fünûn ve maâriften bahseder. Ve her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur fünûn gazetesidir.	257-288	32
1	10	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Fünûn ve ma'rifetten bahseder. Ve her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur.	289-320	32
1	11	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Ulûm u ma'rifetten bahseder. Ve her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur fünûn gazetesidir.	321-352	32
1	12	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Fünûn ve ma'rifetten bahseder. Ve her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur.	353-384	32
				TOPLAM	384

**Tablo
3b**

2	13	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Ulûm u maâriften bahseder. Ve her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur.	385-416	32
2	14	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Ulûm u maâriften bahseder. Ve her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur.	417-448	32
2	15	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Ulûm u maâriften bahseder. Ve her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur.	449-480	32
2	16	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Ulûm u maâriften bahseder. Ve her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur fûnûn gazetesidir.	481-512	32
2	17	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Ulûm u maâriften bahseder. Ve her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur mecmûa-ı fûnûndur.	513-544	32
2	18	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Ulûm u maâriften bahseder. Ve her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur mecmûa-ı fûnûndur.	545-576	32
2	19	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Ulûm u maâriften bahseder. Ve her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur mecmûa-ı fûnûndur.	577-608	32
2	20	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Ulûm u maâriften bahseder. Ve her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur mecmûa-ı fûnûndur.	609-640	32
2	21	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Ulûm u maâriften bahseder. Ve her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur mecmûadır.	641-672	32
2	22	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Ulûm u maâriften bahseder. Ve her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur mecmûadır.	673-704	32
2	23	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Ulûm u maâriften bahseder. Ve her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur mecmûadır.	705-736	32
2	24	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Ulûm u maâriften bahseder. Ve her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur mecmûadır.	737-768	32
				TOPLAM	384

Tablo 3c					
3	25	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Ulûm u maâriften bahseder. Ve her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur mecmûadır.	769-800	32
3	26	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Ulûm u maâriften bahseder. Ve her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur mecmûadır.	801-832	322
3	27	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Ulûm u maâriften bahseder. Ve her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur mecmûadır.	833-864	32
3	28	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Ulûm u maâriften bahseder. Ve her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur mecmûadır.	865-896	32
3	29	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Ulûm u maâriften bahseder. Ve her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur mecmûadır.	897-928	32
3	30	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Ulûm u maâriften bahseder. Ve her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur mecmûadır.	929-960	32
3	31	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Ulûm u maâriften bahseder. Ve her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur mecmûadır.	961-992	32
3	32	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur funûn mecmûasıdır.	993-1024	32
3	33	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur funûn mecmûasıdır.	1025-1056	32
3	34	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur funûn mecmûasıdır.	1057-1088	32
3	35	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur funûn mecmûasıdır.	1089-1120	32
3	36	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur funûn mecmûasıdır.	1121-1152	32
				TOPLAM	384

Tablo 3d					
4	37	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur funûn mecmûasıdır.	1153-1184	32
4	38	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur funûn mecmûasıdır.	1185-1216	32
4	39	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur funûn mecmûasıdır.	1217-1248	32
4	40	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur funûn mecmûasıdır.	1249-1280	32
4	41	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur funûn mecmûasıdır.	1281-1312	32
4	42	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur funûn mecmûasıdır.	1313-1344	32
4	43	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur funûn mecmûasıdır.	1345-1376	32
4	44	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur funûn mecmûasıdır.	1377-1408	32
4	45	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur funûn mecmûasıdır.	1409-1440	32
4	46	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur funûn mecmûasıdır.	1441-1472	32
4	47	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur funûn mecmûasıdır.	1473-1504	32
4	48	3 Kuruş	<i>Masivâ şaibesinden dili tathîre çalış</i> Pertev-i hikmet ve irfân ile tenvîre alış Her mâh-ı Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur funûn mecmûasıdır.	1505-1536	32
				TOPLAM	384

**Tablo
3e**

5	49	3 Kuruş	Her şehir-i Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur	1537-1568	32
5	50	3 Kuruş	Her şehir-i Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur	1569-1600	32
5	51	3 Kuruş	Her şehir-i Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur	1601-1632	32
5	52	3 Kuruş	Her şehir-i Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur	1633-1664	32
5	53	3 Kuruş	Her şehir-i Arabî ibtidâsıyla on beşinde neşrolunur	1665-1696	32
5	54	Yok	On Altıncı Sene	1697-1808	112
5	55	Yok	On Altıncı Sene	1809-1920	112
				TOPLAM	384
6	56	Yok	On Altıncı Sene	1921-2032	112
6	57	Yok	On Yedinci Sene	2033-2144	112
6	58	Yok	On Yedinci Sene	2145-2240	96
6	59	Yok	On Yedinci Sene	2241-2336	96
				TOPLAM	416
7	60	Yok	On Yedinci Sene	641-688	48
7	61	Yok	On Sekizinci Sene	689-736	48
7	62	Yok	On Sekizinci Sene	737-784	48
7	63	Yok	On Sekizinci Sene	785-832	48
7	64	Yok	On Sekizinci Sene	833-880	48
7	65	Yok	On Sekizinci Sene	881-928	48
7	66	Yok	On Sekizinci Sene	929-976	48
7	67	Yok	On Sekizinci Sene	977-1024	48
7	68	Yok	On Sekizinci Sene	1025-1072	48
7	69	Yok	On Sekizinci Sene	1073-1120	48
7	70	Yok	On Sekizinci Sene	1121-1168	48
7	71	Yok	On Sekizinci Sene	1169-1216	48
				TOPLAM	576
				GENEL TOPLAM	2912

1. 10. MECMÛA-İ EBÛZZİYA'NIN YAZAR KADROSU

1. Abdülhak Hâmid,
2. Ahmed
3. Ahmed Midhat
4. Ahmed Rasim
5. Ali Kemâl
6. Akif Paşa
7. Andrea Kopasi
8. Bâkî
9. Bâkî, (Abdüllbaki Ali)
10. Besim Bey
11. Bogos Parnasyan
12. Cenâb Şahabeddin
13. Ebüzziya Tevfik
14. Ferd (Kam)
15. Kâzım Paşa
16. Mehmet Rüştü
17. Menemenlizâde Tahir
18. Muallim Nâci
19. Mütercim Fâzıl
20. Namık Kemâl
21. Osman Senâi
22. Recâizâde Mahmud Ekrem
23. Rıza Tevfik
24. Sadullah Paşa
25. Said
26. Salih Zeki
27. Sami Paşa
28. Sırrı
29. Şakir İbrahim (Efendi)
30. Talip Fâikizâde Fehmî
31. Taşlıcalı Yahya
32. Ünsî
33. Vidinli Tevfik Paşa
34. Ziya Paşa

A

ABDÜLHAK HAMİT TARHAN (1851-1937)

Abdülhak Hamit Tarhan 5 Şubat 1851'de İstanbul'da doğdu. Özel eğitim gördü. Rumelihisar Rüşdiyesi'ne kısa süre devam etti. 1863'te eğitim için Paris'e gitti. Dönüşünde İstanbul'da Fransız mektebine başladı ve Babı Ali'de tercüme odasına girdi. Tahran Büyükelçiliği'ne atanan babasıyla birlikte İran'a gitti. Babasının 1867'de ölümü üzerine İstanbul'a döndü. Maliye Mektubi ve Sadaret Kalem'i'nde çalıştı. Ebüzziya Tevfik ve Recaizade Mahmud Ekrem'le tanıştı. Ardından diplomatlığa geçti. Uzunca bir süre yurtdışı görevlerde bulundu. 4 kere evlendi. Eşlerinin hepsi öldü. Mütareke yıllarında Viyana'ya gitti. Cumhuriyet'in ilanından sonra döndü. 1928'de İstanbul Milletvekili seçildi ve ölünceye kadar milletvekili olarak kaldı. 12 Nisan 1937'de İstanbul'da öldü. Mezarı Zincirlikuyu'da. Abdülhak Hamid, Tanzimat sonrası bütün edebi ve siyasi devirleri yaşamış bir şairdir. Tanzimat döneminde Batı etkilerini Türk şiiri ve tiyatrosuna getiren yazardır. Kendisine son zamanlarda Şair-i Azam (en büyük şair) unvanı verilmiştir.

AHMET

Bahriye Zabitanından.

AHMET MİDHAT EFENDİ (1844-1912)

1344 yılında İstanbul'da doğdu. Bir bezzazın oğlu idi. 6 yaşında babasız kaldı. Mısır-çarşısı'nda bir aktarın yanına çırak verdiler. Okuma yazmayı burada öğrendi. Galata'da bir yabancından Fransızca dersi aldı. 1861'de Niş vilayetinde Kaza Voyvodası görevinde bulunan kardeşi Hafız İbrahim Efendi'nin yanına gitti.

20 Haziran 1868'de "Tuna" gazetesine yazar olarak girdi. Matbaacılık tekniğini kısa bir zamanda kavradı ve gazetenin başyazarı oldu. Midhat Paşa, Bağdat Valisi olunca, Ahmet Midhat'ı da Bağdat'a götürdü. Kendisine, bir matbaa kurmak ve 2. gazetesini çıkarmak görevini verdi. Çıkardığı ve bütün yazılarını yazdığı gazetenin adı, "Zerva"dır.

Tahtakale'de kiraladığı bir evde bir matbaa kurarak basın işine girişti. Namık Kemal'in yayınlamaya başladığı "İbret" gazetesinin sürekli yazarları arasına girdi. "Devir" ve "Bedir" adlı gazeteleri çıkardı ve batırdı. "Vatan yahut Silistre" piyesinin olaylara yol açması üzerine, Namık Kemal ve arkadaşları ile birlikte sürgüne gönderildi.

Abdülaziz'den sonra, İstanbul'a döndü (1876). "İttihat" gazetesini çıkardı. "Takvim-i Vekayî" müdürlüğüne getirildi. "Üs-sü-İnkılâp" adı ile bir kitap yayınlayarak padişahın gözüne girdi. Türk basın tarihinde önemli bir yeri olan "Tercüman-ı Hakikat" gazetesini çıkardı.

1908 Meşrutiyet inkılabından sonra emekli oldu. Fakat bakanlar kurulu kararı ile üniversiteye felsefe, tarih ve din tarihi kürsüsüne profesör atandı. Ayrıca, Kız Öğretmen Okulu'nda tarih ve pedagoji okutuyordu. Ahmet Midhat Efendi, 1912 yılında, son dersini ve son nefesini, Darüşşafaka Mektebi kürsüsünde verdi.

AHMET RASİM (1865-1932)

Ahmet Rasim (1865-1932) İstanbul'da doğmuştur. Menteşoğulları'ndan Kıbrıslı Bahaeddin Efendi adlı birinin oğludur. Daha ana karnında iken babası annesinden ayrıldığından, Ahmet Rasim annesi tarafından yetiştirilmiştir. Çeşitli mahalle mekteplerinde ve ilkokullarda okuduktan sonra Darüşşafaka'ya yazılmış (1876), orada basın ve edebiyatla

ilgilenmeğe başlamış, Darüşşafaka'yı birincilikle bitirince (1883) Posta Telgraf Nâzırlığı fen kalemine memur olarak girmiş, telgrafhanede çalışırken bir yandan da Ahmet Mithat'ın çıkardığı Tercümân-ı Hakikât gazetesinde ilk yazılarını yayınlamıştır. Önce Ceride-i Havâdis ve Tercümân-ı Hakikât'te çalışan (1885-1888) Ahmet Rasim, memurluktan ayrılıp basın hayatına atılarak İkdâm (1894), Malûmat (1895), Sabah adlı gazetelerle çeşitli dergilerde, Meşrutiyet'ten sonra Tasvir-i Efkâr, Yenigün, Akşam, Zaman, Vakit, Cumhuriyet vb. gazeteleriyle bir çok dergilerde çalışmış, bunlarda fıkra, makale, gezi mektubu, anı gibi çeşitli türlerde pek çok yazı yayınlamıştır.

Hayatını son yıllarında milletvekili seçilmiş (1927), İstanbul'da Heybeliada'da ölmüştür.

ALİ KEMAL (1867- 1922)

Asıl adı Ali Rıza, Türk gazeteci, siyaset adamı. Mülkiye mektebinin dördüncü sınıfındayken (1887) Fransızca'sını ilerletmek için dokuz ay kadar Paris ve Cenevre'de kaldı. Dönüşünde Mülkiyedeki öğrenimini sürdürdü (1888). Cenevre'de gördüğü öğrenci derneklerinin bir benzerini kurmaya girişmesi sonucu kovuşturulmaya uğradı. Halep'e vilayet maiyetine memur olarak sürüldü (1889). Beş yıl sonra yeniden Avrupa'ya gitti (1894).

Paris'te Siyasal bilimler okulunda öğrenimini tamamladı (1896-1899). Bir süre sonra İktidam'da yazıların çıkması saray tarafından yasaklandı. Buna karşı Brüksel elçiliği katip kadrosunda görünerek ödenek almayı sürdürdü.

Mısır'da iken Kahire'de Türk dergisini yayınladı. İkinci meşrutiyetin ilanında (1908). İkdâm gazetesinde baş yazar oldu. İttihat ve Terakkiye yönelttiği sert eleştiriler dolayısıyla 31 Marttan sonra Paris'e kaçtı. Yönetimin değişmesi ve genel af çıkması üzerine Türkiye'ye döndü (1912). İkdâm'da yeniden baş yazarlık yaptı. Peyam gazetesini yayınlamaya başladı. Ancak, bir süre sonra gazetesi kapatıldığı gibi yazı yazılması da yasaklandı (1914).

Hükümetteki görevinden ayrıldıktan sonra Peyam gazetesini Sabah gazetesiyile birleştirerek Peyam-ı Sabahı çıkardı. Gazeteye ittihat ve Terakkinin bir uzantısı olarak gördüğü Kuva-i Milliye'nin ve Kurtuluş savaşının aleyhine yazılar yazdı. Mudanya mütarekesinden sonra yargılanmak için Ankara'ya götürülürken İzmit'te Nurettin Paşa tarafından linç ettirildi (18 Kasım 1922).

AKİF PAŞA (1787-1845)

Edebi eserleri ile tanınan ve II. Mahmut zamanında teşkilatta ilk defa hariciye nazırı olan kalem ve devlet adamlarındandır. Bozok (Yozgat) ta doğdu. Kadılarından Aydınatabizade Mehmet Efendinin oğludur. Memlekette tahsil etmiş, gençliğinde İstanbul'a gelerek 1814'de Divan-ı Hümayun Kalemine girmiştir. Amcası Mustafa Efendi. Reisülküttap olduğu, kendisi de kudretli bir kaleme sahip olduğu için çabuk ilerleyerek Amedici, sonra Beylikçi ve 1832'de Reisülküttap oldu. Üç sene kadar sonra bu unvan Hariciye Nazırlığı'na çevrildi. Kendisine vezirlik rütbesi de verilmiş olmakla beraber yine Efendi deniyordu.

Akif Efendi bir buçuk yıla yakın mazul kalmış ve bu sırada resmi hayatına dair bazı vakaları ve bilhassa bu Çörçil hadisesini (Tabsıra) adlı eserinde yazmıştır ki, bunda Pertev Paşa'yı çok maharetle ve kuvvetle kötülemiştir. 1837 de Pertev Paşa azledilerek Edirne'ye sürülmüş ve Mülkiye Nazırlığı adı değiştirilerek onun yerine Dahiliye Nazırı olmuştur. Akif Paşa saraya verdiği jurnal ile Pertev Paşanın İngiliz menfaatine hizmet etmiş ve saltanat haysiyetinin kırılmasına sebep olmuş gibi göstererek biçarenin Edirne'de idamına sebep oldu. Fakat bir süre sonra kendi de azledildi. Pertev Paşa aleyhinde yaptığı isnatlarda haksıklık ve garazkarlık bulunduğu da meydana çıktı. Hele Pertev Paşa'nın vaktiyle iyiliğini

görmüş olan Mustafa Reşit Paşa devlet işlerinde müessir olmaya başlayınca Akif Paşa'ya nefes aldırılmaz oldu. Akif Paşa önce Kocaeli mutasarrıflığına, bir yıl sonra halkın şikayeti ileri sürülerek rütbesi alınmış ve Edirne'ye rakibinin öldürüldüğü yere sürülmüştü. Orada muhakeme edilerek iki sene sürgünlüğe mahkum oldu. Mahkumiyeti sona erdikten sonra Hicaz'a giderek dönüşte İskenderiye'de öldü.

B

BAKİ (1526 – 1600)

Fatih camii müezzinlerinden Mehmet Efendi'nin oğludur. Küçük yaşta geçimini sağlamak için saraç çıraklığı yaptı. Sonra Medreseye girdi. Çağının ünlü bilginlerinden Karamanlı Ahmet ve Mehmet Efendilerden dersler aldı. Şiir yazmaya küçük yaşta başladı. Şair Zâti'nin yardımları ile şiir yeteneğini giderek artırdı ve geliştirdi. İstanbul'da adını bilinen bir şahsiyet haline geldi. Şiirle bilimi bir arada yürüten Baki (1552) de Süleymaniye müderrisi Kadızade Şemseddin Ahmet Efendi'nin derslerine devam etti. Kanunî Sultan Süleyman'a sunduğu bir kasideyle padişahın dikkatini çekti. Halep'e gitti. (1555) Bir yıl sonra İstanbul'a döndü. Rüstem Paşa'nın ölümünden sonra Bâki'nin yükselme dönemi başladı. (1561) Önce danişment sonra da müderris oldu. Kanunî, Bâki'yi koruyor ve maaşının artırıyor, yeni rütbe ve dereceler veriyordu. Kanunî'nin Rumeli Kazaskerliklerinde bulundu. Tutkulu isteği olan Şayhülislâmlığa tayin edilmeden emekliliğe sevk edildi. Yaşamının son yılları sıkıntı, bunalım ve karamsarlıklarla dolu geçmişti.

BÂKÎ (Abdülbâkî Ali) (1866 – 1912)

Şair. Diyarbakırda doğdu. Tahsilini tamamladıktan sonra vilâyet mektûbî kalemine girdi. Bir süre sonra evrâk kalemünde şef oldu. Buradan askerî Rüştiye öğretmenliğine tayin edildi. Peymân, Dicle, Mücâhid gazetelerinde şiirleri yayınlandı. Şiirlerini Nâle isimli bir kitapta topladı.

BESİM BEY (1862 - ?)

İstanbulda doğdu. Davutpaşa Taş mektepte tahsile başladı. Pizren Rüştiyesinde okudu. İskilipte Nuh Efendi'den özel ders aldı. Arapça ve Fars edebiyatı öğrendi. Şeyh sâdi ve Şeyh İsmail hakkı'nın eserlerinden şiir ve tasavvuf terbiyesi aldı. Mesnevi okudu. Devlet hizmetine girdi. Meclis-i Rusumat azalığında, Mudanya ve Bandırma gümrük müdürlüklerinde bulundu.

Eski ve yeni tarzda şiiri ustalıkla kullanabilmiştir. Şiirlerinin çoğu kaybolmuştur. Elde kalanlar da küçük bir divan teşkil edecek kadardır.

BOGOS PARNASYAN

Hariciye matbuat klemi baş memuru. Sâbık Islahat-ı Maliyr Komisyonu başkanı.

C

CENAP ŞAHABETTİN

Şair ve yazardır. Servet-i fûnun edebiyatının önde gelen üç temsilcisinden biri. 1870'te Manastır'da doğdu. Plevne Savaşı'nda şehit düşmüş binbaşı Osman Şahabettin Beyin oğludur. Babasının ölümünden sonra İstanbul'a geldi, bir yıl Tophane'deki Fevziye

Mektebinde, daha sonra da Eyüp Askeri ortaokulunda okudu. Gülhane ortaokulunu bitirdi.(1880) Yüksek öğrenimine de Askeri Tıbbiye’de tamamlayarak doktor yüzbaşı oldu. (1889) Cilt hastalıkları üzerine ihtisas için gönderildiği Paris'te (1890-93) dört seneye yakın kalarak yurda döndü. Çeşitli yerlerde hekimlik yaptıktan sonra 1896 sıhhiye müfettişliği göreviyle Cidde’ye gitti. 1908'den sonra siyasi hayata girdi. 1914'te kendi arzusuyla emekli olduktan sonra 1922'ye kadar edebiyat fakültesinde müderrislik yaptı. Bu arada "Milli mücadele hareketine karşı çıkması" üzüntü ile karşılandı. Cumhuriyet devrindeki hayatı edebi yazılar ve çalışmalarla geçti. 13 şubat 1934'te beyin kanamasından ölerek Bakırköy mezarlığına gömüldü.

E

EBÜZZİYA TEVFİK

(1849 – 1913)

İstanbul'da doğmuştur. Düzenli bir öğrenim görmeden memurluğa başladı. 1866'da Yeni Osmanlılar derneğine katıldı. Tasvir-i Efkâr ve Terakki gibi devrinin önemli gazetelerinde yazılar yazmaya başladı. Namık Kemâl'in Vatan Yahut Silistre piyesinin oynanmasından sonra yazdığı bir yazı nedeniyle tutuklanarak Rodos'a sürüldü (1873). Yazmaya ve yazdıklarını gazetelerde yayınlamaya devam etti. Ebüzziya takma adını kullanmak zorunda kaldı. Birinci Meşrutiyetin ilânından sonra Bosna mektupçuluğuna gönderildi ise de bir yıl sonra istifa ederek İstanbul'a döndü (1878). Sultanahmet Sanat Mektebi'nin müdürü oldu. Şura-yı Devlet Bidayet Mahkemesi – Danıştay Birinci Derece Mahkemesi” üyeliğine getirildi. Hakkında yapılan jurnaller üzerine oğlu ile birlikte Konya'ya sürgün gönderildi, matbaası kapatıldı. Ancak İkinci Meşrutiyet'in ilânı üzerine İstanbul'a dönebildi. Ebüzziya Matbaası'nı yeniden açtı ve günlük Yeni Tasvir-i Efkâr gazetesini yayımladı. Birkaç kez kapatılan bu gazeteyi en son 1913'te yeniden yayımladı.

F

FERİD (KAM)

(1864 - 1944)

İstanbul Beylerbeyi'nde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Beylerbeyi Rüştüyesi'nde gördü. Mekteb-i Tıbbiyeve mekteb-i hukukabir süre devam ettiyse de ayrılmak zorunda kaldı. Öğrenimini özel dersler alarak tamamladı. Devlet memurluğuna 1877 yılında Hariciye Nezareti Tercüme Odası'nda başladı. Bir yıl sonra açılan sınavı kazanarak Beylerbeyi Rüştüyesi'ne Fransızca öğretmenliği oldu. 1914'te Darülfünûn Türk edebiyatı, 1917'de Süleymaniye medresesi Felsefe-i Umumiye Tarihi, 1918'de Darü'l- Hikmeti'l-İslâmiyye üyeliği 1919'da ise Darülfünûn Edebiyat Fakültesi metinler şerhi müderrisliklerine atandı. Milli mücadeleden sonra bir süre açıkta kaldı. Lağvedilene kadar Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti Telifât ve Tedkikât-ı İslâmiyye Üyeliği yaptı. 1929'da Darülfünûn İran edebiyatı müderrisliğine atandı. 1933'te yapılan üniversite reformu uygulamasında bir çok arkadaşı gibi görev dışı bırakıldı; ancak 1943'te Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi İran Edebiyatı okutmanlığına getirildi. Bu görevde iken 21 Mayıs 1944'te vefat etti.

H

HAKKI

Dersaadet Bidayet Mahkemesi birinci hukuk azasından.

K

KÂZIM MUSA PAŞA (1821 – 1890)

Hüseyin Hüsnü Beyin oğlu. Küçük yaşta İstanbul'a geldi. Bâbiâli'de çeşitli kalemlere devam etti. Askerî kâtip olarak alay emniğine kadar yükseldi. Binbaşı iken bazı hicivlerinden dolayı rütbesi alınarak Kıbrıs'a sürüldü. 1863'te affedilerek rütbesi geri verildi. Paşalığa kadar yükseldi. 1877-78 Osmanlı Rus harbin'de 4. Ordu Erkân reisi idi. Bâb-ı seraskerî Muhâsebat dairesi ikinci reisi ve Masarifât Nezaretinde bulundu. Divan-ı Harbî Daimi Âzası iken vefat etti. Mezarı Üsküdar'da Hüdai Tekkesi haziresindedir.

M

MENEMENLİZADE MEHMET TAHİR (1862- 1903)

Menemenlizade Mehmet Tahir , Türk şair,yazar. Mülkiyeyi bitirdi (1883). Adana, Aydın, Selanik'te Maarif müdürlüğü yaptı. Maarif nezareti mühimme kalemi müdürlüğünde bulundu. Mülkiyede, Darülfünunda edebiyat, pedogoji dersleri okuttu. Tanzimat edebiyatından servetifünun edebiyatına geçiş aşaması oluşturan ara kuşağın temsilcilerindendir.

Şair (Elhan , 1886), edebiyat kuramcısı (Osmanlı edebiyatı, 1897), eleştirmen olarak tanınır. Beşir Fuat'la Güneş (1883-1884), Haver (1884) dergilerini yayımladı. Dönemin önemli edebiyat dergilerinden olan bu sonuncusunda o sıralarda İstanbul'da bulunmayan Namık Kemal ile Abdülhak Hamid'in mektuplarına, şiirlerine yer verdi.

Uyağın göz için mi kulak için mi olduğu konusunda Recaizade Ekrem'le eski edebiyat yandaşları arasında çıkan abes-muktebes tartışmasından (1895) 12 yıl önce, göz yerine kulağa seslenen uyak örneklerine şiirlerinde yer vermişti.

Servetifünun kuşağının yaygın biçimde uygulayacağı ulantılı dizeler de daha önce onun şiirlerinde görüldü.

MUALLİM NACİ (1850- 1893)

1850 yılında İstanbul'da doğdu. Asıl adı Ömer'dir. Babasının ölümü üzerine dayısının yanına Varna'ya gitti. Orada medrese öğrenimi gördü. Varna rüştiyesi'nde öğretmenlik yaptı. Sait Paşanın özel kâtibi olarak Rumeli ve Anadolu'nun birçok kentini dolaştı. İstanbul'a geldi. Memuriyetten istifa etti. Tercüman-ı hakikat gazetesinde edebiyat sayfasını yönetmeye başladı. Başka gazetelerde çalıştı. Galatasaray lisesi ve mekteb-i hukuk'ta edebiyat öğretmeni olarak çalıştı. Yaşadığı dönemde, Recaizade Ekrem ekolüne karşı klasik edebiyatı savundu. Aruzu ustalıklı kullandı. Servet-i fûnûncuları etkiledi. Şiirinin yanında edebiyat tarihi ve sözlük çalışmalarıyla da ilgi çekti. 1893 yılında öldü.

N

NAMIK KEMÂL (1840-1888)

21 Aralık 1840'ta Tekirdağ'da doğdu, asıl adı Mehmed Kemal'dir, Namık adını ona şair Eşref Paşa vermiştir. Babası, Abdülmecid döneminde müneccimbaşılık yapmış olan Mustafa Asim Bey'dir. Annesini küçük yaşında yitirince çocukluğunu dedesi

Abdüllâtif Paşanın yanında, Rumeli ve Anadolu'nun çeşitli kentlerinde geçirdi. Bu yüzden özel öğrenim gördü. Arapça ve Farsça öğrendi. 1863'te Babıali Tercüme Odası'na kâtip olarak girdi. Dört yıl çalıştığı bu görev sırasında dönemin önemli düşünür ve sanatçılarıyla tanışma olanağı buldu. 1865'te kurulan ve daha sonra yeni Osmanlılar Cemiyeti adıyla ortaya çıkan İttifak-i Hamiyet adlı gizli derneğe katıldı. Bir yandan da Tasvir-i Efkâr gazetesinde hükümeti eleştiren yazılar yazıyordu. Gazete, Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin görüşleri doğrultusunda yaptığı yayın sonucu 1867'de kapatıldı. Namık Kemal de İstanbul'dan uzaklaştırılmak için Erzurum'a vali muavini olarak atandı. Bu göreve gitmeyi çeşitli engeller çıkarıp erteledi ve Mustafa Fazıl Paşanın çağrısı üzerine Ziya Paşayla birlikte Paris'e kaçtı. Bir süre sonra Londra'ya geçerek M. Fazıl Paşanın parasal desteğiyle Ali Suavi'nin Yeni Osmanlılar adına çıkardığı Muhbir gazetesinde yazmaya başladı. Ama Ali Suavi'yle anlaşamaması üzerine Muhbir'den ayrıldı. 1868'de gene M. Fazıl Paşanın desteğiyle Hürriyet adı altında başka bir gazete çıkardı. Çeşitli anlaşmazlıklar sonucu, Avrupa'da desteksiz kalınca, 1870'te zaptiye nazırı Hüsnü Paşanın çağrısı üzerine İstanbul'a döndü. Nuri, Reşat ve Ebüzziya Tevfik beylerle birlikte 1872'de İbret gazetesini kiraladı. Aynı yıl burada çıkan bir yazısı üzerine gazete hükümetçe dört ay süreyle kapatıldı. Namık Kemal gene İstanbul'dan uzaklaştırılmak için Gelibolu mutasarrıflığına atandı. Orada yazmaya başladığı Vatan Yahut Silistre oyunu, 1873'te Gedikpaşa Tiyatrosu'nda sahnelendiğinde halkı coşturup olaylara neden oldu. Bu haberi İbret gazetesinin yazması üzerine o sırada İstanbul'a dönmüş olan Namık Kemal birçok arkadaşıyla birlikte tutuklandı. Bu kez kalebentlikle Magosa'ya sürgüne gönderildi. 1876'da I. Mesrutiyet'in ilanından sonra İstanbul'a döndü. Şura-yı Devlet (Danıştay) üyesi oldu. Kanun-î Esasi'yi (Anayasa) hazırlayan kurulda görev aldı. 1877 Osmanlı-Rus Savaşı çıkınca II. Abdülhamid'in Meclis-i Mebusan'ı kapatması üzerine tutuklandı. Beş ay kadar tutuklu kaldıktan sonra Midilli Adası'na sürüldü. 1879'da Midilli mutasarrıfı oldu. Aynı görevle 1884'te Rodos, 1887'de Sakız Adası'na gönderildi. Ertesi yıl burada öldü ve Gelibolu'da Bolayır'da gömüldü.

O

OSMAN SENÂİ

Erkân-ı Harbiyye kolağası.

R

RECAİ-ZÂDE MAHMUT EKREM

(1847 - 1924)

Recai-zâde Mahmut Ekrem İstanbul'da doğmuştur. Devrinin, tanınmış bilim ve sanat adamlarından olan Recai Efendi'nin oğludur. Harbiye idadisinde okumuş, sağlık durumunun elverişsizliği yüzünden buradan çıkarılmıştır. Harbiye'den ayrıldıktan sonra, Hariciye Mektubî Kalemi'ne memurlukla girmiş (1862), orada Namık Kemal v.b. gibi devrin açık fikirli gençleriyle tanınmış Tasvir-i Efkâr gazetesine yazılar yazmağa başlamış, Kemal Avrupa'ya kaçarken Tasvir-i Efkâr'ın yönetimini üzerine almıştır (1887).

Muntazam bir memurluk hayatı geçiren Recai-zâde Ekrem, Şûrâ-yı Devlet muavinliğine tayin edilmiş (1868), orada gittikçe ilerleyerek Şûrâ-yı Devlet üyesi olmuştur (1877). İkinci Meşrutiyet (1908) e kadar bu görevde kalmış, ayrıca, Mekteb-i Mülkiye ve Mekteb-i Sultanî (Galatasaray Lisesi) de edebiyat öğretmenliği yapmıştır (1880-1887).

Bu yıllarda sanat hayatının en verimli devrini yaşayan yazar, bir yandan yeni yolda şiirler, piyesler, romanlar yazarken, bir yandan da Divan edebiyatından yana olanlara karşı, Batı edebiyatı yolunda gelişen yeni edebiyatı savunmuş, ders verdiği okullarda bu yeni

edebiyat görüşünü yaymağa çalışmış, onun kurallarını öğreten kitap ve makaleler yazmış; 1895 sonunda, eski öğrencisi Tevfik Fikret'i Servet-i Fünun dergisinin başına getirerek "Edebiyat-ı Cedide" hareketinin başlamasına yol açmış; bütün bu kurucu, öğretici, yayıcı çalışmaları yüzünden, devrinde üstat Ekrem diye anılmıştır.

Meşrutiyet'ten sonra bir ara Evkaf nâzırı (1908) ve Maarif nâzırı (1908) olmuş, sonra Ayan Meclisi üyeliğine seçilmiş (1908) ve bu görevde iken İstanbul'da ölmüştür.

RIZA TEVFIK BÖLÜKBAŞI (1868 – 1949)

1869 yılında Edirne'de doğdu. İlköğrenimini İstanbul'da bir Musevî okulunda tamamladı. Galatasaray Lisesi ve Mülkiye Mektebi'nde okudu. Tıbbiye Mektebi'ni bitirdi. Hekimlik yaptı. ittihat ve Terakki Cemiyeti'ne katıldı. Edirne Mebusu seçildi. ittihatçılarla anlaşamadı, partiden ayrıldı. Bakanlık ve meclis başkanlığı yaptı. Sevr antlaşmasını imzalayan delegeler arasında yer aldığı için 'yüzellilikler'le birlikte yurtdışına sürgün edildi. Yirmi yıl kadar Hicaz, Amerika ve Ürdün'de yaşadı. 1939'da yurda döndü. Önce aruz, sonra heceyle yazdı. Âşık ve Tekke şiiri geleneğinden yararlandı. Felsefeye ilgisi, eğitim sistemimizde felsefenin yer alması çabaları, Darülfünûn'da felsefe hocalığı yapması nedeniyle "Feylesof Rıza Tevfik" olarak anılmıştır. 1949 yılında öldü.

S

SADULLAH PAŞA (1838- 1891)

Erzurum'da doğdu. Babası, ayaş müftüsü Mehmet efendi'nin oğlu olan ve Edirne, Konya, Erzurum, Sivas, Halep, Diyarbakır valiliklerinde bulunan Esat Muhlis Paşa'dır. İlk öğrenimine rüşdiye mektebinde başladı. Kültürlü bir zat olan babasının gözetiminde özel hocalardan Arapça, Farsça, fıkıh, akaid, tabiiyye, kimye ve Fransızca öğrendi. İlk memuriyeti Maliye Varidat Kalemindedir. (1853) Üç yıl bu kalemde çalıştıktan sonra Bâbîâli Tercüme Odasına geçti ve Fransızcasını oldukça ilerletti. Kısa zamanda memuriyet derecesini yükseltti. Önce Mesahib Kalemine (1866) sonra Şurâ-yı Devlet Maarif Dairesi Başmuavinliğine (1868) ve azalığını (1869), ardından da Başkitabetine (1870) getirildi. Devlet katında itibarı güngeçtikçe artıyordu; Yusuf Kâmil Paşa'nın himayesi ile Divan-ı Hümayun tercümanlığına (1871) Divan-ı Hümayun Amedciliğine (1874) ve De fter-i Hakanî Nezaretine (1874) , Temyiz Mahkemesi Reisiğine (1876) tayin edildi. II. Abdulhamit'in saltanatı ile Ticaret Nezaretine tayin edileceği bildirildiyse de onun, Bulgaristan meselesini yerinde incelemek üzere Filibe'ye gidecek komisyonun başkanlığına getirilmesi uygun görüldü. (1876) Bu görevi tamamlamasından sonra büyük elçi olarak Berlin'e gönderildi. (1877) Bu yıllarda toplanan Ayastefanos Antlaşması ile Berlik Kongresine ikinci murahhas olarak katıldı. Berlin'deki çalışmalarından dolayı Sultan Abdülhamit ile Alman İmparatoru I. Wilhemlm arasında teati edilen nişan merasiminde, ona da vezirlik rütbesi verildi. (1881) Bir süre sonra görevi Viyana büyük elçiliği olarak değiştirildi. (1883) Ölümüne kadar da bu görevde kaldı: 1891 yılının ocak ayı sonlarında sefaretin hamam odasında havagazını açık bırakarak intihar ettiği anlaşıldı. Cenazesi İstanbul'a getirilerek Sultan Mahmut türbesine gömüldü.

SAİD MEHMED BEY (1848 - 1921)

(Kemâlpaşazade- Lastik Said) Şair ve yazar. Ahmet Kemâl Paşanın oğlu. İyi bir öğrenim gördü. Hariciye Mektubî Kalem'inde memuriyete başladı ve çeşitli görevlerde bulundu.

Arapça , Farsça, Almanca ve Fransızca'yı iyi bilen Said Bey Tasvir-i Efkâr gazetesinde gazeteciliğe başlamış, Vakit ve Tarîk gazetelerinde başyazarlık yapmış, Şark adlı bir gazete çıkarmıştır. Özellikle dış politika konusundaki yazılarıyla dikkati çekmektedir. Jurnal de Constantinople'de Fransızca makaleler yazarak dış basında Osmanlı aleyhine çıkan yazılara cevap vermiştir. 1899'da Yemen'e sürülmüş Meşrutiyet'in ilanından sonra İstanbul'a dönmüştür.

Şiirlerinin çoğu ahlâkî içtimaî ve felsefidir. Mizahî şiirleri de oldukça fazladır. Bunların bazılarında *Hevâî* takma adını kullanmaktadır.

SALİH ZEKİ (1864 – 1921)

Matematikçi Salih Zeki Bey İstanbul'da mütevacı bir aileden doğdu. Darüşşafaka'da okudu. 1882'de mezun olduktan sonra Posta Telgraf Nezareti'nde çalıştı. Burada çalışırken bakanlığın bursu ile 1883'de yüksek öğrenimini tamamlamak üzere Paris'e gönderildi. 1887'de elektrik mühendisi olarak yurda döndü.. 1895'de Rasathane müdürlüğüne tayin edildi.1908 inkılabından sonra Maarif Meclisi üyesi, 1910'da Tevfik Fikret'in basında hayli yankı uyandıran istifasının ardından Galatasaray Sultanisi'ne müdür oldu. 1912'de maarif Müsteşarı, bir yıl sonra da Darülfünun Umum Müdürü (rektör) oldu. 1921'de öldü. Fatih Camii bahçesinde yatmaktadır.

SAMİ PAŞAZADE SEZÂİ (1860-1936)

1860'ta İstanbul'da doğdu. Devrin ileri gelen isimlerinden Sami Paşa'nın oğludur. Özel öğrenim gördü. Yirmi yaşına kadar resmi bir görev almayıp, edebiyat konusundaki bilgilerini artırmayı tercih etti. 1880'de Evkaf Nezareti Mektubi Kalemine memur oldu. Babasının ölümünden sonra da Londra elçiliği ikinci katipliğine atanan Sezâyî, orada kaldığı dört yıl boyunca İngiliz ve Fransız edebiyatlarını yakından izledi. Elçilikteki görevinden İstifa ederek İstanbul'a döndüğünde İstişare Odasına memur oldu. Yedi yıl süren bu ikinci dönem memuriyetinde (1885-1901) sanatını olgunlaştırdı.

Batı edebiyatında yazdığı hikayeleri ile tanınır. Hikayelerinde Fransız realistlerinden izler vardır.

Sergüzeşt romanı yüzünden göz hapsine alındığını düşünerek bundan kurtulmak için Paris'e gitti ve Meşrutiyet'in ilanına kadar da orada kaldı (1908). Roman, Dilber adındaki esir kızın çalıştığı evin oğluyla aralarında doğan mutsuz aşkı ve acı sonu anlatır. Romanda realizm ve romantizm kendini hissettirir.Gözlemlerden dolayı realist yönü ağır basar. İclal adlı eserinde yeğeni İclal 'in ölümü üzerine yazdığı mensur şiirlerini bazı düzyazılarını ve hatıralarını anlatır.

İstanbul'a döndüğünde Madrid elçisi olarak görevlendirildi. Birinci Dünya Savaşı başlayınca Madrid'ten İsviçre'ye geçti, savaşın sonuna kadar burada kaldı. Mütareke devrinde emekli olarak İstanbul'a döndü (1921). Son yıllarında kendisine, Büyük Millet Meclisi'nin kararıyla "Hidamat-ı vataniyye tertibinden" maaş bağlandı (1927) ve 26 Nisan 1936 tarihinde İstanbul'da öldü.

SIRRI

Maârif-i Umumiye Mektupçusu.

T

TAŞLICALI YAHYA

(? – 1582)

Genç yaşında İstanbul'a gelip saray terbiyesi görmüş, askerlik alanında yükselmiş ve Kanuni'nin şehzadesi Sultan Mustafa emrine girmiştir. Çok geçimsiz, hırçın tabiatlı olduğu, en yakın dostarı için yazdığı ağır taşlamalardan bellidir. Fakat samimi bir asker, vefalı bir insan olduğundan şüphe edilemez. En meşhur eseri Sultan Mustafa için söylediği ağıttır. Düzenli bir divanı olan Taşlıcalı Yahya, asıl kudretini mesnevi tarzında göstermiştir. Bu yolda bir hamsesi vardır.

Ü

ÜNSİ HASAN EFENDİ

(?- 1728)

(Taşköprülü). Mutasavvıf şair, Karabaş Veli halifelerinden biridir. İstanbul'da irşad ve tefris ile meşgul oldu. *Osmanlı Müellifleri*'de belirtildiğine göre Bâb-ı Âli yakınlarında Salkımsöğüt'te Aydınoğlu tekkesinin şeyhi idi, vefatında buraya defnedildi. İlahîlerini hâvî küçük bir *Divan*'ı (yazması: Süleymaniye Ktp. Nafiz Paşa Kit. Nu: 867), *Sırr-ı ehadiyyet* adlı bir risalesi vardır. Ârifâne sözleri halifelerinden İbrahim Efendi tarafından derlenerek "Kelâm-ı aziz" adlı bir eserde toplanmıştır.

V

VIDİNLİ TEVFİK PAŞA

(1832 – 1899)

1832 yılında Vidin'de doğdu. Türk askeri ve matematikçisi. İstanbul'a gelerek askeri okullara girmiş, ve Harp Okulunu 1859'da bitirmiştir. Kurmay yüzbaşı olarak mezun olan Tevfik.Paşa askeri ateşe olarak Paris'e gitmiş ve orada kaldığı iki yıl içinde Mekteb-i Osmani'nin ikinci müdürlüğünü yapmıştır.

İstanbul'a döndükten sonra askeri okullarda matematik öğretmeni olarak çalışmış ve ordu için yeni alınacak silahları getirmek üzere Amerika'ya gönderilmiştir. Altı yıl Amerika'da kalan Tevfik Paşa korgeneral rütbesine kadar yükselmiştir. Döndükten sonra Tophane Meclis başkanlığına ve 1880'de maliye nazırlığına getirilmiştir. Dönüşünde ticaret ve nafia nazırlığına getirilmiş, 1892'de mareşal rütbesini kazanmıştır. Daha sonra Divan-ı muhasebet başkanlığı yaptığı gibi, ikinci defa maliye nazırlığına da getirilmiştir.

Tevfik.Paşa , matematik alanında birçok eser vermiştir: Zeyl-i usul-ü cebir, Cebr-i ala, Cebr-i hatti. Bunlardan başka, Avrupa'da bir bilim cemiyetinde verdiği Fransızca konferansı Memalik-i Osmaniye ve İslamiye adı altında yayınlanmıştır.

Z

ZİYA PAŞA

(1825-1880)

İstanbul'da doğdu. Beyazıt Rüştüyesi'ni bitirdi. Özel öğretmenlerden Arapça ve Farsça öğrendi. Sadaret Mektubî Kalemî'ne devam etti. Mustafa Reşid Paşa'nın yardımıyla 1855'te Saray Mabeyn Kâtipliği'ne girdi. Ali Paşa'nın sadrazam olmasıyla saraydan uzaklaştırıldı. Zaptiye Nezareti Müsteşarlığı, 1861'ke Kıbrıs, 1863'te Amasya Mutasarrıflığı görevlerinde bulundu. Bosna bölgesi müfettişliği Meclis-i Vâlâ azalığı yaptı.

1865'te meşrutiyet yanlısı Yeni Osmanlılar Jön Türk Cemiyeti'ne girdi. İkinci kez Kıbrıs Mutasarrıflığı'na atanınca, Mustafa Fâzıl Paşa'nın çağrısı üzerine, Namık Kemal'le birlikte 1867'te Paris'e kaçtı. Daha sonra Londra'ya geçti. M. Fâzıl Paşa'nın sağladığı imkanlarla, Namık Kemal'le birlikte 1868'te Hürriyet gazetesini çıkardı. M. Fazıl Paşa merkezi yönetimle anlaşıp, yardımlarını kesince, 1870'te Cenevre'ye geçti. Namık Kemal, Ağâh Efendi, Ali Suavi ve öbür arkadaşlarıyla Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin yönetiminde görev aldı. Ali Paşa'nın ölümü üzerine 1871'de İstanbul'a döndü. 1876'da Maarif Nezareti müsteşarlığına atanmasına kadar birçok görevde bulundu. Namık Kemal'le birlikte Kanun-i Esasî Encümeni'nde çalıştı. 1877'de Suriye valiliğine gönderildi. Daha sonra Adana valiliğine atandı. Burada görevdeyken 17 Mayıs 1880'de öldü.

2. YAZAR ADLARINA GÖRE FİHRİST

2. 1. TELİF ESERLER

A

Abdülhak Hâmid

Kürsî-yi İstiğrâk

(Şiir) c 4, Nu: 37 , 1302, s. 1164-1166

Ahmed Midhat

Midhat Efendi'nin Sâhib-i Mecmûaya Cevâbı (Polemik)

c 4, Nu: 38, 1302, s. 1192-1200

Ahmed Rasim

Risale-i Pejmürde Hakkında

Mülâhazât-ı Edebiye

(Polemik)

c 7, Nu: 67, 1315, s. 1012-1021

c 7, Nu: 70, 1315, s. 1144-1149

c 7, Nu: 71, 1315, s. 1212-1216

Ali Kemâl

Paristen Tahrirât-ı Mahsusa

(Polemik)

c 7, Nu: 64, 1315, s. 733-749

Paris'ten Tahrirât-ı Mahsûsa

(Polemik)

c 7, Nu: 66, 1315, s. 952-963

EmilZola

(Biyografi)

c 7, Nu: 67, 1315, s. 1022-1024

c 7, Nu: 68, 1315, s. 1025-1031

c 7, Nu: 69, 1315, s. 1094-1102

Akif Paşa

Kaside-i Adem

(Şiir)

c 1, Nu:10 , 1298, s. 312-315

Andrea Kopasi

Girit'in Ahvâl-i Umûmiye ve Tarihiyesi (O. Tarihi)

c 7, Nu: 63, 1315, s. 750-754

c 7, Nu: 63, 1315, s. 821-826

c 7, Nu: 65, 1315, s. 906-911

c 7, Nu: 67, 1315, s. 977-982

c 7, Nu: 69, 1315, s. 1085-1093

c 7, Nu: 70, 1315, s. 1158-1163

Ahmed

Malumat-ı Fenniye

(Ma. Fenniye) c 2, Nu:14, 1298 s. 433-436

B

Baki

Said Beyefendi Hazretlerine Mektubu (Polemik) c 3, Nu: 26, 1300, s. 822

Bâkî
Sultan Süleyman'a Yakılan Mersiye (Şiir) c 2, Nu:15 , 1298, s. 472-477

Mihrimah Sultan İçin Mersiye (Şiir) c 2, Nu:16 , 1298, s. 491-495

Besim
(?) (Mektup) c 2, Nu: 20, 1298, s. 637

Bogos Parnasyan
İdare-i Beytiyye (İktisad) c 1, Nu: 2, 1297, s. 44-52

Pöti Jurnal (Basın Yayın) c 1, Nu: 6, 1297, s. 161-168

Keşfiyât-ı Coğrafya (Coğrafya) c 1, Nu: 8, 1297, s. 234-239

C

Cenâb Şahabeddin
Haziranın Yirminci Günü (Hikâye) c 6, Nu: 57, 1313, s. 2104-2113

E

Ebüzziya Tevfik
Ashâb-ı Mütââlaya (Önsöz) c 1, Nu: 1, 1297, s. 1-3

Edebiyatımıza Mütâallik Bir İki Söz (Tenkit) c 1, Nu: 1, 1297, s. 13-16
c 1, Nu: 2, 1297, s. 33-44

Boşnakların Durûb-ı Emsâli (Atasözü) c 1, Nu: 5, 1297, s. 155-160

İfade-i Mahsusa (Polemik) c 1, Nu: 11, 1298, s. 351-352

Makame-i Şükran (Önsöz) c 1, Nu: 12, 1298, s. 353-356

Bir Dükkânın Tarih-i Ahvâli (Hatıra) c 1, Nu: 13, 1298, s. 393-400

Bir Mu'terize Mukabele (Polemik) c 3, Nu: 26, 1300, s. 820-822

Müellefât-ı İbn-i Sînâ (Felsefe) c 3, Nu: 26, 1300, s. 829-832

Bir Mu'terize Cevap (Polemik) c 3, Nu: 27, 1300, s. 861-864

Midhat Efendi Hazretlerine (Polemik) c 4, Nu: 37, 1302, s. 1160-1161

Tebkî (Polemik) c 4, Nu: 38, 1302, s. 1200

Millet-i Müsellâha	(Ed. Tarihi)	c 4, Nu: 41, 1302, s. 1288-1293
Yine Islah-ı Hurûf Dâ'vâsı	(Tenkit)	c 4, Nu: 42, 1302, s. 1339-1342 c 4, Nu: 43, 1302, s. 1356-1374
Sâhib-i Gayret Tahir Beyefendiye	(Polemik)	c 4, Nu: 45, 1302, s. 1428-1430
Tezkire	(Polemik)	c 4, Nu: 46, 1302, s. 1458-1463
Menemenlizâde Tahir'e Cevap	(Polemik)	c 4, Nu: 46, 1302, s. 1465-1466
Emil Zola Mesleği Üzerine Mülâhaza (Ed. Bilgileri)		c 4, Nu: 47, 1302, s. 1492-1495
Elif-Bâ	(Dilbilimi)	c 5, Nu: 49, 1303, s. 1537-1541 c 5, Nu: 50, 1303, s. 1569-1572
Barut ve Esliha-yı Nâriyye	(M. Tarihi)	c 5, Nu: 49, 1303 s. 1545-1547
Avrupa Şark'ı Bilmez	(Basın Yayın)	c 5, Nu: 49, 1303, s. 1551-1553
(Redd-i Evhâma Karşı Mektup)	(Polemik)	c 5, Nu: 53, 1304, s.1674-1675
İmlâ Bahsi	(Dilbilimi)	c 6, Nu: 58, 1314, s. 2168-2175
Tarz-ı Tefrîş-i Büyût	(Medeniyet Tarihi)	c 7, Nu: 60, 1314, s. 651-661
Çars Dikins	(Biyografi)	c 7, Nu: 60, 1314, s. 662-673
Said Beyefendi'ye	(Polemik)	c 7, Nu: 61, 1315, s. 689-699
Tavzih-i Savâb ve Tashih-i Zehâb	(Polemik)	c 7, Nu: 63, 1315, s. 790-796
General Von Der Goltz	(Si B Mk)	c 7, Nu: 64, 1315, s. 833-849
Mes'ele-i Bü'l-heves ü Bü'l-heves	(Polemik)	c 7, Nu: 65, 1315, s. 881-905 c 7, Nu: 66, 1315, s. 929-951
Ali Kemâl Bey'e	(Polemik)	c 7, Nu: 67, 1315, s. 1009-1011
Filoloji – Lengüistik	(Polemik)	c 7, Nu: 68, 1315, s. 1047-1048
İnşâ-yı Kelâm Hakkında İbn-i Eser'in Mülâhazası	(Dilbilimi)	c 7, Nu: 68, 1315, s. 1049-1051
Paris'ten Londra'ya ve Otel Metrolo (Gezi)		c 7, Nu: 68, 1315, s. 1052-1063 c 7, Nu: 69, 1315, s. 1108-1114 c 7, Nu: 70, 1315, s. 1138-1143 c 7, Nu: 71, 1315, s. 1200-1211

F

Ferid

İngiliz Kadınları ve Alfons Dode

c 6, Nu: 56, 1313, s. 2009-2011

H

Hakkı

Ulûm ile Sanâyi'

c 6, Nu: 58, 1314, s. 2188-2194

Taharri-yi Hakikat

c 6, Nu: 59, 1314, s. 2280-2286

Tahrîr-i Hakikat

c 7, Nu: 68, 1315, s. 1064-1072

K

Kâzım Paşa

Hikâye-i Baz u Hunfesâ

(Şiir)

c 4, Nu: 38 , 1302, s. 1194-1198

M

Mehmet Rüştü

Marango, Kopenhag

Büyük İnsanların Meşhûr Atları

(Anektot)

c 2, Nu: 15, 1298, s. 479-480

Balonla Suûd

(Hatıra)

c 5, Nu: 55, 1313, s. 1855-1859

Adet ve Sür'at

(Fen Bilimleri)c 6, Nu: 59, 1314, s. 2271-2274

Zîr-i Zemînde Cevelânım

(Gezi Yazısı)

c 7, Nu: 62, 1315, s. 746-754

Menemenlizâde Tahir

21 Numaralı Gayret'te Tahir Beyefendi Tarafından Nâm-ı Âcizâneme Olarak

Münderic Bir Mektuptur

(Polemik)

c 4, Nu: 46, 1302, s. 1464-1465

Muallim Nâci

Şimendifer Seyâhâtî

(Şiir)

c 4, Nu: 41 , 1302, s. 1293-1295

Mütercim Fâzıl

Alem-i Misâl Yahud Şeyh Muhiddin-i Arabî

(Tasavvuf)

c 6, Nu: 58, 1314, s. 2176-2187

N

Namık Kemâl

Tiyatro	(Ed Tarihi)	c 1, Nu: 2, 1298, s. 356-360
Kemâl Bey'in Bir Mütâlaâ-yı Siyâsiyyesi	(Siyaset)	c 1, Nu: 8, 1297, s. 225-231
Kemâl Bey'in İrfan Paşa'ya Mektubu	(Tenkit)	c 1, Nu: 7, 1297, s. 193-209
Sa'y	(Tenkit)	c 1, Nu: 9, 1298, s. 267-276
Kemâl Bey'in Bir Mektubu	(Mektup)	c 1, Nu: 10, 1298, s. 289-300
Kemâl Bey'in Bir Mektubu	(Mektup)	c 1, Nu: 11, 1298, s. 321-327
Tahrib-i Harabat	(Tenkit)	c 1, Nu: 11, 1298, s.328-334 c 2, Nu: 19, 1298, s.577-590 c 2, Nu: 21, 1299, s.641-654 c 2, Nu: 22, 1299, s.673-685 c 2, Nu: 23, 1299, s.705-718 c 2, Nu: 24, 1299, s.737-749
Kemâl Bey'in Hamid Bey'e Bir Mektubu	(Tenkit)	c 1, Nu: 13, 1298, s. 385-393 c 1, Nu: 14, 1298, s. 424-430 c 4, Nu: 37,1302, s. 1152-1157
Mikro Mega Tercümesine Kemâl Bey'in Muahezesi	(Tenkit)	c 2, Nu: 17, 1298, s. 520-523
Mes Prizons Tercümesi Üzerine Muaheze-i Kemâl	(Tenkit)	c 4, Nu: 45, 1302, s. 1413-1418 c 4, Nu: 46, 302, s. 1441-1452
Celâleddin	(Tiyatro)	c 5, Nu: 49, 1303 s. 1559-1568 c 5, Nu: 50, 1303 s. 1591-1600
Kemâl Bey'in Bir Müdâfaası	(Tenkit)	c 3, Nu: 25, 1300, s. 769-781
Hikmetü'l-Hukuk	(Siyaset)	c 4, Nu: 48, 1304, s. 1505-1514
Kemâl Beyefendinin (Maarif Nezâret-i Celilesi Cânib-i Âlisine	(Mektup)	c 5, Nu: 53, 1304, s. 1676

- Kemâl Bey Efendinin Bir Mektub-ı Mahsûsu
(Tenkit) c 2, Nu: 16, 1298, s. 481-484
- Kemâl Bey'in Bir Tezkeresi (Mektup) c 2, Nu: 17, 1298, s. 519-520
- Mikro Mega Tercümesine
Kemâl Bey'in Muahezesi (Tenkit) c 2, Nu: 17, 1298, s. 520-523
- Kemâl Beyefendinin Midilli'de Te'sis Ettikleri Mekteb-i İptidâi İçin Senevî Yüz Mecidiye
İânede Bulunan **Gorci** İsminde Hamiyyet-mend Bir Hıristiyana Yazdıkları Mektuptur
(Mektup) c 2, Nu: 18, 1298, s. 548-549
- Takip (Tenkit) c 3, Nu: 30, 1300, s. 929-938
c 3, Nu: 31, 1300, s. 961-972
c 3, Nu: 32, 1300, s. 993-1004
c 3, Nu: 33, 1300, s. 1025-1036
c 3, Nu: 34, 1300, s. 1059-1068
c 3, Nu: 35, 1300, s. 1089-1099
c 3, Nu: 36, 1300, s. 1121-1132
- Murassâ (Şiir) c 4, Nu:37 , 1302, s. 1163-1164
- Mukaddime-i Celâl (Tenkit) c 4, Nu: 38, 1302, s. 1185-1191
c 4, Nu: 39, 1302, s. 1217-1224
c 4, Nu: 40, 1302, s. 1248-1254
c 4, Nu: 41, 1302, s. 1281-1287
c 4, Nu: 42, 1302, s. 1313-1317
c 4, Nu: 43, 1302, s. 1345-1352
c 4, Nu: 44, 1302, s. 1377-1384
- Kemâl Bey'in Cevdet Paşa Hazretlerine
Bir Mektubu (Mektup) c 4, Nu: 41, 1302, s. 1287
- Yine Islah-ı Hurûf Meselesi (Tenkit) c 4, Nu: 42, 1302, s. 1339-1342
c 4, Nu: 43, 1302, s. 1356-1374
- Mes Prizons Tercümesi Üzerine
Muaheze-i Kemâl (Tenkit) c 4, Nu: 45, 1302, s. 1413-1418
c 4, Nu: 46, 1302, s. 1441-1452
c 4, Nu: 47, 1302, s. 1473-1483
- Kemâl Beyefendinin Bazı âsâr-ı Manzumesi
(Şiir) c 4, Nu: 46 , 1302, s. 1452-1453
- Kıt'a (Şiir) c 4, Nu: 47, 1302, s. 1488
- Edebiyat (Mektup) c 5, Nu: 52, 1304, s. 1663-1636
- Mebâhis-i Edebiyye Üzerine Birâderim Kemâl Bey'den

Aldığım Mektup (Mektup) c 5, Nu: 53, 1304, s. 1665-1674

O

Osman Senâî

Tarih-i Harp Nasıl Yazılır (O. Tarihi) c. 7, Nu: 63, 1315, s. 802-810
c. 7, Nu: 64, 1315, s. 862-875

R

Recâizâde Mahmud Ekrem

Şimendifer Seyâhâtî (Şiir) c 4, Nu: 41, 1302, s. 1295-1299

Rıza Tevfik

Epikür (Biyografi) c 6, Nu: 56, 1313, s. 1961-1973

S

Sadullah Paşa

On Dokuzuncu Asır (Şiir) c 4, Nu:46 , 1302, s. 1453-1455

Said

Almanya'da Kulüpler (M. Tarihi) c 1, Nu: 8, 1297, s. 231-234

Saadetlû Said Beyefendi

Hazretlerinin Cevapnâmesi (Polemik) c 3, Nu: 27, 1300, s. 860-861

İfâde-i Cevâbiye

(Polemik) c 7, Nu: 63, 1315, s. 797-801

Said Beyefendi'nin Midhat Efendi'ye Cevabı

(Polemik) c 7, Nu: 69, 1315, s. 1075-1084

Salih Zeki

İslâm'da Tarih-i Ulûm-ı Riyâziyye (İ. Tarihi) c 5, Nu: 54, 1313, s. 1787-1792
c 5, Nu: 55, 1313, s. 1870-1875
c 6, Nu: 556, 1313, s. 2001-2008
c 6, Nu: 57, 1313, s. 2114-2119

Sami Paşa

Nefs-i Natıka (Pisikoloji) c 1, Nu: 4, 1297, s. 106-108

Sırrı

Büyük Frederik (Biyografi) c 6, Nu: 58, 1314, s. 2195-2202
c 6, Nu: 59, 1314, s. 2258-2270

Ş

Şakir İbrahim Efendi

Temavüt

(Tıp) c 1, Nu: 12, 11298, s. 373-378

Hayat Hakkında Hükemânın Akvâl-i Tarifâtı

(Veciz. Söz) c 2 Nu: 21, 1298, s. 667-669

T

Talip Fâikîzâde Fehmî

Tarifât-ı Suûd

(Deneme)

c 6, Nu: 57, 1313, s. 2100-3

c 6, Nu: 58, 1314, s. 2231-2235

c 7, Nu: 62, 1315, s. 774-779

c 7, Nu: 64, 1315, s. 876-880

c 7, Nu: 66, 1315, s. 975-976

Taşlıcalı Yahya

Mersiye-i Yahya

(Şiir)

c 2, Nu:23 , 1299, s. 725-728

Ü

Ünsî

(?)

Nef'i'nin Evsâfına Dair

(Şiir)

c 2, Nu:21 , 1298, s. 665-666

Kudemâ-yı Mısırîyun'un Hikemiyâtı (Felsefe)

c 4, Nu: 47, 1302, s. 1490-1492

V

Vidinli Tevfik Paşa

Mahsûsât ve Gayri Mahsûsât

(Felsefe)

c 1, Nu: 3, 1297 s. 65-74

Z

Ziya Paşa

Ziya Paşa'nın Evân-ı Tufûliyeti

Hakkında Bir Makalesi

(Hatıra)

c 1, Nu: 13, 1298, s. 404-40

c 1, Nu: 14, 1298, s. 417-424

c 1, Nu: 15, 1298, s. 455-459

Jan Jak Ruso

(Biyografi)

c 2, Nu: 16, 1298, s. 484-489

Mecmua-İ Ebüzziya'daki İmzasız Yazılar

Maarif Nezâreti İzin İlânı	(İlan)	c 1, Nu: 1, 1297, s. 1
Matbuat	(Haber)	c 1, Nu: 1, 1297, s. 3-13
Franklin'in Tercüme-i Hâliyle Mesleği	(Biyografi)	c 1, Nu: 1, 1297, s. 17-27
Şuûnât-ı Medeniyye		c 1, Nu: 1, 1297, s. 28-32
Şuûnât-ı Medeniyye		c 1, Nu: 2, 1297, s. 59-62
Şuûnât-ı Medeniyye		c 3, Nu: 3, 1297, s. 86-87
Şuûnât-ı Medeniyye		c 3, Nu: 25, 1300, s. 796-797
Şuûnât-ı Medeniyye		c 3, Nu: 25, 1300, s. 796-797
Şuûnât-ı Medeniyye		c 3, Nu: 34, 1300, s. 1086-1088
Tercüme-i Hâl Yazmak	(Ed Tarihi)	c 1, Nu: 2, 1297, s. 52-54
Malumat-ı Fenniye		c 1, Nu: 2, 1297, s. 62-64
Malumat-ı Fenniye		c 1, Nu: 3, 1297, s. 89-91
Malumat-ı Fenniye		c 1, Nu: 9, 1298, s. 283
Lugaz (Numara 1)	(Bilmece)	c 1, Nu: 2, 1297, s. 64
Nevm	(Psikoloji)	c 1, Nu: 3, 1297, s. 74-78
Malumât-ı Mütenevvia		c 1, Nu: 3, 1297, s. 87-89
		c 1, Nu: 4, 1297, s. 128
		c 1, Nu: 6, 1297, s. 196
		c 4, Nu: 40, 1302, s. 1271-1277
		c 4, Nu: 43, 1302, s. 1375-1376
İstatistik	(Haber)	c 1, Nu: 3, 1297, s. 91-96
(Başlıksız)	(İstatistik)	c 1, Nu: 6, 1297, s. 190-191
İstatistik		c 1, Nu: 6, 1297, s. 191-192
		c 1, Nu: 7, 1297, s. 222-224
Matbuat-ı Müsâvvere ve Mevkûte	(Basın Yayın)	c 1, Nu: 4, 1297, s. 97-106
Bazı Malumat-ı Fenniye	(Fen)	c 1, Nu: 4, 1297, s. 106-108
Çocuk Büyütmek	(Eğitim)	c 1, Nu: 4, 1297, s. 108-115
Satranç	(M Tarihi)	c 1, Nu: 5, 1297 s. 135-141
Ankebud Saydıyla Mütعاyyiş Bir Nevi Anı		

Hakkında Malumat-ı Tabîye	(Zooloji)	c 1, Nu: 5, 1297, s. 141-143
Adâb-ı Musâhabet	(Ahlâk)	c 1, Nu: 5, 1297, s. 144-145
Fransa Nüfusunun Münkasım bulunduğu Sunuf-ı Muhtelif (İstatistik)		c 1, Nu: 5, 1297, s. 146-147
Prusya ve İngiltere Demiryolları Hademesi	(İstatistik)	c 1, Nu: 5, 1297, s. 147
(Tropofon) Aleti	(İcatlar)	c 1, Nu: 5, 1297, s. 151-152
Demiryollarının Tûl'ı	(İstatistik)	c 1, Nu: 5, 1297, s. 153-154
Tûl-i Ömrün Mucîbâtıyla Aksine Dâir Halet	(Tıp)	c 1, Nu: 6, 1297, s. 168-169
Urûk-ı Beşerin Taksimâtı	(Antropoloji)	c 1, Nu: 6, 1297, s. 169-172
Felsefe-i Avam	(Veciz Söz)	c 1, Nu: 5, 1297, s. 146 c 1, Nu: 6, 1297, s. 187-188 c 2, Nu: 13, 1298, s. 415-416
Âdât-ı Akvâm	(Sosyoloji)	c 1, Nu: 5, 1297, s. 154 c 1, Nu: 10, 1298, s. 320 c 1, Nu: 12, 1298, s. 384 c 2, Nu: 18, 1298, s. 560-561
İnsanın Derece-i Kâmetiyle Sıklet-i Vücûdu	(Tıp)	c 1, Nu: 6, 1297, s. 172-174
Japon	(Sosyoloji)	c 1, Nu: 6, 1297, s. 174
Moda	(M. Tarihi)	c 1, Nu: 6, 1297 s. 182-184
Kalad Dera Dayç	(Basın Yayın)	c 1, Nu: 7, 1297, s. 209-212
Franklin'in Tarik-i Maaşı	(Siyaset)	c 1, Nu: 8, 1297, s. 239-246 c 1, Nu: 9, 1298, s. 260-267
Napolyon Bonapart'ın Hususât-ı Ahvâli	(Anektod)	c 1, Nu: 8, 1297, s. 246-253
Tahvîl- Fitrat	(Psikoloji)	c 1, Nu: 8, 1297, s. 253-254
Mevadd-ı Mütenevvîa	(Mütenevvîa)	c 1, Nu: 8, 1297, s. 254-256
Deve	(Zooloji)	c 1, Nu: 9, 1298, s. 273-275
Kahveye Dair Bazı Malûmat	(M. Tarihi)	c 1, Nu: 9, 1298 s. 275-280

Bir Kadının Erkekler Hakkındaki Malumatı		
	(S. Meseleler)	c 1, Nu: 9, 1298, s. 288
Şeyh İle Şâbb Nazarında Hayat İle Memâta		
Dair Bir Mukayesecik	(Ahlâk)	c 1, Nu: 10, 1298, s.309-311
‘Revü de Dömond’ Nâm Meşhûr		
Mecmûa-yı Siyâsiyyenin İki Muharriri	(Biyografi)	c 1, Nu: 11, 1298, s. 336-338
Benjamin Franklin’in Muharrerâtı	(Siyaset)	c 1, Nu: 11, 1298, s. 342-347
Felsefe-i Avam	(Veciz Söz)	c 1, Nu: 11, 1298, s. 351
Mülâhazât-ı Hikemiyye ve Edebiyye	(Veciz Söz)	c 1, Nu: 11, 1298, s. 347-350
Zarîfâne İfşâ-yı Muhabbet	(Anektod)	c 1, Nu: 11, 1298, s. 350-351
Numune-i Zekâvet	(Anektod)	c 1, Nu: 12, 1298, 362-363
İdio Sinakrazi	(Psikoloji)	c 1, Nu: 12, 1298, s. 365-366
Fıkra-yı Tarihiye	(Anektod)	c 1, Nu: 12, 1298, s. 366-368
Fransa’da Maarif	(Eğitim)	c 1, Nu: 12, 1298, s. 368-370
Büyük Napolyon İle Polis Nâzırı Fuşe	(Anektod)	c 1, Nu: 12, 1298, s. 379-380
Napolyon Bonapart Kelimesinin Mana-yı Lugavîsi		
	(Dilbilimi)	c 1, Nu: 12, 1298, s. 380-382
Elmadaki Kurt	(Zooloji)	c 1, Nu: 12, 1298, s. 378-379
Duyuru		c 1, Nu: 13, 1298, s. 385 c 2, Nu: 21, 1299, s. 641
İlân-ı Husûsi	(İlan)	c 1, Nu: 12, 1298, s. 353
Tenbih	(İlan)	c 1, Nu: 12, 1298, s. 353
Sille-i Hak/Mu’teberân Yahut Ali	(Genel Haber)	c 2, Nu: 13, 1298, s. 412-413
Tarih	(İstatistik)	c 2, Nu: 13, 1298, s. 413-415
Aspek Yahut Hacınca	(Zooloji)	c 2, Nu: 13, 1298, s. 416
Tahta Biti	(Zooloji)	c 2, Nu: 13, 1298, s. 400-404
Bike (Yahut Tahta Biti)	(Zooloji)	c 2, Nu: 14, 1298, s. 430-432

Ekânim-i Selâse-i Tıp	(Genel Bilgi)	c 2, Nu: 14, 1298, s. 432
Uyuz Böceği	(Zooloji)	c 2, Nu: 14, 1298, s. 436
Tevehhüm ü Tahayyülün Sihhate Tesiri (Makale)		c 2, Nu: 14, 1298, s. 436-440
Zükâm Yahut Nezle	(Genel Bilgi)	c 2, Nu: 14, 1298, s. 443-444
Mültekitât	(Mültekitât)	c 2, Nu: 14, 1298, s. 444-448 c 2, Nu: 20, 1298, s. 637-640 c 2, Nu: 24, 1299, s. 767-768 c 5, Nu: 52, 1304, s. 1663-1664
Ak Anber Hakkında Kudema-yı Etbânın Zehâbı	(Zooloji)	c 2, Nu: 15, 1298, s. 463-464
Mercan	(Zooloji)	c 2, Nu: 15, 1298, s. 465-467
Bazı Hulefânın Mühürleri Dört Toplu İğnenin	(Tarihçe)	c 2, Nu: 15, 1298 s. 467-472
Bir Kuvve-i Müdrikeyi Muhafazası	(Mütenevvia)	c 2, Nu: 15, 1298, s. 477-479
Magazen de Parenten	(Genel Haber)	c 2, Nu: 15, 1298, s. 479-480
Kat üz Bad Yahut Misk Kedisi	(Zooloji)	c 2, Nu: 16, 1298, s. 495-496
Kehle Yahut Bit	(Zooloji)	c 2, Nu: 16, 1298, s. 496-499
Ömer Bin Abdülaziz İle Şûara	(Anektod)	c 2, Nu: 16, 1298, s. 500-505
Mültekitât-ı Tarihiye	(Mültekitât)	c 2, Nu: 16, 1298, s. 506-508 c 2, Nu: 21, 1298, s. 662-664
Mülâhazât-ı Hikemiyye	(Veciz Söz)	c 2, Nu: 16, 1298, s. 508-512 c 2, Nu: 22, 1299, s. 696-698 c 2, Nu: 23, 1299, s. 735 c 2, Nu: 24, 1299, s. 765-766 c 3, Nu: 25 1300, s. 792-795 c 3, Nu: 25, 1300, s. 795-796 c 4, Nu: 48, 1302, s. 1533-1534 c 4, Nu: 45, 1302, s. 1437-1438
Maârif-i İslâmiyye/Akademi – Dârü'l-ülûm	(Tarihçe)	c 2, Nu: 17, 1298 s. 513-518
Tuğ ve Sancak	(Tarihçe)	c 2, Nu: 17, 1298 s. 523-527
Zelzele ve Zelâzil-i Meşhûre	(Coğrafya)	c 2, Nu: 17, 1298, s. 529-531

Tecârib-i Kimyevîyye	(Genel Haber)	c 2, Nu: 17, 1298, s. 531-533
Tıbaâtin Fransa'da İntişârı	(Haber)	c 2, Nu: 17, 1298, s. 533-535
Tâ'un	(Genel Bilgi)	c 2, Nu: 17, 1298, s. 535-539
Mültekıtât-ı Tarihiyye	(Mültekıtat)	c 2, Nu: 17, 1298, s. 539-544
Zerâfet.	(Sosyoloji)	c 2, Nu: 18, 298 s.545-548
Tarif-i Mevt	(Tıp)	c 2, Nu: 18, 1298 s. 553-554
Pire ve Misk Keçisi	(Zooloji)	c 2, Nu: 18, 1298, s. 554-558
Ahvât-ı İslâmiyye	(Ahlâk)	c 2, Nu: 18, 1298, s. 558-559
Lugat-ı Istılahât-ı Arabiyye	(Dilbilimi)	c 2, Nu: 18, 1298, s. 564-576
Ehemmiyet-i Hıfz-ı Mâl	(Ahlâk)	c 2, Nu: 19, 1299, s. 599-605 c 2, Nu: 20, 1298, s. 620-624 c 2, Nu: 21, 1299, s. 654-658
Matbuat-ı Cihân	(Haber)	c 2, Nu: 19, 1298, s. 605-607
Bazı Tahsisât-ı Lugaviyye	(Dilbilimi)	c 2, Nu: 19, 1298, s. 608-609
Nücûm-ı Zevvi'z-Zenâb	(Makale)	c 2, Nu: 20, 1298, s. 625-630
Brezilya'da Kahve Mahsûlâtı	(Makale)	c 2, Nu: 20, 1298, s. 631-634 c 2, Nu: 21, 1299, s. 658-661 c 2, Nu: 22, 1299, s. 692-695 c 2, Nu: 23, 1299, s. 722-725
İstatistik	(İstatistik)	c 2, Nu: 21, 1298, s. 671-672 c 2, Nu: 22, 1299, s. 699-702 c 2, Nu: 23, 1299, s. 736 c 3, Nu: 25, 1300, s. 798-800
Avrupa'da En Yüksek Kaleler	(İstatistik)	c 3, Nu: 28, 1300, s. 888
Tekalif-i Efrâd-ı Mal	(İstatistik)	c 3, Nu: 28, 1300, s. 891-892
Bazı Ma'kulâtın Kuvve-i Gıdaiyeleri	(İstatistik)	c 3, Nu: 28, 1300, s. 892-893
Saatçilik	(İstatistik)	c 3, Nu: 30, 1300, s. 953-954
Bir Asırdan Beri Tiyatrolardaki Telefât ve Mecrûhin	(İstatistik)	c 3, Nu: 32, 1300, s. 1012-1013

Ketm-i Esrâr	(Ahlâk)	c 2, Nu: 22, 1299, s. 688-690
Lâhd ü Tabut	(Tıp)	c 2, Nu: 22, 1299 s. 690-692
Nücûm-ı Zevî'z-zenâb İle Sadmeleri (Coğrafya)		c 2, Nu: 22, 1299, s. 686-688
Malumat-ı Tarihiyye	(İstatistik)	c 2, Nu: 22, 1299, s. 703-704
Mülâhaza-i Tarihiye	(O. Tarihi)	c 2, Nu: 23, 1299, s. 728-730
Londra Şehrine Dair Bazı Ma'lumat (M Tarihi)		c 2, Nu: 23, 1299, s. 735
İngiltere Müzesinin Darü'l- Kırâesi (M Tarihi)		c 2, Nu: 23, 1299, s. 732-734
Çingenelelere Dair Bazı Ma'lumat (Sosyoloji)		c 2, Nu: 24, 1299, s. 750-754
Metrukât-ı Meşâhir	(Anektod)	c 2, Nu: 24, 1299, s. 754-759
Elvân-ı Muhtelif-i Ziyânın Neşvü Nemâ-yı Hayvâniyyeye Olan Tesirâtı	(Zooloji)	c 2, Nu: 24, 1299, s. 760-762
Sineğin Faidesi	(Zooloji)	c 2, Nu: 24, 1299, s. 762-764
Çatal	(Tarihçe)	c 2, Nu: 24, 1299 s. 764-765
Eldiven	(Tarihçe)	c 3, Nu: 25, 1300 s. 788-790
İsveç ve Norveç'te Şarap Sarhoşlarına Edilen Mücâzat	(Anektod)	c 3, Nu: 25, 1300, s. 790-791
Çin'de Tibaât	(Haber)	c 3, Nu: 25, 1300, s. 791-792
Şemsiye	(Tarihçe)	c 3, Nu: 26, 1300 s. 823-824
Emsâl-i Arap	(Veciz Söz)	c 3, Nu: 26, 1300, s. 801-809
1300 Senesi Mebde Asrı mı Munteha Asrı mı (Dilbilimi)		c 3, Nu: 26 1300, s. 815-819
Cümel-i Hikemiyye	(Veciz Söz)	c 3, Nu: 26, 1300, s. 826-829
İskenderiye Şehri ve Ahâli-yi Kadimesi (M. Tarihi)		c 3, Nu: 27, 1300, s. 833-837
Piyango	(Tarihçe)	c 3, Nu: 27, 1300 s. 838-843
Letâif-i Tarihiyye	(Anektod)	c 3, Nu: 27, 1300, s. 844-856 c 3, Nu: 29, 1300, s. 927-928 c 3, Nu: 30, 1300, s. 960

		c 3, Nu: 30, 1300, s. 984-986 c 3, Nu: 32, 1300, s. 1023-1024
İklim ve İklimin Tesirleri	(Coğrafya)	c 3, Nu: 27, 1300, s. 857-859
Erbâb-ı Hey'etten Hipark	(Biyografi)	c 3, Nu: 28, 1300, s. 865-869
Kavm-i Beni İsrail	(Sosyoloji)	c 3, Nu: 28, 1300, s. 876-884 c 3, Nu: 29, 1300, s. 910-916 c 3, Nu: 30, 1300, s. 939-942 c 3, Nu: 31, 1300, s. 973-978
Meşhur Su Tuğyânları	(İstatistik)	c 3, Nu: 28, 1300, s. 884-885
Her Şeyden Bir Nebze	(Haber)	c 3, Nu: 28, 1300, s. 885-886
Muhtelif Lisânlarda Elif Bâ-yı Hurûfun Mikdârı	(Haber)	c 3, Nu: 28, 1300, s. 887
Havas-ı Acîbe-i Erkam	(Haber)	c 3, Nu: 28, 1300, s. 889-890
Bir Salata Tarifi	(Haber)	c 3, Nu: 28, 1300, s. 893-896
İslâm'da İttihâz-ı Hatem ve İhdâs-ı Takvim	(Tarihçe)	c 3, Nu: 29, 1300 s. 907-909
(Tirişin) Denilen Hınzır Kurdu	(Zooloji)	c 3, Nu: 29, 1300, s. 920-922
Letâif-i Tarihiye	(Anektod)	c 3, Nu: 29, 1300, s. 927-928 c 3, Nu: 30, 1300, s. 960 c 3, Nu: 30, 1300, s. 984-986 c 3, Nu: 32, 1300, s. 1023-1024
Tarih-i Fenn-i Tıbaât	(Haber)	c 3, Nu: 30, 1300, s. 948-950
Âlât-ı Kitâbet	(Tarihçe)	c 3, Nu: 30, 1300 s. 950-953 c 3, Nu: 31, 1300 s. 978-982 c 3, Nu: 32, 1300 s. 1005-1009
Mekârim-i Ahlâk ve Ef'âl-i Civânmerdâne	(Anektod)	c 3, Nu: 30, 1300, s. 954- 955
Letâif-i Hikemiyye	(Veciz Söz)	c 3, Nu: 30, 1300, s. 956-960 c 3, Nu: 31, 1300, s. 992
Jan Jak Ruso'nun Bir Tezkiresi	(Anektod)	c 3, Nu: 31, 1300, s. 983
Et'ime-i Mültekita	(Makale)	c 3, Nu: 31, 1300, s. 987-990
Nev York'ta Bir Kitaphane	(Tarihçe)	c 3, Nu: 31, 1300 s. 990-991

Vesâyâ-yı Medeniyye	(Tıp)	c 3, Nu: 32, 1300, s. 1013-1022
Kefaret Lambası	(Anektod)	c 3, Nu: 33, 1300 s. 1041-1043
Tıbaât-i İslâmiyye Dair Tahkikât-ı Cedide	(Haber)	c 3, Nu: 33, 1300, s. 1043-1047
Asr-ı Hâzır Matbuatı	(Haber)	c 3, Nu: 33, 1300, s. 1048-1057
Vesâyâ-yı Medeniyye	(Haber)	c 3, Nu: 33, 1300, s. 1058
Üzüm	(M. Tarihi)	c 3, Nu: 34, 1300 s. 1068-1069
Aleksandr Düma'nın Bir Hesâbı	(Anektod)	c 3, Nu: 34, 1300, s. 1083-1085
Şarap	(M. Tarihi)	c 3, Nu: 34, 1300 s. 1070-1072
Mübhem Bir İstatist	(İstatistik)	c 3, Nu: 34, 1300, s. 1072-1074
Mesâlik-i Meşâgilin Ömr-i Beşere Suret-i Tesiri	(İstatistik)	c 3, Nu: 35, 1300, s. 1118-1119
Akademi (Encümen-i Daniş)	(Eğitim)	c 3, Nu: 35, 1300, s. 1099-1104
Şarlattan	(M. Tarihi)	c 3, Nu: 35, 1300 s. 1105-1108
Gazete Lâfzının Aslı	(Dilbilimi)	c 3, Nu: 35, 1300, s. 1109
Ef'âl-i Civânmerdâne	(Anektod)	c 3, Nu: 35, 1300, s. 1109-1113
Fıtrât-ı Tarihiye	(Anektod)	c 3, Nu: 35, 1300, s. 1119-1120 c 4, Nu: 37, 1302, s. 1177-1180 c 4, Nu: 38, 1302, s. 1206-1208
Zeytin Ağacı	(M. Tarihi)	c 3, Nu: 35, 1300 s. 1113-1115
Kukla	(M. Tarihi)	c 3, Nu: 36, 1300 s. 1132-1135
Kibritin Ellinci Sene-i İhtirâı	(M. Tarihi)	c 3, Nu: 36, 1300 s. 1135-1141
Avrupa Hikâye Nüvisânının Bazı Taşbihâtı	(Veciz Söz)	c 3, Nu: 36, 1300, s. 1141-1142
Bazı Maşâhire Ait Akvâl	(Veciz Söz)	c 3, Nu: 36, 1300, 1143-1146
Karnavalın Esâs ve Masdarı	(M. Tarihi)	c 3, Nu: 36, 1300 s. 1146-1151
Mütâlaât-ı Hikemiyye	(Veciz Söz)	c 3, Nu: 36, 1300, s. 1151-1152 c 4, Nu: 37, 1302, s. 1180-1181

Bize Göre Tuhaf İlânlar	(Reklam)	c 4, Nu: 37, 1302, s. 1181-1184
Letâif-i Mütâlaât	(Veciz Söz)	c 4, Nu: 38, 1302, s. 1208-1210
Mâlumât-ı Medeniye	(Haber)	c 4, Nu: 38, 1302, s. 1210-1216
Sibirya'ya Dair Bazı Malûmat	(Coğrafya)	c 4, Nu: 39, 1302 s. 1232-1234
Rusya'da Hamamlar	(M. Tarihi)	c 4, Nu: 39, 1302 s. 1234-1236
İskender'in Tabibi	(Anektod)	c 4, Nu: 39, 1302, s. 1240-1243
Malumât-ı Medeniye	(Haber)	c 4, Nu: 39, 1302, s. 1244 c 4, Nu: 40, 1302, s. 1280
Tevârih-i Tesis-i Tıbâi	(İstatistik)	c 4, Nu: 39, 1302, s. 1245-1248
Fransa'da Mevcud Kitaphanelerle Kkütüb-i Mevcude	(İstatistik)	c 4, Nu: 40, 1302, s. 1277-1278
Mecâlis-i Ruhbaniyye	(Sosyoloji)	c 4, Nu: 40, 1302, s. 1258-1262 c 4, Nu: 41, 1302, s. 1299-1302 c 4, Nu: 42, 1302, s. 1303-1335
Fenn-i Tab'ın Osmanlılar Arasında Şuyû'ı	(Haber)	c 4, Nu: 40, 1302, s. 1263-1265
Vur Fakat Dinle!	(Anektod)	c 4, Nu: 40, 1302, s. 1267-1268
Mizac-ı Beşerdeki Garâbete Hudud Olamaz	(Psikoloji)	c 4, Nu: 40, 1302, s. 1268-1270
Memûn'un Hilmine Dair Bir Fıkra-yı Tarihiye	(Anektod)	c 4, Nu: 40, 1302, s. 1270-1271
Hikâyât-ı Tarihiye	(Anektod)	c 4, Nu: 40, 1302, s. 1278-1279
Millet-i Müsellâha	(Tenkit)	c 4, Nu: 41, 1302, s. 1288-1293
Nargile lâfzının Aslı	(Dilbilimi)	c 4, Nu: 41, 1302, s. 1303-1304
Havâdis-i Medeniyye		c 4, Nu: 41, 1302, s. 1304-1305 c 4, Nu: 44, 1302, s. 1406-1408 c 4, Nu: 46, 1302, s. 1469-1472 c 4, Nu: 48, 1302, s. 1536
Kızların Aşk u Muhabbetinde Dört Tür Vardır	(Veciz Söz)	c 4, Nu: 41, 1302, s. 1306

İstatistik _Dünya Nüfusu_	(İstatistik)	c 4, Nu: 41, 1302, s. 1306-1312
Bazı Lugatın Aslı	(Dilbilimi)	c 4, Nu: 42, 1302, s. 1343-1344
Garant'ın Hâtırâtı	(Haber)	c 4, Nu: 43, 1302, s. 1376
Bir Kitabın Sergüzeşti	(Deneme)	c 4, Nu: 44, 1302, s. 1393-1402
Faideli Bir Tarih-i Tenevvür	(Makale)	c 4, Nu: 44, 1302, s. 1402-1405
Havâdis-i Medeniyye	(Haber)	c 4, Nu: 44, 1302, s. 1406-1408 c 4, Nu: 46, 1302, s. 1469-1472 c 4, Nu: 48, 1302, s. 1536
Mecâlis-i Ruhbaniyyenin Mukarrerâtı (Sosyoloji)		c 4, Nu: 45, 1302, s. 1430-1433 c 4, Nu: 47, 1302, s. 1488-1490 c 4, Nu: 48, 1302, s. 1521-1524
Kuşlara Nağme Talimi	(Eğitim)	c 4, Nu: 45, 1302, s. 1434-1437
Almanya'da Gazetelerin Tuhaf İlânlar (Reklam)		c 4, Nu: 45, 1302, s. 1438-1440
Tütünün Suistimâli	(Tıp)	c 4, Nu: 46, 1302, s. 1456-1458
Türklerin Eski Bir Meseli	(Atasözü)	c 4, Nu: 47, 1302, s. 1488
Çinlilerin Kâmus-ı Ulûmu (Ansiklopedi)	(Eğitim)	c 4, Nu: 47, 1302, s. 1501-1503
Fransızların Bazı Akvâl-i Lâtifesi	(Veciz Söz)	c 4, Nu: 47, 1302, s. 1503-1504
Sabun	(Tarihçe)	c 4, Nu: 48, 1302 s. 1525-1529
Maden Kömürünün İhracat ve Sarfiyyatı	(İstatistik)	c 4, Nu: 48, 1302, s. 1531-1533
Avusturya İmparatorlarına Mahsus Bir Âdât	(Anektodlar)	c 5, Nu: 49, 1303, s. 1548-1549
İki Fıkra-yı Lâtife	(Anektod)	c 5, Nu: 49, 1303, s. 1558
Tuhaf Bir Yolda Evsâf-ı Memâlik	(Sosyoloji)	c 5, Nu: 49, 1303, s. 1558
Nef'i'nin Bir Fıkra-yı Lâtifesi	(Anektod)	c 5, Nu: 50, 1303, s. 1589
Tuhaf Yolda İlânlar	(Reklam)	c 5, Nu: 50, 1303, s. 1590
Her Milletin Kendisine Göre Yahudisi Vardır	(Sosyoloji)	c 5, Nu: 51, 1304, s.1613-1626

		c 6, Nu: 58, 1314, s. 2153-2159
Yeni Bir Tarih-i Tibaât	(Basın Yayın)	c 5, Nu: 51, 1304, s. 1630-1632
Nev York Aleml	(M. Tarihi)	c 5, Nu: 52, 1304, s. 1648-1652
Köpek Eti	(M. Tarihi)	c 5, Nu: 52, 1304 s. 1652-1654
'Patate'nin Meşe'i	(M. Tarihi)	c 5, Nu: 52, 1304 s. 1654-1655
Malûmat-ı Teşrihiye	(Tıp)	c 5, Nu: 52, 1304, s. 1655-1656
Re's-i Sene Hediyyesi	(Anektod)	c 5, Nu: 52, 1304, s. 1659-1662
Son Mübâreze	(Hikâye)	c 5, Nu: 53, 1304, s. 1686-1696
Eski Arap Mütercimleri	(Ed Tarihi)	c 6, Nu: 57, 1313, s. 2084-2085
Prens Bismark'ın Rusça Öğrenmesi	(Anektod)	c 6, Nu: 59, 1314, s. 2320-2322
Büyük Ferederik'e Mensub Mülâhazât-ı Hikemiyye	(Veciz Söz)	c 7, Nu: 60, 1314, s. 681-683
Fransa'da Tütün İnhisârının Sebebi	(Anektod)	c 7, Nu: 60, 1314, s. 688
Ahvâl-i Büluğ ve Hubb-ı Nefs	(Psikoloji)	c 7, Nu: 61, 1315, s. 700-705
Monroe Kaide-i Esâsiyyesi	(Fen)	c 7, Nu: 61, 1315, s. 706-709
Büyük Ferederik'e Mensub Mülâhazât-ı Askeriyye	(Veciz Söz)	c 7, Nu: 61, 1315, s. 725-728 c 7, Nu: 62, 1315, s. 780-784
Devekuşu	(Zooloji)	c 7, Nu: 66, 1315, s. 964-974
Tahrîr-i Hakikât	(Felsefe)	c 7, Nu: 68, 1315, s. 1064-1072
Bir Karıncanın Ruznâmesinden	(Deneme)	c 7, Nu: 70, 1315, s. 1164-1168 c 7, Nu: 71, 1315, s. 1193-1199

2. 2. TERCÜME ESERLER

- Adolf Birison**
Dreyfus'un Ref'i Rütbesi (Psikoloji) c 7, Nu: 69, 1315, s. 1103-1107
- Ogüst Jormen**
Aile (Roman) c 5, Nu: 54, 1313, s. 1793-1808
c 5, Nu: 55, 1313, s. 1905-1920
c 6, Nu: 56, 1313, s. 20113-2032
- (Akademi'den)
Sebat
Bartelmi Sen Piyer'nin Ölümü Üzerine
(Biyografi) c 6, Nu: 59, 1314, s. 2317-2319
- Aleksandr Düma Fils**
Aleksandr Düma Fils'in Bir Mektubu (Mektup) c 5, Nu: 55, 1313, s. 1836-184
- Bir Hâtıra-yı Şebâb (Hatıra) c 6, Nu: 56, 1313, s. 1934-19440
- Andre Karnejin**
Elli Seneden Beri Amerika (İstatistik) c 5, Nu: 50, 1303, s. 1576-1579
- Andre Royter**
Flander Edebiyat-ı Numunelerinden (Hikâye) c 5, Nu: 54, 1313, s. 1751-1759
c 5, Nu: 55, 1313, s. 1865-1869
- B. D. Sen Piyer**
Bernarden De Sen Piyer (Biyografi) c 5, Nu: 55, 1313, s. 1847-1854
c 6, Nu: 57, 1313, s. 2119-2144
- Cil Dolaret**
Tarih-i Matbuat (Basın Yayın) c 5, Nu: 55, 1313, s. 1882-1888
c 6, Nu: 57, 1313, s. 2069-2083
- Jilber**
Fransa Meşâhir-i Şuârasından 'Jilber'in Kendi Vefatı Üzerine Söylediği Kıt'anın Şinasi
Tarafından Tercümesi (Şiir) c 1, Nu: 9, 1298, s. 271-272
- Core Maykıl**
Paskal Jero'nun Cinayeti (Hikâye) c 7, Nu: 65, 1315, s. 920-928
- Damstır**
Fransa Meşâhir-i Üdebâsından
(Damstır)in Bir Mektubudur (Mektup) c 2, Nu: 14, 1298, s. 442-443
- Didero**
Moteskiyo ve Çestirfiyıld (Hatıra) c 2, Nu: 15, 1298, s. 459-464

Dük De Mal

Prens Kondi'nin Vefatı (Hatıra) c 7, Nu: 60, 1314, s. 674-680

Emil Zola

Fransa Ehl-i Kaleminden (Emil Zola)nın (Dokümanter Literatür)

Yani (Vesika-i Edebiye) Nâm Eserinden Alınmıştır

(Değerlendirme) c 4, Nu: 45, 1302, s. 1426-1427

Ernest Gluson

Felander Edebiyat-ı Numunelerinden (Hikâye) c 5, Nu: 56, 1313, s. 1986-1995

Filip Jil

Mücadele-i Edebiyye (Tenkit) c 5, Nu: 54, 1313, s. 1760-1766

Frank Jordan

Paris Maişet-i Dahiliyyesi (Deneme) c 5, Nu: 56, 1313, s. 1982-1985

Fransik Sars

Kendilerini Öldüren Çocuklar (Psikoloji) c 6, Nu: 56, 1313, s. 1996-2000

Fransua Akopa

Bir Nutuk

-Verlaine'nin Mezarı Başında- (Nutuk) c 5, Nu: 54, 1313, s. 1738-1741

General Kont De Sekur

Birinci Napolyon'un

Bir Yaver-i Harbinin Hatirâtı

(Hatıra) c 5, Nu: 55, 1313, s. 1889-1896

c 6, Nu: 57, 1313, s. 2063-2068

General Von Boğsalaveski

Harb ve Hissiyât-ı Nâmus,

Silah Arkadaşlığı, İtaat-ı Askeriye

(Değerlendirme) c 6, Nu: 58, 1314, s. 2203-2210

Harb ve Ahlâk

(Değerlendirme) c 7, Nu: 62, 1315, s. 755-763

Kahramanlık, Efkâr-ı Cengâverâne

(Değerlendirme) c 7, Nu: 67, 1315, s. 983-989

Serdarlık Yahut Asker Kahramanlığı

(Değerlendirme) c 7, Nu: 70, 1315, s. 1121-1130

Gib

Bir Tesadüf

(Hikâye) c 6, Nu: 59, 1314, s. 2308-2316

Gibum Firuro

İştigâlât-ı Dimağıyye

(Psikoloji) c 6, Nu: 57, 1313, s. 2086-2099

(Grand Ansiklopedi)

Ajans-ı Havass

(Basın Yayın) c 5, Nu: 55, 1313, s. 1876-1881

Gustav Drage

Fransa Edebiyat-ı Hâzırâsı Sahâif-i Makbûlesinden

-Sonbahar-

(Deneme)

c 6, Nu: 58, 1314, s. 2226-2230

Hanrih Hayn

Avdet

(Değerlendirme)

c 6, Nu: 56, 1313, s. 1945-1960

c 6, Nu: 57, 1313, s. 2023- 2048

Henry Dokat

Büyük Ferderick'in Ahvâli

(Hatra)

c 5, Nu: 49, 1303, s. 1541-1545

c 5, Nu: 50, 1303, s. 1572-1576

c 5, Nu: 52, 1304, s. 1637-1643

c 5, Nu: 53, 1304, s. 1677-1681

Henri Kasta

Aleksandr Düma Fills

(Biyografi)

c 5, Nu: 54, 1313, s. 1767-1786

İmam Gazali

Hikemiyât-ı İslâmiyye

(Değerlendirme)

c 2, Nu: 15, 1298, s. 480

J. J. Ruso

Udebâ-yı Hükemâdan J. J. Ruso'nun

Hâl-i İhtizârında Söylediği Bir Kıt'anın Şinasi Tarafından Tercümesi

(Şiir)

c 1, Nu: 9, 1297, s. 282-283

J. J. Ruso'nun "Nuvel Eloiz" Nâmındaki

Romanına Yazdığı Mukaddime

(Roman)

c 3, Nu: 26, 1300, s. 812-815

Jan Jak Ruso'nun

Büyük Frederik'e Bir Mektubu

(Mektup)

c 4, Nu: 37, 1302, s. 1162

J. J. Ruso'nun Meşâhirden

Mallarbe'ye Bir Mektubu

(Mektup)

c 4, Nu: 38, 1302, s. 1201-1206

J. J. Ruso'nun Bir Mektubu

(Mektup)

c 4, Nu: 40, 1302, s. 1201-1206

J. J. Ruso'nun "Nuvel Eloiz" Mektupları (Roman)

c 3, Nu: 26, 1300, s. 810-812

c 4, Nu: 37, 1302, s. 1157-1160

Nuvel Eloiz "Sekizinci Mektup"

(Roman)

c 4, Nu: 38, 1302, s. 1191-1194

Nuvel Eloiz_ Dokuzuncu Mektup

c 4, Nu: 39, 1302, s. 1224-1228

Nuvel Eloiz'den Onuncu Mektup

c 4, Nu: 43, 1302, s. 1353-1355

Nuvel Eloiz'den On Birinci Mektup

c 4, Nu: 44, 1302, s. 1384-1386

Nuvel Eloiz'den Beşinci Mektup

c 4, Nu: 45, 1302, s. 1418-1421

Nuvel Eloiz'den Altıncı Mektup

c 4, Nu: 46, 1302, s. 1466-1468

Nuvel Eloiz'den Yedinci Mektup

c 4, Nu: 47, 1302, s. 1483-1487

Nuvel Eloiz'den On İkinci Mektup

c 4, Nu: 48, 1302, s. 1514-1521

Nuvel Eloiz'den On Üçüncü Mektup

c 5, Nu: 49, 1303, s. 1553-1558

Nuvel Eloiz'den On Dördüncü Mektup

c 5, Nu: 50, 1303, s. 1580-1583

Nuvel Eloiz'den On Altıncı Mektup

c 5, Nu: 51, 1304, s. 1626-1629

Nuvel Eloiz'den On Sekizinci Mektup		c 5, Nu: 52, 1304, s. 1643-1646
Nuvel Eloiz'den Yirminci Mektup		c 5, Nu: 53, 1304, s. 1681-1685
Ruso'nun Kizb Hakkındaki Mülâhazâtı (Psikoloji)		c 4, Nu: 44, 1302, s. 1387-1392 c 4, Nu: 45, 1302, s. 1421-1426
Çocuklara Emsal ve Hikâye Okumak (Psikoloji)		c 5, Nu: 54, 1313, s. 1700-1708
Bahtiyarlık ve Bedbahtlık Bizim Elimizdedir (Psikoloji)		c 5, Nu: 54, 1313, s. 1733-1737
J. J. Ruso'nun Terbiye-i Etfâl Hakkındaki Te'lifine Yazdığı Mukaddimedir (Psikoloji)		c 5, Nu: 55, 1313, s. 1809-1812
Etfâle Tarih Nasıl Okutulur (Psikoloji)		c 5, Nu: 55, 1313, s. 1823-1835
Şımarık Bir Çocuğu Yola Getirmenin Tarîki (Psikoloji)		c 6, Nu: 56, 1313, s. 1921-1927
Çocuğa Tarih ve Coğrafya Öğretmek Abestir (Psikoloji)		c 6, Nu: 56, 1313, s. 1928-1933
Havf-ı Zulmete Meydan Vermemek İçin Çocuğu Gece Oyunlarına Alıştırmak (Psikoloji)		c 6, Nu: 58, 1314, s. 2145-2152
Terbiye Üzerine Ahvâl-i Tabiat (Psikoloji)		c 6, Nu: 59, 1314, s. 2241-2253
Ahd-i Mürâhaka (Psikoloji)		c 6, Nu: 59, 1314, s. 2254-2257
Coğrafya ve Hey'etin Suret-i Talimi (Psikoloji)		c 7, Nu: 60, 1314, s. 641-650
Hevâların Taht-ı Nizâma Rabtı (Psikoloji)		c 7, Nu: 63, 1315, s. 785-789
Düello (Psikoloji)		c 7, Nu: 67, 1315, s. 994-1001
Jul Kalarsi Jul Sando (Biyografi)		c 5, Nu: 54, 1313, s. 1709-1732
Karapçin İmparator Nikolay'ın Bir Lâtifesi (Hatıra)		c 2, Nu: 14, 1298, s. 441-442
Kontes Dö Bari Kontes Dö Bari'nin Nâme-i Âmâlinde J. J. Ruso'ya Dair Olan İfâdâtı (Hatıra)		c 3, Nu: 28, 1300, s. 869-876 c 3, Nu: 29, 1300, s. 897-907
XV. Lui'nin Müstefreşelerinden Dö Bari'nin Hâmilerinden Dük De Kiyou'nun Muma İleyhe Dair Volter'e Yazdığı Mektuptur (Mektup)		c 4, Nu: 39, 1302, s. 1224-1225

- Kontes Dö Bari'nin Cevabnâmesi (Mektup) c 4, Nu: 42, 1302, s. 1328-1330
- Kontes Potüka Vonsoviç**
Hatırât-ı Nâşinîde
/Varşova'da Fransızlar 1806-1807 (Hatıra) c 5, Nu: 55, 1313, s. 1813-1822
- Luk Dö Vus**
Gibb (Biyografi) c 6, Nu: 56, 1313, s. 1974-1981
- Madam Alfonse Dode**
Fransız Nisvânı (Deneme) c 6, Nu: 59, 1314, s. 2294-2300
- Marki Darjans**
Büyük Frederik'in Encümen-i Edebiyatı
(Biyografi) c 1, Nu: 7, 1297, s. 213-216
- Marks Kaluk**
Avusturya İmparatoriçesi Elizabeth Hazretleriyle
Macar Lisânı Muâllimi (Hatıra) c 5, Nu: 51, 1304, s. 1601-1613
- Marşel Lami**
Çan ve Örs (Hikâye) c 5, Nu: 55, 1313, s. 1860-1864
- Napolyon Bonapart**
Tarih (Mektup) c 2, Nu: 14, 1294, s. 440-441
- Büyük Napolyon'un Ahbâbından
Bir Gazeteciye Yazdığı Mektuptur (Mektup) c 2, Nu: 17, 1298, s. 527-529
- Tarih (Mektup) c 4, Nu: 37, 1302, s. 1167-1177
- Piyotre Devü**
Kristof Kolomb'un Refikasından
Piyotre Devü'nün Hatırâtı (Hatıra) c 6, Nu: 57, 1313, s. 2054-2062
c 6, Nu: 58, 1314, s. 2211-2219
c 6, Nu: 59, 1314, s. 2287-2293
c 7, Nu: 61, 1315, s. 731-736
c 7, Nu: 62, 1315, s. 764-769
c 7, Nu: 63, 1315, s. 814-820
- Pol Borje**
Kadın Dostluğu (Hatıra) c 5, Nu: 54, 1313, s. 1742-1750
- Rus Zabiti**
Askerî Casusluğu (Psikoloji) c 7, Nu: 64, 1315, s. 855-861
c 7, Nu: 65, 1315, s. 912-919
c 7, Nu: 67, 1315, s. 990-993
c 7, Nu: 68, 1315, s. 1038-1046
c 7, Nu: 69, 1315, s. 1115-1120

Şapsal/Viktor Hugo

Şapsal'ın Sarf-ı Fransî Tercümesi ve Viktor Hugo'nun
Serâfen Efendiye Bir İltifatnâmesi

(Mektup)

c 4, Nu: 40, 1302, s. 1265-1266

Şamfur

Hikâyât-ı Tarihiyye

(Değerlendirme)

c 5, Nu: 50, 1303, s. 1583-1584

Volney

Kabristan

(Şiir)

c 1, Nu: 9, 1298, s. 280-281

Temdir Harabeleri

(Karşılaştırmalı Metin)

c 1, Nu: 10, 1298, s. 300-309

Volter

Volter'in Hâl-i İhtizârında Söylediği
Bir Kıt'anın Nazmen Tercümesi

(Şiir)

c 1, Nu: 7, 1297, s. 212

Volter'in Asârından Bir Fıkra

(Hatıra)

c 2, Nu: 20, 1298, s. 634-636

Dostluk

(Makale)

c 3, Nu: 30, 1300, s. 943-944

İntihar

(Psikoloji)

c 3, Nu: 32, 1300, s. 1014-1017
c 3, Nu: 33, 1300, s. 1036-1041

Volter'in Ehibbâsına Bir Mektubu

(Mektup)

c 4, Nu: 37, 1302, s. 1163

Volter'in Bâlâdaki Mektuba Cevabı

(Mektup)

c 4, Nu: 39, 1302, s. 1230-1231

Volter'in Kontes Dö Bari'ye Mektubu

(Mektup)

c 4, Nu: 40, 1302, s. 1256-1257

Volter'den Kontes Dö Bari'ye

(Mektup)

c 4, Nu: 42, 1302, s. 1325-1328

Muaheze

(Psikoloji)

c 4, Nu: 45, 1302, s. 1409-1412

İzdivaç

(Psikoloji)

c 4, Nu: 48, 1302, s. 1524-1525

Von Birant

Çinlilerin Hat ve Lisânı

(M Tarihi)

c 4, Nu: 48, 1302, s. 1529-1531

Von Der Goltz

Mukaddime-i Millet-i Müsellâha

(Değerlendirme)

c 4, Nu: 42, 1302, s. 1318-1324

Yanu

Japonya Matbuatı

(Söyleşi)

c 5, Nu: 50, 1303, s. 1585-1586

Kaynak Belirtilmeyen Tercüme Eserler

Fünûn-ı Mâliye	(İktisad)	c 1, Nu: 3, 1297, s. 79-83 c 1, Nu: 4, 1297, s. 119-128 c 1, Nu: 5, 1297, s. 147-151 c 1, Nu: 6, 1297, s. 184-187 c 1, Nu: 7, 1297, s. 218-222
Süveyş Kanalı	(Haber)	c 1, Nu: 5, 1297, s. 145-146
Küre-i Arz İle Sükkânı ve Teferruatı (Haber)		c 1, Nu: 5, 1297, s. 152-153
Anuel Publik	(Basın Yayın)	c 1, Nu: 7, 1297, s. 216-218
Madam Dö Pompador	(Biyografi)	c 1, Nu: 10, 1298, s. 315-320 c 1, Nu: 11, 1298, s. 338-342
Hubb-ı Vatan	(Psikoloji)	c 1, Nu: 11, 1298, s. 334-336
Fenn-i Menâfiü'l-Âzâya Mücellik Bir Hadise (Haber)		c 3, Nu: 32, 1300, s. 1009-1012
Gece Ziyâreti	(Hikâye)	c 4, Nu: 47, 1302, s. 1495-1501
Hükümetü'l-İhyâ Matbaası	(Basın Yayın)	c 5, Nu: 50, 1303, s. 1586
Kâinat İçinde Bir Seyahat-ı Muhayyele (Deneme)		c 5, Nu: 55, 1313, s. 1897-1904 c 6, Nu: 56, 1313, s. 2012-2016 c 6, Nu: 57, 1313, s. 2120-2128 c 6, Nu: 58, 1314, s. 2236-2240 c 7, Nu: 63, 1315, s. 827-832
Menşe'-i Harb	(Psikoloji)	c 6, Nu: 57, 1315, s. 2049-2053
Barometrenin İki Yüz Ellinci Sene-i Devriyesi	(Haber)	c 6, Nu: 58, 1314, s. 2220-2225
Napolyon'un Hususiyeti	(Biyografi)	c 6, Nu: 58, 1314, s. 2160-2167 c 6, Nu: 59, 1314, s. 2275-2279 c 7, Nu: 60, 1314, s. 684-687 c 7, Nu: 61, 1315, s. 719-722
İki Mektup (Birinci Mektup)	(Mektup)	c 7, Nu: 62, 1315 s. 770-773
İkinci Mektup	(Mektup)	c 7, Nu: 63, 1315 s. 811-813
Kamer	(Deneme)	c 7, Nu: 67, 1315, s. 1002-1008
Şihâb-ı Sâkıba	(Deneme)	c 7, Nu: 70, 1315, s. 1150-1157

3. KONULARINA GÖRE FİHRİST

3. 1. DİL ve EDEBİYAT

3. 1. 1. Türk Edebiyatı

3. 1. 1. 1. Edebiyat Tarihi

Namık Kemal

Tiyatro

c 1, Nu: 2, 1298, s. 356-360

Kemâl Bey'in Cevdet Paşa Hazretlerine

Bir Mektubu

c 4, Nu: 41, 1302, s. 1287

Edebiyat

c 5, Nu: 52, 1304, s. 1633-1636

İsimsiz

Tercüme-i Hâl Yazmak

c 1, Nu: 2, 1297, s. 52-54

Lugaz (Numara 1)

c 1, Nu: 2, 1297, s. 64

Letâif-i Tarihiye

c 3, Nu: 27, 1300, s. 844-856

Millet-i Müsellâha

c 4, Nu: 41, 1302, s. 1288-1293

EmilZola Mesleği Üzerine Mülâhazat

c 4, Nu: 47, 1302, s. 1492-1495

Nef'i'nin Bir Fıkra-yı Lâtifesi

c 5, Nu: 50, 1303, s. 1589

Eski Arap Mütercimleri

c 6, Nu: 57, 1313, s. 2084-2085

3. 1. 1. 2. Edebi Eserler

a- Atasözü

İSİMSİZ

Boşnakların Durûb-ı Emsâli

c 1, Nu: 5, 1297, s. 155-160

Fransızlara ait Bir Darb-ı Mesel

c 1, Nu: 3, 1297, s. 78

Türklerin Eski Bir Meseli

c 4, Nu: 47, 1302, s. 1488

b- Biyografi

Ali Kemâl

Emil Zola

c 7, Nu: 67, 1315, s. 1022-1024
c 7, Nu: 68, 1315, s. 1025-1031
c 7, Nu: 69, 1315, s. 1094-1102

Ebüzziya Tevfik

Çars Dikins

c 7, Nu: 60, 1314, s. 662-673

General Von Der Goltz

c 7, Nu: 64, 1315, s. 833-849

P. B.

Madam Dö Pompador

c 1, Nu: 10, 1298, s. 315-320
c 1, Nu: 11, 1298, s. 338-342

Sırrı

Büyük Frederik

c 6, Nu: 58, 1314, s. 2195-2202
c 6, Nu: 59, 1314, s. 2258-2270

Ziya Paşa

Jan Jak Ruso

c 2, Nu: 16, 1298, s. 484-489

İsimsiz

Franklin'in Tercüme-i Hâliyle Mesleği

c 1, Nu: 1, 1297, s. 17-27

c- Gezi Yazısı**Ebüzziya Tevfik**

Paris'ten Londra'ya ve Otel Metropol

c 7, Nu: 68, 1315, s. 1052-1063
c 7, Nu: 69, 1315, s. 1108-1114
c 7, Nu: 70, 1315, s. 1138-1143
c 7, Nu: 71, 1315, s. 1200-1211

Mehmet Rüştü

Zîr-i Zemînde Cevalânım

c 7, Nu: 62, 1315, s. 746-754

d- Hatıra**Ebüzziya Tevfik**

Bir Dükkânın Tarih-i Ahvâli

c 1, Nu: 13, 1298, s. 393-400

Mehmed Rüştü

Balonla Suûdum

c 5, Nu: 55, 1313, s. 1855-1859

Ziya Paşa

Ziya Paşa'nın Evân-ı Tıfûliyeti

Hakkında Bir Makalesi

c 1, Nu: 13, 1298, s. 404-40
c 1, Nu: 14, 1298, s. 417-424

c 1, Nu: 15, 1298, s. 455-459

e- Hikâye

Cenâb Şahabeddin

Haziranın Yirminci Günü

c 6, Nu: 57, 1313, s. 2104-2113

İsimsiz

Bir Kitabın Sergüzeşti

c 4, Nu: 44, 1302, s. 1393-1402

f- Mektup

Besim

(?)

c 2, Nu: 20, 1298, s. 637

Namık Kemâl

Kemâl Beyefendinin (Maarif Nezâret-i Celilesi
Cânib-i Âlisine)

c 5, Nu: 53, 1304, s. 1676

Kemâl Bey'in İrfan Paşa'ya Mektubu

c 1, Nu: 7, 1297, s. 193-209

Numune-i Edebiyata dair Kemâl Bey'in Bir Mektubu

c 1, Nu: 10, 1298, s. 289-300

c 1, Nu: 11, 1298, s. 321-327

Kemâl Bey'in Hamid Bey'e Bir Mektubu

c 1, Nu: 13, 1298, s. 385-393

c 1, Nu: 14, 1298, s. 424-430

c 4, Nu: 37, 1302, s. 1152-1157

Kemâl Bey Efendinin Bir Mektub-ı Mahsûsu

c 2, Nu: 16, 1298, s. 481-484

Kemâl Bey'in Bir Tezkeresi

c 2, Nu: 17, 1298, s. 519-520

Kemâl Beyefendinin Midilli'de Te'sis Ettikleri

Mekteb-i İptidâi İçin Senevî 100 Mecidiye İânede Bulunan **Gorci** İsminde Hamiyyetmend
Bir Hıristiyana Yazdıkları Mektuptur

c 2, Nu: 18, 1298, s. 548-549

Kemâl Bey'in Cevdet Paşa Hazretlerine

Bir Mektubu

c 4, Nu: 41, 1302, s. 1287

Edebiyat

c 5, Nu: 52, 1304, s. 1633-1636

Mübâhis-i Edebiyye Üzerine Birâderim Kemâl Bey'den

Aldığım Mektup

c 5, Nu: 53, 1304, s. 1665-1674

Mehmet Rüştü

Zîr-i Zemînde Cevlânım

c 7, Nu: 62, 1315, s. 746-754

g- Şiir

- Abdülhak Hâmid**
Kürsî-yi İstiğrâk c 4, Nu: 37 , 1302, s. 1164-1166
- Akif Paşa**
Kaside-i Adem c 1, Nu:10 , 1298, s. 312-315
- Bâkî**
Sultan Süleyman'a Yakılan Mersiye c 2, Nu:15 , 1298, s. 472-477
- Mihrimah Sultan İçin Mersiye c 2, Nu:16 , 1298, s. 491-495
- Kâzım Paşa**
Hikâye-i Baz u Hunfesâ c 4, Nu: 38 , 1302, s. 1194-1198
- Muallim Nâci**
Şimendifer Seyâhâti c 4, Nu: 41 , 1302, s. 1293-1295
- Namık Kemâl**
Murassâ c 4, Nu:37 , 1302, s. 1163-1164
- Kemâl Beyefendinin Bazı âsâr-ı Manzumesi c 4, Nu: 46 , 1302, s. 1452-1453
- Kıt'a c 4, Nu: 47, 1302, s. 1488
- Recâizâde Mahmud Ekrem**
Şimendifer Seyâhâti c 4, Nu: 41, 1302, s. 1295-1299
- Sadullah Paşa**
On Dokuzuncu Asır c 4, Nu:46 , 1302, s. 1453-1455
- Taşlıcalı Yahya**
Mersiye-i Yahya c 2, Nu: 23 , 1299, s. 725-728
- Ünsî**
Nef'i'nin Evsâfına Dair c 2, Nu: 21 , 1298, s. 665-666

h- Tiyatro

- Namık Kemâl**
Celâleddin c 5, Nu: 49, 1303 s. 1559-1568
c 5, Nu: 50, 1303 s. 1591-1600

ı- Veciz Söz

Şakir İbrahim Hayat Hakkında Hükemânın Akvâl-i Tarîfâtı	c 2 Nu: 21, 1298, s. 667-669
İsimsiz Felsefe-i Avam	c 1, Nu: 5, 1297, s. 146 c 1, Nu: 6, 1297, s. 187-188 c 2, Nu: 13, 1298, s. 415-416
Mülâhazât-ı Hikemiyye ve Edebiyye	c 1, Nu: 11, 1298, s. 347-350
Mülâhazât-ı Hikemiyye	c 2, Nu: 16, 1298, s. 508-512 c 2, Nu: 22, 1299, s. 696-698 c 2, Nu: 23, 1299, s. 735 c 2, Nu: 24, 1299, s. 765-766 c 3, Nu: 25 1300, s. 792-795 c 3, Nu: 25, 1300, s. 795-796 c 4, Nu: 48, 1302, s. 1533-1534 c 4, Nu: 45, 1302, s. 1437-1438
Cümel-i Hikemiyye	c 3, Nu: 26, 1300, s. 826-829
Letâif-i Hikemiyye	c 3, Nu: 30, 1300, s. 956-960 c 3, Nu: 31, 1300, s. 992
Avrupa Hikâye Nüvisânının Bazı Taşbihâtı	c 3, Nu: 36, 1300, s. 1141-1142
Bazı Maşâhire Ait Akvâl	c 3 Nu: 36, 1300, 1143-1146
Mütâlaât-ı Hikemiyye	c 3, Nu: 36, 1300, s. 1151-1152 c 4, Nu: 37, 1302, s. 1180-1181
Letâif-i Mütâlaât	c 4, Nu: 38, 1302, s. 1208-1210
Kızların Aşk u Muhabbetinde 4 Tür Vardır	c 4, Nu: 41, 1302, s. 1306
Letâif	c 4, Nu: 45, 1302, s. 1440
Fransızların Bazı Akvâl-i Lâtifesi	c 4, Nu: 47, 1302, s. 1503-1504
Büyük Ferederik'e Mensub Mülâhazât-ı Hikemiyye	c 7, Nu: 60, 1314, s. 681-683
Büyük Ferederik'e Mensub Mülâhazât-ı Askeriyye	c 7, Nu: 61, 1315, s. 725-728 c 7, Nu: 62, 1315, s. 780-784

3. 1. 1. 3. Tenkit ve Polemik Yazıları

a- Polemik

Ahmed Midhat

Midhat Efendi'nin Sâhib-i Mecmûaya Cevâbı c 4, Nu: 38, 1302, s. 1192-1200

Ahmed Rasim

Risale-i Pejmürde Hakkında Mülâhazât-ı Edebiye c 7, Nu: 67, 1315, s. 1012-1021
c 7, Nu: 70, 1315, s. 1144-1149
c 7, Nu: 71, 1315, s. 1212-1216

Ali Kemâl

Paris'ten Tahrirât-ı Mahsûsa c 7, Nu: 66, 1315, s. 952-963

Namık Kemâl

Edebiyat c 5, Nu: 52, 1304, s. 1633-1636

Mübâhis-i Edebiyye Üzerine Birâderim Kemâl Bey'den

Aldığım Mektup c 5, Nu: 53, 1304, s. 1665-1674

Ebüzziya Tevfik

İfade-i Mahsusa c 1, Nu: 11, 1298, s. 351-352

Bir Mu'terize Mukabele

c 3, Nu: 26, 1300, s. 820-822

Said Beyefendi Hazretlerine Mektup

c 3, Nu: 26, 1300, s. 822

Bir Mu'teriz-i Mutasallife Cevap

c 3, Nu: 27, 1300, s. 861-864

Midhat Efendi Hazretlerine

c 4, Nu: 37, 1302, s. 1160-1161

Tebkît

c 4, Nu: 38, 1302, s. 1200

Sâhib-i Gayret Tahir Beyefendiye

c 4, Nu: 45, 1302, s. 1428-1430

Tezkire

c 4, Nu: 46, 1302, s. 1458-1463

Menemenlizâde Tahir'e Cevap

c 4, Nu: 46, 1302, s. 1465-1466

Midhat Efendi Hazretlerine

c 5, Nu: 49, 1303, s. 1549-1551

(Redd-i Evham'a Karşı Mektup)

c 5, Nu: 53, 1304, s. 1674-1675

Said Beyefendiye

c 7, Nu: 61, 1315, s. 689-699

Tavzîh-i Savâb ve Tashih-i Zehâb

c 7, Nu: 63, 1315, s. 790-796

Mes'ele-i Bü'l-heves ü Bü'l-heves

c 7, Nu: 65, 1315, s. 881-905

c 7, Nu: 66, 1315, s. 929-951

Ali Kemâl Bey'e	c 7, Nu: 67, 1315, s. 1009-1011
Filoloji – Lengüistik	c 7, Nu: 68, 1315, s. 1047-1048
Menemenlizâde Tahir	
21 Numaralı Gayret'te Tahir Beyefendi Tarafından	
Nâm-ı Âcizâneme Olarak Münderic Bir Mektuptur	c 4, Nu: 46, 1302, s. 1464-1465
Said	
Saadetlû Said Beyefendi	
Hazretlerinin Cevapnâmesi	c 3, Nu: 27, 1300, s. 860-861
İfâde-i Cevâbiyye	c 7, Nu: 63, 1315, s. 797-801
Said Beyefendi'nin Midhat Efendi'ye Cevabı	c 7, Nu: 69, 1315, s. 1075-1084

b- Tenkit

EBÜZZİYA TEVFİK

Edebiyatımıza Müteallik Bir İki Söz	c 1, Nu: 1, 1297, s. 13-16 c 1, Nu: 2, 1297, s. 33-44
Yine Islah-ı Hurûf Dâ'vâsı	c 4, Nu: 42, 1302, s. 1339-1342

NAMIK KEMÂL

Kemâl Bey'in İrfan Paşa'ya Mektubu	c 1, Nu: 7, 1297, s. 193-209
Sa'y	c 1, Nu: 9, 1298, s. 267-276
Tahrib-i Harabat	c 1, Nu: 11, 1298, s.328-334 c 2, Nu: 19, 1298, s.577-590 c 2, Nu: 21, 1299, s.641-654 c 2, Nu: 22, 1299, s.673-685 c 2, Nu: 23, 1299, s.705- 718 c 2, Nu: 24, 1299, s.737-749
Kemâl Bey'in Hamid Bey'e Bir Mektubu	c 1, Nu: 13, 1298, s. 385-393 c 1, Nu: 14, 1298, s. 424-430 c 4, Nu: 37,1302, s. 1152-1157
Kemâl Bey Efendinin Bir Mektub-ı Mahsûsu	c 2, Nu: 16, 1298, s. 481-484
Mikro Mega Tercümesine	
Kemâl Bey'in Muahezesi	c 2, Nu: 17, 1298, s. 520-523
Kemâl Bey'in Bir Müdâfaası	c 3, Nu: 25, 1300, s. 769-781
Takip	c 3, Nu: 30, 1300, s. 929-938 c 3, Nu: 31, 1300, s. 961-972

	c 3, Nu: 32, 1300, s. 993-1004
	c 3, Nu: 33, 1300, s. 1025-1036
	c 3, Nu: 34, 1300, s. 1059-1068
	c 3, Nu: 35, 1300, s. 1089-1099
	c 3, Nu: 36, 1300, s. 1121-1132
Yine Islah-ı Hurûf Meselesi	c 4, Nu: 42, 1302, s. 1339-1342 c 4, Nu: 43, 1302, s. 1356-1374
Mukaddime-i Celâl	c 4, Nu: 38, 1302, s. 1185-1191 c 4, Nu: 39, 1302, s. 1217-1224 c 4, Nu: 40, 1302, s. 1248-1254 c 4, Nu: 41, 1302, s. 1281-1287 c 4, Nu: 42, 1302, s. 1313-1317 c 4, Nu: 43, 1302, s. 1345-1352 c 4, Nu: 44, 1302, s. 1377-1384
Mes Prizons Tercümesi Üzerine Muaheze-i Kemâl	c 4, Nu: 45, 1302, s. 1413-1418 c 4, Nu: 46, 1302, s. 1441-1452 c 4, Nu: 47, 1302, s. 1473-1483
Hikmetü'l-Hukuk	c 4, Nu: 48, 1304, s. 1505-1514
3. 1. 1. 4. Dilbilimi (İmlâ)	
Ali Kemâl Paris'ten Tahrirât-ı Mahsûsa	c 7, Nu: 66, 1315, s. 952-963
EBÜZZİYA TEVFİK Edebiyatımıza Müteallik Bir İki Söz	c 1, Nu: 1, 1297, s. 13-16 c 1, Nu: 2, 1297, s. 33-44
Bir Mu'teriz-i Mutasallife Cevap	c 3, Nu: 27, 1300, s. 861-864
Muhtelif Lisânlarda Elif Bâ-yı Hurûfun Mikdârı	c 3, Nu: 28, 1300, s. 887
Midhat Efendi Hazretlerine	c 5, Nu: 49, 1303, s. 1549-1551
Yine Islah-ı Hurûf Dâ'vâsı	c 4, Nu: 42, 1302, s. 1339-1342 c 4, Nu: 43, 1302, s. 1356-1374
Sâhib-i Gayret Tahir Beyefendiye	c 4, Nu: 45, 1302, s. 1428-1430
Elif-Bâ	c 5, Nu: 49, 1303, s. 1537-1541 c 5, Nu: 50, 1303, s. 1569-1572
İmlâ Bahsi	c 6, Nu: 58, 1314, s. 2168-2175 c 6, Nu: 59, 1314, s. 2301-2307

Said Beyefendi'ye	c 7, Nu: 61, 1315, s. 689-699
Tavzîh-i Savâb ve Tashih-i Zehâb	c 7, Nu: 63, 1315, s. 790-796
Mes'ele-i Bü'l-heves ü Bü'l-heves	c 7, Nu: 65, 1315, s. 881-905 c 7, Nu: 66, 1315, s. 929-951
Filoloji – Lengüistik	c 7, Nu: 68, 1315, s. 1047-1048
İnşâ-yı Kelâm Hakkında İbn-i Eser'in Mülâhazası	c 7, Nu: 68, 1315, s. 1049-1051
Talip Fâikîzâde Fehmî Tariât-ı Seyyid	c 6, Nu: 57, 1313, s. 2100-2103 c 6, Nu: 58, 1314, s. 2231-2235 c 7, Nu: 62, 1315, s. 774-779 c 7, Nu: 64, 1315, s. 876-880 c 7, Nu: 66, 1315, s. 975-976
İsimsiz Napolyon Bonapart Kelimesinin Mana-i Lugavîsi	c 1, Nu: 12, 1298, s. 380-382
Lugat-ı İstilahât-ı Arabiyye	c 2, Nu: 18, 1298, s. 564-576
Bazı Tashihât-ı Lugaviyye	c 2, Nu: 19, 1298, s. 608-609
1300 Senesi Mebde Asrı mı Münteha Asrı mı	c 3, Nu: 26 1300, s. 815-819
Gazete Lâfzının Aslı	c 3, Nu: 35, 1300, s. 1109
Nargile lâfzının Aslı	c 4, Nu: 41, 1302, s. 1303-1304
Bazı Lugatın Aslı	c 4, Nu: 42, 1302, s. 1343-1344

3. 1. 1. 5. Edebiyat Bilgileri

Ebüzziya Tevfik EmilZola Mesleği Üzerine Mülâhazat	c 4, Nu: 47, 1302, s. 1492-1495
İsimsiz Letâif-i Tarihiye	c 3, Nu: 27, 1300, s. 844-856

3. 1. 2. Batı Edebiyatı

3. 1. 2. 1. Fransız Edebiyatı

a- Anektod

Ferid

İngiliz Kadınları ve Alfons Dode

c 6, Nu: 56, 1313, s. 2009-2011

İsimsiz

Jan Jak Ruso'nun Bir Tezkiresi

c 3, Nu: 31, 1300, s. 983

Aleksandr Düma'nın Bir Hesâbı

c 3, Nu: 34, 1300, s. 1083-1085

b- Atasözü

İsimsiz

Fransızlara ait Bir Darb-ı Mesel

c 1, Nu: 3, 1297, s. 78

c- Dilbilimi

İsimsiz

Napolyon Kelimesinin Mana-yı Lugavisi

c 1, Nu: 12, 1298, s. 380-382

d- Veciz Söz

Fransızların Bazı Akvâl-i Lâtifesi

c 4, Nu: 47, 1302, s. 1503-1504

3. 1. 2. 2. Diğer Edebiyatlar

Ebüzziya Tevfik

Boşnakların Durub-ı Emsâli

c 1, Nu: 5, 1297, s. 155-160

İsimsiz

Büyük Ferederik'e Mensub

Mülâhazât-ı Hikemiyye

c 7, Nu: 60, 1314, s. 681-683

Büyük Ferederik'e Mensub

Mülâhazât-ı Askeriyye

c 7, Nu: 61, 1315, s. 725-728

c 7, Nu: 62, 1315, s. 780-784

3. 2. TARİH

3. 2. 1. İslam Tarihi

Salih Zeki

İslâm'da Tarih-i Ulûm-ı Riyâziyye

c 5, Nu: 54, 1313, s. 1787-1792
c 5, Nu: 55, 1313, s. 1870-1875
c 6, Nu: 556, 1313, s. 2001-2008
c 6, Nu: 57, 1313, s. 2114-2119

Anektod

İsimsiz

Numune-i Zekâvet

c 1, Nu: 12, 1298, 362-363

Münif Paşa'nın Hukuk Dersinden
Fıkra-i Tarihiyye

c 1, Nu: 12, 1298, s. 366-368

Sille-i Hak/Mu'teberân Yahut Ali

c 2, Nu: 13, 1298, s. 412-413

Tarih

c 2, Nu: 13, 1298, s. 413-415

Ömer Bin Abdülaziz İle Şûara

c 2, Nu: 16, 1298, s. 500-505

Mültekitât-ı Tarihiye

c 2, Nu: 16, 1298, s. 506-508
c 2, Nu: 21, 1298, s. 662-664

İskenderiye Şehri ve Ahâli-yi Kadimesi

c 3, Nu: 27, 1300, s. 833-837

Bazı Hazırcevaplar

c 3, Nu: 29, 1300, s. 922-924

Bazı Zevâtın Garâib Ahvâli

c 3, Nu: 29, 1300, s. 924-927

Letâif-i Tarihiye

c 3, Nu: 29, 1300, s. 927-928
c 3, Nu: 30, 1300, s. 960
c 3, Nu: 30, 1300, s. 984-986
c 3, Nu: 32, 1300, s. 1023-1024

Kuvve-i Hâfızalarıyla İştihâr Eden Zevât

c 3, Nu: 34, 1300, s. 1074-1082

Fıtrât-ı Tarihiye

c 3, Nu: 35, 1300, s. 1119-1120
c 4, Nu: 37, 1302, s. 1177-1180
c 4, Nu: 38, 1302, s. 1206-1208

Memûn'un Hilmine Dair Bir Fıkra-yı Tarihiye

c 4, Nu: 40, 1302, s. 1270-1271

Keydü'n-nisvâ

c 4, Nu: 41, 1302, s. 1302-1303

İki Fıkra-yı Lâtife

c 5, Nu: 49, 1303, s. 1558

Re's-i Sene Hediyesi

c 5, Nu: 52, 1304, s. 1659-1662

3. 2. 2. Osmanlı Tarihi

Andrea Kopasi

Girit'in Ahvâl-i Umûmiye ve Tarihiyesi

c 7, Nu: 63, 1315, s. 750-754

c 7, Nu: 63, 1315, s. 821-826

c 7, Nu: 65, 1315, s. 906-911

c 7, Nu: 67, 1315, s. 977-982

c 7, Nu: 69, 1315, s. 1085-1093

c 7, Nu: 70, 1315, s. 1158-1163

Osman Senâi

Tarih-i Harp Nasıl Yazılır

c 7, Nu: 63, 1315, s. 802-810

c 7, Nu: 64, 1315, s. 862-875

İsimsiz

Malumat-ı Tarihiyye

c 2, Nu: 22, 1299, s. 703-704

Mülâhaza-i Tarihiye

c 2, Nu: 23, 1299, s. 728-730

General Fon Der Goltz

c 7, Nu: 64, 1315, s. 733-749

3. 2. 3. Avrupa Tarihi

Anektod

İsimsiz

Teşrin-i Evvelin On Yedisi

Napolyon İle İlgili

c 1, Nu: 3, 1298, s. 413-415

Şayân-ı İstiğrâb Bir Kuvve-i Hâfıza

c 1, Nu: 6, 1297, s. 188-190

Napolyon Bonapart'ın Hususât-ı Ahvâli

c 1, Nu: 8, 1297, s. 246-253

Zarîfâne İfşâ-yı Muhabbet

c 1, Nu: 11, 1298, s. 350-351

Ahlâk

c 1, Nu: 12, 1298, s. 370-372

Büyük Napolyon İle Polis Nâzırı Fuş

c 1, Nu: 12, 1298, s. 379-380

Kromvel'in Mağzı

c 1, Nu: 12, 1298, s. 382-383

Mutayyebât

c 2, Nu: 18, 1298, s. 561-564

Metrukât-ı Meşâhir

c 2, Nu: 24, 1299, s. 754-759

Mültekitât-ı Tarihiye

c 3, Nu: 25, 1300, s. 797-798

İsveç ve Norveç'te Şarap Sarhoşlarına Edilen Mücâzat	c 3, Nu: 25, 1300, s. 790-791
Mekârim-i Ahlâk	c 3, Nu: 26, 1300, s. 824-826
Meşhûr Yankesiciler	c 3, Nu: 29, 1300, s. 917-920 c 3, Nu: 30, 1300, s. 945-948
Mekârim-i Ahlâk ve Ef'âl-i Civânmerdâne	c 3, Nu: 30, 1300, s. 954- 955
Kuvve-i Hâfızalarıyla İştihâr Eden Zevât	c 3, Nu: 34, 1300, s. 1074-1082
Ef'âl-i Civânmerdâne	c 3, Nu: 35, 1300, s. 1109-1113
Fıtrât-ı Tarihiye	c 3, Nu: 35, 1300, s. 1119-1120 c 4, Nu: 37, 1302, s. 1177-1180 c 4, Nu: 38, 1302, s. 1206-1208
İskender'in Tabibi	c 4, Nu: 39, 1302, s. 1240-1243
Vur Fakat Dinle	c 4, Nu: 40, 1302, s. 1267-1268
Mizac-ı Beşerdeki Garâbete Hudud Olamaz	c 4, Nu: 40, 1302, s. 1268-1270
Hikâyât-ı Tarihiye	c 4, Nu: 40, 1302, s. 1278-1279
Avusturya İmparatorlarına Mahsus Bir Âdât	c 5, Nu: 49, 1303, s. 1548-1549
Prens Bismark'ın Rusça Öğrenmesi	c 6, Nu: 59, 1314, s. 2320-2322
Fransa'da Tütün İnhisârının Sebebi	c 7, Nu: 60, 1314, s. 688

3. 2. 4. Medeniyet Tarihi

a- Tarihçe

Ebüzziya Tevfik Barut ve Esliha-yı Nâriyye	c 5, Nu: 49, 1303 s. 1545-1547
Tarz-ı Tefriş-i Büyût	c 7, Nu: 60, 1314, s. 651-661 c 7, Nu: 61, 1315, s. 723-724
İsimsiz Satranç	c 1, Nu:5, 1297 s. 135-141
Kahveye Dair Bazı Malûmat	c 1, Nu: 9, 1298 s. 275-280

Moda	c 1, Nu:16, 1297 s. 182-184
Bazı Hulefânın Mühürleri	c 2, Nu:15, 1298 s. 467-472
Maârif-i İslâmiyye/Akademi – Dârü'l-ülûm	c 2, Nu: 17, 1298 s. 513-518
Tuğ ve Sancak	c 2, Nu: 17, 1298 s. 523-527
Çatal	c 2, Nu: 24, 1299 s. 764-765
Eldiven	c 3, Nu: 25, 1300 s. 788-790
Şemsiye	c 3, Nu: 26, 1300 s. 823-824
Piyango	c 3, Nu:27, 1300 s. 838-843
İslâm'da İttihâz-ı Hatem ve İhdâs-ı Takvim	c 3, Nu: 29, 1300 s. 907-909
Âlât-ı Kitâbet	c 3, Nu: 30, 1300 s. 550-553 c 3, Nu: 31, 1300 s. 978-982 c 3, Nu: 32, 1300 s. 1005-1009
Nev York'ta Bir Kitaphane	c 3, Nu: 31, 1300 s. 990-991
Kefaret Lambası	c 3, Nu: 33, 1300 s. 1401-1403
Üzüm	c 3, Nu: 34, 1300 s. 1068-1069
Şarap	c 3, Nu: 34, 1300 s. 1070-1072
Akademi (Encümen-i Daniş)	c 3, Nu: 35, 1300, s. 1099-1104
Şarlattan	c 3, Nu: 35, 1300 s. 1105-1108
Zeytin Ağacı	c 3, Nu: 35, 1300 s. 1113-1115
Kukla	c 3, Nu: 36, 1300 s. 1132-1135
Kibritin Ellinci Sene-i İhtirâ	c 3, Nu: 36, 1300 s. 1135-1141
Karnavalın Esâs ve Masdarı	c 3, Nu: 36, 1300 s. 1146-1151
Rusya'da Hamamlar	c 4, Nu: 39, 1302 s. 1234-1236
Sabun	c 4, Nu: 48, 1302 s. 1525-1529
Köpek Eti	c 5, Nu: 52, 1304 s. 1652-1654
'Patate'nin Meşe'i	c 5, Nu: 52, 1304 s. 1654-1655

b-Şehirler ve Mekânlar

Said

Almanya'da Kültüpler

c 1, Nu: 8, 1297, s. 231-234

İsimsiz

İngiltere Müzesinin Darü'l- Kırâesi

c 2, Nu: 23, 1299, s. 732-734

İskenderiye Şehri ve Ahâli-yi Kadimesi

c 3, Nu: 27, 1300, s. 833-837

Fransa'da Mevcud Kitaphanelerle
Kitab-ı Mevcude

c 4, Nu: 40, 1302, s. 1277-1278

Nev York Alemi

c 5, Nu: 52, 1304, s. 1648-1652

3. 3. FELSEFE

Haklı

Ulûm ile Sanâyi'

c 6, Nu: 58, 1314, s. 2188-2194

Taharri-yi Hakikat

c 6, Nu: 59, 1314, s. 2280-2286

Tahrîr-i Hakikât

c 7, Nu: 68, 1315, s. 1064-1072

Rıza Tevfik

Epikür

c 6, Nu: 56, 1313, s. 1961-1973

Ünsi

Kudemâ-yı Mısırîyun'un Hikemiyâtı

c 4, Nu: 47, 1302, s. 1490-1492

Vidinli Tevfik Paşa

Mahsûsât ve Gayri Mahsûsât

c 1, Nu: 3, 1297 s. 65-74

İsimsiz

Diyojen'e Mensub Bazı Etvâr-ı Güftar

c 1, Nu: 4, 1297, 115-119

Sokrat'ın Suret-i İdâmı

c 2, Nu: 23, 1299, s. 719-721

Müellefât-ı İbn-i Sînâ

c 3, Nu: 26, 1300, s. 829-832

3. 4. TASAVVUF

Mütercim Fâzıl

Alem-i Misâl Yahud Şeyh Muhiddin-i Arabî c 6, Nu: 58, 1314, s. 2176-2187

İSİMSİZ

Ahvât-ı İslâmiyye c 2, Nu: 18, 1298, s. 558-559

3. 5. AHLÂK

İsimsiz

Adâb-ı Musâhabet c 1, Nu: 5, 1297, s. 144-145

Franklin'in Tarik-i Maaşî c 1, Nu: 8, 1297, s. 239-246

c 1, Nu: 9, 1298, s. 260-267

Şeyh İle Şâbb Nazarında Hayat İle Memâta
Dair Bir Mukayesecik

c 1, Nu: 10, 1298, s.309-311

Felsefe-i Avam

c 1, Nu: 11, 1298, s. 351

Ehemmiyet-i Hıfz-ı Mâl

c 1, Nu: 19, 1299, s. 599-605

c 1, Nu: 20, 1298, s. 620-624

c 1, Nu: 21, 1299, s. 654-658

Ketm-i Esrâr

c 2, Nu: 22, 1299, s. 688-690

3. 6. SİYASET

Namık Kemâl

Kemâl Bey'in Bir Mütâlaâ-yı Siyâsiyyesi c 1, Nu: 8, 1297, s. 225-231

İsimsiz

Franklin'in Encümeni Musâhabeti c 1, Nu: 2, 1297, s. 54-59

Benjamin Franklin'in Muharrerâtı

c 1, Nu: 12, 1298, s. 360-365

c 2, Nu: 13, 1298, s. 409-412

c 2, Nu: 16, 1298, s. 489-491

c 2, Nu: 18, 1298, s. 550-553

3. 7. EĞİTİM

Cevdet Paşa

İstanbul'da İlk Encümen-i Ulûm c 4, Nu: 39, 1302, s. 1236-1239

İSİMSİZ

Çocuk Büyütmek	c 1, Nu: 4, 1297, s. 108-115
Fransa'da Maarif	c 1, Nu: 12, 1298, s. 368-370
Maârif-i İslâmiyye/Akademi – Dârü'l-ûlûm	c 2, Nu: 17, 1298 s. 513-518
Akademi (Encümen-i Daniş)	c 3, Nu: 35, 1300, s. 1099-1104
Kuşlara Nağme Talimi	c 4, Nu: 45, 1302, s. 1434-1437
Çinlilerin Kâmus-ı Ulûmu (Ansiklopedi)	c 4, Nu: 47, 1302, s. 1501-1503

3. 8. SOSYAL MESELELER

İsimsiz

Bir Kadının Erkekler Hakkındaki Malumatı	c 1, Nu: 9, 1298, s. 288
--	--------------------------

3. 9. SOSYOLOJİ

İsimsiz

Âdât-ı Akvâm	c 1, Nu: 5, 1297, s. 154
	c 1, Nu: 10, 1298, s. 320
	c 1, Nu: 12, 1298, s. 384
	c 2, Nu: 18, 1298, s. 560-561

Japon	c 1, Nu: 6, 1297, s. 174
Zerâfet.	c 2, Nu: 18, 298 s.545-548
Çingenelere Dair Bazı Ma'lumat	c 2, Nu: 24, 1299, s. 750-754
Emsâl-i Arap	c 3, Nu: 26, 1300, s. 801-809
Kavm-i Beni İsrail	c 3, Nu: 28, 1300, s. 876-884
	c 3, Nu: 29, 1300, s. 910-916
	c 3, Nu: 30, 1300, s. 939-942
	c 3, Nu: 31, 1300, s. 973-978
Et'ime-i Mültekita	c 3, Nu: 31, 1300, s. 987-990
Mecâlis-i Ruhbaniyye	c 4, Nu: 40, 1302, s. 1258-1262
	c 4, Nu: 41, 1302, s. 1299-1302
	c 4, Nu: 42, 1302, s. 1303-1335

Mecâlis-i Ruhbaniyyenin Mukarrerâtı	c 4, Nu: 45, 1302, s. 1430-1433 c 4, Nu: 47, 1302, s. 1488-1490 c 4, Nu: 48, 1302, s. 1521-1524
Tuhaf Bir Yolda Evsâf-ı Memâlik	c 5, Nu: 49, 1303, s. 1558
Her Milletin Kendisine Göre Yahudisi Vardır	c 5, Nu: 51, 1304, s.1613-1626 c 6, Nu: 58, 1314, s. 2153-2159
Nev York Alemi	c 5, Nu: 52, 1304, s. 1648-1652

3. 10. PSİKOLOJİ

Sami Paşa Nefs-i Natıka	c 1, Nu: 4, 1297, s. 106-108
İSİMSİZ Nevm	c 1, Nu: 3, 1297, s. 74-78
Tahvîl- Fıtrat	c 1, Nu: 8, 1297, s. 253-254
İdio Sinakrazi	c 1, Nu: 12, 1298, s. 365-366
Tevehhüm ü Tahayyülün Sıhhate Tesiri	c 2, Nu: 14, 1298, s. 436-440
Ahvâl-i Büluğ ve Hubb-ı Nefs	c 7, Nu: 61, 1315, s. 700-705

3. 11. ANTROPOLOJİ

İsimsiz Urûk-ı Beşerin Taksimâtı	c 1, Nu: 6, 1297, s. 169-172
--	------------------------------

3. 12. BASIN YAYIN

Bogos Parnasyan Pöti Jurnal	c 1, Nu: 6, 1297, s. 161-168
Ebüzziya Tevfik Avrupa Şark'ı Bilmez	c 5, Nu: 49, 1303, s. 1551-1553
Ferid İngiliz Kadınları ve Alfons Dode	c 6, Nu: 56, 1313, s. 2009-2011
İsimsiz Matbuat	c 1, Nu: 1, 1297, s. 3-13

Matbuat-ı Mûsâvere ve Mevkûte	c 1, Nu: 4, 1297, s. 97-106
Kalad Dera Dayc	c 1, Nu: 7, 1297, s. 209-212
'Revüe de Demonde' Nâm Meşhûr Mecmûa-yı Siyâsiyyenin İki Muharriri	c 1, Nu: 11, 1298, s. 336-338
Tıbaâtın Fransa'da İntişârı	c 2, Nu: 17, 1298, s. 533-535
Matbuat-ı Cihân	c 2, Nu: 19, 1298, s. 695-607
Çin'de Tıbaât	c 3, Nu: 25, 1300, s. 791-792
Tarh-i Fenn-i Tıbaât	c 3, Nu: 30, 1300, s. 948-950
Tıbaât-i İslâmiyeye Dair Tahkîkât-ı Cedide	c 3, Nu: 33, 1300, s. 1043-1047
Asr-ı Hâzır Matbuatı	c 3, Nu: 33, 1300, s. 1048-1057
Mâlumât-ı Medeniye	c 4, Nu: 38, 1302, s. 1210-1216
Fenn-i Tab'ın Osmanlılar Arasında Şuyû'ı	c 4, Nu: 40, 1302, s. 1263-1265
Yeni Bir Tarih-i Tıbaât	c 5, Nu: 51, 1304, s. 1630-1632
Zaman-ı Harb ve Vazife-i Matbûat	c 6, Nu: 58, 1314, s. 2188-2194

3. 13. COĞRAFYA

Bogos Parnasyan Keşfiyât-ı Coğrafya	c 1, Nu: 8, 1297, s. 234-239
İsimsiz Zelzele ve Zelâzil-i Meşhûre	c 2, Nu: 17, 1298, s. 529-531
Nücûm-ı Zevvi'z-Zenâb	c 2, Nu: 20, 1298, s. 625-630
Brezilya'da Kahve Mahsûlâtı	c 2, Nu: 20, 1298, s. 631-634 c 2, Nu: 21, 1299, s. 658-661 c 2, Nu: 22, 1299, s. 692-695 c 2, Nu: 23, 1299, s. 722-725
Nücûm-ı Zevvi'z-zenâb İle Sadmeleri	c 2, Nu: 22, 1299, s. 686-688
Londra Şehrine Dair Bazı Ma'lumat	c 2, Nu: 23, 1299, s. 735
İklim ve İklimin Tesirleri	c 3, Nu: 27, 1300, s. 857-859

Sibirya'ya Dair Bazı Malûmat

c 4, Nu: 39, 1302 s. 1232-1234

3. 14. İKTİSAD

Bogos Parnasyan
İdare-i Beytiyye

c 1, Nu: 2, 1297, s. 44-52

3. 15. FEN BİLİMLERİ

15. 1. Fen Bilgisi

Bahriye Zabitânından Ahmed
Malumat-ı Fenniye

c 2, Nu:14, 1298 s. 433-436

Mehmed Rüşdî
Aded ve Sür'at

c 6, Nu: 59, 1314, s. 2271-2274

İsimsiz
Tecârib-i Kimyevîyye
Havas-ı Acîbe-i Erkam

c 2, Nu: 17, 1298, s. 531-533

c 3, Nu: 28, 1300, s. 889-890

Monroe Kaide-i Esâsiyyesi

c 7, Nu: 61, 1315, s. 706-709

15. 2. Zooloji

İsimsiz
Ankebud Saydıyla Müteayyiş Bir Nevi Arı
Hakkında Malumat-ı Tabiyye

c 1, Nu: 5, 1297, s. 141-143

Deve

c 1, Nu: 9, 1298, s. 273-275

Elmadaki Kurt

c 1, Nu: 12, 1298, s. 378-379

Tarih-i Tabîî I -Tahta Biti-

c 2, Nu: 13, 1298, s. 400-404

Aspek Yahut Hacınca

c 2, Nu: 13, 1298, s. 416

Bike (Yahut Tahta Biti)

c 2, Nu: 14, 1298, s. 430-432

Uyuz Böceği

c 2, Nu: 14, 1298, s. 436

Ak Anber Hakkında Kudema-yı Etbânın Zehâbı

c 2, Nu: 15, 1298, s. 463-464

Mercan

c 2, Nu: 15, 1298, s. 465-467

Kat üz Bad Yahut Misk Kedisi	c 2, Nu: 16, 1298, s. 495-496
Kehle Yahut Bit	c 2, Nu: 16, 1298, s. 496-499
Pire ve Misk Keçisi	c 2, Nu: 18, 1298, s. 554-558
Sineğin Faidesi	c 2, Nu: 24, 1299, s. 762-764
Elvân-ı Muhtelifi-i Ziyânın Neşvü Nemâ-yı Hayvâniyeye Olan Tesirâtı	c 2, Nu: 24, 1299, s. 760-762
(Tirişin) Denilen Hınzır Kurdu	c 3, Nu: 29, 1300, s. 920-922
Devekuşu	c 7, Nu: 66, 1315, s. 964-974
Bir Karıncanın Ruznâmesinden	c 7, Nu: 70, 1315, s. 1164-1168 c 7, Nu: 71, 1315, s. 1193-1199

15. 3. Tıp

Şakir İbrahim Efendi Temavüt	c 1, Nu: 12, 11298, s. 373-378
İsimsiz Tûl-i Ömrün Mucîbâtıyla Aksini Dâî* Halet	c 1, Nu: 6, 1297, s. 168-169
İnsanın Derece-i Kâmetiyle Sıklet-i Vücûdu	c 1, Nu: 6, 1297, s. 172-174
Ekânim-i Selâse-i Tıp	c 2, Nu: 14, 1298, s. 432
Zükâm Yahut Nezle	c 2, Nu: 14, 1298, s. 443-444
Tâ'un	c 2, Nu: 17, 1298, s. 535-539
Tarif-i Mevt	c 2, Nu: 18, 1298 s. 553-554
Lâhd ü Tabut	c 2, Nu: 22, 1299 s. 690-692
Vesâyâ-yı Medeniyye	c 3, Nu: 32, 1300, s. 1013-1022
Tütünün Su'î İstimâli	c 4, Nu: 46, 1302, s. 1456-1458
Malûmat-ı Teşrihiye	c 5, Nu: 52, 1304, s. 1655-1656

15. 4. İcatlar

İsimsiz Tropofon Aleti	c 1, Nu: 5, 1297, s. 151-152
----------------------------------	------------------------------

Benjamin Franklin'in Muharrerâtı

c 1, Nu: 11, 1298, s. 342-347

Faideli Bir Tarih-i Tenevvür

c 4, Nu: 44, 1302, s. 1402-1405

15. 5. Astronomi

İSİMSİZ

Erbâb-ı Hey'etten Hipark

c 3, Nu: 28, 1300, s. 865-869

16. HABER

Mehmet Rüştü

Marango, Kopenhag

Büyük İnsanların Meşhûr Atları

c 2, Nu: 15, 1298, s. 479-480

İsimsiz

Bazı Malumat-ı Fenniye

c 1, Nu: 4, 1297, s. 106-108

Magazen de Parenten

c 2, Nu: 15, 1298, s. 479-480

Her Şeyden Bir Nebze

c 3, Nu: 28, 1300, s. 885-886

Bir Salata Tarifi

c 3, Nu: 28, 1300, s. 893-896

Şuûnât-ı Medeniyye

c 1, Nu: 1, 1297, s. 28-32

c 1, Nu: 2, 1297, s. 59-62

c 3, Nu: 3, 1297, s. 86-87

c 3, Nu: 25, 1300, s. 796-797

c 3, Nu: 25, 1300, s. 796-797

c 3, Nu: 34, 1300, s. 1086-1088

Malumat-ı Fenniye

c 1, Nu: 2, 1297, s. 62-64

c 1, Nu: 3, 1297, s. 89-91

c 1, Nu: 9, 1298, s. 283

Havâdis-i Medeniyye

c 4, Nu: 41, 1302, s. 1304-1305

c 4, Nu: 44, 1302, s. 1406-1408

c 4, Nu: 46, 1302, s. 1469-1472

c 4, Nu: 48, 1302, s. 1536

Vesâyâ-yı Medeniye

c 3, Nu: 33, 1300, s. 1058

Malumât-ı Medeniye

c 4, Nu: 39, 1302, s. 1244

c 4, Nu: 40, 1302, s. 1280

Mütenevviâ

İsimsiz

Malumât-ı Mütenevvia

c 1, Nu: 3, 1297, s. 87-89
c 1, Nu: 4, 1297, s. 128
c 1, Nu: 6, 1297, s. 196
c 4, Nu: 40, 1302, s. 1271-1277
c 4, Nu: 43, 1302, s. 1375-1376

Mevadd-ı Mütenevvia

c 1, Nu: 8, 1297, s. 254-256
c 1, Nu: 8, 1297, s. 254-256

Dört Toplu İğnenin

Bir Kuvve-i Müdirikeyi Muhafazası

c 2, Nu: 15, 1298, s. 477-479

Mültekitat

İsimsiz

Mültekitât-ı Tarihiyye

c 2, Nu: 17, 1298, s. 539-544

Mültekitât

c 2, Nu: 14, 1298, s. 444-448
c 2, Nu: 20, 1298, s. 637-640
c 2, Nu: 24, 1299, s. 767-768
c 5, Nu: 52, 1304, s. 1663-1664

3. 17. DUYURU

İSİMSİZ

Duyuru

c 1, Nu: 13, 1298, s. 385
c 2, Nu: 21, 1299, s. 641

3. 18. ÖNSÖZ

Ebüzziya Tevfik

Ashâb-ı Mûtaâlaya

c 1, Nu: 1, 1297, s. 1-3

Makame-i Şükran

c 1, Nu: 12, 1298, s. 353-356

3. 19. İLÂN

İsimsiz

Maarif Nezâreti İzin İlânı

c 1, Nu: 1, 1297, s. 1

İlân-ı Husûsi

c 1, Nu: 12, 1298, s. 353

Tenbih

c 1, Nu: 12, 1298, s. 353

3. 20. REKLÂM

İSİMSİZ

Bize Göre Tuhaf İlânlar

c 4, Nu: 37, 1302, s. 1181-1184

Tuhaf Yolda İlânlar

c 5, Nu: 50, 1303, s. 1590

Almanya'da Gazetelerin Tuhaf İlânlar

c 4, Nu: 45, 1302, s. 1438-1440

3. 21. İSTATİSTİK

İsimsiz

Meşhur Su Tuğyânları

c 3, Nu: 28, 1300, s. 884-885

Mübhem Bir İstatistik

c 3, Nu: 34, 1300, s. 1072-1074

Mesâlik-i Meşâgilin Ömr-i Beşere Suret-i Tesiri

c 3, Nu: 35, 1300, s. 1118-1119

İstatistik

Dünya Nüfusu

c 4, Nu: 41, 1302, s. 1306-1312

İstatistik

c 1, Nu: 3, 1297, s. 91-96

Fransa Nüfusunun

Münkasım bulunduğu Sınıf-ı Muhtelif

c 1, Nu: 5, 1297, s. 146-147

Prusya ve İngiltere Demiryolları Hademesi

c 1, Nu: 5, 1297, s. 147

Demiryollarının Tûl'ı

c 1, Nu: 5, 1297, s. 153-154

(?)

c 1, Nu: 6, 1297, s. 190-191

İstatistik

c 1, Nu: 6, 1297, s. 191-192

	c 1, Nu: 7, 1297, s. 222-224
	c 2, Nu: 21, 1298, s. 671-672
	c 2, Nu: 22, 1299, s. 699-702
	c 2, Nu: 23, 1299, s. 736
	c 3, Nu: 25, 1300, s. 798-800
Avrupa'da En Yüksek Kaleler	c 3, Nu: 28, 1300, s. 888
Tekalif-i Efrâd-ı Mal	c 3, Nu: 28, 1300, s. 891-892
Bazı Ma'kulâtın Kuvve-i Gıdaiyeleri	c 3, Nu: 28, 1300, s. 892-893
Saatçilik	c 3, Nu: 30, 1300, s. 953-954
Bir Asırdan Beri Tiyatrolardaki Telefât ve Mecrûhin	c 3, Nu: 32, 1300, s. 1012-1013
Tevârih-i Tesis-i Tibâi	c 4, Nu: 39, 1302, s. 1245-1248
Fransa'da Mevcud Kitaphanelerle Kitab-ı Mevcude	c 4, Nu: 40, 1302, s. 1277-1278
Mütevveffa Garant'ın Hâtırâtı	c 4, Nu: 43, 1302, s. 1376
Maden Kömürünün İhracat ve Sarfiyyatı	c 4, Nu: 48, 1302, s. 1531-1533
Avrupa'da Bira Sarfiyyâtı	c 5, Nu: 51, 1304, s. 1632

3. 22. RESİM

3. 22. 1. Desen

Resim/Desen (Balıkçıl)	c 5, Nu: 54, 1313, s. 1732
Desen (Çiçek ve Gül)	c 5, Nu: 55, 1313, s. 1897

3. 22. 2. Fotoğraf

Von Der Goltz'a Ait İki Fotoğraf	c 5, Nu: 54, 1313, s. 1709
Çars Dikins (25 Yaşında İken)	c 7, Nu: 60, 1314, s. 665
Çars Dikins (58 Yaşında İken)	c 7, Nu: 60, 1314, s. 669

Metropol Otel (Londra)

c 7, Nu: 69, 1315, s. 1112

3. 22. 3. Heykel

Renodof (1541-1652)

c 5, Nu: 55, 1313, s. 1885

3. 22. 4. Portre

Jul Sando

c 5, Nu: 54, 1313, s. 1709

Bernarden Dö Sen Piyer

c 5, Nu: 55, 1313, s. 1848

Epikür

c 6, Nu: 56, 1313, s. 1962

Gib

c 6, Nu: 56, 1313, s. 1975

Kristof Kolomb

c 6, Nu: 57, 1313, s. 2055

Napolyon'a ait İki Resim

c 6, Nu: 58, 1314, s. 2161

1. Kaştal Kraliçesi: İzabel La Katolike

2. Aragon Kralı: Ferdinand Lö Katolike

c 6, Nu: 58, 1314, s. 2213

Büyük Ferederik (1712-1786)

c 6, Nu: 59, 1314, s. 2259

Madam ?

c 6, Nu: 59, 1314, s. 2299

Monroe

c 7, Nu: 61, 1315, s. 707

Moltke

c 7, Nu: 64, 1315, s. 740

3. 22. 5. İllüstrasyon

İsimsiz

Kübit

c 5, Nu: 55, 1313, s. 1854

Tablo (Güneş ve Bulutlar)

c 5, Nu: 55, 1313, s. 1897

Sırtında Kitap Taşıyan Çocuk

c 6, Nu: 57, 1313, s. 2083

Devekuşu

c 7, Nu: 66, 1315, s. 965

Tablo (Deniz Kenarı)

c 7, Nu: 67, 1315, s. 1008

3. 23. TERCÜME

3. 23. 1. Edebiyat

a- Biyografi

Akademi'den

Sebat

Bartelmi Sen Piyer'in Ölümü Üzerine_ c 6, Nu: 59, 1314, ç. Haydar Zafer, s. 2317-2319

B . D. Sen Piyer

Bernarden Dö Sen Piyer

c 5, Nu: 55, 1313, ç. Osman Sami, s. 1847-1854

Henri Kasta

Aleksandr Düma Fils

c 5, Nu: 54, 1313, ç. Alişanzade İsmail, s. 1767-1786

Jul Kalarsi

Jul Sando

c 5, Nu: 54, 1313, ç. Haydar Zafer, s. 1709-1732

Luk Dö Vu

Gib

c 6, Nu: 56, 1313, ç. Haydar Zafer, s. 1974-1981

Marki Darjans

Büyük Frederick'in Encümen-i Edebiyatı

c 1, Nu: 7, 1297, s. 213-216

İsimsiz

Napolyon'un Hususiyeti

c 6, Nu: 58, 1314, ç. Mehmet Galip, 2160-2168

c 6, Nu: 59, 1314, ç. Mehmet Galip s. 2275-2279

c 7, Nu: 60, 1314, ç. Mehmet Galip s. 684-687

c 7, Nu: 61, 1315, ç. Mehmet Galip s. 719-722

b- Deneme

Franç Jordan

Paris Maişet-i Dahiliyesi

c 5, Nu: 56, 1313, ç. Ahmet Rasim, s. 1982-1985

Gustav Drage

Fransa Edebiyat-ı Hâzırâsı Sahâif-i Makbûlesinden

-Sonbahar-

c 6, Nu: 58, 1314, ç. Ahmet Rasim, s. 2226-2230

Madam Alfons Dode

Fransız Nisvânı

c 6, Nu: 59, 1314, ç. Hüseyin Ferid, s. 2294-2300

İsimsiz

Kamer

c 7, Nu: 67, 1315, ç. Mehmet Rüştü, s. 1002-1008

Kâinat İçinde Bir Seyahat-ı Muhayyile

- c 5, Nu: 55, 1313, ç. Tahir Yusuf, s. 1897-1904
c 6, Nu: 56, 1313, ç. Tahir Yusuf, s. 2012-2016
c 6, Nu: 57, 1313, ç. Tahir Yusuf, s. 2120-2128
c 6, Nu: 58, 1314, ç. Tahir Yusuf, s. 2236-2240
c 7, Nu: 63, 1315, ç. Tahir Yusuf, s. 827-832

Şihâb-ı Sâkıba

- c 7, Nu: 70, 1315, ç. Haydar Zafer, s. 1150-1157

c- Hatıra

Aleksandr Düma Fils

Bir Hâtıra-yı Şebâb

- c 6, Nu: 56, 1313, ç. Haydar Zafer, s. 1934-19440

Didero

Montesku ve Çestirfield

- c 2, Nu: 15, 1298, s. 459-464

Dük De Mal

Prens Condie'nin Vefatı

- c 7, Nu: 60, 1314, s. 674-680

General Kont De Sekur

Birinci Napolyon'un Bir Yaver-i Harbinin Hatırâtı

- c 5, Nu: 55, 1313, ç. Haydar Zafer, s. 1889-1896
c 6, Nu: 57, 1313, ç. Haydar Zafer s. 2063-2068

Henry Dokat

Büyük Ferderik'in Ahvâli

- c 5, Nu: 49, 1303, s. 1541-1545
c 5, Nu: 50, 1303, s. 1572-1576
c 5, Nu: 52, 1304, s. 1637-1643
c 5, Nu: 53, 1304, s. 1677-1681

Karapçin

İmparator Nikolay'ın Bir Lâtifesi

- c 2, Nu: 14, 1298, s. 441-442

Kontes Dö Bari

Kontes Dö Bari'nin Nâme-i Âmâlinde

J. J. Ruso'ya Dair Olan İfâdâtı

- c 3, Nu: 28, 1300, s. 869-876
c 3, Nu: 29, 1300, s. 897-907

Kontes Potüka Vonsoviç

Hatırât-ı Nâşinîde

/Varşova'da Fransızlar 1806-1807

- c 5, Nu: 55, 1313, ç. Ahmet Rasim, s. 1813-1822

Maks Kaluk

Avusturya İmparatoriçesi Elizabet Hazretleriyle

Macar Lisânı Muâllimi

- c 5, Nu: 51, 1304, s. 1601-1613

Napolyon Entim'den

- Napolyon'un Hususiyeti c 6, Nu: 58, 1314, s. 2160-2167
- Piyotr Devü**
Kristof Kolomb'un Refikasından
Piyotr Devü'in Hatırâtı c 6, Nu: 57, 1313, ç. Andrea Kopas, s. 2054-2062
c 6, Nu: 58, 1314, ç. Andrea Kopas, s. 2211-2219
c 6, Nu: 59, 1314, ç. Andrea Kopas, s. 2287-2293
c 7, Nu: 61, 1315, ç. Andrea Kopas, s. 731-736
c 7, Nu: 62, 1315, ç. Andrea Kopas, s. 764-769
c 7, Nu: 63, 1315, ç. Andrea Kopas, s. 814-820
- Pol Borç**
Kadın Dostluğu c 5, Nu: 54, 1313, ç. Haydar Zafer, s. 1742-1750
- Volter**
Volter'in Asârından Bir Fıkra c 2, Nu: 20, 1298, s. 634-636

d- Hikaye

- Andre Royter**
Felander Edebiyat-1 Numunelerinden c 5, Nu: 54, 1313, ç. Haydar Zafer, s. 1751-1759
c 5, Nu: 55, 1313, ç. Haydar Zafer, s. 1865-1869
- Corc Maykıl**
Paskal Jero'nun Cinayeti c 7, Nu: 65, 1315, ç. Ahmet Rasim, s. 920-928
- Gib**
Bir Tesadüf c 6, Nu: 59, 1314, s. 2308-2316
- Marşel Lami**
Çan ve Örs c 5, Nu: 55, 1313, s. 1860-1864
- Örnist Gluson**
Felander Edebiyat-1 Numunelerinden c 5, Nu: 56, 1313, s. 1986-1995
- İsimsiz**
Gece Ziyâreti c 4, Nu: 47, 1302, s. 1495-1501
- Son Mübârize c 5, Nu: 53, 1304, s. 1686-1696

e- Karşılaştırmalı Tercüme Metni

Volney

Temdir Harabeleri

c 1, Nu: 10, 1298, Ziyâ, Ekrem, Ayetullah, Münif, s. 300-309

f- Mektup**Aleksandr Düma**

Aleksandr Düma Fıls'ın Bir Mektubu

c 5, Nu: 55, 1313, ç. Ahmet Rasim, s. 1836-184

Damstır

Fransa Meşâhir-i Üdebâsından

Damstır'ın Bir Mektubudur

c 2, Nu: 14, 1298, s. 442-443

Jan Jak Ruso

Jan Jak Ruso'nun

Büyük Frederik'e Bir Mektubu

c 4, Nu: 37, 1302, s. 1162

J. J. Ruso'nun Meşâhirden

Mallarbe'ye Bir Mektubu

c 4, Nu: 38, 1302, s. 1201-1206

J. J. Ruso'nun Bir Mektubu

c 4, Nu: 40, 1302, s. 1201-1206

Kontes Dö Bari

XV. Lui'nin Müstefreşelerinden Dö Bari'nin Hâmilerinden Dük Dö Kiyu'nun Muma İleyha Dair Volter'e Yazdığı Mektuptur

c 4, Nu: 39, 1302, s. 1224-1225

Kontes Dö Bari'nin Cevabnâmesi

c 4, Nu: 42, 1302, s. 1328-1330

Napolyon Bonapart

Tarih

c 2, Nu: 14, 1294, s. 440-441

Büyük Napolyon'un Ahbâbından

Bir Gazeteciye Yazdığı Mektuptur

c 2, Nu: 17, 1298, s. 527-529

Tarih

c 4, Nu: 37, 1302, s. 1167-1177

Şapsal/Viktor Hugo

Şapsal'ın Sarf-ı Fransî Tercümesi ve Viktor Hugo'nun

Serâfen Efendiye Bir İltifatnâmesi

c 4, Nu: 40, 1302, s. 1265-1266

Volter

Volter'in Bâlâdaki Mektuba Cevabı

c 4, Nu: 39, 1302, s. 1230-1231

Volter'in Kontes Dö Bari'ye Mektubu

c 4, Nu: 40, 1302, s. 1256-1257

Volter'den Kontes Dö Bari'ye

c 4, Nu: 42, 1302, s. 1325-1328

Volter'in Ehibbâsına Bir Mektubu

c 4, Nu: 37, 1302, s. 1163

İsimsiz

İki Mektup (Birinci Mektup)
İkinci Mektup

c 7, Nu: 62, 1315 s. 770-773
c 7, Nu: 63, 1315 s. 811-813

g- Nutuk

Fransua Akopa
Bir Nutuk
Varlen'in Mezarı Başında-

c 5, Nu: 54, 1313, ç. Haydar Zafer, s. 1738-1741

h- Roman

Egust Jormın
Aile

c 5, Nu: 54, 1313, ç. Haydar Zafer, s. 1793-1808
c 5, Nu: 55, 1313, ç. Haydar Zafer, s. 1905-1920
c 6, Nu: 56, 1313, ç. Haydar Zafer, s. 20113-2032
c 6, Nu: 57, 1313, ç. Haydar Zafer, s. 2119-2144

J. J. Ruso

J. J. Ruso'nun "Nuvel Eloiz" Nâmındaki
Romanına Yazdığı Mukaddime

c 3, Nu: 26, 1300, s. 812-815

J. J. Ruso'nun "Nuvel Eloiz" Mektupları

c 3, Nu: 26, 1300, s. 810-812

Nuvel Eloiz "Sekizinci Mektup"

c 4, Nu: 37, 1302, s. 1157-1160

Nuvel Eloiz_ Dokuzuncu Mektup

c 4, Nu: 38, 1302, s. 1191-1194

Nuvel Eloiz'den Onuncu Mektup

c 4, Nu: 39, 1302, s. 1224-1228

Nuvel Eloiz'den On Birinci Mektup

c 4, Nu: 43, 1302, s. 1353-1355

Nuvel Eloiz'den Beşinci Mektup

c 4, Nu: 44, 1302, s. 1384-1386

Nuvel Eloiz'den Altıncı Mektup

c 4, Nu: 45, 1302, s. 1418-1421

Nuvel Eloiz'den Yedinci Mektup

c 4, Nu: 46, 1302, s. 1466-1468

Nuvel Eloiz'den On İkinci Mektup

c 4, Nu: 47, 1302, s. 1483-1487

Nuvel Eloiz'den On Üçüncü Mektup

c 4, Nu: 48, 1302, s. 1514-1521

Nuvel Eloiz'den On Dördüncü Mektup

c 5, Nu: 49, 1303, s. 1553-1558

Nuvel Eloiz'den On Altıncı Mektup

c 5, Nu: 50, 1303, s. 1580-1583

Nuvel Eloiz'den On Sekizinci Mektup

c 5, Nu: 51, 1304, s. 1626-1629

Nuvel Eloiz'den Yirminci Mektup

c 5, Nu: 52, 1304, s. 1643-1646

c 5, Nu: 53, 1304, s. 1681-1685

ı- Şiir

Jilber

Fransa Meşâhir-i Şuârasından 'Jilber'in Kendi Vefatı Üzerine Söylediği Kıt'anın Şinasi
Tarafından Tercümes

c 1, Nu: 9, 1298, s. 281-282

J. J. Ruso

Udebâ-yı Hükemâdan J. J. Ruso'nun Hâl-i İtîzârında Söylediği Bir Kıt'anın Tercüme-i
Manzumesi

c 1, Nu: 9, 1297, ç. Ethem Pertev, s. 282-283

Volney
Kabristan

c 1, Nu: 9, 1298, ç. Namık Kemâl, s. 280-281

Volter
Volter'in Hâl-i İhtizârında Söylediği
Bir Kıt'anın Nazmen Tercümesi

c 1, Nu: 7, 1297, s. 212

i- Tenkit

Filip Jil
Mücadele-i Edebiye

c 5, Nu: 54, 1313, ç. Ahmet Rasim, s. 1760-1766

3. 23. 2. Medeniyet Tarihi

Von Birant
Çinlilerin Hat ve Lisânı

c 4, Nu: 48, 1302, s. 1529-1531

3. 23.3. Psikoloji

Adolf Brison
Dreyifus'un Ref'i Rütbesi

c 7, Nu: 69, 1315, ç. Haydar Zafer, s. 1103-1107

Fransiuk Sars
Kendilerini Öldüren Çocuklar

c 6, Nu: 56, 1313, ç. İskenderzade Ferid, s. 1996-2000

Gibumm Firuro
İştigâlât-ı Dimagıyye

c 6, Nu: 57, 1313, ç. Haydar Zafer, s. 2086-2099

J. J. Ruso
Ruso'nun Kizb Hakkındaki Mülâhazâtı

c 4, Nu: 44, 1302, s. 1387-1392

c 4, Nu: 45, 1302, s. 1421-1426

Çocuklara Emsal ve Hikâye Okumak

c 5, Nu: 54, 1313, s. 1700-1708

Bahtiyarlık ve Bedbahtlık
Bizim Elimizdedir

c 5, Nu: 54, 1313, ç. Tevfik Ziya, s. 1733-1737

J. J. Ruso'nun Terbiye-i Etfâl Hakkındaki
Te'lifine Yazdığı Mukaddimedir

c 5, Nu: 55, 1313, s. 1809-1812

Etfâle Tarih Nasıl Okutulur

c 5, Nu: 55, 1313, s. 1823-1835

Şımarık Bir Çocuğu Yola Getirmenin Tarîki c 6, Nu: 56, 1313, s. 1921-1927

Çocuğa Tarih ve Coğrafya

Öğretmek Abestir c 6, Nu: 56, 1313, ç. Ziya, s. 1928-1933

Havf-ı Zulmete Meydan Vermemek İçin
Çocuğu Gece Oyunlarına Alıştırmak c 6, Nu: 58, 1314, s. 2145-2152

Terbiye Üzerine Ahvâl-i Tabiat c 6, Nu: 59, 1314, s. 2241-2253

Ahd-i Mürâhaka c 6, Nu: 59, 1314, s. 2254-2257

Coğrafya ve Hey'etin Suret-i Talimi c 7, Nu: 60, 1314, s. 641-650

Hevâların Taht-ı Nizâma Rabtı c 7, Nu: 63, 1315, s. 785-789

Düello c 7, Nu: 67, 1315, ç. Galib, s. 994-1001

(Rus Bir Zabit)

Askerî Casusluğu

c 7, Nu: 64, 1315, ç. Mehmet Rüştü, s. 855-861

c 7, Nu: 65, 1315, ç. Mehmet Rüştü, s. 912-919

c 7, Nu: 67, 1315, ç. Mehmet Rüştü, s. 990-993

c 7, Nu: 68, 1315, ç. Mehmet Rüştü, s. 1038-1046

c 7, Nu: 69, 1315, ç. Mehmet Rüştü, s. 1115-1120

c 7, Nu: 70, 1315, ç. Mehmet Rüştü, s. 1131-1137

Volter

Dostluk

c 3, Nu: 30, 1300, s. 943-944

İntihar

c 3, Nu: 32, 1300, s. 1014-1017

c 3, Nu: 33, 1300, s. 1036-1041

Muaheze

c 4, Nu: 45, 1302, ç. Ebüzziya Tevfik, s. 1409-1412

İzdivaç

c 4, Nu: 48, 1302, s. 1524-1525

İsimsiz

Hubb-ı Vatan

c 1, Nu: 11, 1298, ç. B. P. s. 334-336

Menşe'-i Harb

c 6, Nu: 57, 1315, ç. Mehmet Rüştü, s. 2049-2053

3. 23. 4. Basın Yayın

Cil Dolaret

Tarih-i Matbuat

c 5, Nu: 55, 1313, ç. Ebüzziya Tevfik, s. 1882-1888

c 6, Nu: 57, 1313, ç. Ebüzziya Tevfik, s. 2069-2083

Grand Ansiklopedi

Ajans-ı Havass

c 5, Nu: 55, 1313, ç. Tevfik Ziya, s. 1876-1881

Yanu

Japonya Matbuatı c 5, Nu: 50, 1303, s. 1585-1586

İsimsiz

Anuel Publik c 1, Nu: 7, 1297, s. 216-218

Hükûmetü'l-lhyâ Matbaası c 5, Nu: 50, 1303, s. 1586

3. 23. 5. İktisad

İsimsiz

Fünûn-ı Mâliye

c 1, Nu: 3, 1297, ç. Bogos Parnasyan, s. 79-83

c 1, Nu: 4, 1297, ç. Bogos Parnasyan, s. 119-128

c 1, Nu: 5, 1297, ç. Bogos Parnasyan, s. 147-151

c 1, Nu: 6, 1297, ç. Bogos Parnasyan, s. 184-187

c 1, Nu: 7, 1297, ç. Bogos Parnasyan, s. 218-222

3. 23. 6. Haber

İsimsiz

Süveyş Kanalı

c 1, Nu: 5, 1297, s. 145-146

Küre-i Arz İle Sükkâmı ve Teferrüatı c 1, Nu: 5, 1297, s. 152-153

Fenn-i Menâfiü'l-Âzâya Mücellik Bir Hadise

c 3, Nu: 32, 1300, s. 1009-1012

Tuhaf Bir Tertip Sehvi

c 5, Nu: 50, 1303, s. 1585

Barometrenin İki Yüz Ellinci

Sene-i Devriyesi

c 6, Nu: 58, 1314, ç. Mehmet Rüştü, s. 2220-2225

3. 23. 7. Din

İmam Gazali

Hikemiyât-ı İslâmiyye

c 2, Nu: 15, 1298, s. 480

3. 23. 8. İstatistik

Andre Karnejin

Elli Seneden Beri Amerika

c 5, Nu: 50, 1303, s. 1576-1579

3. 23. 9. Değerlendirme

Von Der Goltz

Mukaddime-i Millet-i Müsellâha c 4, Nu: 42, 1302, s. 1318-1324

General Von Boğsalaveski

Harb ve Hissiyât-ı Nâmus,
Silah Arkadaşlığı, İtaat-ı Askeriye c 6, Nu: 58, 1314, s. 2203-2210

Harb ve Ahlâk c 7, Nu: 62, 1315, ç. Mehmet Rüştü, s. 755-763

Kahramanlık, Efkâr-ı Cengâverâne c 7, Nu: 67, 1315, ç. Mehmet Rüştü, s. 983-989

Serdarlık Yahut Asker Kahramanlığı
c 7, Nu: 70, 1315, ç. Mehmet Rüştü, s. 1121-1130

Şamfur

Hikâyât-ı Tarihiyye c 5, Nu: 50, 1303, s. 1583-1584

Emil Zola

Fransa Ehl-i Kaleminden **Emil Zola'nın Dokümanter Literatür**

Yani (Vesika-i Edebiye) Nâm Eserinden Alınmıştır

c 4, Nu: 45, 1302, s. 1426-1427

Hanrih Hayn

Avdet c 6, Nu: 56, 1313, ç. Alişanzade İsmail, s. 1945-1960

c 6, Nu: 57, 1313, ç. Alişanzade İsmail, s. 2023- 2048

4. MECMÛA-İ EBÛZZİYA'DAN SEÇİLMİŞ YAZILAR

4. 1. DİL VE EDEBİYAT

4. 1. 1. Türk Edebiyatı

4. 1. 1. 1. Edebiyat Tarihi

4. 1. 1. 2. Edebî Eserler

A- Atasözü

B- Biyografi

C- Gezi Yazısı

D- Hatıra

E- Hikâye

F- Mektup

4. 1. 1. 3. Tenkit ve Polemik Yazıları

4. 1. 1. 4. Dilbilimi (İmlâ)

4. 1. 5. Edebiyat Bilgileri

4. 1. 2. Batı Edebiyatı

4. 1. 2. 1. Fransız Edebiyatı

B- Atasözü

4. 1. 2. 2. Diğer Edebiyatlar

4. 2. TARİH

4. 2. 1. İslâm Tarihi

4. 2. 2. Osmanlı Tarihi

4. 2. 3. Avrupa Tarihi

4. 2. 4. Medeniyet Tarihi

A- Tarihçe

B- Şehirler ve Mekânlar

4. 3. FELSEFE

4. 4. TASAVVUF

4. 5. AHLÂK

4. 7. EĞİTİM

4. 8. SOSYAL MESELELER

4. 9. SOSYOLOJİ

4. 10. PSİKOLOJİ

4. 11. ANTROPOLOJİ

4. 12. BASIN YAYIN

4. 14. İKTİSAD

4. 15. FEN BİLİMLERİ

4. 15. 3. Tıp

4. 16. HABER

4. 17. ÖNSÖZ

4. 23. TERCÜME

4. 22. 1. Edebiyat

B- Deneme

F- Mektup

I- Şiir

İ- Değerlendirme

4. 23. 4. Basın Yayın

LUGAZ – NUMARA 1

Esas-ı terhib ve sûret-i tasni' ve teşkîli, hâsılı mâhiyet ve keyfiyeti ve yekdiğerinin aynı olup, asla gayrı olmayan iki şey gördüm ki her ne zaman birbirlerine mütekâbil olsalar her ikisi dahi irâe-i amed-i medîd ve birbirlerini bu'd-ı lâ-yetenâhîye sevk ve teb'îd etmekte ve nur-ı bâsırayı akab-girlikte âciz bırakmaktadırlar.

EMİL ZOLA MESLEĞİ ÜZERİNE MÜLÂHAZÂT

Aldığımız Bir Mektup

.....
Mecmua-i aliyyelerinin 45 numaralı cüz'ünde munderic Fransa meşâhir-i erbâb-ı kaleminden Mösyö Emille Zola'nın vesâik-i edebîyesinden olan makaleyi okudum. Bu makaleden müstefâd olduğuna göre Mösyö Zola her şeyi olduğu gibi söylemek ister görünüyor. Lâkin bu kâbil midir? Diyâneten ve ahlâken mezmûm olan bir fi'li mecaz ve istiâre veya kinaye denilen bir takım elfâz-ı satireye muhtaç olmaksızın tasvir mümkün olur mu? Mümkündür denilirse muhafaza-i âdâb nerede kalır? Binaen-aleyh bendeniz Zola'nın şu meslek-i felsefesinden hiçbir şey anlayamadım. Taraf-ı âlilerinden ise bu bâbda bir gûne izâhatte i'ta buyurulmamış ki hakikât-i hâle muttali olalım. Lutfederlerse de şu meselenin hâlline himmet buyrulur ise felsefe-i edebîyyeye bir büyük hizmet etmiş olur bâkî

Fî 17 Haziran sene 1302

Hakkı

Mûlahaza-i Tâbi'

Mösyö Emille Zola'nın mesleği mukteziyyât-ı tabiat her neden ibâret ise ona nazar-ı tabîf ve hakiki ile bakmaktan ibarettir ki (realist) denilen bu meslek erbâbı lisanımızda hakikiyyun ile tarif olunabilir.

Bilmem mecmua-yı acizânemin ilk nüshası manzûr-ı âlileri buyurulmuş mudur? Ona yazdığımız mukaddimede ise: "Edebiyattan gayet-i maksud olan terbiye-i fikriyye ve vicdaniyyeye nasıl vesait ve suverle ittisal mümkün ise o vesait ve suver bilâ-takyîd ü taassub ihtiyar ederek, mesela, bir **çıplak kadın** terkiybini işitseler istihyâen ser-be-zemin hacâlet olup da sonra (çeşm-i uşşâka karşı son nikâbını dahi küşâd ile arz-ı endâm-ı letâfet ve davet-i şegaf u iştihâ eden hissiyâta humret-i şetâretle havale-i beden-i icâbet eyleyen nazende) gibi terkipleri mevzu'-ı mevkî-i itibâr ve takdir eden elfâz-perestân-ı edebî mukallid olmaktan ittika edeceğiz. Hâsılı dürüst düşünüp dürüst söylemeğe itina eyleyeceğiz" demiştik.

İşte bu ifade (realizm) nokta-i nazarından yazılmış sözlerden idi. Bilmem kamus ile iştiğâliniz var mıdır? Onda ise realistlerin mesleğine muvâfık o kadar elfâza tesadüf edersiniz ki içlerinde realizm nâmiyle bir meslek-i felsefe sahibi olan Fransız lugatlarında da mukabillerini bulamazsınız sanırım.

Mesela alâmet-i reculiyye olan uzv-ı ma'hda Araplar **zeker** itlak etmişler bunu Arap realistleri her yerde her ifadede ayniyetle beyân ederler. Fıkhiyyâtta itikadiyyâtta daima bu suretle mesturdur. Erbab-ı fenn ise buna nasib vezninde **kazib** nâmı vermişler. Bunun da vecih tesmiyesi gusn-ı beden olmaklığı imiş. Bu mânâ Fransızların **Ofigure** ve Arapların **mecaz** tabir eyledikleri suret itibariyledir. İşte Emille Zola mesleği mecazın, istiarenin, falânın hilâfına ve tab'iyyet ü hakikatin tamamına tevfiq-i meslek etmekten ibarettir ki Türkçemizde **gel** tabirinin hücnetine kâil olup da ânı **sa'fehu** ile ifadeye mecbur olan beyhude-perestânın zıddını tabir-i âhîrle hakikati iltizam edenlerdir.

Arab uzv-ı mahud-ı nisâya **ferc** itlak etmiş. Bunu Türkçemizin tahsis ettiği lâfızla ifade **etmemek** edebî lâfızda aramak ve **edememek** edebî lafızda arayanların mesleğine mağlup olmaktır.

Benim itikadımca mecaz bir stre-i riyâdan ibarettir. Hakikat ise her mekânda her zamanda her lisanda hakikâttir.

Bir Fransız için uzv-ı mahud-ı nisayı Latince veya alâ tarik' l-mecaz ifade nasılsa Türkçe bir ibare arasında **alet-i tenâsl** veya **ferc** tabirât-ı Arabiyyesi dahi aynıyle öyledir.

Rospı lafz-ı Farisîsi beyne' l-avam müsta'mel olduğu için bu mânâyı lisan-ı **edeb** müstehcen addederek **fahişe** lafz-ı Arabîsiyle veya **El fete** tabiriyle edâ etmiş şimdi muharrerâtımızda da Türkçe **orospu** yazmak orospuluk kadar Őenâyi'den addolunur. İŞte Emille Zola'nın ecille-i mridânından bulunduğu meslek her Şeyi olduğu gibi görüp göstermekten ibaret olan bu meslektir. Onlara göre orospuya orospu demek hakikati söylemek ve (Bir banu-yı hezar âŐına) terkibi hakikatin yüzüne bir giŐâve-i riyâ geçirmek addolunur.

Bilmem Naimâ Tarihi ile iştigâl buyurulmuş mudur? Bendeniz gerek tarih nokta-i nazarından, gerek zamana göre edebiyat nokta-i nazarından ve gerek ahlâk ve felsefe nokta-i nazarından lisânımızda mevcut olan asâr-ı eslâf içinde ondan mkemmell bir eser, ondan daha nezahât-i edebiyeye muvafık bir te' lif görmedim.

Merhum, meslek itibariyle zamanının adeta **Emil Zola**'sı imiş. Aralarında bir fark var ise o da her ikisinin dahi bulunduğu asır ve kavmin mukteziyyât-ı ahlâk ve etvârı itibariyledir. Yoksa realizmde Naimâ Zola'dan dahi ileri gitmişlerdendir. Mesela Tarih'i açılacak olsa bugün iltizam olunan ve gayetî bir mânâyı hakikati gibi söylememek için bir çok istiârât ve elfâz-ı girivelerinde dolaŐtırılan **âdâb**-ı ifade ile taban tabana zıt Kr kadıya (kr kadı) demek kadar muvâfik-ı hakikat pek çok makâlâta tesadf edilir. Ez-cümle **Kadıâdelilere** müteallik bir bahiste Şöyle bir fıkra görüyoruz:

“..... hatta mtemevillerden biri ki gruh-ı Fakihîyye'nin nâmdârı idi. Bıyıklarını tıraş ile zu'munca her hâlini sünnet-i nebeviyyeye tatbik da'vâsında idi. Suret-i zahirede evlâd yerine terbiye eylemiş bir nev-cevân-ı hizmetkârı var idi; akŐırına harir kumaŐtan ukurluk yaptırmış idi. Pir-i mŐârn ileyh hîn-i visâlde harir ukurluğu görüp (bu haram kumaŐı gider gâh ü bi-gâh vücuduma dokunup bi-mâna yere âsim oluruz.) demiş. Ef'al-i Şenâ nazarına görünmeyip de tütün içmek, harir giymek. Bıyığın kırkmak sufilerin semâna hâzır olmak yanlarında cürm-i azim addolunur.”

İŞte Şu fıkra tamamı tamamına realizm mesleğine muvâfik yazılmıştır. Hatta zât-ı bahs dahi realizm nokta-i nazarından druğ ü riyâyı muahezeden ibarettir.

Zamanımızda ise bu fıkra-yı ifade için bu kadar açık yazmak fıkranın nâtik olduğu mekârîhi iŐlemekten Őeni' addolunur. Bu ayıp ise ahlâkımızın bir takım sathî ve lafzî murad-ı esaslara mbteni ve hakikatten âri olmağılarından neş'et ediyor.

BOŞNAKLARIN DURÛB –İ EMSÂLİ

Boşnaklar mükâlemât arasında irâd-ı müsellesten fevk-âl-gaye mütelezziz olduklarından her ne bahiste olursa olsun pâ-y-hâl-i münâsip bir mesel ile te'yîd-i müddeâyı mükâlemenin şerâit-i esâsiyesinden addederler. Bu sebeple zâde-i fikr-i hikmetleri olmak üzere lisânlarında beş altı bin kadar mesel mevcût olup cümlesi müsecca'dır.

Hele bir takımının âmiyâne olmakla berâber hiç birinin gerek müstehcen ve gerek kaba bir tabiri hâvi olmaması âdâb ve ahlâkça havas ve âvamının müsâvi bulunduğuna bürhân-ı celîdir.

Bosna'da bulunduğum zaman lisân-ı Osmânî'ye vâkıf ve lisân-ı maderzâdı olan İslâvca'da yed-i tûlâ sahibi bir zâtın inzimâm-ı muâvenetiyle bunlardan hükmen kâbil-i naklolanlarını mânasını tabir etmeksizin Türkçe'ye tahvîl eylemiş olduğumuzdan - kendilerinin mâhiyet-i efkârına delil olmak üzere- mecmûamıza dercini münâsip addeyledim.

A

1. Ateşle su hizmetkâr iken ne kadar iyiye efendiyken o kadar fenâdır.
2. Atla yola giden eşeğin vay haline!
3. Ata nal çakıldığını görmüş de kurbağa ayağını uzatmış.
4. Ardında yüz köpek (havlamayan) kurt sayılmaz.
5. Altın ateşte insan mihnette belli olur.
6. Altın anahtar kale kapılarını açar.
7. Altın kuyumcusunu bulur.
8. Anadan doğmayınca kardeş sayılmaz.
9. Ayıkken düşündüğünü sarhoşken söyler.
10. Ayı bile düşmüş.

E (Elif)

11. Ebe çok olunca cenin sakat doğar.
12. Eski dostla eski şaraba doyum olmaz.
13. Esmersen de çingene değiliz.
14. Eşek baş olunca encâm hayır olmaz.
15. Eşek Kudüs'e gitmekle hacı olmaz.
16. Eşek kulağına su girmeyince yüzmez.
17. Eşeğin savtı semâya çıkmaz.
18. Eşeğin kuvveti var diye iki kişi birden yükletmemeli.
19. İnsandan başka her mahlukun alacası güzeldir.
20. İnsan taştan pek, yumurtadan naziktir.
21. İnsanı arşınla değil akıyla ölçmeli.
22. İnsanı akıyla beygiri karışla ölçerler.
23. Uşağın makbulü eşeğin hamâkatını, atın ferasetini, mandanın kuvvetini cem edendir.
24. Öküzü boynuzundan, insanı sözünden tutarlar.
25. Ölmüş aslana tavşanlar bile hücum eder.

26. Olmuş meyve kendiliğinden çürür.
27. Ev yanmış ama borç bacadan kaçmış.
28. Erken kalkmak için yarısını bitirmek demektir.
29. İki koç bir ağılda olamaz.
30. İneğin sırtına sinek konmuş.

B (Ba)

31. Beygir iyi olunca ya total olur, ya kör.
32. Beygir diri iken yenir.
33. Beygirin iyisi yolu kısaltır.
34. Beygiri eşekle bir tutmamalı!
35. Beygiri sûretiyle değil süratiyle methederler.
36. Bağ dua değil çapa ister.
37. Balık kuyruğundan avlanmaz.
38. Bir deliği olan fare çabuk tutulur.
39. Bir ziyân bin bühtân!
40. Başkasının sözünden ziyâde kendi gözüne inan!
41. Bazı meyvenin levni güzeldir; ama tâamı acıdır.
42. Boş başak dik durur.
43. Boşuna vaat deliyi memnun eder.
44. Büyük balık ufağını yutar.
45. Temiz domuz semiz olmaz.
46. Tilki iki defa tuzığa düşmez.
47. Tilkiyi kovalarken kurdu uyandırdı!

Ç (Çe)

48. Çalışmak ibadetin nisfidir.
49. Çay kenarında kuyu kazmak.
50. Çorbaya kıl düştü!
51. Çok (havlayan) köpek ısırmaz.
52. Çok süren ikbâl beyaz kargaya benzer.
53. Çömlek taşa dokunsa vay çömleğin haline! Taş çömleğe dokunursa vay çömleğin haline!

H (hı)

54. Hizmetkârlık edemeyen efendilik edemez.
55. Hırsız köpekten hoşlanmaz.

D (Dal)

56. Delicesiz buğday olmaz.
57. Deliceyi kökünden çıkarmalı.
58. Dişi aslan tek doğurur ama; aslan doğurur.
59. Dikenli ağaçta kıl olur.
60. Dilencinin torbası dolmaz.

S (Sin)

61. Sakin akan nehir kuvvetli tepeleri devirir.
62. Senin kuvvetin varsa benim de Allah'ım var!.
63. Siyah inekten beyaz süt sağılır.
64. Siyah tavuk beyaz yumurtlar.
65. Sinek bal ile tutulur sirke ile değil!

Ş (Şın)

66. Şahin sinek olmaz.
67. Şarap ihtiyara bile neşve verir.
68. Şarabı kafaya değil karna içmeli.
69. Şimşegi görünen yıldırımdan korkma!
70. Şeytan bile söylendiği kadar siyah değildir.
71. Şeytanla kabak ekenin kabak başına patlar.

S (Sad)

72. Sabır ve tamir dünyanın yarısını idare eder.
73. Susamış at suyun bulanıklığını aramaz.
74. Su her şeyi temizler; yalnız yüz karasını temizlemez.

T (Tı)

75. Toprağın her yerinde altın bulunur.
76. Domuzdan kurban olmaz.
77. Domuz karnını doyurunca yediği kabı devirir.
78. Domuz kavunla kepeği fark etmez.

A (Ayın)

79. Asker kırsrağın kuşanmasını beklemez.
80. Akıllının ayıp saydığıyla ahmak iftihâr eder.

F (Fe)

81. Fare küçükse de büyük Ziyân edebilir.

K (Kaf)

82. Kart tavuktan yağlı çorba olur.
83. Karga sesi işitince piliçleri saklamalı.
84. Karga leşten, şahin etten bahseder.
85. Karganın yavrusu şahin olmaz.
86. Karga yuvasını değiştirse de huyunu değiştirmez.
87. Karınca kış zâdını yazdan hazır eder.
88. Kanatlanmadan uçma!
89. Kocamış ağaç aşılınmaz.
90. Kocamış tilki tuzağa düşmez.
91. Kocamış köpek boşuna havlamaz.
92. Kurbağayı dereye kovmak kolaydır.

93. Kurt bâl-i kâlle koyun kapmaz.
94. Kuttan şikâyet ediliyor; lâkin ardında yiyen tilki kâle alınmıyor.
95. Kurdun davetine gidersen köpeği berâber al.
96. Kurdun kabahatleri derisiyle örtülür.
97. Kuzuları kesip, kurtları besler!
98. Kullanılmış altın yeni gümüşten evlâdır.
99. Koyunu çoban gibi kırkmalı, kurt gibi yırtmamalı!
100. Koyunu kırkmalı, tıraş etmemeli!
101. Kızılığın ağacı ufaksa da odunu kurudur.
102. Kış güneşine, yaz yağmuruna güvenme!
103. Kışın ekmeksiz, yazın gömleksiz yola çıkma!

K (Kef)

104. Geç yetişen armut dayanır.
105. Keçi geberse de kuyruğunu indirmez.
106. Kedi beslemeyen fareleri besler.
107. Kedi kurnaz ise sıçan ahmak değil.
108. Kediyi balığa göndermemeli!
109. Gergin ip çabuk kopar.
110. Kişi sözünden bilinir.
111. Kendi yumurtamı elin tavuğundan ziyâde severim.
112. Köpek aslana havlar.
113. Köpek köy için değil kendi için havlar.
114. Kör köre kılâvuzluk ederse ikisi de çukura düşer.
115. Kör güzel olmadığına değil gözü olmadığına ağlar.
116. Göz iki, kulak iki, ağız tek; çok görüp, çok işitip, az söylemek gerek!
117. Güzel söz demir kapıyı açar.
118. Gök çok görülünce yağmur az yağar.
119. Gök gürledikçe kişi kendi için korkar.
120. Gömlek cübbeden daha yakındır.
121. Gün kısa ise yıl uzun!
122. Kim koyun olursa kurt kapar.
123. Kiminle gezersen ânınla anılırsın!
124. Kimi yılan sokmuş ise kilerden korkmaz.

L (Lâm)

125. Leş çok olunca kelpeler kudurur.
126. Ne sarımsak yedim; ne ağzım kokar.

H (He)

127. Her parlayan altın değildir!
128. Her çingene kendi bâr-girini medheder.
129. Her horoz kendi gübrelüğünde öter.
130. Her kuş kendi katarını arar.
131. Her kuş kendi sesinden tanınır.
132. Her kuşa şahin olma!
133. Her yumurtadan civciv çıkmaz!

134. Hem koyunlar tamam, hem kurtlar tok olmaz!

Y (Ye)

135. ya demircilik et; ya karalanma!

136. Yarınki tavuktan bugünkü yumurta hayırlıdır.

137. Yağmur yağdıracak bulut uzaktan bellidir.

138. Ya kurt gelmez, ya keçiyi bulamaz.

139. Yalanın ayakları kısadır.

140. Yer pek, gök yüksek!

141. Yerinde dağıtır baş ağrıtmaz.

142. Yemekle içmekten ölenler açlıkla susuzluktan ölenlerden çoktur.

143. Yörük beygir mahmuz istemez.

144. Yürek polattan olsa altın ânı yumuşatır.

145. Yukarı tükürme yüzüne düşer!

146. Yola gidecek için en yüksek balkan kapısının eşiğidir.

147. Yıldırımdan kaçarken şimşekten yandı!

148. Yılan olsa dahi dişi ısırır.

c 1 Nu:3, 1297, s. 78

FRANSIZLARA AIT BİR DARB-I MESEL

Kelâm gümüşür, sükût altındır.

c 1, Nu: 47, 1302, s. 1488

TÜRKLERİN ESKİ BİR MESELİ

Âlemde isimlerin müsemmalara mütabakatı lâzım gelse idi. Kazmaya kazan, kazana kıran, iğneye diken, dikene batan demek lâzım gelirdi.

c 1 Nu:3, 1297, s. 78

FRANSIZLARA AIT BİR DARB-I MESEL

Kelâm gümüşür, sükût altındır.

c 1, Nu: 47, 1302, s. 1488

TÜRKLERİN ESKİ BİR MESELİ

Âlemde isimlerin müsemmalara mütabakatı lâzım gelse idi. Kazmaya kazan, kazana kıran, iğneye diken, dikene batan demek lâzım gelirdi.

EMİL ZOLA

I

Bugünden itibaren Paris gazetelerinden biri **Emil Zola**'nın yeni bir hikâyesini, **Paris**'i tefrika suretiyle neşr etmeye başladı. **Zola** yirmi cilt **Rugon Makar**'ı bitirdikten sonra üç şehir diye üç hikâye kaleme aldı ki, şu **Paris** bu hikâyelerin üçüncüsüdür. Bizde değil, bütün memâlik-i mütemeddinede, hatta Fransa'da bile nâ-hak yere hedef-i itirâz olmuş, hakikati, mahiyeti, hizmeti, hâlâ mı hâlâ, bu faâliyet-i garrâ-yı hüdâ-pesendâneye karşı bilinmemiş, inkâr olunmuş bir büyük muharrir var ise o da asrımızda **Emil Zola**'dır.

Mamafih «الحق يعلو ولا يعلى عليه» bugün her hâle, her hücumu, her taarruza rağmen tâ **Neva** sahillerinden **Sen** kıyılarına, **Berlin**'den **Nev York**'a o kadar dillerde, ellerde en çok devreden âsâr **Zola**'nın hikâyeleridir ki, âtide bu hikâye-nüvis-i faâl için saat-i adl ü insâf her taraftan tanîn-endâz-i mesami' olunca bu eserlerin kadrini bi-hakkın tebcil ederler.. Şimdi Avrupa'da amele, esnaf, tüccar, yahut ressam, kâtip, şâir herkes bunları dikkat ü ibretle okuyor, herkes bu mütalaa-i müessireden bir zevk alıyor. Fakat henüz ekseriyet, külliyet bu neşâtı şevk ile itirâfa kadar varamıyorlar. Bilinmez, ne türlü zevâhire kapılarak bu zemindeki hakâik-i meknûzeyi idrâk edemiyorlar.

Bu ibâredeki **bilinmez** kaydı o kadar doğru değil, çünkü şu adem-i idrâkin esbâbi araştırılsa bi's-suhûle bulunur. Bunun için evvel emirde bir nebze **Zola**'yı kâffe-i âmâl ü efkâr ve makâsıdıyla göz önüne getirmeliyiz.

Bu asır içinde başka bir hikâye-nüvis görüyor musunuz ki, bu kadaîr derin, bununla beraber bu derece vâzih bir meslek, bir maksad edinmiş olsun da, hayret-ârâ bir mantık bir hesap ile iki kere iki dört eder gibi o maksat ve mesleği takip etsin?

Buna ne mertebe vâsi' bir ittılâ' ne bitmez tükenmez bir faaliyet, bir karîha, bir fesahat, ister! Üdebâ-yı hükemâdan birinin dediği gibi **Zola**'nın şu milyonlarca sahifeleri teşrih ü tahlil olursa cümlesinde iki kuvve-i muharrikenin tesirâtı görülür. Bunlardan biri ilimdir. Diğerisi ise Frenkların **demokrasi** dedikleri tahakküm-i avâmdır.

Hey'et-i hâzırâ-i beşeriyye üzerinde nazar-ı tedkik ve maanî-i mu-şikâfâne tedvîr ile şerâit-i içtimâiyyenin takallübât-ı ahîresini her türlü nükte ve giriveler ile idrâk edecek kadar behre-i irfâna mâlik bulunmayanlar **Zola**'nın âsârındaki letâfeti, kemâlâtı, hikmet-meâlliyi öyle kolay kolay anlayamazlar, bunun için bu eserlerde mevcut olmayan hassâları aramaya kalkışır da yanılırlar.¹

Zaten bu hikâye-nüvis atf olunan kabayih-ı bî-ma'nâda ekseriyetle bu hikâyeden tevlîd eyliyor. Fikrimi daha ziyâde tavzih için diyebilirim ki, maksad-ı avâm-girânesini ta'kiben **Zola**'nın tuttuğu meslek nokta-i nazarından bi'l-farz beşeriyetin menâzırını, öteden beri mu'tadımız vechile göregeldiğimiz bu çeşit manzaralara hiç benzemez. Fakat bu yolda daha ziyâde tafsilâta girmeden evvel yukarıda serdettiğimiz şerâit-i içtimâiyyenin takallübât-ı ahîresini bir miktar tefsîr etmek gerektir.

¹ Midhat Efendi'nin kulakları çınlasın. (li't-tâbi')

Cemiyet-i beşeriyenin temâyülâtı tâ kadimden beri iki büyük mecrâ takip eyler ki, bunların biri temeyyüz-i asalettir, diğeri tahakküm-i avâmdır. Hükemâdan birinin tarifine göre birinciden maksûd o hey'et-i mecmûa-i ahlâk ve âdâttır ki, ancak bir zümre-i mümtâzenin tereffüh ve tecelli ü teâlisine hizmet eyler. Bunun için **Pol Borje** Latinceden *Humanum paucis vivit genus* meselini zikrediyor ki biz de Arapçadan

ليس على الله بمستنكر - ان يجمع العالم في واحد

beyt-i mübeccelini bu mevki'e münâsîp görüyoruz. Niçin Latinler, Araplar böyle söylüyorlar? Çünkü onlarda temeyyüz-i asalet, ferman-fermâ idi, bütün halk, efrâd, lücce-i bir zümre-i mümtâzenin, bir katre-i mütemeyyizenin ikbâl ve i'tilâsına vakf-ı nefis ü emel eyliyordu, zaten asr-ı âhir o evâhirine gelinceye kadar beşeriyetin meyl ve refâtârı böyle idi. Ancak bu son devre doğru ikinci temâyül zâhir oldu ki, o da tahakküm-i avâmdır. Yani vech-i evvelin aksi bir hey'et-i mecmûa-i ahlâk ü âdâttır ki, öyle bir zümre-i mümtâzenin değil, fakat mümkün olduğu mertebe külliyet-i efrâdın refâhiyetine, tehzîbine, hâdimdir. Bu hey'etde fert itibârıyla şahsın hükmü azalır, bütün bu kuvvet hey'et-i mecmûaya gider. Herkes yekdiğerine az, çok müsâvi, muâdil olur. Bütün mesâi umumun ikbâline mütesâviyen masrûf bulunur.

Sâha-i asalette matmah-ı nazar bir zümre-i kalîlenin kemâl-i ikbâlidir ki, bütün hey'etin mesai ve ictihâdı bu vâdiye akar. Zemîn-i avâmda ise hedef emel-i hey'et-i umumiyedir ki bütün emekler, eğlenceler kısım kısım şürû' eyler. Asrımız, zamanımız bu ikinci mecrâyâ doğru cârîdir. Bunun için öyle uzun uzadıya tedkikâta hâcet yok. Cemiyet-i medeniyeye, bilhassa Fransa cemiyetine şöyle bir göz gezdirmek kifâyet eder. Vaktâ ki asrımızda san'at hikâye-nüvisi bir şekl-i hakikiye dökülerek âdât ve ahlâk-ı beşeriyenin bir tasvîr-i hakaik- musîri oldu.

c 7, Nu: 67, 1315, Nu:1022-1024

II

Başta **Stendal** olduğu hâlde **Balzak**, **Flober** gibi âbâ-yı hakikiyyûn, beşeriyetin bu temâyülâtını, bu dikkâtini idrâk ederek harfi harfine teşrîh ve tarife koyuldular, fakat bunlar, hele bilhassa **Flober** bu takkâllüb ve temâyülden kat'iyen memnun değildi. Usûl-i kadîmeyi daha parlak, zekâ ve dehâ için daha müsâit bulurdu. Hâlâ da **Pol Borje** böyle bulur. Öyle ya, tahakküm-i avâm tamamen yüz gösterirse bi'l-cümle hasâis-i sâire-i beşer gibi dehâ ve zekâ da inkisâm ve tecezzîye uğrayarak, artık devr-i sâbıkadaki dühât, fevkâlade mahlûkat yetişmez olur. Refâhiyyet çoğalır, fakat havârik azalır. Cemiyât-ı hâzıra-i beşeriyenin ûlvîden âdiye doğru bu intişârını dikkat ve rikkât-i tab'-ı eshâbı çirkin görebilir. Hatta **Flober**'in **Madam Bovari**'de, **terbiye-i hissiyyede** avâmiyyâta karşı o muharrik feryatları bu acı iledir. **Stendal**, **Balzak**, **Flober** kuvve-i hârîka-i tedkikiyyeleriyle tahkîm-i avâmın bu tecellisini mû be mû gördükçe, anladıkça dil-gîr olurlar, vech-i muhâlîfe muâvenet için yegân yegân eşhâs-ı mümtâzenin vâsf ve tarifine girişirlerdi. Onun için bu muharrikerin âsârında zemin zemin tavsifât-ı şahsiyye görülür, mutlak birer müstesna, harkulâde mahlûk bulunur. Mesela **Flober**'in "edebiyat-ı hakikiyye" derslerinde teşrîh eylediğimiz **Madam Bovari**'sinde bir **Home** vardır ki şahs-ı nev'ine münhasır bir zât-ı sâftır. Havâss ve mahiyetiyle bir numûne, bir ilim oldu, bugün biri için bu bir **Home**'dir, derlerse bilmeli ki o zât koftur, hakâikten bî-haberdir. Nümâyîş-peresttir, sahtedir, sathîdir, bi'l-hevestir, hafiftir, hülâsa bitmez, nekâis-i ahlâka merkezdir. Tahakküm-i avâm temâyülâtından intikamını almak için o meylin celî bir eseri gibi görünen bu **Home**'yi **Flober** var-kuvve-i hicviyyesiyle hurda-hâş eyliyor.

İşte bütün bu muharrirler, bu muharrir-i muktedirler; letâfeti, nefâseti, güzelliği usûl-i sâbıkada, yani vech-i asâlette bularak hep o tarafa mâil tasvirât-ı hakâike girişiyorlar, hâlbuki **Emil Zola** yine bu üstadlar gibi vadi-i hakikati takip etmekle beraber, tecelliyât-ı avâmiyede başka letâfet, başka bir güzellik keşfeyleyor da bu noktayı meydana çıkarmaya çalışıyor, revîş-i tabîye doğru gittiği için bi't-tabi maddeten bir çok fevâid gösteriyor. Öbürlerinin aradıkları mehâsin-i asaleti, temyîzi, öyle tasvîr-i havârîki bir tarafa bırakarak var kuvvetini meslek-i avâma, refâhiyet-i avâma, ikbâl-i avâma veriyor. İşte **Zola** eslâf-ı hakâik-i ittisâfiyeden bu noktadan ayrılır. İşte bu sebeple başlı başına bir meslek, bir mektep vücuda getiriyor, işte tarih-i edebiyat-ı hâzıradaki **Zola** mektebinin miftâhı, mebdeî bu nokta, bu nüktedir. Cemiyet-i hâzıra-i mütemeddine şahsın ehemmiyeti azaldıkça azalıyor, bütün kuvvet, kudret-i hey'et-i umumiyyeye inkisâm eyliyor. İcâdât ü ihtiraât-ı ahîra, şimendiferler, türlü türlü elektirik tadbikâtı, sanaiîn renk renk tecelliyâtı bu tebeddülât-ı uzmâya sebebiyet verdi. Artık harkulâde ahvâl ü âsâr öyle ferd-i vâhidin kedd-i yevmîyle değil, fakat bir kitle-i nâsın mesâi-i mütemeddine ve müşterekesiyle husûle geliyor ki, bütün bu hay u hûy-ı terakki ve teâlî içinde sadâ-yı hiddetten ziyâde velvele ve kesret ve külliyyet, âzân-ı âlemde tanin-endâz oluyor.

Fil-hakika cism-i temeddünün kalın damarları gibi Avrupa'nın, Amerika'nın, Asya, Afrika, Avustralya'nın câ-be-câ, zemîn zemîn garb u şarkını, şimâl ü cenûbunu, vasat u cevânibini istilâ eden demiryolları hayretle temâşâ eyledikçe hâtır u hayâle fert mi gelir, yoksa bir hey'et, bir külliyyet, bir külliyyet inâmı mı gelir? Bu türlü müessir-ı uzmâda efrâdın ne hükmü olur? İş vahdete, ekâliyyete kalsa bütün bu mecrâ-i füyûzât-ı hayat, suyu çekilmiş bir değirmen gibi duruverir. Bu vücudu beslemek için lücce lücce beşer ister. Ne kadar sâhib-i dehâ, ne derece bülend-zekâ olursa olsun şahıs bu vazife-i nesîmeyi ifâ edemez.

Bugün sanayî-i uzmâ, küçük san'atları yutuverir.. **Paris**'te **Bon Marşe**, **Luvr**, **Parentan**, **Bel Jardiniye** gibi beş on büyük mağaza var ki, ufak dükkânlarda ne müşteri bırakıyor, ne feyz, ne ticaret!.. Bu vüsât-ârâ mağazalar adeta bir ummana, emtia ve emvâl ummânına benziyor. Mâl ü meta lâ-yenkati bir kapıdan girer, öbür kapıdan çıkar. Güyâ ki halkımızın dediği gibi, yağma Hasan'ın böreği! Böyle bir mahşer-i dâd ü sitede girmek için insan bazen sıra bekliyor, fevc fevc memurlar, ceste ceste uşaklar, atlar, arabalar, hep bir mağazanın malı, hâdimi, sâliki. Şimdi bu manzaradan temyîz-i şahsiyet mümkün müdür?. Bu velvele-i nâs içinde son ferdin hiç hükmü kalır mı?. İşte hey'et-i hâzıra-i mütemeddine her cihetten, her şu'beden böyle bülend, böyle valeh-pirâ bir refât alıyor. Mamafih bu revşin de bir letâfeti var; ibretle nazar olursa bu umumiyetden de bazen hoş cilveler rizân oluyor. İşte **Zola** tasvirât-ı cihân-arâsıyla bu sahâ-i bî-intihadaki bedi'aları buldu, çıkardı. Öyle saha ki, şimdiye kadar lezzet-i şahsiyyet ile büyümüş her türlü bedâyii temyîz ve teâlî-i hususiyette bulmuş, bir sürü muharrirlere, bî-girân olduğu kadar letâfetten muarrâ görünüyordu. Hiç tasvir ve tahrîre sığmıyordu. İlm-i menâfi'ür-ruhun tedkikât-ı müşkâfânesine kemâliyle tevâfuk eyliyordu. Oh, öyle ya, nüshâ-i kübrâya tebcil olunan insanı her türlü temâyülât-ı ruhâniyesiyle tepeden turnağa tedkik etmek nerde? Bir halkı, bir gürûhu, bir hey'eti baştan başa tasvîr eylemek nerde? Gözünüzün önüne iki büyük levha getiriniz, biri bir tasvîr-i şahsî, öbürü bir tasvîr-i içtimai olsun. Birincide bir fert görürsünüz ki, sizi tâ gavâmız-ı kalbiyyesine kadar her türlü hasâisine âgâh eder, ikincide ise böyle letâfet-i hususiyeye bulamaz, ancak hey'et-i umumiyyeden bir mana çıkarırsınız ki, o da bazen hoşunuza gider. Biz ahlâk ü âdât-ı kadime sâikasıyla şimdiye kadar suret-i evlâda tesâvire alıştık, her türlü nefâseti, harkulâdeliği, füyûzâtı ve kemâlâtı şahsiyette bulurduk. Şimdi icâbât-ı medeniyyet, şerâit-i hâzırâ-i içtimâiye bizi vech-i sânideki manzaraları temâşaya sevk eyliyor. **Zola** kalemiyle bu menâzırın da cazibeden âri olmadığını yirmi cilt **Rogon Makar**'dan birçoğuyla, şu **Üç Şehir**'de bize gösterdi **Rogon**lardan bi'l-farz **Labet Hümen** –tercüme doğru ise- **Hayvân-ı Nâtık** her türlü nüketiyle, dakâikiyle bize demiryolu âlemini irâe eyliyor ki, bu manzarada efrâd itibârıyla hemen hiçbir letâfet yok gibi, fakat

hey'et-i umumiyyede bir cazibe, bir revnak var. Fikir bu hay u huyu, bu hercümerci temâşâdan bir lezzet, bir ibret alıyor. Her hâlde müstefid oluyor. Şimdiye kadar ki hikâyelerde zemin zemin rast geldiğimiz tesâvir-i şahsiyeden bu eserde katre mevcut değil. Hikâye-nüvis hiçbir ferde bir levn-i hususiyet vermiyor, kudret-i hâmeyi bütün hey'et-i umumiyyeye sarfeyliyor. Efrâd baştan başa birbirine benziyorlar. Aynı emel ile, aynı refât ile, aynı maksada, hedefe doğru yürüyen bir orduyu andırırlar. Mamafih bu revîştan, bu âmâlden de zemin zemin rikkât, letâfet münclîdir. **Zola**'yı okudukça umumiyetteki bu hasâisi bir tasvîr-i harkulâde ile görüyoruz ki, bazen tesâvir-i hususiyeden, daha parlak, daha cazibedâr, bununla beraber beyâna girmek için daha sa'b buluyoruz. İşte bu muharrir-i bülendin en büyük mahâreti bu zemin-i düşvârdaki muvaffâkiyât-ı uzmâsıdır.

Şu fikrimizi üdebâdan birinin bu mebhasta bulduğu bir misâl daha güzel izâh eder. Bir tiyatrodâ bazen bilâ-istisnâ bütün hâzirûn bir manzara ile hep birden rikkâte gelirler, aynı ihtisâsâta kapılır, belki de aynı harekâta tutulurlar. Bu rikkât ve hareket-i külliyyeyi, bu ihtisâsât-ı umumiyyeyi tasvîrde **Zola**'nın kalemi yektâdır. O ferdin her birini yahut bir kaçını yegân yegân tedkîke koyulsa belki bu kalem öyle muvâffak olamaz. Fakat böyle umumiyeti, külliyyeti mevzu' edinince fevkâ'l-gaye bir ferah, bir vüs'at buluyor. Bazıları **Zola**'yı bu fitratıyla muaheze etmek istiyorlar ki, bundan büyük insafsızlık olmaz. Fırçasını yüce yüce menâzır tersimine alıştırılmış, dahası, zekâsını türlü türlü âsâr-ı ihtiraâtıyla göstermiş kadri bâlâ-ter bir ressamı: "İnsan tasvirinde o derece mahâret ibrâz edemiyor, sâhib-i marifet addolunamaz" diye takbîh etmek câiz midir? Elbette değil, çünkü zamanımız zaman-ı ihtisâstır. Bir harikanın bi-hakkın tecellisi, bir kudretin tamamen inkışâfı için bir şu'be-i irfâna bağlanmak, bir şâh-ı tecelliye saplanmak gerektir. **Zola** öyle bir mesleğe birdenbire girdi. Öyle bir dala sarıldı ki, hem şimdiye kadar bir reh-i nâ-refte idi, hem de, velev zünûn-ı kadime için nâ-hoş, hatta bir derece merdûd olsa bile, icâbât-ı asra her hâlde muvâfık idi. Herif senelerden beri her türlü meşkülâta rağmen bu vadide kat' eylediği mesâfe-i muvaffakiyeti şöyle bir göz önüne getirse de bir vezir-i güzînimiz gibi:

"Bî-muhâbâ reh-i nâ-refte gitsem de ne var
Kahr-ı hasm eylemeğe elde asâdır hâmem"

derse yeridir.

Saâdet-i Nisvâniyye yine **Rugon**'lardan bir hikâyedir ki, yukarıda bir nebze tasvîr eylediğimiz büyük mağazalardan kârîne bir fikr-i mahsûs verir. Mâlûmdur ya, büyük mağazalar, sanâyi'-i uzmâ bahsiyle ilm-i iktisadda epeyce yer tutuyorlar. Zamanımızın en meşhur muktesidlerinden biri, bir tarz-ı kadîm iktisâd tarafdârı: **Pol Lõ Rovebulyo** dört ciltten mürekkep eser-ı ahir-i azîminde büyük mağazalardan, o ticaret-i vefireden dem vururken, iki üç yerde **Zola**'nın bu **Saâdet-i Nisvân**ından istişhâda kadar varıyor. Çünkü bu hikâye o mertebe vüsûk, o derece tedkîk üzerine yazılmıştır. Bu eserde dahi öyle letâfet-i şahsiyye görülmüyor. İnsanlarda fert itibâriyle bir harkulâdelik, cür'et aramak manzûr olmuyor. Tedkikât-ı ruhiye yok gibi. Mamafih derin bir meziyet var. Bununla terâkkiyât-ı medeniyenin bu noktasındaki tecelli-i garibi görüyoruz, cihân, cihân-ı ticaret nasıl bir bir devr-i kadimden bir devr-i cedide geçiyor, bu suretle âleme ne türlü bir inkılâp geliyor, anlıyoruz. **Para** hikâyesinde ise bankaların ahvâl-i acâib-i iştimalini hayretle temâşa ediyoruz, bunlar mesâil-i mühimme-i içtimâiyenin bir rûkn-i mahsûsunu teşkîl ediyor.

Umûr-ı cihânı nokta-i nazarından tedvîr eden, siyâsiyât-ı umumiyyeye varıncaya kadar hükmünü yürüten borsalar, bankalardır. Teşdîd-i râ ile **parradır**, **Debakl** tercüme câiz ise² **İzmihlâl** hikâyesinde zamanımızda bir ordu nedir, ne heyûlâdır. Her türlü hafâyâsıyla müşahede ediyoruz.

² **İzmihlâl** kelimesine **Dõ bakl** de mana-yı vesîf belki verebiliriz. Çünkü kudemâ-perestân-ı şuâra içinde kudretü'l-fâzile, bazen de servet manasıyla zevk-i takdirime en hoş gelen şair sâhib-i tabiat Avnî Beg merhum:

"Ehibbâ şive-i yağmâda mebhût eyler a'dâyı

Londra, Roma, Paris'te ise bir şehir nedir, ne değildir, ne mahşerdir, ne muammâdır. Baht ile seyreyliyoruz. Bütün bu âsâr ve ecsâd-ı fûshât-ârâda yine sa'y ve ikdâm, hususî bir mevki tutar. Fakat üdebâdan birinin teşbîh-i sahihi vechile bir cem'de, cem'-i umumide her rakamın ne kadar hükmü olursa işte o kadar. Bütün kıymet hey'et-i umumiyenindir. Yekûnundur. O rakamın ehemmiyeti ancak umuma, yekûna nisbetledir. Sanâyîde, ticarete nasıl kudret ve kuvvetin efrâddan umumiyete, mesela insandan makinalara geçtiği, bi'l-farz umumunun ferd itibariyle kadri bir alet gibi kaldığı nazarı temüle alınırsa edebiyattan dahi nokta-i âmâlin, hedef-i kemâlin, bedi'a-i fikriyenin bu taharrüfû bi's-suhule anlaşılır. **Zola**'dır ki hey'et-i cedide-i içtimâiyenin bu renk-i nevinini ilk evvel gördü. İdrâk ve kabul etti: Her tarafta, her işte bir cemm-i gaffirdir tecellî ediyor. Amele ordu gibi yek-ahenk olarak çalışıyor, ordular kudret ve kuvveti şahıstan, şecaâten ziyâde vefrette, vüs'atte buluyorlar. Her yerde bir, beş on yerine bin, milyon, milyar ikâme olunuyor. İnsan efrâd itibâriyle küçülüyor; fakat hey'et, umumiyet nokta-i nazarından büyüyor. Acaba şu refât, refâhiyet-i beşeriye için bir hayır mıdır? Şer midir? Şâirin "müstakbel-i fikr için hakkı var?" dediği gibi, bu ciheti düşünmeye hakkımız yok. Bu revîş-i cedidi keşf ve seyr ve tedkîk edebiliriz, madem ki böyle olmak zarurîdir, ezeldir, elimizden bu vadide başka iş gelmez. Bu bir seldir; seyl-i hurûşândır ki önüne hiç geçilmez.

Her cilve-i tabiatın, her saha-i beşeriyetin bir musavviri, şâiri olduğu gibi, hâlet-i içtimâiyenin nev be nev incilâ eden sefâhât-i gûnâ-gûn içinde, hele asrımızda, hikâye-nüvis tarzında fevc fevc ressamalar, şâirler yetişti, fakat bu son safha-i mebsûta-ı içtimâiye ki latîf, müffid olmaktan ziyâde belki mehîb, müşkildâr, yakın zamana kadar bir musavvire bir şâire mâlik değildi. İşte **Zola** bu iklimin bu zeminin bir hikâye-nüvis-i evvelîni, bu gülistan-ı acâib-âranın bir bülbül-i metini (şâyet bu mecazlar hoşâ gitmezse) en basit bir ifade ile bu sun'i cedid-i ezelin bir şâiri oldu.

(Birinci makalenin sonu)

Ebüzziya Tevfik

ÇARS DİKINS

İngiltere üdebâ-yı meşhûresinden Çars Dikins 1812'de Londra'da dünyaya gelmiştir. Zaten fakir bir aileden olduğu gibi henüz üç yaşında iken pederi de vefât eylediğinden adeta Londra kaldırımları üzerinde sürünerek büyümüştür. Kendisi daima samimi dostlarına ahd-i sabâvet ü şebâbında çektiği sefâlet ve zilleti hikâyeye eylerdi. Validesi Dikins'a gün aşırı bir peni (yirmi para) verirmiş. Çocuk parayı kat'a haraç etmez ve doğruca eski kitap satar bir sahhafa vererek daima ucuz ve istifade edebileceği kitapları almak için sahhafın nezdinde biriktirir imiş. Sahhaf çocuğun bu haline dikkat ederek kimin nesi olduğunu ve derece-i fakr u zaruretlerini tahkik eder. Ve o senede bir çocuğun eline geçen parayı hevesât-ı tıflânesine sarf etmeyip de gıda-yı ruh addettiği âsâr-ı fikriyyeye hasredişinden dolayı Dikins'a fevkal-gaye muhabbet ederek yine para getirdiği bir gün der ki: "Oğlum! Görüyorum, sende çok kitap okumak iştîyâkı var. Getirdiğin para ile mütalaaya olan hevesini tatyîb edecek kadar kitap alamıyorsun. Bunun için sana da, bana da menfaatli bir çare düşündüm. Senin bende birikmiş iki şilinin var. Bu bende teminât akçesi olarak demirbaş kalsın. Bende ise en pahalı kitaplar bilirsin ki ancak iki şilinedir. Bu paranın faizi ayda bir peni eder. Ben o paradan istifade eder ve faizi olan bir peni mukabilinde sana âriyet kitap veririm. Sen istersen aldığın kitabı bir gecede istersen bir haftada okur, onu getirip bana iade ile sâir beğendiğin kitabı alırsın. Bundan başka senin gibi küçük bir namuslu müşteriye bir hediye vermek isterim. Sen çoktan beri bir lugat kitabı arıyordun. Ben onu dün ele geçirdim; adeta inanılmayacak kadar ucuza aldım. Onu da sana dostluğumuzun yadigârı olarak hediye ederim. İşte çocuğum mukaveleyi akd eyledik. Bundan sonra sen harçlığın ile sâir arzu ettiğin şeyleri tedârike çalış.

Dikins, nahvetini kırmayacak surette gayet safvet-kârane bir lisânla söylenmiş olan bu sözler üzerine kitapçıya bir tavr-ı masumânede dest-i musafahayı uzatıp arz-ı teşekkür eder. Ondan sonra kendisini İngiltere eâzim-i üdebâ ve ulemâsının müellefâtıyla memlû bir kitaphâneye mâlik farz ederek, arzu ettiği kitapları bir tehâlük-i fevkâlade ile mütalaaya muvaffak olur.

Dikins kendisi nakletmiştir: Mütalaaya heveskâr olan bir çocuğa böyle bir hazine-i maarifin en büyük bir mekteb-i irfândan ziyâde müfid olduğunu nefsimde tecrübe eyledim. Kitapçının bana olan bu lütfundaki hikmeti uzun bir müddetten sonra idrâk eylediğimden, ilk semere-i sa'yimden elime geçen mühim bir meblağ ile onun yevm-i mahsûsunda, bir ihtiyârı tatyîb edecek güzel bir hediye intihâb ve takdîm eyledim. Ve mürüvvet vakiasının dünyada yerini bulmuş lütufların güzeli olduğunu, hissiyât-ı kalbiyemi tercüme eder bir lisânla söylediğim zaman, en ihtiyar dostum benimle muânaka ederek yüzümü aşk-ı muhabbetiyle nem-nâk eyledi.

Aradan iki buçuk ay kadar mürûr etmişti ki, benim de yevm-i velâdetim idi. Akşam üzeri evime geldiğim zaman avluda birçok sandık gördüm. Biraz sonra validem elinde bir mektup ile içeri girerek, -gördüğün sandıkların sahibinden imiş- diye uzattı. Derhal açıp bizim kitapçıdan olduğunu gördüm ki, bana şöyle yazmıştı.

"Oğlum! Her fitrat-ı ulviyye sahibi nahvet ü haysiyyet-i zâtiyesinin hâmîsidir; ona taarruz edildiğini istemez. Her ne suretle olursa olsun muhtâc-ı îâne olan bir adama onu mahcup edecek surette bir muamele-i lütfiyyede bulunmak cinayettir. Senin kitaba olan ibtilânı görünce; ardından, ailenin ahvâlini tefahhusa başladım. Ve bir çocuğun meylân-ı tıfliyânesini yenip de eline geçen bir parayı gıda-yı ruh eddeylediği müellefâta hasredişinden, onun intihâb edeceği meslekte milletine bâis-i şeref ü şân olacak surette

ihrâz-ı kemâl edeceğini cezm ettim. Eğer bu cezmim üzerine başka yolda muamelede bulunmuş ve mesela – ben para istemem, ne vakit canın kitap isterse gel buradan al- demiş olsa idim; hiç şüphe etmem ki fakrını yüzüne vurmakla seni bir minnet altında bırakmış olacaktım. Bu ikiden hâli değildi; ya bu minneti çekmemek üzere sen benimle alış verişi terk ederek mahrûm-ı lezzet-i mütalaa olacak, yahut bu muameleyi kabul ile tarîk-i zillette ilk hatveyi atmış bulunacaktın. Birinci ihtimal seni bir müddet muzdarip edecekti. Fakat ikinci ihtimal azamet-i nefsinı benim lutf-ı nâmıma verdiğim manevi hançer ile idam eyleyecekti. Bu halde ben nâ-kabil-i kefarete bir cinayet işlemiş olacaktım. İşte bunun için idi ki, iki şilin meselesini meydana koyup kendimi muamelece ve faiz-i mürekkep hesabında maharetli bir ihtiyar şeklinde gösterdim. Ve seni de şüpheyeye düşürmedim. Ve sana aldığım kitapları iade ile diğerini aldıkça. “Öyle kitaplar intihab ediyorsun ki senelerden beri arayıp soran olmamıştır. Bundan böyle de me’ mül etmem ki, senden başka birisi arayıp istesin. Eğer bir kere okuduğun kitabı bir daha okumak istersen emin ol ki, onları yine de burada bulursun. Bu bahtsız kitaplar hiç satılmak bilmez.” derdim. Ve onları iade ettiğin tarihi bir varakaya kayd ile zîrine de **Çars Dikins**’ındır ibâresini yazarak mahsus bir rafta hıfz ederdim. Bazı kere de benden bir kitap talep ederdin ki, esâme-i kitap defterimde ismi ve bi’t-tabi dükkânımızda kendisi bulunmazdı. Ben o zaman sana o kitabı “Evet vardır. Fakat senelerce aranmamış müellefâtan olduğu için metrûk kitaplarıma mahsus odaya atmışımıdır. Uşaklara aratıp buldururum, yalnız bana bir hafta kadar müsaade et, hele şu pazar gününü ele alalım” derdim. Ve derhâl benim gibi okunmuş kitap satan mağazaları dolaşan komisyoncularımdan en müstaidine emir vererek kitabı buldurur; velev ağırınca altına olsa aldırır, sen geldiğin vakit “al oğlum! Bu kitap da tekrar okunmak bahtiyarlığına nâil oldu.” kavliyle tevdi’ ederdim. İşte evlâdım! Ben senin niam-ı irfâna olan harisâneni bu suretle teskinine çalıştıkça kalben o kadar zevk, o rütbe haz ve meserret duyar idim ki, dünyada hiçbir şey beni bu kadar mütelezziz edemezdi. Servetim varislerimi memnûn edecek derecede olduğu için zaten ben öldüğüm zaman, mağazamda mevcut bulunacak kitapları, maskat-ı re’sim olan Notingam Edebiyat Mektebi’ne vasiyet eylemişim. Fakat bu vasiyetimden o şehirde senin kadar müstefid olacak bir şahıs bulunabilmesine pek de emin değilim. Bu sebeple seninle akd-i mukavele ettiğimiz günden bu güne kadar istiâre ve iade ettiğin kitapları senin namına vasiyet ederek ifrâz eyledim. Şimdi ise iki dost yekdiğerinin ahvâl-i kalbiyyesine tamamıyla vukûf hâsıl etmesi ve ahdühümâ-yı âharın bâr-i mihneti veya minnetinden mütehassıl zilleti ile mahcubü’l-nefs ve ma’yübü’l-fiil bulunduğu meydana çıkması üzerine zaten malın olan bu kitapları ki, dokuz yüz on bir nev müellefâtan bin dört yüz cilttir. Yevm-i velâdetinin yirmi beşinci senesi münasebetiyle sana bir hediye-i pederâne makamında takdim ediyorum. Bu samimi dostunun bahtiyarlığı, şu hediyesinin hüsn-i telâkkisine menûttur. İmza

İhtiyar Dostun Ceymis Braun

Tahşiye

Bundan on üç sene mukaddem akd etmiş olduğumuz, iki şilin mukavelesi benim yevm-i vefâtıma kadar mer’iyyü’l-hükm bulunduğunu ihtâra hacet yoktur. C. B.

*

Dikins bu tarihte deâvîye müteallik gazetelerden birinde yazı yazıyordu. Fakat işi pek güç idi. İbtidâ gazeteye müstektib muâvini sıfatıyla kabul edilmiş idi ki, vazifesi her gün mahkemeye giderek ve şürû’ olunan muhakemede cereyan eden mebâhisi kelimesi kelimesine zabtederek gazete idaresine yetiştirmekti.

Deruhte ettiği hizmetin istidad-ı fitriyyesiyle nisbet kabul etmeyecek derece-i âdiyede bulunduğunu derk eden bu zât hazîz-i mezelletten evc-i âlâya rif’ate irtikânın çaresini keşf eyledi. Bu keşf neticesi olarak yaptığı şey, Londra’da avâm-ı nâsın suver-i

maîşeti hakkında birkaç makale-i mahsûsa tahririnden ibaret idi. Bunu mensub olduğu gazetede tefrika suretiyle neşrettirmek istediği halde –gazetenin mesleğiyle münasebet aldırılmadığı için- kabul ettirinceye kadar pek çok ser-fürûya mecbur olmuş idi.

Bir iki hafta bu makaleler mukabilinde ücret-i mukannenesinden fazla olarak aldığı para kendisi için medâr-ı şevk olacak bir miktarda değildi. Fakat Dikins bununla fütür getirmedi. Ümidi pek vâsî idi. Hatta aradan pek çok vakit geçmeden neşriyyâtının kıymet ü ehemmiyeti takdir olunmağa ve mahkeme gazetesini zî-medhal ü menfaat olanlarla da'va meraklılarından mâadâ –ele alan bulunmaz iken Dikins'in makâlâtı sâyesinde herkes okumağa başladı. Binaenaleyh Dikins dahi makalelerine haysiyet-i kalemiyyesiyle mütenâsip bir bedel talep ederek, gazete sahibiyle bir müddet için mukavele akd eyledi. Bu bedel ise her makale mukabilinde bir İngiliz lirasından ibâret idi.

Gazetenin bâdî-i revâcı bu makaleler olduğunu tahkîk eden başka gazeteler dahi Dikins'a müracaatla muâvenet-i kalemiyyesine yarımşar lira zammıyla arz-ı rağbet eylediklerinden fakir Dikins bir iki saat itâb-ı zihn edivermekle günde beş altı lira kazanmaya başladı. Lakin asıl işihârı “Morning Chronicle” gazetesine tahsîs-i neşriyyât ettikten sonra hâsıl olmuştur. Şüphe yoktur ki meşhur olmak için makbul-i havâss olan vesâitin pek büyük yardımı olur. Bundan sonra Dikins'te mazhariyyet ve servet ve şöhret artmağa başladı.

Maârif-i garbiyye ile suret-i mahsûsada mütevaggıl olanlara malumdur ki Avrupa'da ve ba-husus İngiltere'de halkın rağbetine mazhar olan bir sâhib-i kalem, üç beş ay çalışarak bir hikâye tertip etse müddet-i ömründe zaruret görmeyecek ve belki pek çok zaman refahla ömür sürecek kadar nâil-i yesâr olur.

Samimi dostlarından birisi hikâye eder: Bir gün Dikins'ten birbiri üzerine yevmî ne kazanıyorsun? diye suâl eylemişim. Bana cevaben “Haber vermeye cesaret edemem; zira kazancımın miktarı havsala-i tahmininin istiâb edemeyeceği mertebededir. İhtimâl ki seni korkutur, demiş idi. Tekrar –Koca bahtiyar adam! Beni korkutacak raddelerde bir kazanç ha!” demekliğim üzerine güldü. Fakat cevap vermedi.

Dikins'ın ailesi pek kalabalık idi. Fakat kendisinin sâye-i kaleminde efrâd-ı aile yesâr ve refaha müstağrak oldukları halde yaşadılar.

Dikins Fransızca bilmezdi. Öğrenmek istediği, hatta pek çok çalıştığı halde bir türlü öğrenememişti. Parisli olan kâim-i biraderi Mösyö Filton der idi ki: Lisân-ı mader-zâdımı enişteme öğretmeye pek çok çalıştım. Mümkün olup da Fransızca bir cümleyi doğru telaffuz ettiremedim.”

Çars Dikins, 1865 senesinde yevm-i velâdeti şerefine olarak Londra gazetecileri tarafından verilen bir ziyafet-i uzmâda ahvâl-i hususiyesini hikâye sırasında şu sözleri söylemiştir:

“Vazifem mahkemelerde cereyân eden davanın en mühim ve şayân-ı ibret kısımlarını zabt ile gazete idaresine yetiştirmek idi. Bu iş o kadar güç bir hizmet idi ki, tarif edemem. Meselâ müdde-i umumi ile müdafaa vekillerinin iddia ve müdafaalarının halka aynı aynine arz edilmesi mültezem olduğundan, en ufak bir sehiv bana pek çoğa mâl olurdu.

“Zaruretimin derecesini öğrenmek isterseniz, bundan kıyas edebilirsiniz: -Son nefesini itmâm üzere bulunan bir muhtazırın kirpiklerine tecavüz edemeyen nur-ı basarı gibi- ziyası ancak bir karış kutrunda bir daire resmeden idare lambasının aydınlığında kâğıtsızlıktan gömleğimin yenlerine, avucuma yazı yazdığım vâkî olmuştur.

“İdareye pek uzak bir yerde ikamet ederdim. Yaz kış, boralı, fırtınalı, yağmurlu, karlı gecelerde o minibüs arabaları üzerinde 24 kilometre mesafe katetmeye mecbur idim. Evime vâsıl olduktan bir saat sonra ancak kendime gelirdim. Rüzgâr ile yüzüme çarpan kar, yağmur beni sersem ederdi.

“Bir hayli zaman sonra Lord Con Rasil'in himâyesiyle avam kamarasının müzâkerâtını zabt etmeye başlamıştım. Fakat benim gibi fakir bir muharrir için fazla

sandalye bulunamayacağından, yazı yazmak için diz çökmeye mecbur olurdum. Bu mecburiyet dizlerimi sakat etmek derecesine yaklaştırmıştı. Hele Lordlar kamarasına fırsat-yâb-ı duhûl olduğum zaman, beş altı saat ayak üzerinde durmak şerefini hiç akıldan çıkaramam.

“Bu suretle zabt-ı müzakerât bana bir tabiât-ı sâniye oldu. Hâlâ bugün bile bir mecliste veya bir masa başında oturup da, ellerimde bi't-tesâdüf masanın altında bulunacak olsa, o hâlde birisi söz söylemeye başlar başlamaz ellerim bi-ihyâr dizlerim üzerinde titrer ve güya dizimin üstünde bir varak-pâre varmış da söylenen sözleri zabt ediyormuş gibi hareket eyleyler.”

*

Dikins Balzak gibi hakikiyyûndan bir hikâye nüvis idi. Aralarında şu fark vardı ki, Balzak ciddi bir tavir ve mekân-et-i mizâc ile mütehallik, Dikins ise mizaha mâil ve şüh-meşreb idi.

Ailesine senevî üç yüz bin İngiliz lirası irâd terkine sebep olan **Konferansçılık** gerçekten emsâli görülmemiş müsamereledendir.

Dikins'in akîb-i vefâtında ahvâl-i hususiyyesi üzerine neşr-i malumât eden evrâk-ı havâdis sırasında **Gazet dö Midi** vaktiyle Londra muhâbirinden aldığı mektubun âtideki fıkralarını tekrar etmiştir ki, müşârün-ileyhin menba'-ı servetine dair hayli mühim malumâtî hâvîdir.

“...Londra'da bulunduğum esnada bir iki tuhaf cemiyete gitmiştim. Bakınız niçin. Dikins bana demişti ki: “Bu gece gel de beni dinle! **Olivir Tivist** isimindeki romanımın en güzel bir faslını okuyacağım. Eğlenirsin.”

Muvâfakat edip gittim. Mîkat-ı muayyenden bir dakika evvel idi ki salona girdim. Dikins bulduğu yüksekçe bir yerden beni görünce memnuniyete delâlet eder bir vech-i mütebessimâne izhâr eyledi. Kitabını önündeki yüksek masanın üzerine koymuş; kâimen duvardaki saate hasr-ı nazar eylemiş idi. Tamam bir dakika mürûriyle mîkat-ı mukarrer hulûl ederek saat (çın!...) edince romanını okumaya başladı.

“İngilizlerin bu hâli, câlib-i dikkattir. Bu hâli şayân-ı dikkat bulmaktan ziyade garip addedenler her şeye nazar-ı sathî atfıyla iktifâ edenlerdir ki, bu gibi âdâttan ahlâk-ı kavmiyyenin hakikatini istinbâd etmeyi düşünmezler. İngiliz için bir ömr-i mukarrerü'l-ifâya bir dakika evvel başlamak ne kadar sabırsızlık demek ise, bir dakika sonra başlamak dahi o kadar betâet-i vakitsizlik demektir.

“Herkes kitabını elinde tutarak güya Dikins'in hatasını arıyorlar gibi, o söyledikçe harf be harf gözden geçirdikleri halde acaba oraya toplanmaktan ne istifade ediyorlar? İşte ben buna taaccub ediyordum.

“Kitapların cümlesi bir defanın mahsül-i temsili olduğu için Dikins bir sahifenin son kelimesine gelip de ezberinde olduğu cihetle bilâ-tevâfuk yaprağı çevirince, yüzlerce müstemîn bir elden yaprak açarlar ki, şu hâlde hâsıl olan şakırtıya kulak alıştırmak biraz müşkilcedir.

Buraya tecemmu'un hikmetini sonradan anladım. Meğer Dikins yazdığı hikâyelerde ufak bir çocuktan bir kocakarıya kadar ahvâlini tasvir ettiği eşhâsın tavrını, ifadesini, hatta hikâyesinde bağırttığı hayvanların sadâsını bile taklit ü icrâ edermiş. Hatta bazı defa bu yoldaki taklitlerine kendisi bile gülermiş.

Müstemîne tahsîs ettiği müddetin son dakikası hulûl eder etmez hemen kitabını kapayıverirdi. Garâbet burasındadır ki, okuduğu faslı beş dakika sonra tekrar okuyacağını ilân etmesi üzerine beş dakika zarfında koca salon boşaldı ve yine sımsıkı doldu. Bu ikinci takım içinde birinci defadan hâzır bulunanlardan da yine birkaç yüz kişi vardı. Meğer hem def'a-i evveli, hem de def'a-i sâniye için duhuliye almışlarmış.

Benim gibi bir ecnebinin bu hâle taaccüb etmemesi mümkündür değildir. Ben de halk ile çıkıp gitmek istemişim. Dikins oturduğu mahalden tevkifimi işaret ettiği için kalmaya mecbur oldum.

Dikins beş dakika evvel okuduğu faslı bu defa başka bir talâkatle kıraat etti ki, eğer yüzünü görmeden perde arkasından istima' etmiş olsa idim, bu faslın başka başka iki adam tarafından okunmuş olduğuna bahs eder ve bi't-tabi bahsimi de kaybederdim. Sonra tahkik ettim bir sahifeyi, eğer isterse beş on türlü eda ile okuyabiliyor ve her şive-i tekellümünden dahi başka bir halâvet his olunmuş.

Salondan çıktığımız sırada daire müdürünü celb ile o gecenin hâsılâtını banknota tebdil edip etmediğini sordu. Müdür "Evet! Cevabıyla beraber beş yüz İngiliz liralık bir banknot verdi. O gecenin bade'l-masraf mahsül-i sâfisi imiş. Bu miktardan dolayı izhâr-ı hayret etmeliğim üzerine "Bu gece pek memnun değilim. Sâir geceler irâdım bunun bir buçuk misli olur. Amerika'da ise yedi bin dolar kazandığım geceler pek çok idi." dedi. Hesap etim otuz beş bin franktan ziyade alıyormuş.

*

Çars Dikins'in milyonlarla altına baliğ olan serveti, yazdığı hikâyelerin yetişilemeyecek mertebelerde hâiz-i letâfet oluşundan değil, yalnız telifâtını bu suretle halka okumaktaki maharetinden dolayıdır. Amerika'da on bir mâh zarfında iki milyon yüz bin dolar (450 bin İngiliz lirası) kazanmıştır. Dünyada bir sahib-i kalem tâli'in bu saâdetine mazhar olmamıştır.

Dikins bizzat kendisi de bunu itiraf etmiştir: Amerika'da konferanslar verdiği sırada "Edebiyat denilen zâde-i fikr insanın elinde bir baston olabilir; bir koltuk değneği olamaz." demiştir. Edebiyattaki iktidârını muasırını olan İngiliz üdebâsının ekserine fâik bulunmuş ve müellefâtı zaman-ı hayatında yirmişer otuzar defa temsil olunduğu gibi, Alman, Fransız, İtalyan hatta Rus ve Felâman lisânlarına kadar nakledilmiş iken o yüzden olan istifadesi Amerika'daki konferanslardan kazandığı miktara bâliğ olamamıştır.¹

Kendisi komedyaya oynamayı pek sever ve ondan fevka'l-gaye mütelezziz olurmuş. Hatta onda kendisine mahsus bir de tiyatrosu olarak ehibbasıyla birlikte keyfi için oynadığı gibi, bazı te'sisât-ı hayriyye menfaatine ücretle ekâbir kabul ettiği de olurmuş. Derler ki eğer bu mezâkımlı konferansçılık gibi umum müvâcehetinde icrâ etseymiş senevî Amerika'daki kazancının fevkinde istifade etmesi müsteb'ad değilmiş. Çünkü komedyaya oynamaktaki mahareti ve tavrını icrâ ettiği eşhâsın her türlü havasına temessül yolundaki kudreti kimsede görülmemiş mertebelerde imiş.

Dikins, kulûb-ı âmmede pek büyük bir hürmet ve muhabbeti hâiz idi. Kendisini İngiltere sınıf-ı âliyyesinin muahiz ahlâkı ve kalemine ise eâliye karşı avâmın müdafa-i hukuku nazarıyla bakılırdı. Kendisinin bir yerden geçtiğini görenler yek diğerine "O geçiyor!" derlerdi. Bu zamir ise işaret olunan şahsın kim olduğunu ifhâma en belîğ bir lisândan ziyade tercümân olurdu.

Âtideki fıkra Dikins'in hürmet-i âmmece ihrâz ettiği mertebeyi tayine kifâyet eder ki, tarih-i vefâtında Goloa muharrirlerinden Mösyö Osva yazmıştır;

"Abbim tiyatrosunda bir oyun müzâkere ve tecrübe edilirken Dikins dahi orada güzâr idi. İngiltere kraliçesinin kendisine hediye etmiş olduğu bir saati o aralık koynundan çarptılar. Oradan çıkıp da evine vâsıl olduğu vakit sokak kapısında merbûtu olan paketle eline şu pusulayı verdiler:

"Efendi! Evvelâ affınızı ricâ ederim. Sizi bir âli hemşehri değil, bir Fransız zannetmiştim. Binaen-aleyh saatinizi iâde ile vazifemi maâ'l-hürme ifâya müsâraat eylerim. Bir İngiliz'in gösterdiği şu muamele-i hürmetkârâneyi kabulünüz mütemennâdır."

¹ Lisânımıza bu kadar Fransız romanı tercüme edilmiş iken İngiliz lisânına âşina olan ashâb-ı kalemimiz tarafından Dikins'in velev bir romanı olsun tercüme edilmemesi şâyân-ı teessüftür.

İmza
Bir “Bigg Poske” yani yankesici

Dikins'in eyyâm ü saati ve hareket ü sekenâtı gayet muntazam ve muayyen idi. Mîkat-ı mahsusasında yatar, kalkar. İtiyâdını nadiren terk ederdi. Kahvaltı ile punch vakti arasında yazı yazar işini asla tehir etmezdi.

Gezmesi, yürümesi, eğlenmesi bir kâide-i muttarideye tâbi idi. Bir zaruret-i fevkâlade ilcâ etmedikçe hiçbir âdetini bozmazdı. Fıtraten gayet sahî ve zuafâ-perver olarak, muhtac-ı muavenet olanlara, bâ-husus erbâb-ı kalemden bî-çare kalanlara çare-sâz olur ve bazen müstehakına ilel-ebed zarureten kurtaracak kadar isâr-ı mürüvvet eylerdi. Sevâbıkını ve çektiği zaruret ve mihneti gayet rikkât-âver bir lisânla hikâye eylerdi.

Edebiyatta bir tavr-ı mahsûs sahibi olarak, romanları, makaleleri ile sınıf-ı eâliye ilân-ı harb eylemiş ve bu sınıfın mahsusâtından olan riyâ, menfaat-i şahsiyye, adem-i şefkat gibi hasletleri gayet nefret-âver bir lisânla şiddetle şerh ve tasvîr etmiştir.

1870 senesi evâhîrinde şedid bir soğuk alma neticesi olarak 58 yaşında vefât eyledi. İngiliz üdebâsına mahsûs olan **Müzeuma** nısf-ı heykeli vaz' edilmiştir.

EPIKÜR

Hayat-ı samimiyyesi; Husûsât-ı şahsiyyesi; Hususiyât-ı Ahvâli

.*.

Epikür'ün pederi Atina'da fakir mektep hocası imiş. Fakat asaleti ile meşhur pek eski bir aileye mensub iken mukteziyyât-ı zamâne aileyi tarumar ve efrâdını fakr u zarurete giriftar eylemekle o sırada Atina'dan –yine sevk-i zaruretle- ihtiyar-ı iğtirâb eden Atinalı bir cemaat-i bedbahtâna iltihak ederek **Sisam** ceziresine hicret eylemiştir. Epikür bu adada doğmuş. Tarih-i tevellüdü, bir rivayete göre (kable'l-milad 341) senesinin bidayeti, bir rivayete göre de **342** senesinin nihayetidir. **Mösyö Andre Löfevr** Tarih-i Felsefe'sinde **341** senesini muteber tutmuş. **Materyalizm Tarihi**'ni yazan **Adolf Lange** ise her iki rivayeti her iki tarihi de beyan etmiştir.

Epikür'ün tercüme-i halinde şu rivayet meşhurdur: Bir gün mektepte kendisine Yunan şairi **Eziyod**'un Felekiyât'ını hocası tedris ediyormuş ¹. Müellifin (aslen her şey kaostan doğdu) iddiasını mutazammın olan mısırânı hocası Epikür'e okuyunca, henüz on dört yaşında olan harika-i zekâ, bu noktaya zihnini dolaştırır. Böyle keyfi olarak bilâ-muhakeme (kainatın mebdei, aslı gibi) kabul olunan bir zu'mun hakikate muvafakatına pek de akli ermediği için, cüz'i bir teemmülden sonra "Ya, kaos bizzat nereden gelmiş? Neden doğmuş?" diye hocasını isticvâb eder; zaten sarf hocası olan bu adamcağız –o zamana kadar en büyük feylesofların bile hatırına gelmemiş olan- bu suâle karşı çocuğun deha-yı fevkâladesine hayran olur; ve fakat buna cevap bulup vermek, ikna etmek kendi harcı olmadığını da münsifâne anlatarak feylesoflara müracaat etmesini tavsiye eder; başından savar.

Epikür pek genç yaşında iken **hakikat-i eşyayı** tecessüs etmekteki zevk-i manevi ile neşve-yâb olmuş; felsefenin mevzuunu anlamış olduğundan, **öğrenmek** merakıyla bir çok yere başvurmuş. Lakin bu suâlîne karşı verilen cevaplar genç feylesofa kanaat-bahş olacak kadar makul görünmeyince hocalarını terk ederek, artık kendi kendisini terbiye etmeye, okutmağa karar vermiş, ve hakkıyla da muvaffak olmuştur.

Henüz on dört yaşında iken hocanın muavenet-i ilmiyyesinden mustağni bulunduğunu anlayan Epikür, bir müddet vatanı olan Sisam adasında asrının meşhur feylesoflarından bazılarının, eline geçirebileceği eserlerini kendi kendine tetebbu' ederek bir takım mütalaat-ı evveliye sayesinde kendini hazırladıktan sonra kalkmış, ciddi bir azim ile iktisab-ı malumat etmek için Atina'ya gitmiş, o zaman tamam on sekiz yaşında imiş.

Atina'ya seyahat etmezden evvel, Anaksagor **Anaxsagore**, Arkelas **Archelaos**, Demokratis **Democrite** gibi meşâhir-i hükemânın efkârına muttali' imiş. Atinaya gittiği zaman, orada, o vakit ders veren ve **Felaton**'un şâkirtlerinden bulunan Ksenocrat **Xenocrate**'ı ve Pamfil **Pamphile**'i dinlemiş ve lâ-edriyye fırkasının² Septizm

¹ Eser-i mezkurede münderic olan malumat hep esâtiriyâta mübtenidir. Ve o zaman ders kitabı ondan ibaret gibi imiş.

² Septisizm dediğimiz mezheb, hükümde tereddüd ve bilip bilmediğinde şüphe etmekten ibarettir. Esasen ehl-i sanat bu mezhebi sofistâiyye namıyla yâd ettiği fark-ı zâlenin üçüncü sınıfı addeder.

Scepticismereisi olan meşhur Piron pyrrhon'un şakirdi olarak biraz Fisagor **Pythagore** mezhebine yanaşan ve hayliden hayli Demikratis **Democrite** mezhebine meyyâl bulunan Nozifon **Nausiphane**'un dersine devam etmiştir. İleride Epikür'ün esas mezhebini tedkike hasrettiğimiz bâb-ı mahsusta beyan edeceğimiz vecihle Demikratis **Democrite**'in Epikür'e pek büyük tesiri olmuştur. Terbiye-i fikriyyede bu tesiri eshab-ı tedkikten olan müverrihîn **Nozifon'a** isnad edilir. Çünkü **Sokrat, Felatun, Bukrat, Protogoras** gibi en meşhur feylesoflar ile muasır bulunduğu tarihçe kat'iyyen müsbet olan **Demikratis³ Epikür**'den yüz, yüz yirmi sene evvel vefat etmişti.

Mösyö Adolf Lanke, **Demikratis**'in felsefesine Epikür'ün, ancak **Nozifon** vesâtiyle

âgâh olduğu zannına pek meyyâldir. Mösyö Andre Löfevr dahi bu vechile düşünür ve

ilaveten diyor ki: **Epikür, Demikratis**'in itikâdâtını kendi efkâr ü itikadâtına muvafık

gördüğü için kabul etmiştir.

Müşarün-ileyh zamanında ne kadar feylesoflar varsa hepsini efkârıyla, âsârıyla sahihen tanımış. Lakin umumunun mesleğini bir çok cihetinden nâkıs gördüğü için hiç birisinin eserine iktifa etmemiş, hatta kendisine ve mezhebine, sair felâsifenin bu kadar şiddetle ta'n etmesine de sebep, muasırînine karşı gösterdiği bu adem-i tenezzül, bu sükut olmuştur. Müteahhirinden bazı garazkârân ise bu adem-i tenezzülünden istifade eylemişler; kendisini techîle bunu hem vesile, hem delil ittihaz etmişlerdir. Hakikat-i hâl ise tamamen bunun aksinedir. Çünkü Epikür en meşhur ve en büyük feylesofların eserlerini, meslek-i felsefelerini hadde-i tedkikten geçirdikten sonra netice-i içtihadı olan mezhebini meydana koymuştur.

Meşhur Adolf Lanke, Epikür'ün mezhebini tamamıyla zıdd bir mezhebin taraftarı **İdealisme transeend** olduğu halde kendisi gibi hakikaten doğru ve âlim bir hekime yakışacak surette bir insaf ve tedkik ile Epikür'ün hiçbir vakit eksilmeyecek olan şeref ve haysiyetini müdafaa etmiştir. Hakikat! Bu feylesof fûnûn-ı hâzırânın itikâdât-ı esasiyesini milattan takriben üç asır evvel mücmelen beyan ederek şimdiki mebnâ-yı malumatımızın daha o zaman haritasını çizmiştir. Epikür'ün zamanında Atina eski halini, şaşaa-i ikbâlini kaybetmeye çoktan başlamıştı. Âlemin merkez-i medeniyeti olan şehir-i şehîr o zaman karışıklıklar içinde idi. İskender-i Kebirin mestî-i muzafferiyetten birdenbire Babil'de vuku-ı vefâtı üzerine- zaten hâl-i ihtizarda bulunan Atina bu defa- **Antipatr**'ın darbe-i tagallübü altında büsbütün ezilmiş, ölmüş idi. O zamanlar irtidad ile itham edilerek **Kalsis'e**

³ Democrite: Âlem-i insaniyetin yetiştirdiği hükemâ-yı meşhure içinde fevk-al-gaye mekânât-i efkârı hâiz olanlardan biridir. Milad-ı İsa'dan takriben beş asır evvel yaşamış olduğu halde fûnun hâlâ efkâr-ı esasiyesini, faraziyâtını ekseriyetle tasdik etmektedir. Bugünkü fununun esasını teşkil eden Cüz'i lâ-yetecezzâ faraziyesi ehl-i sünnet tarafından kabul olunmuş idi. O sebeple hakim-i müşarün-ileyh hükemâ ve ulema-yı İslâmca ma'ruf olmuştur. İsmi **Demokratis** şekline koyup ta'rib etmişlerdir. Kendisi hükemâ-yı seb'adan biri olarak, meşhur olan husufu haber veren **Tales Thales**'in tesis ettiği mektebin **Ekol d'İyon** meşâhirindendir. Abder **Abdere** de tevliid etmiş olduğu için (Demorited' Abdere Abdere'li Democrites) nâmıyla tarihçe sâir Abder'li feylesoflardan mümtaz olmuştur. Muasırı olan ve gayet pesimist bulunan **Heraclite**'in ağlamasına karşı, gülmesiyle meşhurdur. Heraclite dahi aynı mezhepten **İyonik!** idi. Demokrates dünyayı o zaman mümkün olduğu kadar dolaşmış ve mubahesede Mısır kahinesine de galebe çalmış. Gayet zengin iken servetini ilim ve seyahat uğrunda sarf u ifnâ etmiş. Fakat memleketine avdetinde tertib ve terkiib ettiği (Büyük Eser!) sayesinde ziyadesiyle şöret almış ve servet-i zayiasını taz'if etmiştir. Âsârı heman mahvolmuş gibidir. Yalnız ötede bir yerde âsâr-ı eslâfta zikr olunmuş, nazar-ı muavezeye alınmış parçalar, hakkındaki rivayetleri te'yid ediyor. Fazla olarak kendisinin üslub-ı ifadesi felsefe-i atika içinde bu bâbda en meşhur olan Eflatun'a bile gıpta bahşetmiş.

nefyedilen ve hayli müddet mahbesinde ömrünün son saatlerini sayan hakim-i meşhur Aristo ise ihtimal ki çoktan yok olmuştu. İşte böyle karışıklıklar içinde Epikür Atina'ya veda etmiş ve ailesine mülâki olmak üzere **İyonya**'ya gitmişti. (332 kable'l-milad)

Bilâhare Küçük Asya'da bulunan Epikür evvel Kolofon **Colophon**'da bir ders açmış ve sonraları Midilli ceziresinde telkin-i ulûm etmiştir; nihayet şimdiki Gelibolu'nun karşısında vâki Lapseki **Lamsaque** şehrinde müddet-i medide ders okutmuş ve **Lanke**'nin rivayetine göre asıl şâkirtlerini bu şehirde kazanmıştır. O vakit bu şimdiki Lapseki bir darü'l-ulûm gibi imiş, o şehre bir çok feylesoflar gelir gidermiş; bir çok feylesoflar da orada doğmuş ve orada yetişmiştir. Hatta tarih-i felsefede hayli meşhur olan hekim-i fâzıl İstarton **Straton** Lapsekili İstarton **Straton de Lamsaque** diye meşhurdur. Bilâhare kat'i bir surette Atina'ya avdeti (kable'l-milad 305) senesindedir ki, o zaman hakim-i müşarün ileyh otuz altı yaşında imiş. Atina'dan artık başka yere sefer etmemiştir. Orada bir bahçe satın almış ve şakirtlerini o bahçede etrafına toplayarak telkin-i hakikatle imrar-ı ömr eylemiştir. Kendisi sükutunu iltizam eder ve dağdağa-i siyâsiyattan tehâşi eyler bir feylesof olduğu için ahd-i hayatı herkesten ziyade bahtiyârâne bir surette güzerân olmuştur. Bir hakim-i kâmilin yegâne emeli olan zevk-i vicdan ve istirahat-i cenân ile kendisini fevkâlâde hürmetkârâne seven bir cemiyet içinde yaşadığı gibi, ölürlen de yine herkesten bahtiyar ölmüştür. Öleceği gün aziz dostu Ermakos **Hermachos**'a yazdığı mektup bu iddiamızı isbat edecek berâhinedendir. Buralarını tafsil etmezden evvel Epikür'ün hususât-ı şahsiyye ve hususiyât-ı hayatiyesinden bahsedelim:

Epikür şahsen güzel, ve pek sevimli bir simâyı hâiz imiş. Vücudu pek naif ve taarruz-ı emrâza müsait imiş. Tavr-ı tekellümü fevkâlâde cezbe-dâr ve nazik, ifadesi gayet vâzih ve şübehâtü üstü kapalı bırakan şâirâne edalardan mücânib imiş. Âsârı her ne kadar heman külliye denecek derecede gaib olmuş ise de, büsbütün mahvolmamış. **Tabiata dair** yazdığı cümle-i âsârdan iki cildi Herkulanum **Herculanum**'da bulunmuştur. Fazla olarak, yaşadığı asırdan beri, bazı sözleri, efkârı, mektup parçaları meşhur Diyojen Lars **Diogene Laerce** tarafından zabtolunmuş bulunduğu için zamanımıza kadar vâsıl olmuştur. İşte ahlâfa yadigâr kalan âsârı bundan ibarettir. Fakat esasen efkârı, mesleği, tafsilâtı ile beraber bize intikâl etmiştir.

Kanun-ı kat'iyyeye en ziyade muvaffakiyetle mümtaz olan ve el-yevm her fenne ahkâmıyla hüküm-fermâ bulunan bu meslek belki bir perde-i mübhemiyet ve meçhuliyet ile şimdiye kadar mestur kalacak idi. Fakat âlem-i insaniyetin en feylesof şâiri ve en büyük şairlerinden biri olan o koca Lukreçyus Karus **Lucretius Carus** Epikür'ün meslek-i felsefiyyesini ve efkârının lâyük olduğu mertebede tetebbu ve (tabiat-i eşya **Dererum Natura** nâmiyle meşhur-ı âlem olan eser-i bî-nazîri inşâd ederek, üstadına en şerefli hayrül-halef olduğunu isbat etmiştir. Dâstân-ı hakikat tavsifine sezâvâr olan bu eser sayesinde Epikür'ün mesleği tamamen ahlâfa intikal etmiştir. Tarih-i tahavvülât-ı fikriyyeye bu himmeti ile pek büyük bir hizmette bulunan Epikür ve efkârı anlaşılmalıdır. Zâtına, hususiyâtına taaluk eden mâlumat dahi kendisinin zamanında muahezât-ı feylesofâneye hasr-ı gayret eden muâsırının rivayâtı ile bize vâsıl olmuştur. Rivayât-ı mezkûrenin nâkis olması muhtemeldir. Fakat nâkis olan tafsilât-ı tâliyedir. Asıl bizi müşarün-ileyhin hususiyât-ı ahvâlinde agâh edebilecek malumat-ı esasiyye mükemmel ve pek; mevsûktur ki⁴ bizim için bu kadarı kâfidir.

⁴ **Titus Lukreçyus Karus**, âlem-i insaniyenin yetiştirdiği eâzım içinde ferd doğmuş hârikalardandır. Kendisi şairlerin en feylesofu, feylesofların da en şairidir. Milad-ı İsa'dan (99) sene evvel doğmuş, ve (55) sene evvel vefat etmiştir. Rivayât-ı mevsûkeye nazaran bu zat ihtilâl-i şûura mübtelâ olarak **tabiat-ı eşya** nâmiyle gayet meşhur olan eser-i manzumu **Dererum natura** intizam-ı şûurî avdet ettikçe yazmıştır.

Yazmasına sebep ziyade sevdiği **Şair Memmius** (Lö Poet Memmius) kendi mezhebine celb ile kazanmak için imiş. Vefatı yine ihtilâl-i şûur alametini hissetmesi üzerine ondan kurtulmak için intihar etmesiyle vaki' olmuştur.

Bugün **Lukreçyus**'un eseri bizi her türlü meraktan kurtarmış, her türlü malumat-ı tavzih-kârâne ihtiyacından vâreste bırakmıştır. Bu eser sayesinde Epikür'ün meslek-i felsefisi, eslâfa meşâhir-i hükemâdan en maruf olanlarınkinden daha marûftur. Muallimin hiçbir fikr-i hususisi yoktur ki bu manzumede fevkâlâde bir vuzuh, gayet âli bir üslub-ı şairâne ile ifade edilmemiş olsun. Meslek-i tafsilâtıyla münderiçtir.

Epikür Atina'ya tarih-i avdetinde bu memleket berbat bir halde idi. Bir taraftan Makedonyalı İskender'in vefatı, ve Antipater **Cruel Antipater**'in tagallübü ile rabita-i medeniyet demek olan âzâdî ü saadet mahv u berbad edilmiş ve şeref ü haysiyet ü ilmiye büsbütün rahne-dâr-ı tenezzül olmuş idi. Dahilde şüriş; hariçte memleketi fakru'd-deme dıçar eden muhârebât-ı mütevâliye cemiyete, millete hâsılı her şeye bir za'f-ı umumi getirmiş idi. Her şeyin muvazene-i asliyesi bozulmuş olduğu için bi't-tabî sanayi', ulûm, ve felsefe âleminde de o muvazenesizlik aşikâr olmaya başlamış ve bu hal akl-ı beşerin münasebetsiz yalpalarıyla, nazar-ı tecessüsün inhiraf zaviyeleriyle anlaşılmakta bulunmuş idi. Hele felsefe bundan yüz sene evvelki şaşaa-i kemâlini bu zaman büsbütün kaybetmeye başlamış idi. Hakikaten dehâ-yı Yunani'nin en şaşaalı bir cevelânı olmakla mümtaz olan, Sokrat ve Eflatun, devirlerinde vâsıl olduğu zirve-i kemâlden felsefe birdenbire hazîz-i pestiye düşmüştü. Her şeyi her ü merc eden vukuâtın münasebetli münasebetsiz telâtumu her nokta-i nazardan muvazenesizliklere bâis olduğu için bi't-tabî bu çalkantıdan âlem-i efkâr da kendini muhafaza edememiş idi. Bundan dolayı fikr ü mülâhazada girive-i tereddüde düşmüş idi. Hâsılı felsefe âleminde aklın şaşkınlığı devri idi. Bu şaşkınlık- tarih-i felsefenin mütalaasında pek kolay anlaşılacağı vechile- tereddüdlerle, şüphelerle tecelli eder. O vakit iki kere ikiye hükümde tereddüt hâsıl olur. Zaten bu (Lâ edriyyelik **Scepticisme**); daha Demokrates zamanında yani, felsefenin en parlak devri olan **Sokrat, Eflatun, Prutagur** asrında başlamıştı. Müntehâ-yı kemâl olan o devir bir cihetten de mübtedâ-yı zevâl olmuştu.

Ledunni, Chose en soi yani hâdisât ve meşhûdât ve mahsûsât altında **nefsü'l-emri** anlamak girdabına düşen akıl, kendini bir ka'r-ı hiçiye atmış idi. Tereddüdâtına, şüphelerine başlıca sebep bu idi. **Nisbiyyeti** bırakmış **mutlakıyyeti** arıyor idi. Hatta Demokrates bile – Epikürizmin büyük babası olan o koca Demokrates bile- bu akabeye uğramaktan tahlîs-i nefis edememişti. O dahi sâir muasırîni gibi zaman hastalığına dıçar olmuş idi. Hâdisât-ı tabiiyenin ancak mahsus olduğu ve ondan başka insan hiçbir şeyi idrak edemeyeceğini bildiği halde yine **nefsü'l-emri** aramaktan kendini alamamış. Ve bi't-tabî aradığını bulamayınca **bulunamaz** olduğuna kâil olmuş idi. “Mahsusâtımızın sahih olduğuna şüphe yoktur. Lakin mahsûsat hep bir hassasa nisbetle olabileceğinden, hadisat-ı mahsusanın kıymeti elbette nisbîdir. Bunun içyüzünü! **nefsü'l-emr!** bilmek kâbil olmayacaktır.” demiş idi. Bakılırsa bu noktada Demokrates (bugün mütefekkirîn-i hükemânın en nüfuzlularından olan Herbret Sıpensır **Herbert Spencer**'ın **linkonaysibil** (tanılamayan) yani, hakıyla ma'rifeti mümkün olmayan fikretine adeta parmakla dokunmuş olduğu anlaşılıyor.

İşte lâ edriyye mezhebinin reisü'r-rüesâsı Piron **Pyrrhon** Demikratis'in bu fikrini miras olarak almıştır. Lefever Tarih'inde diyor ki: Unutmamalıdır ki kendi hocası olan Anaksark **Anaxarque** vesatetiyle **Demikrates** ve **Pirotaguras**' a münteha olur.”

Yüz seneden beri Sofistâiyye **Sophistes** diye meşhur olan ve işleri, söz haffâflığından ibaret bulunan lâfazanların gevezeliklerinden usanmış olan gençler, Epikür'ün pek şairane olmayan hitabetini vâzih buldukları ve kat'i olan efkâr ve itikadâtını makul gördükleri cihetle müşârün-ileyhi bilâ-tereddüd üstad edinmişlerdi.

Tarz-ı takririnin, kendisine mahsus bir zarafet-i üslub, fevkâlâde bir vuzûh-ı ifade ile mümtaz bulunması sayesinde etrafına akın akın sâmiîn toplamıştır.

İskender-i Kebirin vefâtı üzerine vâki' olan sûrişten bilâ-istifade bir hiss-i menfaat-perestâne ile herkes iddihâr-ı menâl etmeye koyulmuş bulunduğu bir zamanda, Epikür Atina'da edindiği bahçesine ecille-i tüllâbını toplayarak, en ziyade gıpta edilecek bir saadet-

i bahtiyarâne ile ömür sürmüş ve talebesiyle mübâhese ederek vakit geçirmekle mütelezziz olmuştur.

Bahçesinin kapısına şu cümleyi yazdırmıştı: “Ey yabancı! Burada kendini iyi bulacaksın. İstirahat-i vicdan, saadet-i hakikiyye buradadır.”

Sahihen bu şerefli cemaate hangi bigane-i hakikat dahil olmuş olsa, girmezden evvel okuduğu şu cümlelerin mefâdını hiçbir zaman tekzib edememiştir. Ve asıl mânâsında içeriye girdiği zaman fehm etmiştir.

Epikür’ün validesi (büyücü, sihirbaz, **Magicienne**) sevk-i zaruretle **falcı** olmuş imiş. O zaman sabi olan Epikür validesinin ağzından işittiği hurâfâtın akl-ı beşere olan tesirini mütalâya **şüphesiz** muktedir olmamakla beraber, validesine bu vechile vukû-ı refakatinden az istifade etmemiştir.

Çünkü hafızasında cây-gîr olan o hurâfâtı bilâhère tedkik ve mütalaa ederek hakikatten bî-behre olan insanların- zihnini en mühim teşebüsâtında bile tevcih eden esbâbî lâyıkiyla anlamış ve bu tedkikâtı sayesinde felsefesini her türlü akâid bâtıladan âzâde kılabilmişti.

Kendisi zatan halim ü sükûnet-perver bir hakim olduğu ve biraz da nahif ve hatta müzmin bir mesane hastalığına mübtelâ bulunduğu için siyâsiyât dağdağalarına karışmamıştır.

Felsefesinin, hukuk-ı insaniyyeye ve onun hususiyyâtına taalluk eden şubesi, şu’bât-ı sairesinin mükemmeliyetine nisbetle hayli nâkis kalmıştır. Bu bâbda en fevkâlade feylesof Aristo’dur. Sebebi bi’t-tabi İskender gibi bir cihangirin hem musâhibi, hem veziri, hem de hocası olmasıdır. Bu gibi memuriyetler, mevkiler, hekim-i müşârün-ileyhi bi’t-tabi pek çok hadisâtı yakinen göstermiş. Ve elbette –bahçesinden hariç olan gürültülere kulak açmayan- Epikür’den ziyade bu bâbda mâlumatını artırmıştır. Fakat bununla zannolunmasın ki, Epikür memleketinin menâfi-i siyasiyyesini nazar-ı dikkate almamış, memleketini sevmemiş; yahut hukuk-ı siyasiyenin ahkâm-ı esasiyesine agâh olamamıştır. Bilâkis bu bâbda rakipleriyle beraber herkes kendisinin fevkâlade memleketini sevdiğine müttefikân hüküm veriyor. **Lanke** ziyadesiyle Epikür’ü hamiyet-perver gösteriyor. Kendisinin sureti maîşeti, tercüme-i ahvâli, memleketine fevkâlade muhabbeti olduğunu zaten kaviyyen isbat ediyor.

Memleketin ümid-i âtisi olan gençleri Epikür evlâd edinmişti. Ömrünü tamamıyla talebesinin terbiye-i fikriyyesine hasr ü feda etmiş ve asla evlenmemiştir. Zaten buna nehâfet-i vücudu mâni idi. Talebesine ne derecelerde muhabbeti olduğu adeta mütevatir olacak kadar malûmdur. Bir kaht esnasında memleketini, erzâkını tamamıyla şâkirtleri beyninde taksim etmiş; ve bilâhère öleceğini anladığı zaman bahçesini de talebeye miras bırakmış idi. Müddet-i medîde (İskenderiye mektebinin te’sisine kadar **Ecole d’alexandrie**) nice nev-nihâlân ilm ü felsefeye menşe’ olan o bahçede üstadın nâmı hürmetle, şerefle yâd olunmuş idi.

Ahlâkına gelince: Asıl Epikürizmin mahiyetini kendi bilfiil isbat etmiş ve numune-i imtisâl olmuş iken garazkârân-ı ahlâfî kendisinin fezâil-i zâtiyyesini unutup bî-edibâne iftiralar etmişler ve (Epikürizm)i tarihçe malum olan sui-tefsire uğratarak, her türlü rezalet-i sefâhet-perestâne ve zevk-perverâneye faziletin zevk-i manevisini feda eden ten-perverlere rezâil-i ahlâkî meşru gösterecek bir kuvvet vermişler. Acaba Epikür böyle miydi? Bunu kendi muasırlarından ve rakibi olan (faziletli Zenon **Zenon le vertueux**)un mesleğine tabi bulunmak haysiyetle meslekdaşı olmayan **Senek**’den istizah etmelidir: Hususât-ı zâtiyyesine dair tafsilât ve bazı malumat veren **Senek** kanaatkârlığını tarif sadedinde diyor ki: “Kendisine günde bir akçe (o zaman en az kıymeti olan bir para) her vecihle kifayet ederdi.”

Epikür hakikat herkesten daha kanaatkâr bir surette imrâr-ı ömr etmiş ve en büyük adamlarda bile türlü türlü tarzlarda tecelli eden **hırs-ı nefsi** yenebildiğini, her türlü lezâiz-i

maddiyeden, her türlü arzu ve entrikalardan –hakikaten ve tabiaten- mustağni bulunmasıyla isbat etmiştir.

Zaten nehâfet-i vücudu ezvâk-ı maddiyenin istilzam edeceği mesâriften kendisini mustağni kılmış idi. Ahlâkça metaneti o derecede idi ki, esir-i ızdırabı olduğu hastalığın (ufunet-i em'â ve müzmin bir iltihâb-ı mesaneden vefat etmiş) âlâmına karşı zerre kadar şikayet şöyle dursun, çehresinde bir işmi'zâz bile göstermemişti. Bu kadar takatsiz ızdıraba, âlâma karşı fevkâlade bir sükunetle güler yüz gösterir; şâyân-ı hayret ve tahsin bir metanet izhâr ederdi. Ömrünün nihayetlerine doğru ekser saati âlâm-ı maddiyenin ızdırâbâtı ile güzêrân eden Epikür ihtiyarlığını pek bahtiyarâne geçirmişti. Ömrünün son günlerinde, kendisine muhabbet-i fevkâladesiyle Tarihinde şöhret-şîâr Leontiyum **Leontium**'un meveddeti ve refakatiyle tesliyetyâb-ı huzur olmuştur. Bu kadın müşarün-ileyhin telâmizesinden idi. “Yazar, okur ve düşünebilir idi.” Bu kadının istidadına karşı gizleyemediği hürmet ve muhabbeti bazı müverrihîn manidâr görecektedir kadar şüpheli bulmuştur. Hatta bu nazik ve dilber feylesofun istidadına olan muhabbeti fevkâladesini sair refikasınunki gibi olmadığına hüküm vermişler, acaba **Leontiyum** hakikaten Epikür'ün âşıkası, yahut maşukası mı idi? Böyle bir suâle karşı Löffevr **Lefevre** kat'iyet ile değilse de, o zamanın âdâtınca muhakkak olan mübalâtsizliğe binaen ihtimâlen ve tasdiklen de cevap verilebilir.” diyor. Fakat şunu da ilave ediyor ki: herhalde muma-ileyhin Epikür'e (üstadı olduğu için) bir hürmet-i mahsusası, bir muhabbeti olması tabiidir. Bu keyfiyeti, bir zannı te'yid edecek kadar kavi bir delil olmak üzere kabul etmemek daha makul olsa gerek! Hususan ki, muahezât-ı tarihiye, muma-ileyhin refika-yı mesleğinden genç ve yakışıklı (Metrodore) dil-dâde olmasını hakikate makrûn gösteriyor.

Muma-ileyhin iki çocuğunun da Metrodor **Metrodore** ile vâki' münasebât-ı âşikânesinden mütevellid olduğu Epikür'ün vasiyetnâmesi mealinden anlaşılıyor.

Löffevr Tarih-i Felsefe'sinin (152)nci sahifesinden şöyle hükmediyor:

“**Leontiyum** iki evlâdını **Metrodor**'dan kazandı. Bu çocukları üstad-pîr (Vieux maitre) pek aşırı bir muhabbet ve şefkatle severdi. Hatta vasiyetnâmesinde isimlerini zikr ile tavsiye eylemiştir.

Epikür milattan (270) sene evvel (71 yaşında sevimli bir ihtiyar olduğu halde vefat etmiştir. Vefatından evvel kölelerini azad ederek rızalarını tahsil etmiş ve bahçesini şakirdânına terk eylemiştir. Öleceği gün aziz dostu **Hermakos**'a hitaben yazdığı son mektubu, kadir-şinâsân-ı ahlâf saklamıştır; bugün en kıymettar el yazmalarından olmak üzere mahfûzdur. Müddeası şudur: (Aynen ve harfiyen tercümesi) “Ömrümün son günü olan bu mesûd günde sana yazıyorum. Em'â ve mesane demimden tasavvurun haricinde bir zahmet çekiyorum. Lakin, bu âlâm-ı maddiyeye karşı, -keşf ü beyân ettiğim hakayığın delâil-i kat'iyyesini yâd ederek- aklımın mesrûriyetini mukabil tutmuyorum. Sana, **Metrodor**'un çocuklarını tavsiye ederim. Gençliğinde felsefe için, benim için vâki olan alâka ve rabıtana yakışacak surette, bu –bir hizmet ü dikkat- olacaktır.” İşte müddet-i ömrünü telkin- i hakikatle imrâr eden hükemâ ve felsefe-i kadimenin –bugünkü fûnûn u ulûm nazarında!- en ser-firâzı olan Epikür, bu vecihle mes'ud ve bahtiyarâne bir ömür sürmüş; ve son mektubunun mefâdından da anlaşıldığına göre ölürken de istirahat-i vicdanından emin olarak ölmüştür. Kendisi mütehallik olduğu hasâil-i ber-güzide ile nezaketi sayesinde, hilm ü itidâl ile herkesin gönlünü teshîr edebilmiş, herkesi etrafına toplayabilmiştir. Müddet-i ömrünü çalışmakla, tedkikât-ı ilmiye ile, telkin –i hakikat ve talim-i fenn ü hikmetle geçirmiş ve üç yüz cilt veya cüz eser yazmıştır.

Müşarün-ileyhin âsârından ancak birkaç mektup parçasıyla **Tabiata Dair** diye yazdığı mecmûa-i malumatın ancak Herkulanum **Herculanum**'da muahharen keşf olunan iki cildi bulunduğu bâlâda beyan olunmuş idi.

Mösyö Löffevr Tarih'inde, üç yüz cilt eser yazdığını mevsûken rivayet ediyor. Diğer taraftan da materyalizmin en meşhur rakiplerinden ve fakat **Tarih-i Felsefe'sini** herkesten

evvel ve güzel ve bî-arafâne yazmağa muvaffak olan müverrihîn-i felsefe-i asırdan Adolf Lanke **Adolphe Lanke** bu bâbda Epikür'ü kimse geçmemiştir. Epikür eskilerde en çok eser yazandır. diyor. Yalnız Zenon'un şakirdi Epikür'ün muarız ve muâsırı Krizip **Chrysippe**'e inat etti, Epikür'den daha ziyade eser yazdı. Fakat bu berikinin âsârı yalnız kendi efkârının hazinesi olduğu halde **Krizip**'in eserleri rivayetler ile lüzumsuz istishâdât ile mâli bir kırk ambar ve rabitasız bir hercümerc-i efkârdır. Halbuki Epikür'ün her sözü münhasıran kendinindir. Her ne beyan ettiyse kendi fikr ü itikadıdır. Hatta hiç kimsenin felsefesine tabi olmamış, kimsenin de ismini zikrederek iddialarına diğerlerini delil tutmak istememiştir.

Krizip ise yalnız Epikür'ü geçeyim, o kaç cilt eser yazmış ise ben ondan birkaç cilt ziyade yazayım diye iltizâmen karalamıştır.

Ebüzziya Tevfik

BİR DÜKKÂNIN TARİH-İ AHVÂLİ

-Yâhûd Sefâhatın Ma'rifete Galebesi-

Rusya Sefârethânesinin karşısında bir sokak vardır ki köşesindeki levhâda “Timoni Sokağı” lâfzı muharrerdir.

(Pâyitaht-ı Selâtin-i Osmâniye'nin bir mahallesinde sokakların böyle “Timoni” ve “Galavani” gibi ecnebî isimlerine nisbet edilmesindeki münâsebetsizliklere dâir olan mütâlaamızı başka bir vakte ta'lik edelim de bahsetmek istediğimiz maksada gelelim.)

Bu “Timoni” Sokağına büyük caddeden sapıldığı hâlde sağ tarafta ikinci bir kapı gelir ki nisfina kadarı câmlıdır. O kapı bugünkü günde “Yani'nin Birahanesi'ne” medhaldir.

Bu dükkân terbîân 6 metre ittisâ'ında bir yerin takrîben iki buçuk metre irtifâ'ında bir sakf altında teşkil eylediği bodrumdan ibâretir; çünkü derûnunda gündüzleri en revnâklı havalarda bile ba'de-z-zevâl gaz yanar.

Ekseriyâ birahâneler için bu sûrette basık ve dükkân ıtlakından ziyâde bodrum ıtlakına lâıyk yerler intihâbı biranın her mevsimde serin yere ihtiyâcındandır diyorlar. İhtimâl ki böyledir. Fakat bendenizin zann-ı münferidime kalır ise ekseriyet üzere biraya müdâvim olanlar Almanlar olduğundan, böyle muzlim ve kasvet-âlud yerlerin dârü'l-meşrûbât ittihâzı onların mizâç ve tabiatıyla mütênâsip düşmekliği içindir; zîrâ bu kavim şetâret ü şemâtetten ziyâde sekînet ile mecbûldür.

İşte bu birahânenin yerinde tahminen yirmi sene evvel (ismini tahattur edemediğim) bir Fransız mücellidi bulunur idi. Bendeniz ise o tarihte on üç on dört yaşlarında idim. Kitap okumaktan ziyâde peydâ ettiğim ufacak bir kitaphânedeki ciltleri müzeyyen kitaplar bulundurmağa mâil idim.

O tarihte ise şübbân-ı millet şimdiki gibi her canları istediği anda soluğu Beyoğlu'nda almazlar idi. Beyoğlu o tarihte millet-i İslâmiye nazarında bir Avrupa şehri modeli ve (ezkiyâdan bir zâtın ta'biri üzere) “İstanbul'un bir çarşu-yı bî-bedeli” hükmünde idi. Hâlâ dahi öyle olsa gerekir.

Bu sebeple cumaları, bâ-husus eyyâm-ı şitâya müsâdif olan cumaları gençlerimiz, akrân ve yârânıyla birleşerek, Beyoğlu'na giderlerdi. O zamanlar Beyoğlu'na çıkılmak için yegâne ve kestirme bir yol ise (basamakların 102 adetten ibâret bulunduğu çocukluk yâd-dâştı olmak üzere hâlâ hatırımda bulunan) **Yüksek Kaldırım** tarîki idi.

Beyoğlu seyâhatini mu'tâd edinenlerce birinci merhale “Kule Kapısı Mevlevihânesi olup, çünkü o tarihte “Belavista” yâhut “Perenci” denilen ve müdâvimlerinin umûmuna –her kimin hatırı kalırsa kalsın- süfehâ-yı millet ıtlakından ahrâ bir vasıf bulmakta müşkîlât çekilen rezâlet-hânelerdeki âvâze-i fisk u fehâşete kulakları alışmamış olan ihvân-ı vatan bizim millî mûsikîmizi dinlemek üzere mevlevihânelere giderlerdi.

Mevlevihânedeki çıkıldıktan sonra zürrân bir takımı için birinci uğranacak dükkân (Mekteb-i Harbiyemizden yetişmiş zâbitânımızın umumu indinde ma'rûf olduğu üzere) **Perşeron**'un gâyet karanlık olan mağazası idi. Çünkü resm ü tasvîr fenlerine mahsûs mühimmât ü edâvatı bu dükkândan başka yerde bulmak kâbil değildi. Bu cihetle gerek askerî, gerek mülkî mekteplere müdâvim olanlar resme müteallik mâlzemeyi oradan tedârik ederlerdi. İşte Beyoğlu seyâhatini mu'tad edenlerden bir takımın bu dükkâna uğramalarının sebebi budur. Ondan sonra şâyân-ı temâşâ bir yer kalırdı ki o da “Aynalı Çarşı” idi. Perşeron'un tarihteki dükkânı mukâbilindeki kapısından girip, sola sapmak, ve hayrân hayrân aynaya bakıp, vasatındaki sütündeki çatlak hakkında defaâtle görenlerin birinci defa manzûru olanlara ma'lûmât-furûşlukta bulunmak mu'tâdi idi. Vaktiyle bize de böyle

ma'lûmât verenler bulunduğu cihetle biz de ilk gören rüfekâmıza aldığımız gibi satmakta kusur etmezdik. Sonra iki taraftaki dükkânların camekânlarında teşhîr eyledikleri tuhaf ve nefâis eşyâyı temâşâ ile ve her iki pencerenin mâbeynindeki fâsılayı setr eden aynalara (güyâ kimseye sezdirmemek üzere) bir nîm nigâh atfiyle fesimizi, boyun bağımızı (pardon! O tarihte ne boyun bağı takmak ne de "pardon" lafzını kullanmak taammüm etmişti.) düzelterek cadde cihetindeki kapısından çıkardık. Bendeniz Beyoğlu'nu yedi sekiz yaşlarında iken Aynalı Çarşı'ya kadar bilirdim. Ben sinde olan ve lâlâ yâhûd peder ve birâder ile gezmeğe çıkan sâir etfâlin dahi Beyoğlu'nu oradan ibâret bildiklerinde şüphem yoktur. Bu cihetle orası müntehâ-yı seyâhat ve tâbir-i âherle mebde-i avdet idi.

Bundan yirmi beş sene evvel bugün nisvânımıza kadar umûmun ma'lûmu olan "Bon Marche" o zamân yüzde doksan dokuzun meçhûlü idi. Müteveffâ Terzi Mayer mevcûd idi. Fakat şıklık bu derecelerde taammüm etmemiş olduğundan, Tarakçılardaki terzilerden Gülmezoğulları, Cozepeler, Yemandiler hemân Mayer kadar ahz-ü i'tâ ederlerdi.

Madam Tereza ve Madam dö Miloyel gibi modestralar o tarihte de var idi; fakat şık lafzının Türkçemizde iki (elif-lam) ziyâdesiyle ifâde eylediği manânın medlûl-i şahısları olan hanımlar o tarihte ender olduklarından, dediğim modestralara -bir iki ma'rûf familya müstesnâ olarak- hiçbir İslâm ailesi elbise kestirmeğe gitmez idi.

Naûm'un tiyatrosu, Pale dö Kristâl küşâde idi. Lâkin el-yevm Alkazarlara Konkordiyalara olduğu yolda müdâvemet edilmez ve bu iki tiyatroda yüzde bir fesli görülmez idi.

Her ne ise...

Bendeniz bâlâda haber verdiğim cihetle cildi süslü kitap merâkına Beyoğlu'nun Aynalı Çarşı ile mahdûd olmayıp, Taksim'e kadar iki ol kadar daha mesâfeyi hâvi olduğunu öğrendikten sonra düşmüş idim. Bu cihetle nerede ne satılır; hangi san'atın sâhib-i mahâreti nerede bulunur bilirdim. İşte şimdi Yani'nin Birahanesi bulunan mahalldeki mücellidi dahi o tarihte en üstâd mücellid olmak üzere haber aldığımızdan bir cuma günü dükkânına gitmiştim. Dükkân şimdikinden daha loş idi. Duvarlarında gaz falan da yok idi. İçeri girip de karanlığa göz alıştırmaya kadar mücellidin irâe eylediği numuneleri temyizde hayli zahmet çektim. Nihâyet bir cilt intihâb ettik derbigel edindiğimiz kitapları ba'de'l-mukâvele mücellide teslim eyledik.

Ondan sonra ara sıra gider ve her gidişte bir iki kitap götürüp bir iki kitap alırdım.

Edevât ü eczâ-yı teclîdi o kadar mükemmel ve o derecelerde nefis ve mütenevvi' idi ki el-yevm Beyoğlu'nda o kadar mükemmel eşyâ cem' etmiş bir mücellid yoktur.

Bir de bir zaman oldu ki üç ay kadar Beyoğlu'na gitmeğe vakit bulamamış idim. Bir gün kitaplar hatırıma geldiğinden kalkıp gittim. Fakat dükkânın derûnunu başka bir tarzda buldum. Kitap sıkıştırmağa ve matbû' kâğıtları (satine) berdahat etmeğe mahsûs olan makinalara bedel köhne bir demir karyola konmuş ve bizim Fransız mücellidin yerine de (Botorek) isminde Macarlı bir mücellid kâim olmuş idi.

Kendisini suâl eylediğimde "Fransa'ya gitti." cevabını aldım; onun üzerine şu yolda bir muhâverede bulduk.

- Yine gelecek mi?
- Hayır!
- Ee biz kitapları kimden alacağız?
- Kendisinde kitaplar mı vardı?
- Evet!
- Kaç cilt idi?
- İki.
- İsminizle kitapların ismini haber verir misiniz?
- İsmim Tevfik, kitaplardan biri (Hadikatü's-süedâ) biri de (Hamse-i Nergisî) (!)

- Evet efendim! Sizi bana ta'rif etti; kitapları da cilt parasını alıp, bana bıraktı. Kaç kuruş vereceklerini de biliyorsunuz ya?
- Evet! İkisini bir meciydiye pazarlık etmiş idik. Kendisinde bir hesaptan on kuruşum kalmış olduğundan on kuruş daha verecek idim.
- Evet böyledir; o da benden on kuruş almıştır.
- Ee! Niçin gitti.
- Kesâdlık efendi! Bu memlekette mücellidlik para etmez, bir mücellid bir kunduracı kadar da yaşayamaz
- Aletlerini de mi götürdü. Çünkü bir çok şeyleri göremiyorum.
- Evet efendim! Buradan gitmeden mezâd yaptı. Birazını Rum mücellidler aldı. Meşinler ile bezlerini de ben aldım.

Biz kitaplarımızı aldık, götürdüklerimizi de bi't-ta'rif bırakıp gittik. Fil-hakika ertesini hafta gittiğimde bu Macarlı'yı san'atında ma'hûd Fransıza fâik buldum; çünkü **Laypzig** matbaalarının cilt fabrikalarında yetişmiş bir sâhib-i san'at idi. Nasıl cilt istersem arzumun fevkinde şeyler yapardı. Ne fâide ki biçâre **Botorek** dahi bu dükkânda ma'îşetini te'mîn edemediğinden 3 sene sonra edavât-ı mücellideyi **Müfit'e** satarak otelciliğe tahvîl-i meslek eyledi!

İşte haber verdiğim birahânenin -bildiğim zamandan itibâren- tarih-i mücmeli budur.

Ondan sonra birkaç senelerde mesdûd kalmış idi. Bir de bundan sekiz sene mukaddem bir gün o sokaktan geçerken dükkânın yüzüne beyaz bir (badana) örülmüş olduğunu gördüm. İçerisine doğru baktığımda birkaç masa konmuş; her birinde birkaç müşteri yer tutmuş; önlerinde bira kadehleri duruyor; ve takrîben 25 yaşında bir delikanlı da **dest-gâh** başında bulunuyordu.

Kendi kendime dedim ki - Beyoğlu gibi ekserisi eshâb-ı ilm ü faziletten bulunan ecânibe makarr olmuş bir mahâlde iki mücellidden birini memleketine kaçırarak ve diğerini tahvîl-i mesleğe mecbûr eden şu nuhûset-meâb bodrum yine Beyoğlu gibi o kadar lâtif ve müzeyyen sefâhethâneleri hâvî bir mahâlde birahâne ittihâz edilir de acaba sâhibini geçindirir mi?

Ondan sonra her ne vakit bu sokaktan geçersen merâkımdan bu birahâneye bakardım; hep ilk gördüğüm hâlde bulur ve binaen-aleyh mütâlaamı nefsimde hitâben irad ü tekrâr ederdim.

Ondan sonra üç buçuk sene kadar (hasbe'l-kader) İstanbul'dan gaybûbet etmiş idik. Vatana avdetimde bir gün yine o sokaktan geçerken dükkânın nuhûsetini setr olan o beyaz **badananın** bir sarı yağlıboyaya tahavvül etmiş ve pencereleri **sâgîr** itlak edilen **zikkâkl** camları hâvî çerçevelerle tezyîn edilmiş olduğunu gördüğümde içerisine girdim. Üzerleri mermerli 9 masa konmuş. Her masanın başında dört beş kişi oturmuş. Duvarlarda masalarla muhâzî gazlar yanmış. Tavanla duvarlarda kâğıt yapıştırılmış biri alafranga diğeri alaturka evkâtı irâe eder iki saatle dört beş resim levhası ta'lik edilmiş. Sâhib-i dükkânın bulunduğu **dest-gâhın** üzeri havyar, tereyağı, yumurta, mütenevvi' peynirler, ve bir çok meşrubât-ı mahmure şîşeleri ile tezyîn edilmiş; Avrupa matbûât-ı mütenevvi'â ve müsavveresinden dört beş lisân üzere yirmi'den ziyâde gazete celbedilmiş; dört nefer tâb'-ı mevcûd müşterilere muttasıl bira ve birahânelere mahsus olduğu üzere muttasıl **Gravyera** peyniri ile havyar makûlesi me'külât taşıyor.

Bu hâli görünce evvelki mütâlaatımda adem-i isâbetimden kendi kendime mahcûb ve daha doğrusu müte'essif olarak, yine kendi kendime -Yazık bize! Bu memleket ilm ü ma'rifeti imâte ile maddî ve ma'nevî sebep-i harâb ü berbâdımız olan 'işreti besliyor!

-Burada vaktiyle adamın insâniyetine medâr-ı kıvâm olan kütüb-i ma'ârif ve ulûmu teclîd san'atını öğrenmiş iki adam barınamamış iken bugün insânın hayvâniyetini bile

imâteye sebep olan 'işreti satmakla me'luf bir adam gittikçe mesleğinde terakki ediyor.- demiştim.

Ondan sonra ara sıra yolum düşüp de canım kahve altı kabilinden biraz şey yemek istedikçe biz de bu birahâneye girmeye başladık. Merâk bu ya! Sâhibinin dükkânı küşâd eylediği zamanki sermâyesiyle şimdiki yesârını öğrenmek arzûsuna düştük. Maksat ise hep ma'rifetle sefâheti mukâyeseden ibâret idi. Yoksa ne çelebi Yani'nin bir pula muhtâç kalmaklığını arzûdan ne de milyonlar kazanmış olmağına hasetten neş'et etmiş idi.

Nihâyet hakikatini öğrenmeye muvaffak olduk: Yani Çelebi Yunan palikaryalardan olup sâir bî-ser ü pâ hemşehrîleri gibi İstanbul'a gelmiş; Perşembe Pazarı'nda bir birahânede birkaç sene uşaklık ettikten sonra çelebisinin himmetiyle bu dükkânı açmış. Satıldıkça parasını te'diye etmek ve dolusunu almak üzere bir fıçı **biralıkta kredi** yani itibâr sahibi olmuş. Beyoğlu'nda bir çok Alman bulunduğu ve bilâkis birahane bulunmadığı cihetle Almanlar buraya dadanmış. Fakat ashâb-ı haysiyetin dâhil olabileceği bir derecede olmamasından Yani'ye biraz nezâfet ü intizâm tavsiyesinde bulunulmuş.

Yani dahi, sermâyesinin fıkdanından bahs ile muâvenetlerine ilticâ eylemiş. Kendisine kırk, elli lira ikrâz etmişler. O da esbâb-ı tezyîn ve intizâmı -her sâhib-i haysiyeti memnûn edecek ve girmekle bir gûne mahzûr görmeyecek derecelerde- ikmâl etmiş. Şimdiki hâlde üç dört bin lira sâhibi olmuş hatta geçen sene sıla tarîkiyle muvakkaten memleketine gittiğinde 1500 liraya bir de çiftlik almış.

Gariptir ki bu birahânede müdâvimlerin sülûsânı İslâm olduğu hâlde bundan altı ay evvele gelinceye kadar 20'den ziyâde elsine-i ecnebiyede gazete mevcût iken Çelebi Yani bir tane Türkçe gazete bulundurmağa ehemmiyet vermemişti. Onu da bendenizin ihtârım üzerine tedârik eyledi.

İşte şu hikâye ettiğim hâl isbât ediyor ki memleketimiz henüz san'at ve ma'rifeti değil vesâit-i sefâhet ü sefâleti beslemekte ve onu beslediği nisbette bir berikileri adem-âbâd-ı fenâya sürüp götürmektedir.

Bilmem! Daha ne vakte dek bu atalet-i ten-perestâne ve bu cehâlet-i sefâhet-perverâneye me'lûf olup duracağız?.....

Cenab Şahabetdin

HAZİRAN'IN YIRMİNCİ GÜNÜ

Barbe dö Juni sokağında, yüksek kapısı taştan bir arma ile mücehhez, gayet hazinü'l-manzar ve gayet mehîb bir hânede bir salon. Sık ve ince örmeli perdelerin arkasında, ocağın içinde az korlu bir ateşin kısa şû'leleri punc alevi gibi raksân oluyor. Şirin bir surette solgun mâiye boyalı geniş sütrelere mustakim büklümleri yukarıdan aşağıya duvarları tefriş ediyor. Sarı saman renginde ipek perdeler kapılarla pencereleri gizliyor. Zemin döşeme ile hem-renk ve yek-ahenk olan bir **Obuson** kalıçesi altında nihân duruyor. İki büyük lambanın buzlu fanuslarına ser-pûş olan ve mülâyim ve gül-gûn bir kağıdın nîm şeffafü't-tevâatından teşekkül eden bir siper-i ziyâdan pembe bir ziyâ tereşşuh ederek hâr u hamûş duran salona tatlı bir aydınlık döküyor. Salonun eski şekilde olan esasını – pembe ve mâi çizgili, demet çiçeklerle ârâste- açık renkli kumaşlar örtüyor.

İnce ayakları mini mini bakır mesnedler üstüne alınan küçük masalar üzerinde mînâlı şekerdânlar, altın kutular, Venedik kadehleri, gümüş tellerle mazrûf billur şişeler, eski çini fincanlar, fağfurdan heykelcikler velhasıl bahasıyla nef'-i nisbet kabul etmeyecek bin türlü lâtif ve sehlü'l-inkısâr şeyler, zevk-i selime delâlet edecek bir perakendeliğe, yayılmış. “Sevr” toprağından ma'mul bir saat, terecciyât-ı âşikâne vaz'ında, bir çoban ile – bir eliyle âşık-ı dil-figârını teb'id ve diğer eliyle bir kuzunun kıvrıkcık tüylerini taltif eden bir çoban kızının çehre-i handânın gösteriyor. Ocağın üstündeki aynanın iki tarafında kurdela bağlarıyla müzehheb çivilere ta'lik olunmuş ufacık resimler ve arka saçları kısa, elbisesi işlemeli, bilekleri çiçekli erkekler ile gonca-fâm dudakları bir hâl-i siyah ile menkut olan yüksek serpuşlu kadın başlıklarını irae ediyor. Bunların arasında gâh ü bî-gâh bir levha-i hayâliyye, çevresi saks çiçekleriyle müzeyyen bir ayine bizi, dikkat ve nezâketle musavver bir kara kalem resim müsâdif-i nigâh oluyor. Uzun billûrî saksılar içinde kartopları – çerçeveleri derunundan kendilerine bakan markizler gibi- mağrurâne beyaz başlarını kaldırıyorlar. Üç ayaklı bir masa üzerinde bir demet şakayık duruyor; şakayık, lâtif olduğu nisbette seriü'z-zevâl olan, daha dün inkışâf ettiği hale bugün hayatından yorgunluk gösteren çiçekler!

Sümbül ve zerrin kokularından mürekkep bir ıtr-ı hafif salonun havâ-yi mülayimi içinde dalgalanıyor. Hiçbir ses yok; artık arabaların sâmiâ-hırâş gürültüsü tramvayların boğuk düdüğü kesildi. Artık Kontes Margrette'in her akşam bu salonda eski muhibbi Baron Palmd'i beklediği saat hulûl etti.

*

Baron ile Kontes elli seneden beri tanışıyorlar. Paris'te hâneleri, köyde şatoları yan yanadır. Hengâm-ı sabâvetlerinde birlikte uyanırlar idi. Hangi gün, hangi saatte sevişmeğe başladılar? Meçhûl!.. Bazı muhabbetler vardır ki mebeî bulunamaz; böyle muhabbetlerin ale'l-ekser müntehâsı da yoktur.... Âşık ve âşika ruhlarının en derin köşesinde bu muhabbetin tohumunu bulmuş idiler. Onlar haberdâr olmaksızın bu tohum-ı sevda nümâyân olmuş ve iki genç, henüz sevmek ne olduğunu bilmeden saf kalplerinde şukûfe-i garâm inkışâf eylemiş idi.

Onlar bu rüyayı sade-dilâne içinde mest-i saadet iken bir hakikat-i hayatiyyenin pençe-i muhîni aralarına atıldı.

İki aile bozuştular; artık onlar, babalar görüşmez oldular. Bir çemenzârdan geçenler pâ-yı girânları altında mebzûl ve rencide olan hakîr çiçekleri düşünmedikleri gibi, onlar da bu dargınlığın iki kalb-i masumu dâğ-dâr edebileceğini düşünmemiş idiler. Bu müba'de

içinde zavallı çocuklar min gayri-ihthiyar yek-diğerine ifşâ ettikleri nâ-mütenâhi ve nâ-kabil-i tarif bir şeyin hatıra-i muazzezisini muhafaza ediyorlar idi.

Sonra ikisini de evlendirdiler. O, şuh-meşreb bir genç kız ile izdivaç etti; bed-baht oldu. Öteki kumarbaz, haylaz, hatta biraz da bed-mest bir Konta zevce oldu; hayatı bir bâr-girân hükmünü aldı.

Şuh-meşreb kadın ile bed-mest kont vefat etti; dargınlıkları iki âşık ve âşıkayı birbirinden ayıran ve henüz başlamış olup tezâhüre kadar varamayan bir muhabbet-i masumaneyi kırk sene evvel kesr etmek isteyen onlar, babalar dahi irtihâl eylediler. Zevcesiz Baron ile, dul Kontes, ikisi de çocuksuz olduğu halde, bir gün bir yerde yek-diğerine müsâdif oldular.

Aradan bir sülüs-i asırdan ziyade zaman geçmiş olduğu halde ikisi de birbirini bir gün evvel terk etmiş gibi davrandılar; zira her ikisinin saçlarına da aklar düşüren zaman, kalblerindeki hazâne-i muhabbete îsâl-i dest tağyîr edememiş idi. Her ikisi de yek-diğerini – bir kitap içinde unutulup da bir lutf-ı takdir olmak üzere tarâvetini muhafaza eden bir çiçek gibi- sabâvetlerindeki kader-i sâf, o kadar taze gördüler.

İlk nazarda, ilk dakikada yek-diğerine suret-i katîye ve kâmilede temellük ettiler. Tesadüfün birbirinden ayırdığı bu iki ruhun sevk-i tabiisi iki mıknatısı birbirine rabteden cezbe gibi onları tekrar birleştirdi. Her gece yemekten sonra aynı saatte Baron Kontes'in hanesine gelirdi. Her gece havadis-i rûz-merre üzerine görüşürler ve yek-diğerine o gün yaptıklarını, gördüklerini, söylediklerini, düşündüklerini hikâye ederlerdi. Mütenâviben en hevâi şeylerden en samimi musahabelere girerler idi.

Kontes okuyacağı bir kitab, yazacağı bir mektup, intihab edeceği bir kumaş hakkında Baron'un reyine müracaat ederdi. Zira iki dost arasında bile kadının meyl-i itaat ve bî-karârîsi zahir olur.

Bu suretlerle aralarında o kadar amîk bir meveddet ü münasebet peyda olmuş idi ki, musâhebe için elfâza ihtiyaçtan mustağni gibi kalmış idiler. Aralarında zaman zaman hâsıl olan sükût esnasında biri diğerinin ne düşündüğünü sormak için bir nazar-ı basit mübadelesini kâfi görürler idi. Bu cihetle böyle gâh ü bî-gâh uzayıp giden sükûtlarının hengâm-ı temâdisinde ruhlarının mukâleme-i ebkemânesi münkatı' olmaz idi. Fakir çocuklar için yünden kaba göğüslükler örmekle meşgul olduğu sırada Baron gazetelere göz gezdirerek hitâm-ı mütalâsında birkaç sözle gazetelerin muhteviyâtını Kontes'e anlatırdı. Hatta bazı geceler birlikte bir tavla oynadıkları bile vâki' olur idi.

Nısfü'l-leyl hulûl ettikçe ertesi akşama kadar vedalaşarak ertesi akşam yine bir gece evvelki meşgalelerini tekrar ederlerdi. Her gece mütesaviyen bu meşgul-i lâ-yetağayyerle güzâr eden yek-ahenk saatler onlara pek şirin ve ruh-nevâz gelirdi. O saatlerin müterâafik olduğu ezvâk-ı samimiye bir âdet hükmünü almış iken bu âdetin her gece tekrarındaki halâvete doyamıyorlardı.

*

Solgun mâiye boyalı geniş satirelerle piraste olan ve birine muntazır gibi görünen münevver salonun kapılarından biri açılıp Kontes Margrette göründü. Kontes genç midir, değil midir?... Cepesinde, şakaklarında, yanaklarında hiçbir buruşukluk yok; yalnız dest-i sinîn güzel siyah saçlarına birkaç gümüş tel katmış; mamafih şu sade halinde ruh-firib bir letâfet var. Mürüvvetsiz zamanın icrâyâ başladığı tahrîbâtı pudra ile tehvîne çalışarak bu sefid-i muğfel altında civânâne tebensüm eden çehresi – bir cilve-i tabiat olmak üzere üstüne birkaç parça kar düşen mayıs gülü gibi inkışâf ediyor. Her akşamki gibi yukarıdan aşağıya beyazlar giyinmiş; zira gelecek olan zâtın bi't-tercih sevdiği renk budur. Oymalı çerçeveler içinde duvarlara mualak olan madamlar, mösyöler Kontes'i muayene ederek bir markizin davetine icabet edebilecek kadar güzel giyinmiş olduğunu itiraf eder gibi görünüyorlar. Kontes salonda her şeyin yerli yerinde olup olmadığına bakıyor. Gazete her vakit ki yerinde; tavla oyun masası üzerinde küşâde; aziz misafirin oturacağı koltuk

sandalyesi önünde basamak iskemlesi duruyor; zira gelecek olan muhterem adam romantizmadan şiddetle muzdarip olduğundan her defada ayrıca beyân-ı i'tizâr ederek o basamak iskemlesi üzerine ayağını uzatır.

Her şeyin yerli yerinde olduğunu anladıktan sonra bir elindeki eldiveni çıkarıp gayet beyaz, gayet güzel bir el gösterdi ki bu eli biraz sonra Baron bûs edecektir. Kontes bir sandalyeye oturup beklemeye başladı.

Bir iki dakika sonra tam saat alafranga dokuz buçuğu çalarken Baron Palm salona dahil oldu. Baron temiz, zarif, güzel bir ihtiyarcıktır. Baron'un hafifçe dalgalı olan saçları da lüccesinin saçları tarzında ağarmış olup bir ipek yumağı gibi nazara hoş geliyor. Sakalı, bıyığı kemâl-i dikkatle tıraşı da olup yüzünde ancak çehresinin bir delikanlı vechesi olmadığını anlatacak kadar buruşuklar var. Eski zaman modası tarzında kadife yakasının aşağısı dökmeli olan esvâbı da kendisine ne kadar yakışmış! Bacağını belli belirsiz sürüklüyor; altın başlı bastonuna hafifçe dayanıyor. Kontes'in bir nazar-ı müşfikâne ve bir va'z-ı asilâne ile kendisine uzattığı güzel eli bûs eylemek üzere dudağına kadar ref' ettiği zaman ne kadar ihtiram-ı fermudâne bir hâl aldı.

İşte artık her akşamki yerlerine, karşı karşıya oturmak bir şive-i tevkirkârâne ve bir takım elfâz-ı muntahebe ile musâhebeye başladılar. Baron o gün bir resim meşher-i umumiyesine gitmiş olarak, gördüğü levhaları hakayık-perestâne musavver olduğunu ve bu levhalardaki elvân-ı nâ-pûhte ve hutût-ı haşinenin basire-i iffet-cüyânesi cerihâdâr eylediğini ve Kontes de, moda hükmünü alan velveleli alkışlara mazhar olan romanlardan birini okumak istediğini ve fakat ilk sahifelerde gördüğü galizât-ı ifadeden dolayı midesi bulanıp mütâlaada devam edemeyeceğini hikâye etti.

Sanayi' ve edebiyat-ı hâzırayı tedkîk neticesi olmak üzere fikirlerine âriz olan şaibe-i masumiyet-şikenâneyi def' eylemek kasdıyla her ikisi de kendilerine ihata eden müzeyyen salona bir nazar-ı mağmûmâne gezdirdiler. Baron gazetesini, Kontes de el işi sepetini açtı. Salona amîk bir sükût müstevli oldu; yalnız saatin darbât-ı muntazamı mesmu' oluyor. Saksıları içinde şakayıklar bütün bütün yorgun bir hâl alarak hemân bi'l-külliye kokusuz olan masum ruhlarını -muzafferâne salonun havâ-yı hârına istiâb eden- sümbül ve zerrin rayihalarına mezcediyorlar. Yarım baygın bir hâle gelen kar topları artık yuvarlak başlarını vakûrâne ref' edebilmek ikidarından mahrum olarak, bir ağacın yaprakları arasında âvîhte kalan büyük bir kitle-i berf gibi âmâde-i sükût görünüyorlar.

Baron birdenbire başını kaldırarak dedi ki:

- Ha! İyi aklıma geldi. Yeğeninizin yevm-i izdivâcı karar-gîr oldu mu?
- Evet, Haziran'ın yirmisine.

Baron garip bir sesle tekrar sordu ki:

- Haziran'ın yirmisine mi?

Kontes içini çekerek:

- Evet Haziran'ın yirmisine!

dedi.

Baron gazetesini dizleri üzerine koydu. Kontes elindeki uzun örgü iğnelerini bıraktı.

Baron sordu ki:

- Ne oluyorsunuz, Kontes?
- Ya siz ne oluyorsunuz, Baron?
- Ben mi? Hiç!... hatırıma bir şey geldi de...
- Karar-gîr olan yevm-i izdivâç münasebetiyle mi?... Bakınız, ne tuhaf şey!... bu münasebetle benim de hatırıma bir şey geldi!..
- Nasıl? Sizin de hatırınıza bir şey mi geldi?
- Evet, kırk beş sene evvel Haziran'ın yirminci günü tenhaca büyük ormanda icrâ eylediğimiz teferrüc hatırıma geldi.... O zaman pek genç idik, değil mi?

Baron Palm d oturduğu koltuk sandalyesinde sallanmaya başladı; sâika-i ızdırab ile basamak iskemlesine uzatmış olduğu ayağını topladı. Dedi ki:

- Nasıl, azizem, siz bu teferrüçü hâlâ unutmadınız mı? Ben ise zannediyordum ki o, yalnız benim hatırımda kalmıştır.

Hayır! Dostum, unuttum. Hatta her sene Haziran'ın yirminci günü hulûl edince hayalen o teferrüçü tekrar ederim. Bu teferrüçü ailelerimiz bozuşmadan birkaç gün evvel icrâ etmiş idik. Hatırınızda mıdır, o gün hava ne kadar güzel idi?

- Ah, elbette hatırımda!.. her şey hatırımda... siz beyazlar giymiş idiniz; başınızda koca bir gelincik demeti ile müzeyyen bir hasır şapka vardı...

- Pek doğru.. Aman ne hâfıza!.. Ben henüz on beş yaşına basmıştım, siz on dokuz yaşındaydınız... o zamanın vadiye münteha olan dar yolunu ihtiyar etmiştik. Sağa dönerek vadiyi geçtik: buğday tarlalarında ne kadar mâi mineler vardı!... Bir aralık bir büyük ağacın altında bir hendek kenarına oturarak... Topladığımız çiçeklerden ben demetler yapıyordum; siz bana yardım etmek istiyordunuz. Amma bir türlü beceremiyordunuz!... Hatırınıza geliyor mu? Siz gelincikler, papatyalar, minâlardan üç renkli bir örgü yaparak şapkama takmak istiyordunuz.

Baron ile Kontes yâd-ı şebâb ile meşgul oldukları esnada gözleri önüne daha mağmûm, daha müşfikâne bir şey geldi. Buldukları vakti, saati, mevkîi unuttular. Nazar-ı hayallerinde duvarlar indi; pencereler açıldı; gül-hande-i ziya ile terazide, nâ-mütenâhi sünbülât-ı mütemevvice ile mefrûş bir sahrâ-yı fesih ve şems-abâd gözleri önüne geldi; bir nefhâ-i dil-küşâ-yı bahar salona istiâb ederek onlara hayat verir ve hayattan kıymettar olmak üzere bir saniye için onları ahd-i cevâniye iâde eder gibi oldu. Nazargâhlarında açılan bu serâb halâvet-nümûdun temdîd-i küşâyışı için Baron ile Kontes hafızalarının en derin köşelerini araştırarak o yevm-i teferrüçün en hurda tefâsilini bulmaya çalışıyorlardı.

Baron dedi ki:

- Der-hâtır ediyor musunuz, o zamana girer girmez müthiş bir fırtınaya tutulmuş idik.

- Hiç der-hâtır etmez olur muyum?... Hatta yağmurdan kurtulmak için bir oduncu kulübesine ilticâyâ mecbur olmuş idik; hatta kulübeden çıktığımız zaman kapının önünde geniş bir dere teşkil ettiğini gördüğümüzden siz hem benim kunduralarımı ıslanmadan muhafaza etmek, hem de belinizin inceliği pazunuzun kuvvetine mani olmadığını göstermek için beni kucağınıza aldınız.... Nasıl, dostum, şu kuvvetinizi göstermek istediğiniz hakkındaki zehâbım doğru değil mi?... Yoksa aldanmış mıydım, azizim? Şimdi artık her şeyi itiraf edebilirsiniz....

- Ah, azizem, her şeyi itiraf etmek iktiza eylediği halde, biliniz ki..

Baron ağzından çıkacak elfâzdan ürkmüş gibi birdenbire tevakkuf etti. Bu kadar

zamandan beri muhafaza eylediği sırr-ı muazzezi ifşâ etmek istemiyordu. Bir itirâf-ı

âşıkânenin mukaddimesini hisseden bir genç kız gibi, ak saçlı Kontes kızarak gözlerini

önüne eğdi. Göğsü heyecan ve helecân ile mâl-a-mâl olduğu halde sordu ki:

- Sözüünüzü niçin kestiniz?... Yoksa hatırınıza gelmiyor mu?

Bu suâl üzerine Baron bütün cür'etini toplayarak bir an ihtizâzlı bir sesle dedi ki:

- Madem ki her şeyi itiraf etmecliğimi arzu ediyorsunuz, azizem, o halde biliniz ki sizi kucağıma alışımla potinlerinizi ıslanmadan muhafaza etmek veya size kuvvetimi göstermek için olmayıp ancak hayalinizle meşhûn olan kalbim üzerine biraz vücudunuzu bastırmak için idi.

Kontes iki eliyle yüzünü kapayarak dedi ki:

- Ah, Baron, o zaman benim de sizi ne kadar sevdiğimi bilmiş olsaydınız!..

Baron ile Kontes'in şimdi gözleri önüne gelen manzara, gül-hande-i ziya ile terazide ve nâ-mütenâhi sümbülât-ı mütemevvice ile mefrûş bir sahrâ-yı fesih ve şems-âbâd olmayıp âlâmı tahassür ve evcâ'-ı iştîyâk içinde geçirdikleri ömr-i gam-âkinin hayal-i hazan-aver ve dil-hirâş idi. Bu manzara-i mu'limedede yanından geçerek der-dest edemedikleri saâdeti, o meşcerede olduğu gibi dest-i ber-dest meveddet olarak geçebilecekleri vâdi-i hayattan muhabbetsiz bir izdivaç ile merbût oldukları iki şahs-ı âhirin refâkatinde mürûr eylediklerini görüyorlardı.

Hiçbir şey söylemeksizin, mahzun mahzun, bir uzun nazar-ı mübadele eylediler. En tatlı serzenişlerle mali olan bu nazar: "Bana kalbinizi o zaman niçin ifşâ etmediniz?... Ah, ben bunları bilmiş olsaydım, ne kadar mes'ud olurduk!.." demek istiyordu.

İkisinin de birdenbire gözleri sulanarak büyük bir damla gözyaşı yanaklarından aşağı yuvarlandı.

Bu aralık, "Sevr" toprağından mâmûl olarak üzerinde bir çobanın bir çoban kızına mâ-fi'l-hâl âşıkânesini arz eylediği, saat-i nısfü'l-leyli çaldı. Bir tavr-ı zarifâne ile Baron, yakasının astarında parlayan katre-i sirişkin şaibe-i rutubesini sildi; Kontes, ince keten mendilini gözlerinin humred-âlûd kuyruğına gezdirdi. İkisi de ayağı kalktılar.

- Bonsuar, azizem Margrette!.. Yarın akşam yine görüşürüz!
- Bonsuar, azizim Palmd!.. Yarın akşam gene görüşürüz.

Ayrılmadan evvel bir kere daha bakiştılar. Baron'un söylemeye cesaret edemeyeceği bir şeyi Kontes mahbubunun gözlerinden anladı; tebessüm ederek mutadları vechile Barona elini uzatacak yerde pek basit, pek tabii, pek asilâne bir tavr ile alnını uzattı. Baron da, ilk ve son defa olmak üzere, bir birader gibi affâne ve müşfikâne bir surette, o cebîn-sâfa bir saniyecik dudaklarını dokundurdu.

Besim

**Kemâl Beyefendinin “Çocuk Olmasaydık Adam Olmazdık Adam Olmasaydık
Büyümezdik” Cümle-İ Hikemiyesini Şerh Yollu Bir Makedir Ki Rüsûmât
Emâneti'nin Evrâk Kalemi Mülâzımlarından Besim İmzalı Bir Mektupla Vârid
Olmuştur.**

“Hallâk-ı Kerîm bizi yaratmasaydı çocuk olmazdık çocuk olmayınca tabîî ne olurduk ve ne de büyürdük. Hemân Zât-ı Samedâniyyesine hamd ü senâ-yı firâvân olsun ki sırr-ı menzil-i ebediyyet olan bu âlemde âciz kullarını idrâk-i hestî ile teşrîf ü tefhîr buyurmuştur. Aman Ya Rab eğer yok olsaydık hâl-i nâ-bûdumuz sahrâ-yı madûmiyette ne olurdu? Hiç şüphe yok ki senin gibi bir mün'im ü mübdi'-i mutlakın vücûd-ı vâcibini bilemezdik. Şimdi hüviyet-i ilâhiyen o kadar ayândır ki her bir vâd olanın o hakikî varlığı inkâr etmesi muhâldir. Hatta yalnız insan değil belki en ednâ' ve asgar bir hayvancağız bile herîşe bâr-gâh-ı kibriyâ-yı penâhına arz-ı acz ve ubudiyet etmekte ve kemâl-i lutf ü inâyetinden isti'âne eylemektedir. Ey Hüdâ-yı Müteâl üzerimizde bulunan bî-add ü had atâyâ-yı Rabbâniyen fil-hakika eser-i fazl u keremindir. Lâkin en büyük ihsânın olan ni'met-i vücûd muktezâ-yı şân-ı ilâhidendir. Çünkü ibâd-ı muhliseden erbâb-ı vücûd ve vücûd-ı hazine-i hüviyyetinden kesb-i dürer ma'rifet eylemeleri irâde-i mutlaka-i kadîmen icâbıdır.”

İsimsiz

FELSEFE-İ AVÂM

Ashab-ı yesâr zümresine alınacak çok kazanç ve çok temettü' ile olmayıp, kanaât ü tasarrufa mevkûftur.

Her yediğimiz şey kuvvetimizin izdiyâdını mucib olmayıp, bedenin kuvveti ancak midenin hazmettiği me'kûlât yüzündendir.

Ûlûm ve fûnûnda terakki çok okumakla olmayıp, belki okunan şeyleri hıfz ü itkan ile müyesser olur.

Âhire edebileceğimiz muâvenet-i insaniyet-kârane muhtâc-ı icrâ bulunan hususât olmayıp, hemen icrâ olunandır.

Ebüzziya Tevfik

İFÂDE-İ MAHSÛSA

Umûr-ı Şehbenderî Müdüri Ziyâ Bey Efendiye
Mukâbele

Âtiye aynen naklolunan varaka 1880 numaralı Vakit gazetesinin i'lân sahifesinde görülmüştür.

“Nezâret-i Celîle-i Harîciye umur-ı şehbenderi müdüri Ziya Bey tarafından alınan varakadır”

“Mecmûa-yı Ebüzziya nâmıyla neşrolunan risâle-i mevkûtenin **gurre-i safer** tarihli nüshâsında Fransa meşâhir-i üdebâsından Volney'in “Tedmür Harâbeleri” ünvanlı eserlerinin dört kıt'a tercümesi görüldü.

“Tercümelerden bir kıt'ası tâmmе olarak tab'edilmiş ise de eser-i mezkûr taraf-ı âcizânemden tercüme edilmemiş olduğundan vukû' bulan sehvin tashîhi mecbûriyetindeyim.”

*

Mecmûamızı mütâlaa buyuran zevâta ma'lûm olduğu üzere zikrolunan tercümeleri hâvî olan nüshamızda “Elimize geçen müsveddeler ashâb-ı tercümenin hatt-ı destleriyle muharrer” olduğunu beyân etmiştik; şüphe yok ki bu sözü bir sened-i kavîye istinâden söylemiş idik. O senet ise tercüme sâhiplerinin kendi yazılarıdır.

Ama ashâb-ı tercümeden bazıları beyhûde zahmetlere girip de alâ tarîki'l-istinsah âherin tercümesini kendisine mâl yani ihtiyâr-ı intihâl eylemiş imiş. Biz orasını bilemeyiz. Meğer ki sonradan bu vechile kendileri ve izâh-ı hakikat mecbûriyetinde buluna.

Biz yalnız şurasını biliriz ki saâdetlû Ekrem Beyefendinin tercümeleri kendilerinin temsîl ettirmiş oldukları bir kitâb-ı matbû'dan nakledilmiştir. Müteveffâ Ayetullah Beyin eseri dahi zamân-ı hayâtında neşrolunmuş olan bir risâlesinden me'hûzdur. Devletlû Münif Pâşâ hazretleri ise tercümelerini bizzât kendileri i'tâ buyurmuşlar idi.

Ziyâ Beyefendinin bâlâdaki varaka ile kendilerine tealluku olmadığını i'lân ettikleri tercüme gelince: El-yevm nezdimizde mahfûz bulunan müsveddesi kendi hatt-ı destleriyle muharrerdir. Eğer kendileri de merak edip de görmek arzu buyurlar ise her vakit irâeye hâzırız. Ama “Bu yazı benim değildir.” diyecekler imiş. İhtimâl ki diyebilirler. Bize o müsveddeyi (Ziyâ Beyin olmak üzere) i'tâ buyuran zâta vaktiyle “Bu tercüme benimdir.” diye vermiş oldukları gibi.

Mes'elenin bizce şâyân-ı bahs ve izâh olan ciheti bundan ibârettir.

Ebüzziya Tevfik

SAİD BEYEFENDİ HAZRETLERİNE MEKTUP

Saâdetlü Efendim Hazretleri

Herkes bilir ve yine herkesten â'lâ kendim bilirim ki bendenizle edebiyât arasındaki münâsebet ecille-i üdebâdan bazı zevât ile hâsıl eylediğim ünsiyetten ibârettir. Hâl böyle iken “Hamid Bey’e Cevap ünvanıyla” Tercümân-ı Hakîkât’te neşr buyurulan makâlât-ı âliyyelerinin bir iki fikrasından nâm-ı acizânemi –aksa’l-gâyât-ı ma’rifet olan fezâil-i edebiyeyi sâye-i irfân ve içtihadlarıyla ihrâz eyleyen- eâzımın tasvîr-i ahvâli sırasında irâd buyurmanız (vâkıâ müşârün-ileyhin şânına irâs-ı noksan etmezse de) bendenizi hatta ashâb-ı insâfa varınca herkesin hande-i istihzâsına hedef etmekten başka bir netice hâsıl etmez. Binâen aleyh zât-ı âliniz her ne fikirde bulunursanız bulunun bendeniz ne kendimi istihzâ ettirmek arzusundayım; ne de düçâr-ı istihzâ olmağa sebep verebilecek tavsîfleri hüsn-i telakkî eden takımdanım. Çünkü hiçbir vakit kendimi olduğumdan başka addetmek elimden gelmez.

Birtakım müellefâtan naklen birkaç yaprak mecmûa doldurmak ve beş on zâtın âsârını bir kitapta cem’ ile adını Numune-i Edebiyât koymak bir adam için hüccet-i fazl u irfân olursa aklâm-ı devletteki defterci efendilerin her biri kesret-i müdevvenât husûsunda İbn-i Sînâ’lara bile iddiâ-yı rüchân etmelidirler. Binâen aleyh hakk-ı âcizânemdeki ifâdâtınızın esâsen mecrûh bulunduğunu beyândan hiçbir vakit geri duramam. Bâkî...

BİR MU'TERİZ-İ MUTASALLİFE CEVAP

Geçen nüshamızda **karn** lafzının şâmil olduğu kırk kadar manâyı mücmelen beyân etmiş ve lisânımızda **asır** lafzının yüz sene-i kâmileye tahsîs edilmiş bir kelime olduğunu ecille-i ulemâ ve üdebâ-yı Osmâniye'den iki zâtın ibâreleriyle istişhâd ile karnın asır makâmında kullanılmasını reddetmiş idik.

Mu'teriz-i mutasallif ise bunun üzerine 1369 numaralı Tercümân-ı Hakikât'te neşr ettirdiği varaka-i cevâbiyesinde **asır** lafzının yüz seneye mevzû' olduğundan tutturarak bize yine bizim ta'dâd ü ta'yîn eylediğimiz maâni-i karndan bazılarını kayd ile **karn**'ı kabul ettirmek istiyor. Ve diyor ki:

“İşte bir lâfzın manâsı mensûb olduğu lugat kitaplarında ne veçhile yazılmış ise ol veçhile kabûl olunmak iktizâ eder. Yoksa o lisânın erbâbı olmayan bazı zevâtın onu başka manâda istimâl etmeleri kat'an sened-i ittihâz olunamaz. Binâenaleyh mecmûa-i mezkûrenin isbât-ı müddeâ zımında irâd eylediği deliller erbâb-ı tahkîk nazarında şâyân-ı itibâr değildir. Eğer ihticâca sâlih diğer bir sened var ise ona diyeceğimiz yoktur. Eğer **muâsırlarımızdan** olan zevâtın bu bâbda olan zehâblarıyla istidlâl olunmak lâzım gelse başkalarının ismini beyâna hâcet yok idi. Muhâlifimizin kendi da'vâsı dahi pekâlâ delil olabilir idi.”

Bir lâfzın manâsını mensûb olduğu lugat kitapları ta'yîn ederse de mu'terizimizin zehâbı gibi “ne vecihle yazılmış ise ol vecihle kabûl olunmak” iktizâ etmez. Eğer mu'teriz efendi biraz insaf ve bir ol kadar da söz anlamağı iltizâm buyurlar ise lûtfen karıştırdıkları kâmûsa imâle-i nazar buyursunlar. Onda görürler ki bazı elfâzda şârih müellifi, mütercim ise hem şârihi ve hem müellifi vehim ve galata nisbet edegelmiştir. Eğer kâmûsun Zebîdî nâmında bir şârihi ve Âsım nâmında bir mütercimi olmasa idi bugün Firûz Âbâdî'nin sözlerini mahz-ı savâb diye kabûl edip hiç tedkîkine kalkışmayacak mı idik? Asrımızın lugat-ı Arabiye'de imâmı olan Fâris Efendi “El-Câsûs Ale'l-Kâmûs” isminde te'lif etmiş olduğu muhâkemât lugatında kelimât-ı kâmûsu ekseriyet üzerine mu'aheze etmiştir. Bir Arap Arapça bir kitâb-ı mu'teberin zabt ü ta'yîn ettiği elfâz ü maânî üzerine beyân-ı mülâhazaya kâdir oluyor da Türkler bir lâfz-ı Arabîyi kendi beynlerinde ve farazâ o lâfzın manâsının gayrı bir manâda ıstılah eylemeğe neden muktedir olamasınlar.

Biz lisânımızın şîvesine tevfiğ ü mabeynimizde ıstılah ettiğimiz bir kelime için mutlaka Yu'rab bin Kahtandan mı istidâ-yı müsâade eyleyeceğiz?

Mu'teriz efendi “O lisânın erbâbı olmayan bazı zevâtın onu başka manâda isti'mâl etmeleri kat'a senet olamaz.” buyuruyorlar. Biz de bu da'vâya hüccetleri ne ise ibrâz buyurmalarını ricâ ederiz.

Sâniyen “mecmûa-i mezkûrenin (yani mecmûa-i acizânemin) isbât-ı müddeâ zımında irâd eylediği deliller erbâb-ı tahkîk nazarında şâyân-ı itibâr değildir.” buyurmuşlar. Acabâ mu'teriz-i mutasallif hazretlerinin sîga-i cem ile “erbâb-ı tahkîk”nâmını verdiği zâtlar kimler oluyor. Lûtfedip de bazısının olsun isimlerini haber versinler biz de ânların emr-i tahkîkteki rütbe-i kadr ü meziyetlerini olsun görmeğe müşerref olalım. Acabâ o erbâb-ı tahkîkten biri de kendilerine şu cevâbı alâ tarîkü'l-implâ bahş ve ilkâ eden zât mıdır?

Sâlisen “mu'teriz hazretleri eğer ihticâca sâlih diğer bir sened var ise âna diyeceğimiz yoktur” buyurmuşlar. Biz gerek o makâlemizde ve gerek bâlâda dahi nâmlarını ilân ve ibâreleriyle istişhâd ettiğimiz zevâtı yani Cevdet Paşa hazretleriyle Ziyâ Paşa merhûmu mesâil-i Ârabîyât ve edebiyâtta sâhib-i hükm olarak kabûl edenlerdeniz. Bizim bu

kabûlümüzden onların fazl u şerefleri artmayacağı gibi mu'terizimiz efendinin müşârün-ileyhümâyı kabûle adem-i tenezzüllerinden dolayı şeref-i istihkâkîleri kesb-i noksân etmez.

Madem ki ilmen ve edeben fıkhen ve lisânen müsteşhedâtımızdan olan bu iki zâtan getirdiğimiz misâller onların Arap olmamalarından dolayı kabûl olunmuyor. O hâlde biz dahi Kâmûs'un veyâ Ahterî'nin tasarrufâtıyla âmil olmakla mecbûr olduğumuzu ilân ederiz.

Meselâ biz mu'terizin "ihticâca sâlih diğér bir sened var ise" sözü üzerine senet değıl hüccet'ü-l dibâ olan Kemâl Beyefendinin âsârından dahi delâil-i kâtıa ibrâz edebilir idik. Fakat mu'teriz hazretleri adem-i tenezzül ile edîb-i müşârün-ileyhi dahi lisân-ı Arab'a mensûb addetmezler de şâyet müşârün-ileyhümâ sırasına tenzîl ve tabir-i âherle bu adem-i kabûlleriyle tebcîl ederler diye irâd-ı emsileden sarf-ı nazar ettik.

Râbî'an "Eğér mu'asırlarımızdan olan zevâtın bu bâbda olan zehâbları ile istidlâl olunmak lâzım gelse başkalarının ismini beyâna hâcet yok idi. Muhâlifimizin kendi da'vâsı dahi pekâla delîl olabilir idi" buyuruyorlar. Bendeniz kendimi mu'teriz hazretleri gibi **dev aynasında** görüp de vecâhet-i ca'liyyeme ferîfte olan zevât-ı kirâmdan olsa idim dedikleri gibi yani "kendi şâhid o da vâhid o da zor" sıfâtını takınır idim.

Mu'teriz hazretleri hâtime-i cevâb olması üzere "makâle-i mabhûs-ı anhâda hakkımızda irâd olunan bazı ta'bîrât-ı gayr-ı lâyika bahsine gelince burası hakikaten şâyân-ı teessüftür. Acabâ bu makûle-i ta'bîrât te'yîd-i müddeâyâ medâr mı olur zannolunuyor hele bu misillü (âsâr-ı edebiye lisânına) hiç yakışmaz. Edebiyâtın edebden iştikâkı ma'lûm iken bu makule-i mübâhasât da öyle **tecâvürâta** tasdî olunması revâ değıldir." buyurmuşlar.

Biz kimseye ne **tecâvür** ettik ne de tecâvüz. Sâniyen "asâr-ı edebiye lisânı" ne demek olduğunu da bilemeyiz ki yakışıp yakışmayacağını fark edelim. Edebiyât fil-hakika edebden müştaktır. Ya kıldan nem kapmak ve bir kelimeden hiç murâd olunmamış manâlar istihrâcına kalkışmak ne gibi vahimelerden müştaktır?

Biz asır lafzının vücûd-ı istimâline müşârün-ileyhümânın asârıyla istişhâd ettikten sonra hâtime-i mekâl olmak üzere (artık asır lafzı yanlıştır karn demeli yâhut mie kullanmalı demek bize göre halt etmektir) demiş idik. Zâhir bu haltı mu'teriz ta'bîrât-ı tahkîriyeden addetmiş. Hâlbuki haltı ihticâc ettiği kâmûs şöyle ta'rif ediyor: Halt bir nesneyi ahir şey'e katıp karıştırmak manâsınadır." Mu'teriz hazretleri ise karnı asır ile halt eyledikleri itibâriyle biz de o lâfzı bi-hakkın istimâl etmiş idik. Yok haltın ıstılahımızdaki manâsını almışlar ise bu bâbda her iki manâsıyla halt etmiş olmalarına hükmederiz.

Nasıl oluyor da kendileri "Bir lâfzın manâsı mensûb olduğu lugat kitaplarında ne vechile yazılmış ise ol vechile kabûl olunmak iktizâ eder." Dedikten sonra benim Arapça halt etmeyip de Türkçe halt ettiğime zâhib oluyorlar. İşbu hüsn-i zanlarından dolayı kendilerine hasseten tebrîk eylerim.

MİDHAT EFENDİ HAZRETLERİNE

İskender-i Yunanî'nin mezarı üzerinde muâsır bulunan hükemânın irad eylediği nutukları Hâvi olan makale-i aliyyelerini Tercümân-ı Hakikat'te okudum.

İsimleri kaydedilen hekimler sırasında bir de **Solon** nâmı muharrerdir. Me'hazın nasıl bir eser olduğunu bilemem. Fakat şurasını pek iyi bilirim ki **Solon** İskender'den iki yüz sene evvel dünyaya gelip gitmiş bir hakîm idi. (min 640 ilâ 599) ve yine bilirim ki **Solon**' dan sonra o nâmda hiçbir hakîm gelmemiş ve gelmişse bile tarih bize bildirmemiştir.

Bir de Filutas'ın "İskender'in hâl-i hayatında bize bir ders-i hikmet verememiş olduğuna şaşmayalım! Meğer vefâtı bize bir ders-i kâfi olacağını görüp duruyormuş." kelimâtından ibaret olan nutku gerçekten riyâkârane bir tarzdadır. Çünkü Filutas Makedonya generallerinden meşhur **Parmanyon**'un oğludur. Parmanyon İskender'in tayin ettiği katiller tarafından idam olunmuş idi.

İskender'den İki bin yüz sene sonra dünyaya gelenlere meçhul olmayan şu hakikat elbette Filotas'ın dahi malûmu olmak lazım gelirdi. Bu hâlde bir insan babasını idam ettiren bir sitemkârdan ne türlü ders-i hikmet me'mûl eder! Bâ-husus vefâtının halka bir ders-i kâfi olacağını görüp duran bir adam şunun bunun kanına mı girmek ister?

Malûm-ı âlinizdir ki İskender'in Asya'da vefâtı günü Diyojen dahi Korint'te vefat etmiş idi. Faraza Diyojen sağ olmuş bulunsa idi de Makedonya generali tarafından o da sair feylesoflar gibi med'uvven veya bilâ-davet na's-ı İskender'in pîşinde hazır bulunmuş olsa idi; acaba ne yolda irâd-ı mekâl ederdi?

Hekim-i müşarün-ileyh, mazbût olan mizâcına göre hiç şüphe etmem ki Osmanlılar'ın durûb-ı emsâlinde olan şu: "Yırtıcı kuşun ömrü az olur!" kavline muvâfik bir sözle cihangirin mahiyetini ta'yin eder idi.

Ahmed Midhat

MİDHAT EFENDİ'NİN SAHİB-İ MECMÛAYA CEVABI

(Geçen nüshamızda Midhat Efendi Hazretlerine hitâben neşrettiğim makaleye müşarün-ileyh tarafından cevâben, Fî 3 Muharrem 1302 tarihli ve 1905 numaralı Tercümân-ı Hakikat'te neşrolunan mektup.)

Azizim Tevfik!

Mecmûanın otuz yedinci nüshasında bana şöyle bir mektup yazmış olduğunu gördüm. Evvel-be-evvel haber vereyim ki senin tarafından "Makale-i aliyyelerine" gibi tabirlere ve cem-i muhatab sîgasıyla hitâplara düçar oluşuma kahırlandım. Senden de senli, benli mektuplar almaz isem çıldırasıya sevdiğim sade ve hâlisâne sözlere kimden nâil olayım?

İskender-i Kebirin mezarı üzerinde söylenen nutukları hangi me'hazdan aldığımı soruyorsun, me'hazımı sana haber vereyim de şâyet mecmûan için istifade edersin.

Blismon isminde birisi almış eline.... makası! Evet! Kalem değil. Bir zamanki Kurye Doryan gazetesine başmuharrir olmağa şâyetse bir makas almış. Nerede bir tuhaf şey görürse kesmiş. Sonra tutup "Tuhafıklar Hazinesi" diye bir kitap çıkarmış.

"Ben de İskender'in mezarı üzerinde söylenmiş denilen makaleleri işte bu kitabın zeylinde 39 numaralı sahifede gördüm. Hoşuma gitti. Tercüme ettim.

"Sen bu makaleleri güzel tenkid eyliyorsun. İskender'den iki asır evvel dünyaya gelen Solon ile, İskender'in vefatı esnasında vefat eden Diyojen'in nasıl olup da o cihangirin mezarı üzerinde nutuk söyleyebilmiş olduklarını makam-ı tenkîdde irâd eyliyorsun.

"Güzel tenkid! Fakat düşünmedin mi ki bazı erbâb-ı kalem bir meyyiti değil bir takım hayvanât-ı gayr-ı nâtıkayı bile söyletirler? Kudemâdan Ezob, yenilerden La Fonten kurtlara, kuşlara bunca hikmetleri söyletmişler.

"Bâ-husus ki bunca hükemâ toplandıkları bir hükümdar cenazesinde elbette yüzlerce dostlar dahi mevcut olacaklardır. Öyle bir debdebeli günde "hekim"liğin cümle-i levâzımından olan belâgat ü fesâhâti halka göstermek için kemâl-i azâmet ve iclâl ile ortaya çıkan Solon'lar, fülânlar yutkunup yutkunup da yedi sekiz kelimededen ibaret söz mü söyler?

"Telgraflarda yedi sekiz kelimenin şu kadar kuruşa olması hesabıyla kırk defa kelime sayan muharrirler bile ihtisâra bu kadar ehemmiyet vermezler. Kelâm-ı Arab'da ihtisâr matlub olduğu hâlde de bir hutbe bu kadar kısa olamaz. İskender'in hemşehrilerinden ihtisâra harf-be-harf, hece-be hece riâyat eden kavim dahi bu kadar kısa söylemez.

"Demek oluyor ki sahib-i hayâlin birisi İskender hakkında bir takım mütalaalar serd etmek istemiş. Bunların her birini bir hakimağzına sokup ba'dehu oradan çıkarmak için gelmiş, gelecek hükemâyı kendi hayâl-hânesinde kazdığı mezar-ı İskender üzerinde toplamış. O makaleyi yazmış. Sonra da Blismon'un makası makaleyi keserek nihayet Ahmed Midhat'ın kalemî onu Türkçe'ye tercüme eylemiş.

"İşte hakikat-ı hâl bundan ibarettir. Sen bana mektubunu mecmûanla göndermiş olduğun gibi ben de sana cevabımı işte Tercümân-ı Hakikat'le gönderiyorum. Bâkî hulûs-ı uhuvvet!

TEBKÎT

Bu izâhâtı bendenize kalırsa makale-i selefü'z-zikrin hîn-i tercümesinde i'ta etmek lazım idi. Çünkü Solon'un, Filutas'ın ne zamanın ricalinden bulunduğunu gazete okuyucularının ekserisi bilemez. Ve imza-yı âlileri altında neşrolunan bir makale ise kudret ve şöhret-i ilmiyyeleri haysiyetle eshâb-ı mütalaayı tettebbu ve tefahhus külfetine düşürmeksizin vak'anın sıhhatine kâni eder.

Bu ise kendilerince zaten meçhul olan bir şeyi halka hilâf-ı hakikât olarak belletmeğe sebep yani maksad-ı âmmenin tevsi'-i malumatına hizmet olduğu hâlde (Kaş yaparken göz çıkarmak) kabilinden bir marifet olmuş olur.

Fıkra

Diyojen bir gün Felatun'un bahçesinin önünden geçerken kapıda bulunan kölesinden bir incir ister. Köle derhal bahçeye giderek ve bir küfeye birkaç okka incir doldurarak götürüp Diyojen'e verir. Diyojen küfe dolusu inciri görünce köleye hitab ile "Dostum! Sen de efendinin aynı imişsin. Halk ondan bir kelime suâl eder ise o bir çuval sözle cevap verir; nitekim ben senden bir incir istedim sen bir küfe şey doldurmuşsun" deyip fakat incirden bir incir alarak yoluna gider.

Said

İFADE-İ CEVABİYYE⁽¹⁾

Bâlâya naklolunan tezkire-i aliyyelerinden dolayı Ebüzziya sâadetlu Tefvik Beyefendi hazretlerine arz-ı teşekkürât-ı mahsûsa ederim.

Pek güzel olarak Ahmet Vefik Paşa'ya dair beyân olunan hususat meyânında mevzu-ı bahs olan zamandaki ahval-i edebiyemizi mülâhaza ile mükedder oldum.

Terakkiyât-ı gûna-gûn arasında edebiyatça ilerlemeye bedel gerilemiş olduğumuzu ve nev-residegân-ı üdebânın ahvâl-ı hâzırasına nazaran bir yandan yine gerileyeceğimizi iki tabaka evvelki üdebânın ifade kılınan meslek ve mişvârından her sâhib-i dikkat anlayabilir.

Servet-i maliyemiz memleketimizde izdiyâd-ı nukûd ile hâsıl olmayacağı gibi servet-i edebiyemiz dahi edebiyat ile iştigâl edenlerin ve manzum ve mensur âsârın adetçe teksiriyle hâsıl olamaz.

Cümlenin mazhar-i takdiri olarak bundan otuz sene evvel neşrolunan ve şimdi **Kitaphane-i Ebüzziya'nın** otuz altıncı numaralı kitabını teşkil eden makale-i nefisede edebiyatımızın bir tarîk-i mustakim-i terakkiye sevk olabilmesi için gösterilen suver-i ıslâhiyyeden hiç birine teşebbüs olunmadığı gibi, üdebâ-yı cedidemizde öyle teşebbüs arzusu dahi görülmüyor.

Çep ü râst edebiyat ile iştigâl edenlerimiz hiçbir kâideye müstenid olmaksızın imlâlarımızı değiştirmek ve daha doğrusu lisânımıza **imlâsız lisân** dedirtmek yoluna çalışmaktan başka bir eser-i nevîn gösteremiyorlar.

Hatta defaatle imza-yı âcizânem tahtında olarak îlan eylediğim vecihle Muallim Nâci merhum dünyâda en sevdiğim adamlardan olduğu hâlde onun hakkındaki fikarât-ı târiziyyeyi bilâ-itirâz tasdikten başka bir şey diyemeyeceğimi îtirafa mecburum.

Hülâsa-i cevap olarak (bugün imlâmız bir şekl-i garibe iltibâs eylemiştir ki onu imlâya götürülmek için bâ-yı hâl bir hey'et-i fâzile-i resmiyyenin işi deruhte etmesinden başka çare yoktur) fıkrasını bi'l-mukabele ben dahi irad eylerim.

Demir ve **timur** maddeleri hakkında Ebüzziya Tefvik Beyefendi hazretlerinin izâhat-ı vâkıfânelerinden ekser ülema-i Arabiyât ve Farişiyâtımızın bi-çare Türkçemize hiç ehemmiyet vermemeleri kudemâdan mevrûs bir seyyîe olduğu ve “Âsım” “Şuûrî” “Vâni” “Nedim” gibi eazim-i mâarîf-perverânımızda dahi bu seyyîeye tesadüf olunduğu mâatessüf istinbâd olunuyor.

Zevât-ı meşârün-ileyhimin bu hataları aşikâr olduğu gibi (yine müselleme-âliyyenizdir ki “Şinasi gerek edeb ve inşâda ve gerek lugat ve imlâda imam itlakına isbat-ı liyâkât eden ashâb-ı maâriften idi” fıkrasında abd-i âcizce müselleme olduğu beyan buyurulan hususâtta **imlâda imâmet** hususunun tesliminden âfv buyurulmuşluğum ricası dahi yine Tefvik Beyefendi hazretlerinin ifadât-ı celileleri icabatından görüldü. Re'yine imlâca ittibâ buyurmadıkları bir zatı pîşvâ-yı imlâ ittihaz etmeğimizi ve tabir-i esahh ile uymadıkları imama uymaklığımızı Tefvik Beyefendi hazretleri bize tavsiye buyurmamalıydılar zannındayım.

Zîrâ Ebüzziya Tefvik Beyefendi hazretleriyle Şinâsi merhum arasında müşahede olunan ihtilâf-ı imlâ meselâ îlâm ü ismâda (muhtârım olan imlâyı muhafaza) dairesinde kalmayıp esas lisan olan ef'âlin usûl-ı tahrîr sigâlarında dahi ihtilâf görülmüş ve meselâ durûb-ı emsâl meyânında Şinâsi (Açtırma kutunun kapağını) diye tahrîr eylediği hâlde Ebüzziya Tefvik Beyefendi hazretleri (Açtırma kutuyu söyletme kötüyü) darb-ı miselini

⁽¹⁾ Sâid Beyefendi hazretlerinin 61'inci nüshada münderic tezkire-i âcizânemi derc ile galatât-ı tercümede neşr buyurdıkları ifade-i cevabiyedir ki o bâbdaki mülâhazat-ı âcizânemin nüsha-i taliyede neşri mukarrerdir.

ilâveten irâd eyleyip bunda ise (اچدرمه) yerine (اچديرمه) yazdıkları gibi Şeyhü'l-Haramzade Kerîmî'nin (Açtırma ehl-i keyfe kutunun kapağını) mısraı dahi yine (اچديرمه) imlâsıyla derc buyurulduğundan müşârün-ileyh hazretleri tarafından Şinâsi'nin bu bâbdaki hatası hem içtihaden ve hem de iştihaden meydana konulmuştur.

Şinâsi merhumun imlâca dikkatsizliği kadr-i edebîsine hâlel irâs etmese bile bu bâbdaki gafletinin bazen derece-i ifrâta varması insanı mütehayyir etmemek mümkün olamıyor.

Sûret-i mahsusada zikre şâyân asâr-ı gafletlerinden biri durûb-ı emsâlinde dest mânasında olan (ال) ile **halk, memleket, bigâne, ağyâr** mânasına olan (ايل) lafzı yekdiğerinden kat'â tefrik etmeksizin irad etmesi yani ikisini dahi (ال) tarzında yazmasıdır.

Zapt ettiği durub-ı emsâl içinde Ebüzziya Tefvik Beyin ilâvatı alâmat-ı mahsusa ile tefrik olunduğu erbâb-ı mütâlaaya mâlum olup ancak (ال) ve (ايل) hususunda bu âlamât-ı tefrikiyeye hiç hacet olmaksızın doğru imlâlîlar Ebüzziya'nın ve yanlış imlâlîlar Şinâsi'nin diye hükmedilivermek kâfi ve meselâ: (El elden üstündür arşa çıkıncaya kadar) (El için ağlayan iki gözden çıkar) darb-ı mesellerinde (ال) yerine (ايل) yazmak lâzım iken (ال) yazılmış olmasıyla bu darb-ı mesellerin müntehab-ı muharriri Şinâsi olduğu ve (İçi beni yakar dışı eli) darb-ı meselinde (ايل) kelimesi doğru imlâ ile yazıldığından, bu darb-ı meselin muharriri Ebüzziya idiği ehl-i tedkike bedîhîdir.

Doğru olmak üzere bu bâbda Şinâsi merhum yalnız (elçiye zevâl olmaz) darb-ı meselini yazmış ve umumen (ايل) mevkîinde (ال) yazmasına nazaran merhumun bu

darb-ı meselde (ايل) imlâsını doğru yazması (ايلچى) lafzının mânası (bir el tarafından bir memleket veyâ bir kabile ve kavim ve âşiret canibinden gelen) demek olduğunu düşünmemesinden ve keyfe mâ-ettefak sefirin Türkçesi olduğu zannında bulunmasından ve

(ايلچى) imlâsını dahi Sünbülzâde Vehbî merhumun gazel-i müsemmatı olup, emsalde bir parçası istîshâden irâd edilen şu:

Ey şâh-ı iklim-i cemâl
Çün elçiye yoktur zevâl
Vehbî eder fikr ü visâl
Emrin ne ol ferzâneye

Manzumesinde doğru olarak görmesinden münbais olduğu melhûz bulunmuştur.

Osmanlı üdebâ-yı hâzırası Reşid Paşa vaktinde mevcûd olduğunu Ebüzziya Tefvik Beyefendi hazretlerinin bâlâdaki tezkirelerinden istinbât eylediğimiz tâassub-ı imlâiyi muhafaza etmiş olsa idiler, imlâlarımız şimdiki hâl-i perişâniyesini bulmaz bâzı âsar-ı edebiyede gördüğümüz vechile ibarelerimiz adeta okunulamayacak derekeye inmek gibi şâyân-ı teessüf ücubelere tesadüf olunmaz idi.

Gazetesiyile ettiği mübâhesât-ı edebiyeden dahi anlaşıldığı üzere Şinâsi merhum edebiyat ile müteveggil ve mudakkik olup ancak Arabî ve Fârisî ile iştigâl eden üdebâmızın Türkçeye ehemmiyet vermemeleri kaide-i sakîmesinden o dahi kurtulamamış ve meselâ (tercüme-i sâlif'üz-zikr) ile (tercüme-i salifetü'z-zikr) terkiib-i vâsfilerinin ikisi de terâkib-i Arabîyeden olmamak cihetiyle birini diğeri kâide namına olarak tercih etmek için ne kadar edille götürülse mafruzât ve mevhumât dairesinden ve tercih-i bila-müreccah zemininden kurtulmak mümkün olamayacağı der-kâr iken merhum (tercüme-i salifetü'z-zikr) denilmek galat olduğunu ve (tercüme-i sâlif'üz-zikr) yazılmak lâzım geleceğini güya

isbat için Tasvir-i Efkâr'ın nice sehaifini imlâ eylediği hâlde Durub-ı Emsâl gibi yine kendi tâbirince **hikmetü'l-âvam** ve lisânından sâdır olduğu bir milletin mahiyet-i efkârına dâll olmak derecesinde mühim bir şeyi hâvi eserinde imlâmıza hiç ehemmiyet vermemiştir.

Fakat **Durûb-ı Emsâl**'in tarih-i tanzimi bin iki yüz altmış sekiz senesi olduğu mukaddimesinden anlaşılmakta olup eğer tab'ı dahi o tarihte vâkî olsa idi Ebüzziya Tevfik Beyefendinin tezkiresinde beyan olunan mutâassıbîn-i imlâ ve tâbir-i esahh üzere muhafaza-i lisâna îtina eden üdebâ, eser-i mezbûru pek çok intikâdâta düçar ederler idi.

Kusurum var ise af buyrulur ümidiyle artık bu mebhasa burada nihayet verdiğim gibi sâadetlû Andriya Kopasi Efendi hazretlerinin mütâalalarına Ebüzziya Tevfik Beyefendi hazretlerinin ifâdât-ı mudakkikânelerinden bir kısmı cevab-ı kâfi görüldüğünden müşârün-ileyh hazretlerine ayrıca cevap yazmağa hacet görmediğimi beyan ve inbâ' ve fakat himmet-i tedkîkiyyelerinden ve lisânımıza hizmet etmek emelinde bulunmalarından dolayı müşârün-ileyh Kopasi Efendi hazretlerine dahi kemâl-i teşekkürâtımı edâ eylerim.

FİLOLOJİ – LENGÜİSTİK

Midhat Efendi Hazretleri bi'l-heves kelimesi hakkında yazdıkları makale-i ta'riziyye sırasında "Yirmi seneden beri bizim de tettebbu'umuz artmış... Tedkikât-ı filolojikikiyye ve lengüistikikiyyede buluna buluna biz dahi biraz vukûf peydâ eylemişizdir." demişlerdi. Ünvan-ı mekâl edindiğimiz şu iki kelimededen evvelkisinin medlûlu "marifet-i edebiyeye-i lisân" ve ikincisinin medlûlu "ma'rifet-i revâbit-ı elsine" tabiriyle edâ olunabilir.

Bu iki ilmin ikisine de intisâb, maârif-i edebiyeye ve lisâniyyede bir hayli ulûmu ihataya ihtiyaç gösterir. Çünkü bir filolog her şeyden evvel kendi lisânının lehçesini, iştikâkını, kavâid-i sarf u nahvini ve bir linguist ise kendi lisânıyla hâlet ü mahlût bulunan elsinenin ne hususlarda ve ne mertebede revâbit u münâsebeti olduğunu tamamiyle tettebbu' ve itkân etmeyince bu ünvanâna ihrâz-ı istihkâk edemez.

Midhat Efendi Hazretlerinin bâlâdaki ifadelerine nazaran bu hususları tettebbu' etmiş oldukları anlaşılıyor. Otuz beş seneden beri ulûm-ı şetta üzerine serd-i mübâhhas eden bir sahib-i ma'rifetten bu vukûf u ihâta istib'âd olunamaz. Bizce yalnız şurası cây-ı nazardır: Bir (muhibb-i ma'rifet-i edebiyeye-i lisân) ve bir (ârif-i revâbit-ı elsine) bir kelime hakkında beyân-ı rey ettiği vakit müşârün ileyh hazretlerinin bi'l-heves meselesinde izhâr buyurdıkları tavır ile **mütetavvir** olmamak iktizâ eder. Zira bir filolog bir kelimenin hakikatinden bahseder iken (Sen câhilsin. Ben âlimim. Sen ne okudun. Ben filân filân filândan büyüklerle âsâr u ebyât, yüzlerle müellefât ezberledim.) yolunda tıflâne bir şive-i güftârda bulunmakla hiçbir şey isbât edemez. Bizim bildiğimize kalırsa bir filolog veya linguist, garip addettiği veya münâsebet tasavvur ettiği bir kelime üzerine lüzûmu kadar tedkikât u tettebbuâtta bulunduktan sonra netice-i malumatına göre ya (Evet! Hakkınız varmış; bu kelime şu münâsebetlerle sahih imiş. Fakat biz şâyi' u meşhûr olduğu vechile yazmakta devam etmeliyiz. Tashih-i galat meselesi lugat kitaplarıdır. Hata-yı şâyi' **galat-ı meşhur** olarak yazdıkları sırada kelimenin asıl sevâbını da ta'yin etmelidir. Aferin brader! Sen de lugatında bu tavrı tutmuşsun).

Veyahut (Seni bazı zünûn tağlît etmiş. Bu kelime şu ve şu sebeplerle değildir. Zehâbını tashîh et. Eğer kitabına yazdınsa orada da bu hakikati tavzîh eyle) der.

Eğer Midhat Efendi hazretleri bi'l-heves tabiri hakkında ta'yîn-i ilel ü esbâb ile bu yolda serd-i iknâ'iyatta bulunmuş olsalar idi; iddasında buldukları filologluk ve linguistiklik tavırlarına muvâfık bir ma'rifet göstermiş olurlardı. Biz de teşekkür ederdik. Bahsi mütalaa eden zevât da istifade etmiş olurdu. Çünkü insan bilmediğini öğrene öğrene insan olur. Fakat en doğru mesâilde bile âharin izzet-i nefse dokunacak bir tavır tahekküm ve bir lisân-ı tehevür ü tekebbürle söz söyleyenler hem hakkını gâib eder; hem de muhataplarından bi't-tabi misliyle mukâbele görür. Çünkü bu âlemde kimse kimsenin indifâ'-i tehevürüne âlet olmak için yaratılmamıştır.

İsimsiz

EDEBİYATIMIZA MÜTEALLİK BİR İKİ SÖZ

Vakit gazetesinin Berlin’de bulunan bir muhibbi tarafından gönderilerek -1645 numaralı nüshasında neşrolunan bir mektupta inşâmıza müteallik bazı mütâlaat serd olunmuş olduğundan o bâbda mecmûamızın da bir iki söz söylemekliğini münâsib addeyledik.

Sâhib-i mektup demiş ki “Bizim inşâyı başlıca yolundan çıkararak şey malûm-ı âlînidir ki tasannu’ gâilesidir; hatta geçenlerde İstanbul gazetelerinde yazılan mübâhasât-ı edebiyeyi okudum; teessüf ettim. Hâlâ inşâ tasannu’dan ibâret zann olunuyor.

Evet! Tekellüf her şeyi vaz’-ı tabiîsinden çıkardığı gibi vasıta-i mefâhime-i merâm olan tahrîr ve kitâbeti de tehvîş eyler. Ama ne çare ki bundan beş on sene evvele gelinceye kadar tahrîrimizde, takririmizde tasannu’ ve tekellüf gâilelerine düşmeksizin yazı yazan veyâ lakırtı söyleyenlerimiz tarz-ı kadim inşâ tarafdarânı cânibinden techil olunurdu. Hâlâ dahi belâğatin kavâid-i asliyyesine ittibâen lafzı mânaya kalıb add eden nev-restegân inşâ-yı perestîşkârân-ı kudemâ taraflarından cehl ile yâd, ve ziyet-i efkârı ziyet-i elfâza tercih edenlere âmi veyâ mukallid veyâhûd alafranga gibi garip garip vasıflar ihsân ve isnâd olunuyor!

En ziyâde şurası garib ve garâbeti nisbetinde şâyân-ı teessüftür ki nev-restegân irfânın edebiyatımızda zamanın etvâr-ı müceddidânesine muvâfık sûrette izhâr eyledikleri mesâi-i inkılâb, Vakit’in Berlin’deki muhibbi kabilinden olan teceddüd-i pesendân-ı edeb ve irfânın olsun mazhar-ı takdir ve şükrâmı olmak lâzım gelirken onların da sitem-i nâ-çesbanına uğranılıyor!

Binâen-aleyh Vakit’in muhibbi tarafından şikâyet olunan tasannu’ gâilesini hep bu türlü târizler idâme ediyor. Çünkü yeni inşâ müntesibini yeni inşâ taraftarânından olsun içtihad ve ikdâmları nisbetinde mazhar-ı taltif ve takdir olup da şevklenemediklerinden, hiç olmazsa kudemâ-ı inşânın olsun bütün bütün nefretlerini celbetmemek maksadıyla arasına -rüşvet-i kelâmîyye kabilinden olarak- tasannu’ hususunda onların eserine iktifâ mecburiyetinde bulunuyorlar.

Yine sâhib-i mektup diyor ki “Bâzı efkâra göre müteahhirîn inşâmız için bir doğru çığır açmışlar. Hâlbuki yanımda olan yeni eserleri(?) gözden geçirdim; eski tas eski hamam. Her bir îbâre bir (ukde-i tasannu’ a!) ve her bir ifade bir mübâlağaya karindir.

Zaten nâkıs ve müşkîl olan imlâmıza bir de musanna inşâ müşkîlâtı zamm olunursa edebiyatımız nasıl ileri gider?”

Müteahhirîn-i edibimiz Akif Paşa’dan beri gelen zevât olduğu Vakit’in Berlin’deki muhibbinde de meçhul olmamak lâzım gelir.

Onlar ise Akif ve Reşid ve Ziyâ Paşa ile ülemâ-i ireb Şinâsî’den ibârettir.

Eğerçi mucîb-i tatvil ise de sadede tevâfuku cihetle burada müşârün-ileyhimin meslek ve hizmetlerini biraz tasvir iktizâ ediyor.

Akif Paşa elsine-i ecnebiyeden birine vâkıf olmadığı hâlde mücerred hüsn-i tasavvur, hiddet-i zekâ, tettebbû-yı hakikat gibi bir çok meziyyât-ı îrfânîyye sâikasıyla kendi kendine bir tarz-ı inşâ ihtirâ etmişti; o derecede ki “Münşeât-ı Akif Paşa” namıyla meşhûr ve matbû olan mecmûa-ı muharrerâtıyla en sonraki eseri olan Tabsıra ve birkaç âsâr-ı perâkendesini yan yana getirilecek olsa münşeâtı evâil-i devr-i Osmânîyâna mahsus olan tarz-ı inşânın bir numunesi ve Tabsıra’sıyla menfâsından yazdığı mektupları zamanımızın âsâr-ı edebiyesi zannolunacak kadar birbirinin zıdd-ı kâmilidir.

Vakıa Tabsıra'sı sâhib-i mektubun "tasannu" diye bî-hakkın taarruz eylediği tekellüfât-ı münşiyânedan bütün bütün âzâde değilse de her halde devr-i cedîd-i edebiyatımızın fâtihâ-i âsârı itlâkına sezâ bir te'lif-i güzündür.

Akif Paşa'dan sonra Reşid Paşa gelir; kendisini idrâk edenlerin kavlince Reşid Paşa lisânında olan kuvveti kadar Fransızcaya vâkîf imiş. Bu hâlde müşârün-ileyhin gerek zamanı ve gerek edebiyat-ı garbiyyeye ittilâ'ı cihetle Akif Paşa'dan iyi yazmaklığı lâzım gelirdi.

Ne faide ki ömrünü bir dereceye kadar idâre-i mülke hâsretmiş olan bir ademden edebiyât hocalığı beklemek talep ve arzuda pek ileri gitmektir. Bununla berâber merhum yazdığı şeylerle edebiyâtımıza da hizmet etmiş; hususan zamanında lisân-ı resmînin edâsını bütün bütün değiştirerek o yolda olsun bir tavr-ı cedid-i muntazam husûlüne çalışmıştır. Hâlâ bugün Bâb-ı Âli onun mahsusâtından olan edeb-i siyâsinin bazı enkâz-ı mütebakiyesini istîmâl ediyor.

Reşid Paşa'dan sonra Ziyâ Paşa gelir; merhumun evâil-i zuhurundaki eşher-i âsârı ve tâbir-i âhirle bâis-i iştihârı Endülüs Tarihi'dir.

Eser-i mezkûr ise bizce mekteb-i mârifet sanılan ve müdâvimlerinin Hülâsa-i Tâlim'i yazdığını gördüğüne taklitten ibâret olan aklâm-ı devlette ifnâ-i ömr-i şebâb eylediği hengâmda yazılmış olduğundan tumturak-ı elfâz taraf-dârânı îndinde makbûl olabilir; fakat edebiyât-ı cedide nokta-i nazarından bakıldığı hâlde tenâbiü'l-i izâfât ve kesret-i haşviyyât ve bâ-husus bir çok tekellüfât ve îgrâkât cihetiyle medhuldür. Buna sebep ise lisân-ı resmînin tarz ve şivesiyle îtilâftır ki müşârün-ileyh gibi nevâdirden bir istîdâd-ı edibâne sahibinin selikasınca o îtilâfın hâsıl ettiği te'sirât-ı seyyîeye eser-i mezkûr her zaman numune olarak ibrâz olunabilir.

Fakat Ziyâ Paşa zamanına göre kemâlât-ı edebiyeden mâdud olan eser-i mezkûru meydana koyduktan sonra tarz-ı kadîmi terk eylemişti. Vâkîa bir kere iktidâr-ı edebîsini ibrâz ve inşâ-yı kadim erbâbına tasdik ettirdikten yani âlem-i inşâda hestî-i edebîsini isbâtıyla ihrâz-ı mevki-i kemâl eyledikten sonra kendisi için cây-ı ihtirâz kalmayacağından, öyle bir istîdâd-ı fevkâlâde sahibine yakışan da bu idi.

İşte ondan sonradır ki evvelce intisâb eylemiş olduğu Fransızca'nın yardımıyla garbın ziyâ-ı mâarifîyle dahi tenvir-i efkâr ederek nazmında, nesrinde zamanının tavrına muvâfık eserler ibrâzıyla lisânına bî-hakkın hizmet etmeğe muvâffak olmuştur.

Ziyâ Paşa'dan sonra Şinâsi gelir; vâkîa Şinâsi bu âlem-i fenâyâ Ziyâ Paşa'dan evvel geldiği hâlde iştihârı Ziyâ Paşa'dan sonradır. Müşârün-ileyhin mezziyyât-ı edibânesi ise Akif Paşa'dan, Reşid Paşa'dan ve hatta Ziyâ Paşa merhumdan da âlidir. Çünkü Şinâsi edebiyâtın garbdan iktibâsı lâzım geleceğini ictihâd eylediği ve vaktiyle "Encümen-i Dâniş" ve "Meclis-i Mâarif" gibi iki hey'et-i îlmiyye ve fakat resmîyenin ecille-i erkânından bulunduğu hâlde bu ictihâdındaki isâbetini isbât ile tatbikâtına imkân göremeyince milletinin tenvir-i efkârına hizmet maksadıyla me'mûriyetini dahi fedâ ederek neşriyâta mübâderet ve te'sis eylediği Tasvir-i Efkâr gazetesinde garbın müessir hikemiyâtını şarkın elfâz ve kelimâtıyla mezc ederek bir üslûb-ı cedîd vaz'ına himmetle isbât-ı fazilet eyledi.

II

Şinâsi'nin fikri, kalemi, meşrebi zamanının tavr-ı zâhirisine ne kadar mugâyir idiye tavr-ı mânevîsine ol kadar muvâfık idi. Çünkü zamanı edebiyâtı eğlence olarak telâkki eden yani edebiyâtın zevk-i sâmiyaya hizmet edecek elfâz ve kelimât ile âreste olamaklığı îtikâdına vâris olan gûruh ile mâl-a-mâl olduğu hâlde Şinâsi edebiyâtın efrâd-ı beşerin bir çok hissiyât ve infîâlâtını ve kariha itlâk olunan kuvve-i sânihasını tevsî' ile esas sâadeti te'sis için ittihâz olunmuş bir vasıta olduğuna yani "mürebî-i ruh ve müzekki-i efkâr olan emsâl-i ahlâkın tezyinine" hâdim olduğuna kâil idi.

Bu sebeple edebiyât ile esnâ-yı iştigâlinde metin ve müfid kâideler taharri veyâ ibdâ' etmeği zevk-i şetâreti mucib olacak kelimelere tercih eylemiş yani sözü'n letâfet ve zerâfet-i zâhiriyyesine temâyül etmeyerek letâfet ve zerâfeti fezâil-i ahlâka hizmet edecek muhâkemât-ı dakîke ve hikemiyeden ibâret bilmıştır.

Müşârün-ileyh bi'l-yegâne edâ olunmuş bir fikrin sâmiadan ziyâde vicdana infâz-ı ahkâm ederek fezâilin kûlûbda esâs-gir olmağına en kâvi ve en müessir bir vâsıta bulunduğuna itimâden yalnız inşâda değil şiirde dahi bu hususu iltizâm etmiş ve zamanı zaman-ı tasannu' iken Şinâsi'nin mutahakkimâne tavrı zamanın fevkine çıkararak tarz-ı mütehazzini neşr ve te'sise sâi ve muvâffak olmuştur.

Mâ-hasıl Akif ve Reşid ve Ziyâ Paşaların edebiyâtımıza olan hizmetleri şiir ve inşâ-yı kadime karşı birer alet-i kâsireden ibâret olduğu hâlde Şinâsi'nin o bâbdaki ikdâm-ı mütecellidânesi tarz-ı kadimî tarafdârânıyla berâber kem-nâm etmeğe kifâyet etmiş ve bu sebeple müceddid-i edeb olmak imtiyâzı bî-hakkın merhum müşârün-ileyh inhisâr etmiştir.

* * *

İşte "inşâmız için bir doğru çığır açan müteahirîn" bu zâtlardır. "Eski tas eski hamam" meselinin ma-sadakı olmak üzere beyan buyurulan "yeni eserler" in ashâbı ise bu doğru çığırda emeklemekle menzile-i kemâl-i edebiyâta vâsıl olmağa sâi olan nev-residelerdir ki sâhib-i mektubun dahi o mesleğin pey-revânından bulunduğuna tarz-ı tahrîrinden özge bürhân olamaz.

Şu kadar ki âtiye naklolunacak bir cümlelerinden dahi anlaşılacağı üzere kendileri inşâ-yı cedidin tavr-ı hâzırını zamanımıza nisbetle terakkiyât-ı edebiyeden addetmeyecek kadar usûl-i inşâmızca inkılâb-ı küllî arzusunda bulunan efkâr-ı müfrîte ashâbından bir müşkîl-pesend görünmek istiyorlar.

Ez-cümle diyorlar ki "Zann-ı âcizânemce mekâtib-i âliyemizce te'sis olunan ve mekâtib-i sâireye dahi muhtac-ı ta'mim bulunan edebiyât derslerinde tâlibe en evvel tâlim olunacak şey (iktizâ-ı tâbiâta muvâfık sade ve tasannu' ve tekellüften âzâde) olan usûldür. Bu yolda bizim âsâr-ı edebiyâtımızda numune bulmak müşkîldir."

Bahs edebiyât-ı cedidemize âid ve sâhib-i mektub ise edebiyât derslerinde numune tutulabilecek eserlerin âsâr-ı edebiyâtımızda fıkdanına mu'takid olarak biz ise şerâit itlâk edilen fesâhat ve belâğatı yani sedâcet ve selâseti câmî sözlerin müteahirîn-i inşâmızın âsârında vücuduna kâil olduğumuzdan o bâbda irâdına lüzum gördüğümüz emsileyi dahi tarz-ı nevin-i inşâmızın müessisleri olan zevât-ı erbaa-yı sâlifü'z-zikrin âsârından intihâb etmek istiyoruz:

Akif Paşa'dan Misâl

"Gönderilen mufassal ve meşrûh tevbihnâmeniz mütâlâa olunup sizce varlıktan, bence teesüften gayrı bir mâna verilemedi. Zirâ ben me'mûr olalı daha kırk gün olur olmaz güya aylar, seneler geçmiş, ve evlâd u iyâl ve müteâllakatımıza irâdlar, zâviyeler, mâaşlar yapılmış da size bakılmamış gibi, bu derece sitelere, serzenişlere neden müstehak olduğumuz bilinemedi! Ve İbrâhim Efendi'nin parasız pulsuz kuru bir kâğıtla mesruriyeti neden bu kadar çok görüldü? Ve size münâsip olan ona mı yapıldı münfehim olmadı!

Hâzır tarafında hulûs u muhabbet ve hüsn-i zan ve îtikâd hâsıl iken bu kadar gavâil ve meşâgilimin arasında zihnimi bulandırıp bu sözleri bana söylettirmeğe mucib ve muktezi ne oldu?

Hele siz nasılsa böyle şeyleri yazmağı istemişsiniz! Yazan çelebinin de dur bakalım âziz! Konmadan göçülmez; ve birdenbire bu münâsip olmaz. O sizin elinizi öpüyor; varın kendine ne söylerseniz söyleyin! Lâkin ben onun eteğini öpüyorum; benim kalemime yakışmaz! Ve hususen "Seri'ân cevabını gönderin!" yani merâmımız üzere hareket

etmezseniz tebdilinizin çaresine bakalım gibi, lâkırtılar edebe muvâfık düşmez. Ve kendisi çekse de hasebü'z-zâhir üzerinde bulunan rütbe-i Hazreti Pâdişâhînin hakkı da inkâr olunmaz. Ve tecelli-i ism-i Muîzz-i ilâhî hîn-i tecelliyâtında zilleti kâbul etmez. Nâfile yere ve sırf bilâ-mucib beyninizde soğukluk olmasın! –demeyip de siz ne buyurdunuz ise yazmasına ve dirâyet ve îrfânına doğrusu aferin!.....

Hâsılı âzizim! Siz muhabbetinde dâim ben de hizmette kâim. Lâkin “Seni ben nasbettim; bilir misin! Şöyle etmedin azledeyim mi? Böyle etmedin değıştireyim mi? Gibi, abur-cubur maddelerle iki günde bir başımıza kakılıp durulacak ve bu muâmele iş güç olacak ise tahammül eder dururum desem yalan söylemiş olurum, ne yapalım El-Hükmülillâh!...”

(Şeyh Müştâka yazdığı mektuptan)

Diğer

“...âzîl ü infisâlim hıkd ve hased ve dâîye-i teferrüd belâsıyla maslahatı bu pereseğe götürünceye kadar çalışıp hem hasm ve hem hâkim olan ve sâmia-i âlem seyyiât-ı âzimesiyle dolan Tatar yâdigârının sözüyle vukû bulacağından Tezkire-i Samiye'nin vürûdunda mağmûm ve mükedder oldum desem yalan olur.

Lillâhi'l-hamd benim üzerime zaten ve zamânen bunun bir haysiyet-i sâliha ve hizmet-i fâzile-i müraccâhası olmayıp gerçi riyâsetimde ben de saltanât-ı seniyyeye dil-hâhım gibi hizmet edemedim ise de leddi'l-muvâzene noksanü'l-noksan evvelü'r-rüchân meselesine ve müşârün-ileyhin tercüme-i ahvâline ilm-i âlem-şümûl-i şâhâna muhit olmak hasebiyle onun iştikâ ve ithâmından sonra bir kere de bu hakîri söyletmek muhâkeme-i cenâb-ı şehinşâhı ve âdalet ve tahkîkât-ı hazreti pâdişâhî iktizâsından idi.”

(Tabsıra'sından)

* * *

Reşid Paşa'dan Misâl

“Devlet-i âliyyenin evvel be evvel meydana koyacağı madde-i ibtidâ bu keşşâşların zuhuruna kendi tarafından asla sebep verilmediği ve hıfz-ı müsâlaha emel ve arzusıyla bu nizâ'ın ta bidayetinden şimdîye değin mu'tedilâne ve muslihâne hareket ettiği keyfiyatı olup bu dahi erbâb-ı hakâniyet îndinde pek kolay isbat olunacak bir keyfiyettir.”

“...Devletin Kudüs meselesinde velev bâzı şikâyâtı olsa bile ifâdât ve ikdâmâtını yalnız ona hasredip sadeden hariç şeyler dâvâsında bulunmaması beyne'd-devletin dostâne görünecek bir madde için hududa asker getirmek ve (...) donanma tehiyye etmek gibi ihâfe-âmiz harekete teşebbüs etmemesi lâzım gelir iken tamamıyla aks-i kazıyye vâkî olduğu cümlelerin mâlumudur.

(Âsâr-ı Siyasiye'den)

Diğer

“... Bu makûle isyân ve şekâvet rengine görülen hareketlerin cümlesi efkâr-ı muzır ve niyyât-ı fâside netâyic-i vâhimesi olmayıp bâzen bir takım halkın meselâ bir bâr-kıranın altında ezildiği hâlde derdini anlatamamasından dahi neş'et eylediği münker olamamasıyla böyle bir şey zuhurunda bu misillülerin birdenbire üzerine varılmaktan ve defâten esbâb-ı şedideye sarılmaktan ise evvel be evvel tetkik-i mesele ile vukuâtın menşe'i meydana çıkarılarak, tedbiri ona uydurulmak eslem olacağından, faraza bu bir isyan-ı mahz olmayıp da mücerred fikdan-ı dirâyet veyâ nâdâyinden iktiza etmiş veyâhûd bazı muâmelât-ı tâkat-fersa sebebiyle tekevvün eylemiş olduğu anlaşılıyor ise, çünkü cidden ve hakikaten fesad ve îsyâna mütecâsir olanları bile evvel emirde daire-i itâate evdete dâvet kavâid-i hikmet ve adaletten olduğuna göre diğer takım hakkında dahi bâdi-i maslahatta muâmele-i refikaya

icrâsı ülvîyyet mertebesinde kalacağı bedîhâtan bulunduğuna binâen bu mukâveleler haklarında evvel bu vâdide davranılarak, irâd olunacak kelimât-ı müşfikâne ve nesâyih-i rahimânenin ve onu tâkip edecek tehdidât-ı kuvveye ve fiiliyyenin bir gûne fâidesi görülemediği hâlde artık hiç tereddüt olunmayarak, vesâil-i cebriyeye teşebbüs olunmak ve bu takdirde dahi bâzı bî-günah bulunanların muhafazasına bakılmak lâzım geleceğinden bu Livâne maddesinde ve gerek buna şebih ve mesil vukûatta suver-ı meşrûhânın bundan böyle usûl-i ittihâz olunmaklığının bildirilmesi ve bu tekayyûdâtan murâd erbâb fesâdı te'dibsiz bırakılmak kazıyyesi olmayarak mücerred müdebbirâne ve hükmiyâne hareketle bir küçük şeyi büyütme ve beyhude kan dökülmemeğe dikkat kılınmak ve dakikasını ihtardan îbâret olduğunun gösterilmesi hususlarına emr ü fermân kerâmet-beyân cenab-ı hilâfetpenâhi şerefsünûh buyrulmuş olmakla....”

(Asâr-ı Siyâsiye'den)

Ziyâ Paşa'dan Misâl

“.... Hâkân-ı müşârün-ileyh cülûsundan kırk yedi tarihine kadar on sekiz sene â'mâl-i etvâ-ı tedâbir ve ihtiyât ile âkibet yeniçeri ocağının ref'ine muvâffak olmakla devletin gözü açıldı. Ve münkâsım olan kuvvet-i müstakile-i saltanat mahalline ricât edib ser-sâm illeti zâil olmuş sûretinde alâim-i sıhhat nümâyân olmaya başlamıştı. Lâkin bu dâvanın akabinde Rusya ve Mısır meseleleri gibi iki buhrân-ı hatar-nişâna uğrayıp hususiyle Edirne muâhedeşi kalbdeki yarayı deşmekle sıhhatçe terakkisine durgunluk ve hâkân-ı müşârün-ileyhe dahi fütur ve yorgunluk geldi. Ve bu hâlin üzerine Hızr-ı sâni gibi Reşit Paşa merhum yetişti; Avrupa'nın devlet-i âliyye hakkında seksen, yüz seneden beri bildiği îtikâdı tahvil ve esas-ı saltanâtı Avrupa toprağında te'sis ve tekavvüm için iktizâ-yı asr üzerine lâzım olan ıslâhat-ı mülkiyyenin deâyimini Tanzimât-ı hayriyye nâmıyla vaz' ü icrâyâ cesâret eyledi.”

“Bu zâtın hâsenât ve seyyiâtı hakkında herkesin bir fikr-i mahsusası olup biz dahi o bâbda olan mütâalamızı mahallinde tafsil edeceğiz; fakat bu mevkîde şu kadar deriz ki Avrupa'nın devlet-i Osmâniye için zâhib olduğu âkide-i sakîmenin tehlikesini herkesten evvel gören ve def-i esbâbına teşebbüs eden Reşid Paşa'dır. Ve öyle bir asırda böyle bir harekete teşebbüs cühele-i âvâmın ve hassâd ü ağıârın târizâtını celb ile zâtınca nice nice muhâtarat-ı melhûz iken buraları asla düşünmeyip fâide-i zâtiyesini devlet ve millet uğruna feda kılan yani elli beş senesi şâbanının yirmi altıncı günü Gülhâne meydanına konulan kürsüye çıkıp âlâ melei'n-nâs tanzimât okuyan Reşid Paşa'dır.”

(Hâtırlarından)

Diğer

“Amin resimlerinde yolda giderken bir mektebin etfâline bakılsa hey'etlerinden derece-i intizâm ve terbiyeleri derhâl istidlâl olunur. Zirâ kimi salta şalvar giyer; kimi setri pantolon. Kiminde uzun entari! Ve her birinin renkleri de başka başka!

Önlerinde ilâhi okunur; arkadaki çocuklar onu dinlemezler. Her biri yanındaki ile oynamak ve etrafına bakmak ile meşgul bulunur. Hocalar, kalfalar âmin yeri geldikçe “Amin!” diye bağışırlar. Velhâsıl bir âlâyidir gider!

Ya o mektup seyri denilen sahrâ zevkine ne demeli? Bir mudhhikin yüzüne kâğıttan yüzlük ve postekiden sakal ve köhne hasırdan cübbe geçirilir; paçavradan başına imâme ve kavuk yaparlar; tesbih şeklinde bir dizi soğan verilir; herifi bir uyuz merkebe ters bindirip kuyruğunu dizgin makamında eline teslim ederler! Yanına omuzunda falaka değnek ve ellerinde kabaktan yapma bir terazi ile çukka-dâr tarzında bir takım hergele de takılır. Bu şekil ile herifi seyr yerinde dolaştırırlar. Satıcılar rast geldikçe istintâk eder; ve yatırıp falaka ile döver. Bu oyunun adına “İstanbul Efendisi” derler! Yani kazâ-ı İstanbul mansıb-ı muhtereminde bulunan kudemâ-yı eslâf şimdiki şehremâneti misillü memleketin havâyicine

dahi nezâret etmek evvelki zamanlarda mû'tâd olduğundan, onların esnâ-yı geşt ü güzârda ettikleri harekâtı bu yolda tezyif ve tahkir ederler. Bu maskaralığın târik-i ilme hakâreti mucib olduğu kimsenin hatırına bile gelmez!”

“İşte yılda bir kere etfâl-i meketebi nüzhet-gâha götürürler; orada da eğlence makamında bu rezâili seyrettirirler! Lâkin hayf ü sad-hayf ki hengâm-ı sabâvet fotoğrafya tabir olunan ve üzerinde suver-i münakise sabit olan elvâh-ı şeffâfa benzer. Ol esnada görülen evzâ' ve ahvâl ve emsâl âyine-i tabiâtte muntabi' ve mütemessil olarak ahir-i ömre kadar pay-dâr olur gider. İmdi henüz mektepte iken böyle hilâf-ı edeb muâmelât görerek büyüyen insanlar, sonra herhangi târik ve meslekte bulunurlarsa bulunsunlar daima bir nizâmsızlık içinde yaşarlar; ve sair terbiyeli adamlar gibi intizâm-ı hâl bulamayıp ömürleri rahatsızlıkla geçer. İşte bunun da sebebi terbiyedir.”

(Mâarîf-i Umumiye'ye dair olan lâyihadandır)

* * *

Şinâsi'den Misâl

Mâhiyeti isbât eden âsar âmeldir;
Miktarına nisbetle kişi hayır ü şer eyler

(li muharririhi)

“Kâidesi umur-ı şahsiyyeye ait olduğu gibi külliyyet cihetine neden şâmil olmasın? Ya bir milletin hâli devletinin mâhiyet-i idâresini isbâta delil-i âleni değil midir? Hatta bunda şöyle bir mî'yâr ittihâz olunur ki bir hükûmet re'yinde ne kadar mustakil ise mâ-hasal ef'âlini o kadar mütehammil olmak lâzım gelir.

Memâlik-i Osmâniyye'de ise halkın sâ'y-ı ihtiyârisiyle temşiyet bulabilecek külli ve cüz'î umûrun ekseri usûl-i idare iktizasınca bi'l-fîl devletin teşebbüsâtına veyâhûd teşvikâtına vâbeste olduğu gibi medeniyetimizin hâl-i hâzır, ihtiyâcâtı teksir ettikçe esbâb-ı mâişetin tahsili için insan evvelkinden ziyâde zihnen ve bedenen çalışmağa mecbur olmak hasebiyle, gerek ıztırârî ve gerek ihtiyârî bu sûrete sülûk edemeyen sâilenin tanzim-i ahvâli münhasıran hükûmetin himmetine kalmıştı.

Cism-i müteneffis-i vâhidde müteallim olan bir cüz'ün teskîn-i ıztırârından sâir a'zâ müsterih olduğu gibi seele-i gürûhun mümkün mertebe kesb-i refâh etmesinden umûm âhâli için ne derece inşirâh-ı mahmedet hâsıl olacağını târife kâdir değiliz.”

(Tasvir-i Efkâr)

Diğer

“Mebnâ-yı temeddün madde-i teâvün olmasıyla efrâdın kifâf-ı nefis tedarikinden âciz kalmamasına himmet etmek hey'et-i içtimâiyenin birinci vezâifindendir.

Binâen-âleyh esas-ı medeniyyeti hikmet üzerine mübtteni olan memleketlerde seelenin

müstehakları esbâb-ı mütenevviâ ile akdâr olunur ve cibillet veyâhut terbiyet reddiesi

iktizâsınca istihsâl-i teâyyüşde tabii olan meşâkk u mihenden kaçınarak bu yola sülûk

edenler dahi men' ile kâr ü kesbe icbâr kılınır, ki bu sûret hem umûmun şânını nakîsadan

himâye ve hem de efrâdı zilletten vikâye eylediğinden cihetine dahi bir nevi

merhamettir.

İşte bu sebepten dolayı böyle yerlerde sâil nedret üzere olup asıl bunların kesret-i idâresi istiklâl üzere olan memleketlerde bulunduğu mücerrebâtandır.”

(Tasvir-i Efkâr)

* * *

Şu naklettiğimiz emsâl âcaba “edebiyât derslerinde tâlibe en evvel tâlim olunacak” sûrette “İktizâ-ı tâbiâte muvâfık sade ve tasannu’ ve tekellüften âzâde” değil midir;

Biz öyle itikâd ederiz ki Akif Paşadan getirdiğimiz birinci misâl yani Şeyh Müştâk mektubundan müfrez makâle yalnız iktizâ-yı tabiâte değil âsırımızın dahi tabiât-i terâkkiperverânesine muvâfık sûrette sade ve sadeliğiyle berâber selâset-i ifâde ve intizâm-ı müeddi cihetlerince fevkalâdedir. Hatta o derece sadedir ki edebiyâtımızın devr-i hâzırını maksad-ı terakkiye gayr-i kâfi görüp de o bâbda muahezâtta bulunan sahib-i mektubun bile kendini alamadığı secî-perdâzlık saiyesinden tamamiyle âzadedir.

Reşid Paşa’nın Âsâr-ı Siyâsiye’sinden naklettiğimiz iki misâlden evvelkisi **diplomasi** lisânında yazılmış şeylerin en üstâdânesi ve ikincisi olan Erzurum Emirnâmesi ise inşâ-yı resmîye mahsus olan ve zincirleme ıtlâk olunan tarz-ı mâhudun en kâtibânesidir.

Şurasını da söyleyelim; bu iki misâli zamanımızca muhtaç olduğumuz edebiyât derslerine numune tutmak arzusunda değiliz, belki tarz-ı cedidimize çığır açan müteahirinin zamanı cihetiyle ikincisi olan Reşid Paşa’nın teceddüt-pesendlikteki arzusunu –o zamanlar mekteb-i mârifet sayılan- Bâb-ı Âli’nin lisân-ı resmîsinde tatbikçe çalışmış olduğuna bürhan olarak göstermek istedik.

Ziyâ Paşa merhumdan getirdiğimiz misâllerin ikisi de belâğatin kavâid-i asliyyesine tamamiyle muvâfık ve binâen-âleyh tarz-ı cedid inşâmız için edebiyât derslerimizde her zaman numune tutulmağa lâyık olduğunu iddiâ eyleriz.

Şinâsi’ye gelince; bâlâda dahi söylemiş idik ki müşârün-ileyh sözün ziynet ve letâfet-i zâhiriyyesine temâyül etmedikten başka nice asırdan beri gönüllerde kökleşip kalmış olan meyelân-ı elfâz-perestiyi, mahsusâtından olan müfid ve metin kâidelerin zîr-i pâ-yı tahakkümünde zebûn ederek asrının tavr-ı ciyâdetiyle mütenâsib bir tarz-ı edebi husûle çalışmış ve’l-minnetullah ki muvâffak dahi olmuştur.

İşte bâlâda irâd eylediğimiz iki misâl gerek fezâil-i ahlâk ve gerek kavaid-i âdâb nokta-i nazarlarından bakıldığı hâlde müddeâmızı isbât eyleyecek sûrette iki şahid-i âdil meziyyâtını haizdir.

Şinâsi hiçbir şey yazmayıp da yalnız şu “Fenn-i edeb bir mârifettir ki insana haslet-âmûz-ı edeb olduğu için edeb ve ehl-i edib tesmiye kılınmıştır.” cümlesini yazmış olsaydı yine mahiyet-i efkâr ve meziyyet-i irfâna hükmi ve edebî bir bürhân ve hatta başlı başına bir ders-i edeb ve irfân olur idi.

Mâ-hâsal sahib-i mektubun “Bu yolda bizim âsâr-ı edebiyemizde numune bulmak müşkıldir.” sözüne iştirâk ve îmân etmekte mâzûruz.

Sahib-i mektub hâtîme-i mütâlaatı olmak üzere diyor ki “... bu cihetle âsâr-ı garbiyyede bu tarzın sehl-i mümtenî denilecek numuneleri kemâl-i îtinâ ile mümkün mertebe harfiyen tercüme olunarak talebeye irâe olunur; ve bu yolda meleke hâsıl ettirilirse edebiyâtımızın istikbâline büyük hizmet eylemiş olur. Yoksa kavâid-i edebiyeye(?) ve emsâline dair elimizde olan kitaplar numune-i tâlim edilecek olur ise yine içinden çıkmağa çalıştığımız girdaba düşüleceğinden şüphe yoktur.”

Âsâr-ı garbiyyeden bu tarzın sehl-i mümtenî olan numuneleri lisânımıza nakl için âcaba hangi tarz ifâdeyi ihtiyâr edeceğiz?

Evvelâ şurasını anlamak isteriz; biz numune-i fesâheti mi arayacağız; numune-i hikmeti mi? Eğer sedâcet-i kelâm matlûb ise ona lisân-ı ecnebiyyeden misâl-i irâesi nasıl kâbil olur. Bir maksadı herkesin anlayacağı yolda tasvir edebilmek için başka bir lisâna müracaate ne lüzum vardır? Yoksa Osmanlıca yazabilmek için Almanca mı öğreneceğiz!

Yok maksat garbın tarz-ı edebini fikr-i hikmetini taklit ise ona diyeceğimiz yok. Öyle olunca sahib-i mektubun tarz-ı ifâdeye dair olan şikâyatı arasına fikr-i hikemîyi karıştırması lâzım gelirdi.

Binâen-âleyh mekâtib-i âliye ve evveliyede tâlim-i edebiyât için çare-i münferid, tercüme ile nakl-i müeddi değil; tabiât-ı lisâna muvafık yani fesâhatın mâna-yı hakikisine mutâbık sûrette ittihâz-ı inşâdır.

Tercüme ile tasvir-i fikr-i hikmet edilebilir tâlim-i fesâhat edilemez. Hâtime-i kelâm olmak üzere şunu söylemek isteriz ki Vakit'in Berlin'deki muhibbi inşâmıza dair olan işbu fikr-i mahsusu kâğıt üzerine koymadan evvel Berlin'de bulunan sefir-i irfân semûrimiz âtîfetli Sâdullah Beyefendi hazretlerine arz etmiş olsalar idi şüphesiz mektub-ı mezkûru yazmak külfetine ihtiyaç görmezlerdi.

İntihâ

YİNE ISLAH-I HURÛF DA'VASI

Hurûf-ı Arabînin **Latin** hurûfu gibi her bir kelimeyi hakkıyla yazıp okumağa kâfi olmadığı bahsi 1278 senesinden beri zuhura gelmiş bir mes'ele-i garibedir.

Bu mes'ele-i en evvel Rusya İmparatorunun **emmisi Garanduk Mişel'in** Kafkasya valiliği hengâmında yaver-i harbi bulunan Ahundzade Fethali nâmında İranlı bir zât meydana koymuş ve harekât-ı hurûf sırasında yazılır bir de hatt tertibiyle numunesini mâkam-ı hilâfet-i seniyyeye takdim eylemiş ve hatta o bâbda kaleme aldığı istidânamede "Eğer ittihazı mümkün olamazsa bile bunun da diğer hutût-ı İslamiyye sırasına idhâl olunmasına" kasr-ı arzu eylemiş idi.

O tarihte ise Makam-ı Sadaret'ten bu mes'ele-i mühimme kendilerine "akademisyen" süsü vermek isteyen bazı azâsının temenniyatı üzerine mülgâ (Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye) ye havale olunmakla Fethali'nin icad-gerdesi olan hurûf orada mevki-i bahs ve tetkike konarak merhum Kadri Paşa gibi hamiyet ve diyanetini irfan ve maarifetle tezyin etmiş bazı zevat tarafından muahezât-ı muhikkâneye uğramakla diğerleri tarafından eğerçi o re'ye ittiba' edilmemiş ise de tervicine dahi cesaret olunamamış olmasından müzâkerat-ı vak'ayı nâtik olmak üzere makam-ı sadarete arz olunan takrîrde fakat muhteri-i muma ileyhin "dört beş lisâna vakıf ve binâen-âleyh müstecmiü'l-maarif bir zat bulunduğu haysiyetle taltifi" temenni olunmuş idi.

Aradan beş altı sene mürurunda mes'ele-i mebus-ı **anhâ** tekrar lisan-ı matbuata düşmekle uzmanlar dahi güya efkâr-ı terakki-perverâne kesb-i vüs'at eylemiş ve elsine-i Garbiyye âşinâları ve bi-tahsis mevcut pesendliği mürde-perverlik derecesinde nazar-ı istihkâr ve nefretle görmek isteyen frenk mukallidleri teessüf olunacak derecelerde çoğalmağa başlamış olmasından bayağı cür'etli bir lisan ile Latin hurûfunun ve hiç değilse o yolda yeni bir hattın ittihaz ve kabulü tavsiyelerine kadar kalkışanlar olmuştu.

O zamanın **Terakki** gazetesinde bu bahisler mevcut bulunduğu gibi bu abd-i aciz dahi taraf-ı muhalifde yani hutût-ı Arabiyye'nin terkiyât-ı ilmiyyemize kat'an mani olmadığı re'yinde bulunanlardan idim. Hatta o bâbdaki mübahesâtı nâtik olan makalelerim imzamları neşrolunmuştu.

Yine o sırada idi ki İran devletinin el-yevm Londra sefiri Melkun Han tarafından ıslah-ı harf hakkında Farisü'l-ibare bir mektup neşrolunmuş idi.

Melkun Han mektubunda Hind'den İran'a kadar umûmen akvam-ı İslâmiyyenin maddi ve manevi uğradığı seyyiatın ve mübtela olduğu cehl ü harâbin kaffesini elifbânın noksanına izafeylemiş idi.

Müşarün-ileyh gibi fitraten ezkiyâdan ve birkaç lisan ve bahusus fûnun-ı esasiyyeden bir haylisine vukufu cihetle ashâb-ı kemalden bulunan bir zâtın her türlü nekâyıs ve tezebzübâtı elifbâyâ bina eylemesi ya mübalağa-i Acemane ile me'lûfiyyetden veyahud ekser dühatda görüldüğü vechile fart-ı zeka netayicinden olan bir nevî heyecan-ı efkara mağlubiyetten neş'et etmiş olsa gerekdir.

Zira müşarün-ileyhin pek âlâ bilmekliği lazım gelir idi ki hatta kendisinin dahi kavmiyeten değilse de tabiiyeten mensub bulunduğu İranîyâna kadar pek çok akvâma Arablar topu 28 hurûfdan ibaret olan elifbâlarıyla talim-i ûluma muvaffak olmuş ve bu gün esamisini ta'dat u tahrîre bir âdemin müddet-i ömründe muvaffak olamayacağı raddede âsâr-ı ilmiyye vücuda getirmiş idi.

Avrupa lisânlarına vâkîf olanların umumu tasdik eder ki bu gün mümtedd-i evvel olan elifbâların istediğini yazmağa değilse de yazdığını okumağa en müsaid olanı İtalyan ve İspanyol lisanlarının elifbâsıdır.

Yine vâkîf olanlara meçhul olmadığı üzere en güç ve hatta âlûde-i hücnat olmaklığından dolayı en sa'b itlâkına şâyân olanı da İngiliz lisanına mahsus bulunan elifbâdır.

Bir kavmin mübtelâ olduğu **zalâm**-ı cehaleti elifbâlarının noksanına hamleden ezkiyâdan suâl ederiz ki bugün maarif, elifbâları en mükemmel olan İtalyanlarda mı yoksa elifbâları elifbâ-yı Arabiyeden üç kat daha suûbet-alûd bulunan İngilizlerde mi mertebe-i fesvâya vâsıl olmuştur.

Keza erbabının malumudur ki Ermenilerin elifbâları her lisanın elifbâsından mükemmeldir. Hatta şefeteyn-i beşere güncahiş-pezir olmadığı cihetle bazı esvat-ı haşerata şebih bulunan Çerkez lugatının bile bir dereceye kadar tahrirve ifhama müsaidir. Hal böyle iken Ermeniler maarifçe hatta Sırlılar reddesine varabilmişler midir?

Vaktiyle muâlim-i âlem olmuş olan Yunanilerin (24) harfli elifbâları içlerinden füsaha ve hükema yetiştirmeğe nasıl müsaid olabilmişdir?

Ekser akvâm-ı fâzılanın elsine ve ahvâli biraz tetkik olunacak olursa bedaheten sabit olur ki maarifçe pek çok akvamdan geri kalışımıza hurûfun noksanı değil usul-i tahsilin fîkdânı sebep olmaktadır.

Zamanımızda ûlum-ı âliyenin kâffesinde akvam u medeniyyeye bi-hakkın iddia-yı rûchân edebilen Almanların elifbâları ve bâhusus Yunan-ı kadim sarfinin aynı olan sarfları -İngiliz lisanı müstesna olarak- ekser lisanın elifbâsıyla sarfindan birkaç kat müşkil iken içlerinde okuyup yazma bilmeyenler yüzde ikiye tenezzül etmiştir.

Bizim elifbânın noksanından bahsedenler tıbaatde kullandığımız hurûfiyi de öne sürerek lüzûmundan ziyade fazlalı görmek ve bunu da tıbaatçe mani-i terakki add eylemektedirler.

Hatta 2112 numaralı Tercüman-ı Hakikat-ı Mahalli gazetesinden naklen yazıldığı bir fıkrada Mısır'da **Mahmud Hasan Efendi** namında bir zat tarafından neşrolunmuş bir risalede her harfe bir sada vererek şimdiki gibi bir harfte müteaddid sada (?) bulundurmaya nihayet vermesiyle kıraatin mümkün mertebe kolaylaştırılması ve Arapça bir müsveddenin el-yevm tertib u temsili için lazım olan (900) parça muhtelif hurûfa bedel (28) adet harf ile iş görülebileceği tavsiye ve beyân olunmuş imiş.

Fethali-i İrani'nin tavsiye-gerdesi olan tebdil-i hurûf meselesinin Mısır'a kadar sirayet ettiğine teesüfle beraber bu mesele hakikaten maarife müteallik mesâilin akdemi ve belki terakkiyat-ı maarifin aslu'l-usûlü bulunmasından çare-i ıslahı için ne kadar ta'mîk-i nazar olursa şayandır. Binaen-âleyh mesele-i mebhûs-ı anhânın def'a-i saniyede zuhuru sırasında salîfû'z-zikr Melkun Han'ın mektubuna cevaben bir zat tarafından neşrolunan mütalâanamede bu mesele etrafiyle tedkik olunarak feryadlarla beyân olunan nekâyısının tevehhümâtdan ibaret bulunduğu ve bir iki işaret ile her türlü mahzûrun ber-teraf olacağı mükemmelen tarif edilmiş olduğu cihetle gelecek nüshamızda onun derciyle beraber mütalâa-i mahsusamızı dahi ilaveten kayd edeceğimizi vaad eyleriz.

İsimsiz

NARGİLE LAFZININ ASLI

Malûmdur ki imlâ-yı Osmaniyye'de bu lafzı kâh **nargule** ve kâh **nargele** resminde tahrîr edenler ve **nar** ile **kelle** lâfzından mürekkep bir kelimedir diye indî tevcihlerde bulunanlar vardır. Halbuki bu kelimenin aslı **nargil**dir ki lisânımızda **hindistancevizi** denilen **ceviz-i hindî** nâmındaki semer-i marûfun ismidir.

Tenbâkû şürbüne mahsus olan âletin su bulundurulacak kısmının en evvel işbu **nargilden** yani ceviz-i hindîden imâl edilmesi alet-i mezkureye bilâhare ism-i mahsus olmuştur. Nitekim hitta-i Arabîyye'de ve hâlâ Hindistan'da ekseriyyet **nargileyi** şu zikrolunan cevizden imâl ederler. Ve ara sıra memleketimize dahi ceviz-i mezkurdan masnu' nargileler geldiği vardır.

Nargilenin Arabîsi **Nârcîl**dir. Malûmdur ki kaf-ı Farîsî'yi hâvi kelimât ta'rîb olundukta kaf-ı cîmiye mübeddel olmak kaidedir.

Binaen aleyh **nârgîl** lâfzı dahi bu kaideye tevfikân **nârcîl** suretine tahvil etmiştir. Nitekim kamusta vech-i âtî üzere mazbut ve müfesserdîr:

"**El-nârcîl** ceviz-i hindî ismidir ki **hindistan cevizi** "tabir olunur. Müfredi **narciledir**.

İşte nargile, müfredi itibariyledir. Hatta tesbih imâl edilen nârcîl dahi yine bu ceviz-i hindîdir. Bazı seyyah-ı zeyyinde dolaşan Hind ve Acem cerrârlarının ellerinde gezdirdikleri **keşkûl** bu nârcîlin nisfidir.

İsimsiz

HUKUK DERSİNDEN BİR FIKRA-İ TARİHİYE

(Devletlû Münif Paşa hazretlerinin hukuk mektebinde takrîr buyurdıkları dersten bir fıkradır ki adâletin Farûkiyesi musaver bulunduğ u için aynen dercedildi.)

“.....”

İlm-i hukûk mevzu'una nisbetle dört kısımdır ki birincisi hukûk-ı siyâsiyedir.

İlh.....

Hukûk-ı siyâsiye başlıca üç kısma münkasımdır ki birincisi hukûk-ı esâsiye ilh.....

Hukûk-ı esâsiyenin dördüncüsü mesâkinin taarruzdan masûn olmasıdır.

Bir adamın şahsı taarruzdan nasıl masûn ise meskeni de öylece masûn olmalıdır.

Bir adam meskeni taarruzdan masûn olmayınca şahsının masûn olmasından ne kadar fâide görebilir? Hiç!

Bir adamın evine taarruz etmek hürriyet-i şahsiyesine dokunmaktır; mâdem ki hürriyet-i şahsiyeye müdâhele olunmamak esâsı kabûl olunur; mesâkine de dokunmamak lâzım gelir.

Bunu eski vakitlerde bile anlamışlar idi; hatta Sa'di'nin “Muhtesib-râ derûn-ı hâne çep kâr?” demesi buna işârettir.

Sa'di'nin dediği gibi bir adam evinde okur, yazar, daha ne isterse yapar. Bir kimse ona müdâhele ve ef'âl-i harekâtına mümanaat edemez.

Fakat evde sâhibi her ne isterse yapar; kimse tarafından mümanaat olunamaz; diye sâhib-i hâne orada her türlü fesâd ve fenâlığı yaparım diyemez. Şâyet öyle bir şey'e tasaddî ederse men' ve hatta kanûna tevfi ken mücâzat olunur; ve binaen-aleyh bu gibi ahvâl vukû'unda -sûret-i fevkâladede olarak her hâlde kanûn-ı mahsûsâ dâiresinde hareket edilerek - mesâkine girilir.

İşte bizim kânûn-ı esâsimiz 22'inci maddesinde “Memâlik-i Osmâniye'de herkesin mesken ve menzili taarruzdan masûndur; kanununun ta'yin eylediği ahvâlden mâadâ bir sebeple hükûmet tarafından cebren hiç kimsenin mesken ve menziline girilemez.” diye hem şu masûniyeti te'mîn ve beyân hem de o istisnâyı der-miyân ediyor.

Mesâkinin masûniyet kâidesi İslâmiyette pek mu'teber ve mer'î bir kâidedir. Hatta sadr-ı İslâm'da Hazreti Farûk-ı a'zam âdet-i müstahsene-i seni yeleri üzere bir gece âsâyiş ve emniyet ve refâh ve saâdet-i ahâliyi te'mîn maksadıyla sokakta gezerler iken bir evden şarkı sesi, mûsikî eseri, hâsılı âdât-ı İslâmiye'ye mugâyir ve muhâlif bazı ahvâl his buyurmuşlar. Ve besbelli hânenin duvarları alçak ve yakın olduğundan, kapı ciheti aranılmayarak bağıteten içeri girmişler (!) ve orada bir işret ve fisk ü fücûr meclîsi bulmuşlar ve hasbe'l-ma'mûriye hâneyi tekdîr ve tagayyur etmeğe tehyielerinde sâhib-i hâne “Ben yalnız bir vecihle kabahat ettim; Cenâb-ı emâret-meâblarından ise dört vecihle müsâmaha vuku' buldu: Evvelen “.....” saniyen “.....” “.....” fermânına imtisâl buyurulmadı. Salisen tehevvrle selâm verilemedi. Râbiân “.....” buyurulmuş yani vazife-i sâmiyeleri yalnız meydanda görülen şeylere hasredilmiş iken içeriye girildi.” demiş ve bunun üzerine adâlet-i mücessseme olan Hazret-i Fâruk hemen hak vererek avdet buyurmuşlardır.

İsimsiz

NAPOLYON BONAPART'IN HUSUSİYÂT-İ AHVÂLİ

Madam dö **Remoza** ki müşârün-ileyh ile muâsıra bir Fransız edîbesidir; kendisinin hâtîrât-ı eyyâm-ı hayâtı hakkındaki te'lifinde Napolyon'un bazı etvâr-ı mahsûsasını vech-i âtî üzere tasvîr eyliyor.

Sûret-i ifâdedeki adem-i nezâkete ve zabtettiği husûsâtta iltizâmı bazı fezâzete bakılırsa Madam dahi Napolyon tarafından mazhar-ı rağbet ve hürmet olmak arzusuna düşüp de hirmândan başka bir şey göremeyen ve bu sebeple müşârün-ileyhe muhalefetle kesb-i işihâr etmeğe kalkışan nisvândan madûd olmak lâzım gelir.

Hatta Fransa Mâliye Nâzırı meşhûr **Nekr'in** kerîmesi ve müellefât-ı meşhûre sâhibesi olan Madam **Estail** dahi Napolyon hakkında halefgîrlikle şöret-şîâr olmuş idi.

Hâlbuki Madam Estail'in Napolyon'un halefgirânı zümresine iltihâkı müşârün-ileyhin zuhur u işihârında kendisine hulûl için her türlü vesâilden istifadeye kalkışıp da yine nâil-i merâm olamaması üzerine bir intikam maksadıyla olduğu muâsırlarından bazı erbâb-ı kalemin keşfettiği hafâya-yı tarihiyyedendir. Hatta Napolyon menfâsında yazdığı "Sen Alain Hâtîrâtı" ünvanlı eser-i meşhûrunda "..... Madam Estâil benimle germâ-germ üns ve ülfet olmağı ehass-ı merâm edinmişti. Olabilir a! Ben kendisinden mütelezziz olamazdım. Binaen-aleyh ben de yüz vermemeği iş edinmiş idim. Hatta bir gün halvetgâhımda **Robdöşambri** (gecelik sevbi) bulunduğum hâlde pek lâubali bir tavırla odama dahil olduğunu görünce nefretim hayretime galebe ederek, kasdî bir lisân-ı fazz-ı galiz ile "Madam! Dâvet olunmayınca bir erkeğin odasına girmek kadınlarca yeni moda mıdır?" deyip esvâbımı soyunmağa başladım...." demiştir.

Zannımıza kalırsa Madam dö Remoza dahi Napolyon'un bu yolda ve fakat bî-hakkın bir îtâb ile telh-kâm olmuş olmalıdır. Her ne ise biraz da Madam ile konuşalım.

Madam diyor ki:

"Napolyon Fransızca'yı lâyıkiyla tekellüm edemediği gibi bazı kelîmâtı dahi mehâric-i hurûftaki dikkatsizliği belâsıyla letâfetinden düşürürdü.

-Lâyıkiyla tekellümden murâd meselâ Parisliler gibi râya ayn sadası vermek yolunda şîveleri taklit edememek ise bu adem-i taklît Napolyon için mucîb-i şeyn değil bâis-i tahsîn olabilir. Mâlumdur ki Napolyon Korsikalı idi. Parisli değil. Bununla beraber Napolyon'un Fransızca inşâdaki iktidârı müselleme değildir.

"Hele nezâket-i tâb' denilen nezâhat-i edebten tamamıyla mahrum idi."

-İlletini tâ'yîn etmediği cihetle Madamın bu sözü bi't-tabi mecrûhtur.

"Bir cemiyet-i sübbâne'ye duhûl için iktizâ eden âdâb ve merâsimden âgâh olmadığı gibi oturacağı mahâlli dahi âzametiyile mütenâsib düşecek sûrette intihâbdan âciz idi."

- Mâlumdur ki "âdâb-ı meclis" denilen huzû'-ı perestişkârane mevhub olduğu ni'met-i hürriyyeti bir takım âdât ve mevzûât-ı beşeriyye ile mukayyed bilenlerin hülâsa-i evhamından ibârettir.

Napolyon gibi fitratın meziyyât-ı mütenevvia ile tezyîn ettiği uzmâ ise o türlü kuyûda giriftâr olmağa değil onları târ-mâr etmekle mecbûldür.

Oturacak yer intihâbı bahsine gelince; Madam cenâbları onu bilmiyor ki mekânın şerefi mekân ile değil mekânın şerefi mekân iledir.

"Bir matmazel ile küşâd-ı mükâlemeye medâr olacak vesâilden dahi haberdâr değil idi."

-Şüphe Yok! Napolyon gibi ukde-i küşâ-yı ebkâr-ı siyâset olan bir âli haslet, mahareti zenâne hoş görünmekten ibâret olan karı mizâçlı erkeklere mi taklîd-i hareket edecek?

“Kendisi kendi elbisesine îtinâ etmediği gibi diğerlerine dahi bu yolda muâvenet etmez idi.”

Napolyon için ne büyük hamâkat! Sâir bunca mehâm-m-ı umûru bıraksın da **Bovalor** prensleri veyâ tiyatr kralları gibi elbise intizâmına îtinâ etsin!

“Bir subay çizmesiyle karıştırıp külleri odanın ortasına saçmak mu’tadı idi.”

Harita-i âlemde birkaç asırda vücuda gelebilecek bir inkılâb-ı uzmâyı beş on senenin içine sıkıştıran ve merkez-i arz açılmış da içinden fırlamış gibi seyyâr birer kuvve-i âteş-nisâr olan ordularıyla şimâlî cenûbî, şarkî, garbî remâd-ı havf ü haşyet altında bırakan bir cemretü’l-harb zâhir Madam’ın ta’riz-i perest-kâranesine uğramamak için soba karıştırmağa maşa arayacak yerde fazla olarak, kül savurmamağa dikkat edecek!...

“Taâm esnasında o rütbe işihâ gösterirdi ki ne kadar et’ime var ise cümlesini sofraya getirtir ve âdaba asla riâyet etmeyerek, dilediği şeyi yer idi.”

-Âcaba Madam taâmda maraz-ı müzmun-ı mideye uğramış hastalar gibi yemek yemeği zerâfet mi addediyor; ya hele yemek yemekte “âdâb” ne demek oluyor; eğer yemek hususunda âdâb denilen bir takım âdât var ise onu işte Napolyon gibi büyükler icâd ve Madam ve emsâli gibi küçükler ise bî’t-taklîd îtiyâd eder.

Ne yapsın efendim! Dünyada en muâzzam hükümdârlara koca bir Katolik milletinin imparatoru olduğu hâlde Papa gibi vekîl-i Mesih geçinen ihtiyârlara bile tavr-ı înkıyâd göstermeyen bir âzemet-şîâr, aşçıbaşının keyfine ittibâ ile canı istesin istemesin mutlaka çorbadan sonra **kutlet** ve **ruzbiften** sonra **omlet** mi yesin?

“Kendisi raks etmeği bilmez ve ettiği de bir işe yaramaz iken en güzel raks eden kızları bir tarafa çekerek, mahcûb edecek sözlerde bulunurdu.”

-Madam’ın telâş, hiddeti hep bundan neş’et edermiş de anlayamamışız. Ne çare madam! Bunda kabahat Napolyon’un değil ya. “Güzele bakmak sevaptır.” derler bu darb-i mesel bir güzel ile ülfete kudreti olmayanlar tarafından yâdigâr olmuş olmalıdır. Fakat Napolyon gibi kudret-i kâhharânesiyle ümm-i dünyayı bile tasarruf eden gerçekten bir erkeğin “Güzele bakmak sevaptır.” meselini istediği sûrete tahvîlden cânı isterse ictinâb etmeyiverir.

İhtimâl ki Madam güzel raks edebilirmiş, fakat hiddet-i hasedkârânesine bakılırsa güzel değilmiş. Eğer Napolyon tarafından beğenilecek bir hüsne mâlik olsa imiş; ihtimâl ki mahsûdu olan kızlar sırasına kendisini de çekilmiş görmekte bahtiyâr olurdu.

“Müşârün-ileyh hükümdarlığı zamanında ikâmet ettiği sarayın bir dairesinden diğer dairesine bir resm-i teşrîfâtı için gitmeye mecbur oldukta o kadar sür’atle yürürdü ki maiyyetinde bulunan ricâl ve nisvân kendisine yetişmek için güya yangından kaçır gibi koşarlardı.”

- O sür’ati sâyesinde idi ki teşrîfât-perver olan pek çok hükümdârlara arsa-i âlemde hatve-endâz olmağa meydan bırakmamıştır.

“**Talleyran** bir gün kendisiyle hîn-i mukâlemede “(Âdât îndinizde bir düşman kavî hükmünde olduğundan, eğer top ve tüfekte idamı kâbil olsa idi çoktan vücûdunu kaldırırdınız.) demiştir.”

Âdât denilen hâlet eğer hakkâniyet veyâ mekârim-i ahlâk ile müeyyed olursa muhâfazası iki kat lâzım olur; eğer hakkâniyet veya mekârim- ahlâka mugâyir ise def’i iki kat vâcib olur.

Napolyon ise “âkâid-i bâtıla hülâsası” olan **göreneklere** muhâfaza ve ibkâ değil mahv u ifnâ ile zamanının tavrına muvâfık hareket ederdi.

“Satranca pek ziyâde inhimâkı olduğu hâlde taşların harekâtında riayeti lâzım gelen kaideye ittibâ etmezdi.”

- Eğer her şeyi gördüğüne tevfiik etmeğe çalışmış olsa idi; Napolyon bu kadar inkılâbâtı nasıl icrâ edebilirdi? Kâide bozmak kâide yazmak iktidârlarından gelir. Altı aylık oğlunu Roma'ya kral, ve resm-i tetevvüc için Papa'yı Paris'e ihzâr gibi, haric-i ez-kâide addolunan ahvâl işte o satranca varınca kadar her bir oyunda mu'tâdı olan usûl-şikenliği sâyesinde hâsıl olmuştur.

“Bir gün dört atlı bir faytona süvâr olarak terbiyeleri kendisi idare etmek istemiş ise de hayvanları ol derece şiddetle sürmüştür ki arabayı büyük bir kapıya çarptırmakla İmparatoriçe ile refikalarını haylice sarsıp incitmiştir.”

- Ne yapsın! Zimam-ı yed-i iktidârında olan gerdune-i siyâseti politika şahasında istediği tarafa sevk ve idâreye alışmış olmasından bir günde âdi arabayı tecrübe etmek istemiş. Ama bunda muvaffak olamamış imiş. Napolyon olsa olsa keyfinin paytoncusu olur. Başkasına paytonculuk edecek değil ki mahâretsizliği kendisi için nâkisa saysın.

“Esb-süvâr olduğu hâlde yokuş aşağı sürmek o kadar merâkı idi ki maiyyetinde bulunanlardan ekseriyâ bir iki kişi teker meker yuvarlanırlardı.”

- Napolyon'un askerlikten, hem de topçu sınıfından yetiştiğini galibâ Madam derhâtır etmemiş. Napolyon her hâliyle, her fiiliyle etrâfında bulunanlara şâyân-ı imtisâl misâller irâe ederdi.

Bir asker için her zaman hayvanla düz ovada değil bâzı defa da yokuş aşağı koşmak icâb eder. Çünkü askerın muakkibi düşmandır.

“Âdâti nezâfetin zıddı ve hilâfı olduğuna elbisesi bürhân idi.”

-İndinde elbise değiştirmek gâlibâ İspanya ve Felemenk krallarını değiştirmekten daha müşkil imiş ki Madamın hoşuna gidecek sûrette giyinip kuşanamazmış!

“Bunlardan başka kendisinin naklinden istihyâ olunur bazı hâlleri daha var idi.”

- Biz Napolyon'un iç yüzüne adem-i vukûfumuz cihetiyle bu hususta Madamla bahsetmekte ma'zûruz.

“Bir adamın en teklifsiz ahbâbının bile hafıyyeten söyleyemeyeceği sözlerle muhâtabını veyâ arzu ettiği adamı mahcûb ederdi.”

-Meşhûrdur ki güftâr-ı lâubalide tekellûf olmaz derler; Napolyon ise lâubaliliğın misâl-i zî-hayâtı idi.

“Ekseriyâ maskeli balolarda yüzünde **maske** olduğu hâlde iyi görüştüğü ahbâbından bazı kimselere zevcelerinden súi-zanda bulunmağa hakları olduğunu söyler ve buna mümâsil nâ-becâ tavırlar izhâr ederdi.”

-Ahbâbını dostuna ikâz etmek Madamın îndinde rüsvâyılıktan madûd ise onu bilemeyiz. Bazı ahvâl vardır ki insan dostuna rû-be-rû söyleyemeyeceği bir sözü dolayısıyla ismâ etmek ister.

İşte Napolyon da ihtimâl ki maskeden bu vecihle istifade etmek istermiş. Acaba Madamın zevcine de böyle bir siâyette mi bulunmuştur.”

“Böyle bir söz üzerine kendisini şâyet birisi düelloya da'vet eyleyecek olursa derhâl yüzünden nikâbatı atarak, kim olduğunu gösterirdi.”

- İyi ya işte. Düello edecek adamı düello mahaline kadar beyhude yormamak istermiş. Bir imparatorla âdi bir adam düello edebilir mi? Bâ-husus Napolyon gibi bir âkil düello gibi divânece bir fiili irtikâb eyler mi?

“Bazen hiçbir ferdin beyân edemeyeceği vekâyii ber-tafsîl ta'rif ve hikâyeden içtinâb etmezdi.”

-Evet! Napolyon'un hârkûlâde tavırlar izhâr etmek şîârı idi. Hatta ilk rütbe-i askeriyesini de kimsenin pây- endâz-ı cesâret olamayacağı bir tepeye en evvel irtika' ile rekz-i alem-i zafer eylemiş olmasına mükâfâten terfi ettirmişti.

Napolyon kadar pervâsız olmak, Napolyon kadar cür'et-i güftâra mâlik bulunmak Napolyon olmağa mütevakkıftır. Elbette Madam dö Remoza'ların, filânların derekât-ı idrâkâtı onun derce-i iktidârını takdirden âcizdir.

“Hâsılı müşârün-ileyhin bu yolda olan hâllerini tamamıyla vasfetmiş olsam âdetâ büyücek bir risâle vücûda gelirdi.”

- Teşekkür olunur ki böyle bir himmette bulunup da bize de tahmîl-i zahmete hâcet bırakmamışsınız.

İsimsiz

KROMVEL'İN MAĞZI

Feth-i meyyit usûlüyle açılan başlar meyanında en cesîm ve en sakîlü'l-vezin gelen mağz Birinci Şarl nâm kraldan sonra İngiltere'de **Hami** ünvanıyla cumhûr riyâsetine intihâb olunan meşhûr **Kromvel**'in dimâğıdır.

Bu zâtın dimâğından sonra görülen beyinlerin en büyüğü ilm-i hayvânâtı dört sınıfa taksîm eden ve bu taksîmâtı otuz seneden ziyâde mekâtib-i umumiyede mer'ıyyü'l-icrâ tutulan "ilm-i müstemase"nin kâşifi **Küviye** nâm Fransız hekim-i meşhûrünün dimâğıdır. Bu zâtın kuvve-i hâfızası ve yirmi dört saate dokuz saatten aşağı uyku uyumadığı meşhûrdur. Franklin'in kavlince altı saatten nâkıs uyku insana sersemlik getirir. Ve bu sebeple dimâğ muhtâç olduğu ârâm ve sükûndan kalmakla kuvve-i hâfızaya noksân târf olur.

*

Dimâğın hacim ve sıkleti ta'lim ve terbiye-i ilmiye ile kesb-i izdiyâd eylediği erbâb-ı fenn indinde müttefikun-aleyhdır; zîrâ âzâdan herhangi uzuv ziyâde işgâl edilirse o uzvun cesâmet ve sıkleti tezâyüd eyleyeceği ve hâl-i atâlette bulunan uzuv ile icrâ-yı ef'âl eden uzuv beyinde fark-ı azîm bulunduğu beyândan mustağnidir.

Ricâlin dimâğı nisvânın dimâğından hesâb-ı mutavassıt üzere tahminen kırk sekiz dirhem büyük olduğunu mudekkikîn-i erbâb teşrîhten **Pe Akon** ile **Jist** nâm zâtlar beyân etmişlerdir. Bunula berâber kuvâ-yı akliye ve melekât-ı zihniyesini mütemâdiyen işgâl ve isti'mâl eden bir kadının dimâğı ef'âl-i dimâğıyesini hâl-i sükûnunda bırakan bir raculi câhilin dimâğına sıklet ve cesâmetçe gâliptir; zîrâ i'mâl-i şâkka ile adelât-ı bedeniyesini dâima isti'mâl ve it'âb eden ameleden biriyle adelât-ı bedeniyesini yormaksızın yalnız zihnini işgâl eden bir şahs-ı fezâil-simâtın cism ü bedence beynlerinde azîm bir tefâvüt bulunacağı tafsilât-ı zâideden vârestedir.

İsimsiz

KAHVEYE DAİR BAZI MALÛMÂT

Malûmdur ki kahve İstanbul'da 923 tarihinde yani Selim-i Evvel zamânında şâyi' olmuş idi; fakat isti'mâli ondan bir asır sonradır.

Avrupa'da ise -İstanbul'da içilmeğe başladıktan bir çok seneler sonra -Osmanlı erbâb-ı ticâreti vâsıtasıyla en evvel İtalya'ya sirâyet ve oradan da Fransa'ya duhûl ve intişâr etmiştir.

Kahve Avrupa'da ve bâ-husus Fransa'da e'azz-ı meşrûbât olarak, telâkki olunmuştur; hele ruhbân gürûhu indinde şaraptan sonra en latîf meşrûbât kahvedir.

En evvel Papazlara On beşinci Lui'nin maşûkâlarından Madam **Pompador** tarafından verilen bir ziyâfetin hitâmında içirilmiş ki ziyâfetlere ve ekele-i meşhûreye dair fikrât-ı tarihiye yazan bir kitapta o bâbda ifâdât-ı âtiye görülmüştür:

"... Papazlar taam ve râyihası latîf olan bu siyâh ve sıcak mâyii ol derece hayret-âlûd bir beşâset-i simâ ve hazz ü telezzüzlerine delâlet eder bir vech-i ibtisâm ile içtiler ki Madam Yompador onların bu hâline bakmaktan elindeki fincânı unutarak kahvesini dökmüş idi. Papaz Efendiler kahvelerini tükettiklerinde Madam'dan tekrârını ricâ eylediler; o doymaz mahlûk-ı ruhâniler tamâm üçer fincân kahve içtiler!"

"O tarihte bir adama 3 fincân kahve içirmek zamânımızda bir şişe **Şatomargo** şarabı ikrâm etmek kadar ağır düşerdi."

*

1703 tarihinde Bavyera'da basılmış bir kitap gördük ki dîn-i İslâma ve be-tahsîs Osmanlılara müteâllik pek çok garâib malûmâtı yani hurâfât kabilinden bir hayli evhâm ve hayâlâtı câmi'dir. Doğru ya en garip olan rivâyetlerden biri ise kahveye dair verdiği malûmât-ı âtiyedir:

"... Türkler ufak kâselerle sabah ve akşam birbirlerine ziyârete gittikleri zamân siyâh ve sıcak bir nevi çorba içerler."

"Bu çorbayı Arabistan'dan gelir bir nevi tohumun ateşte yakıldıktan sonra hâsıl olan tozundan îmâl ederler imiş."

"Deaneleri bezelyeye benzer yeşil bir şey olarak yemekten sonra içilirse taamı hâzım ve uykuyu dâfi' imiş."

"Türkler bunu akşam, sabah ve her yemeğin akabinde şürb ederler. Ve içtikleri zamân pek ziyâde mahzûz olurlar. Bir uzak yere gitseler vüsûlleri ânda bu çorbadan bir kâse içince yorgunluklarını unuturlar. Ben tatmak için bir yudum aldım; gayet acı buldum. Fakat yaktıkları zaman hiçbir şeye benzetemeyeceğim sûrette lâtif bir râyiha neşreliyor. Bu tohumun adına Arapça (kahve) diyorlar..."

*

İşte bundan 178 sene mukaddem Avrupa'nın ekser memâlikinde kahve hakkındaki malûmât rivâyet-i mebhuse kabilinden idi. O tarihte ise İstanbul'a kahve getiren gemilerin delinerek gark olunmak ve mübtelâları düçâr-ı zecr u nekâl olmak hailerleri ber- taraf olmuş yani vaktiyle bir şeyhülislâmın fetvâsıyla şurbu men'edilmiş iken biraz sonra yine o mesnedle ser-efrâz olan bir zât tarafından mevzûn ve mufassal bir fetva ile ibâhatı îlân olunarak, şimdikinden ziyâde kahvehâneler açılmış idi.

*

Kahve el-yevm ekâlim-i hârreden bir hayli memâlikte yetiştirilmekte ise de yine cihânda en âlâ kahve Yemen kahvesi olup, Fransa müstemlekâtından olan Martinik Adası'nda hâsıl olan ve erbâb-ı ticâret îndinde mevrîdine nisbetle Martinik kahvesi diye marûf olan kahve derece-i sâniyedir.

Bununla berâber nisâbında kahve pişirmeğe ve kahve içmeğe Osmanlılar ve akvâm-ı Osmaniye içinde Araplar kadar vâkîf bir kavim yoktur.

Frenklerin pişirdikleri kahve içilmez; bir kere o semere-i latîfeyi kömür gibi yakarlar. Sâniyen şuruba mahsûs olan fincânları adetâ bir çorba kâsesine müşâbih olduğundan, insân lezzetle değil gınâ ve belki nefretle içmeğe mecbûr olur. Sâlisen pişirmenin yolunu bilmezler.

Cezîretü'l-Arap'ta ve Hicâz ile Irâk taraflarında kahveyi cüz'i kavurduktan sonra ayrıca çekip güğümde kaynatırlar. Ba'de ağzına lîf vaz'ıyla diğeri bir güğüme süzerek, sâkin bir ateşte bırakırlar. Her ne zamân kahve içilecek olsa ondan verirler. Bu yolda pişen kahvede eğerçi köpük bulunmaz ise de kahvenin havâss-ı tabîyesî kâmilen suya intişâr ederek, mevadd-ı tahniyesi âdetâ bir posadan ibâret kalarak, o da döküldükten hem telve mahzûru ber-taraf olur; hem de içildiği zamân dimâğ ve meşâmı taam ve râyhâsı telzîz-i ta'tîr eyler. Fâidesi ise müdâvemeti hâlinde hiss olunur.

Eğerçi buralarda kahve tarîf eylediğimiz yolda pişirilmiyor ise de yine en âdi kahvehânelerimizde tahn ü tabh olunan kahve frenklerin en muteber gazinolarındakinden bin kere enfes ve âlâdır.

*

Kahvenin havâssı hakkında beyne'l-avâm bir takım zünûn devrân etmektedir; hatta kahve (bazı sec' meraklılarımızın zu'mu gibi) katı'u's-şehve değil bilâkis münebbihu's-şehvedir.

Kahve, midesi ef'âl-i hazmiyece batî ve mizâçça balgamı olanlara fevka'l-gaye nâfi' olduğu gibi ricâle nisvândan ve ihtiyârlara gençlerden ziyâde fâidelidir.

Kahve bevlîn cüzû-i mâyi'ini teksîr ve cüzû-ı sulbünü taklîl eylediğinden, bevlîn cevherini hâsıl eden bazı azotî maddeleri vücûd-ı insânda kesret üzerine ibkâyaya sebep olur; bundan dolayı kahve ayrıca bir gıda hükmünde addolunabilir.

Sodalı kahve sığır eti suyudan altı kere ziyâde mevadd-ı sulbeyi ve 3 defa ziyâde azotu hâvi olduğundan, insânı pekâlâ besleyicidir.

Kavrulup bulgur gibi iri çekilmiş kahve kapalı bir kap içinde ıslatıldıkta latîf ve muğdî ve münebbih ve mukavvî olan meşrûbâtın hükm-i te'sirini icrâ eder.

Ashâb-ı fikr ü kaleme yani kuvve-i mefkûreyi mütemâdiyen isti'mâle mecbûr olanlara kahve kadar vesile-i teskîn-i dimâğ hiçbir şey yoktur.

Saatlerce it'âb edilmiş olan zihnin rahatını fikrin küşâyış-i vücûdunu îade için en latîf vasıta kahvedir.

Meşhûr Volter 24 saat zarfında 30 fincân kahve içermiş. Fakat fincânları bizim fincânların beş, altı dolusu istiâb eylediği ayrıca teemüle şâyândır.

*

Şâyân-ı dikkattir ki bundan yüz yetmiş sene evvel kahveye dair malûmâtı masal kabilinden olan Avrupalılar bu günkü günde kahve zîrâat ve ticâretinde ol rütbe terakki ettiler ki senevî yalnız bu yüzden milyonlarla altın kazanmaktadırlar.

Şâyân-ı teesüftür ki dünyânın her tarafına kahve Arabistan'dan intişâr eylemiş iken an be an masdarında tedenni ve mevrîdi olan memâlikte terakki eylemektedir.

Bundan yirmi üç sene mukaddem Cezîretü'l-Arap'ın kahve mahsülü 6 milyon 100 bin kiloğram iken geçen 1879 senesinde ancak iki milyon yüz bin kiloğram mahsül alınabilmiştir.

Şimdiki hâlde dünyada en ziyâde kahve mahsülü veren mahal Brezilya memâliği olup, Felemenk idâresinde bulunan Cezâyir Hind derce-i sâniyede Hindistan ile Seylan ve Garbî Hindistan derece-i sâlisededir.

Geçen sene dünyanın her tarafında hâsıl olan kahvenin miktarı 490 milyon kiloğrama baliğ olmuştur ki âtîdeki cedvel hâsıl olduğu memâlikle müfredât-ı hâsılatı nâttıktır:

Kiloğram	
225,500,000	Brezilya.
91,400,000	Felemenk idâresindeki Cezayir Hint
53,400,000	Hindistan ve Seylan
41,800,000	Garbî Hindistan
35,800,000	Cenûbî Amerika
32,500,000	Vasatî Amerika
4,000,000	Afrika
2,779,000	Ceziretü'l-Arap
3,300,000	Filipin Adaları
150,000	Avustralya

Geçen 1879 senesi nihâyetine kadar bir sene zarfında memâlik-i muhtelifede sarf-ı istihlâk olunan kahvenin miktarını ise cetvel-i âtî tayîn eder.

Tonilate	
İngiltere ve İrlanda	4000
Belçika ve Felemenk memâliki	40000
Almanya, Rusya, Danimarka, İsveç ve Norveç Memaliki	60000
Fransa, İspanya, İtalya, ve memalik-i Osmaniye	60000
Amerika Amerika memâlik-i müctemâsı	90000
Kanada ve Avuturalya Adaları	30.000
Yekün	294000

Sene-i mebhûse zarfında yalnız İngiltere'ye dâhil olan kahve yüz altmış altı milyon iki yüz bin lira veyâhûd yetmiş dört bin toneye bâliğ olmuştur ki beş milyon iki yüz elli yedi bin dört yüz üç İngiliz lirası kıymetindedir.

Miktâr-ı mezkûrun yalnız on dört bin tonesi memâlik-i mezbûrede sarfolunup bâkisi yine harice gönderilmiştir.

İsimsiz

MODA

Moda geçici bir adettir ki başı zevk ile hevese bağlıdır.

Bir sâhib-i kalemin re'yince "Deliler moda icâd eder; akıllılar ona ittibâ' eyler. Lâkin bu şerefe nâil olmak için cennet-i hakikiye ne pek yakın ne de pek uzak bulunmalıdır."

Moda denilen âlemin ahvâline vâkıf olmak isterseniz nisvânın daire-i mahremiyetine dahil olmalısınız; zîrâ orada onların hayâli hükûmet ve müstemirren cihângirâne fütuhât eder.

Moda âleminin ahvâli ale'd-devam mütegayyir olduğuna taâccüb etmemelidir; ricâl-i silâha nasıl bir his ile meyyâl ise nisvân da modaya öyle bir his ile meyyâldir; zîrâ silâh erkeklerin, moda kadınların alet-i feth ve zaferidir. Bunlar modanın isti'mâlinde o kadar mahirdir ki sen hiçbir kuvvetle kendilerini o hususta men'e kudretyâb olamazsın!

En ziyâde cebbâr ve cefâhu bir re'is-i aile hânesi halkına ale-l-ıtlâk hükûmet edebilir; fakat moda hususunda hatta yetmişlik bir zevcesine söz geçirmeğe muktedir olamaz. Muktedir olmak nerede! Modaya uydurmak istediği veyâ moda olmak üzere meydana koyduğu bir şeyi bilmekten âcizdir. Çünkü bir **değirmi** yemeniye mâlik olan bir kadın 365 günden ibâret olan bir sene zarfında eğer murad ederse o yemeniyi her bağlayışı ayrıca bir moda olmak üzere her gün gönlünden istediği gibi isti'mâl edebilir.

*

Bir araya gelen iki kadın arasında moda medâr-ı mubâhesedir. Bu bâbdaki it'ab-ı fikr ve isrâf-ı kelâmın mükâfâtını ise yine kendileri takdir eder.

Modayı mevki'-i icrâyaya koymak lâzım geldiği zaman bahsederler; hesâb ederler, ölçerler, biçerler ve hiçbir şeyi nazar-ı tetkîkten ayırmazlar.

Modalardan tenevüü ve envânın kesreti onları pek çabuk rağbetten iskât eder. Ve bir kere mevsim-i itibârî güzerân edince te'sir-i hükmü de zâil olur. Bir gün evvel müştâkânının inzâr-ı heves ve arzusunu kamaştırdığı hâlde ertesi günü yüzüne bakan bulunmaz!

Ne kadar kaba, ne kadar şâyân-ı istihzâ şeyler vardır ki **moda** olmuşlardır. Onların letâfetini yalnız nisvân takdir edebilir.

Moda nisvânın mezâkına hizmet ve onlara bahş-i memnuniyet eylediği nisbette kendilerinin dâmen-i iffet ve fazilelerine dâm-ı ukubet olduğu şâyân-ı hesâb ve dikkattir.

Bir kadın en fettan ve en dessâs ve şeytan bir muğfilin dâm-ı iğfâline tutulduğu hâlde kendi hevesâtına yani vaktin **moda** nâmını verdiği eşyâ-yı hasiseye dest-res olmak için pek büyük fedâkârlığı göze alabilir!

Kadınların modaya tabiiyyet uğrunda göze aldıkları fedâkârlığı tasavvur edebilmek nisvândan bulunmağa mütevakıftır. Bu fedâkârlıkta gâh olur ki kadın bulunmak haysiyetiyle kendilerine elzem ve muhâfazaları ehemm olan şeyleri pâ-mâl ederler! Yani dört arşın bir kumaşa dest-res olmak için kâlâ-yı bî-bahâ ismetlerini fersude ettikleri kerrât ile görülmüştür!...

Hâlbuki bu nokta üzerinde bazı erkekler de vardır ki kadınlardan pek de aşağı kalmazlar!

Dünyada modaya ittibâdan müberrâ bir sınıf görmek isterseniz her memlekette ruhban takımını göz önüne alınız! Zîrâ bunca asırları devredip gelmiş olan papaz tâifesi en evvelki kıyâfetlerini asla değiştirmediler! Bunlar her hususta mâil-i tagayyür olan rû-yı

arzda lâ-yetegayyerlik kanununun misâl-i müşahhas olmak gibi bir meziyyet ibrâz etmektedirler.

İsimsiz

ÇATAL

Tevârih-i muhtelifte tetebu'undan anlaşılacağına göre taâmda çatal kullanmak ne eski Yunanlılarda ve ne de Romalılarda ma'lûm idi.

Yunanlılar bazı katı yemekleri kesmek için bıçak isti'mâl ederlerdi. Fakat etin sert parçalarını parmaklarıyla koparır ve sonra parmaklarını "apu mağdalya" tesmiye eyledikleri ekmek parçalarıyla silerlerdi.

Çorba içmek için kaşık veya içi oyulmuş ekmek kabuğu isti'mâl ve bunların ikisini dahi bilâ-fark **mestron** veya cüz'î bir farkla **mestero** nâmıyla yâd ederler idi.

Romalılar dahi el ile kâbil-i ekl olan et'imeyi parmaklarıyla tutup yerler, ve mâyiâtı şürb için kaşık isti'mâl ederlerdi. Lâkin çatal isti'mâline me'lûf olmadıklarından lühûmu ufak parçalara taksîmi âdeta nâzik bir san'at yerine koyarak, bu işte mahsûs adamlar istihdâm ederlerdi. Hatta Roma ağniyâsının verdikleri ziyâfetlerde mahsûsen bir adam eti ve o kabilden sert olan et'imeyi parçalamağa me'mûr olur ve taâm esnâsında terennüm-sâz olan musikinin ahengine tatbîk-i evzâ' ederek taâmı parçalar iken harekât-ı garîbe icrâ eyler idi.

1513 senesinde **Kuruniğ** nâm zâtın neşretmiş olduğu bir kitapta taâmı parçalamağa me'mûr olan kimselere hitâben şu ibâre ile bir ihtâr mûnderic bulunmuştur:

"Vazifenizi ifâya mübâşeret ederken bıçağınızı ve ellerinizi lâyıkiyla tathîr etmelisiniz."

Bundan anlaşılıyor ki on altıncı asrın evâilinde dahi çatal isti'mâli memâlik-i Garbiyede ma'lûm değil imiş.

Memâlikimizde şüyû' u isti'mâli Mahmud-ı Sâni devrinde ve taammümü ise zamanımızdadır.

İsimsiz

ELDİVEN

Eldivenin istimaline ne zaman başlandığı tarihçe tamâmıyla ma'lûm değilse de Romalılardan Pitulus nâm zâtın eldivensiz hiçbir vakit sofraya oturmadığı dahi malumat-ı tarihiyyeden olmasına nazaran eldivenin üçüncü asr-ı milâdiyede meçhul olmadığı anlaşılıyor.

Avrupa'da eldiven istimali en evvel on birinci asr-ı küberâsı meyânında taammum etmiştir ki o zamân imâl olunan eldivenlerin üzeri inci, elmas ve zümrüt misillü girân-ı baha- şeylerle tezyîn edilir idi.

Venedik Cumhuriyetinin zamân-ı şevket-i ikbâlinde yani Bahr-ı sefid'in her taraf-ı sevâhili donanmalarının taht-ı tehdîd ve tahakkümünde bulunduğu onuncu asırda Venedik ricâl-i hükûmeti üzerleri sırma veya ipek ile işlenmiş eldiven istimâl ederler idi.

Harun'er- Reşid ile muâsır olan İmparator Şarlman'ın eldivenleri fevkâlade zî-kıymet mücevherât ile müzeyyen idi.

Sonraları İtalya ile İspanya'da sarı deriden ma'mûl ve üzerleri şimdiki yelpazeler gibi envâî tesâvir ile münakkaş eldivenler takmak moda olmuştur.

On altıncı ve on yedinci asırlarda eldivenler krallara ve imparatorlara tuhfe makâmında hediye kılınır idi.

Avusturya imparatoriçesi Anna ki ellerinin güzelliğiyle Dük de Bukingam'ı âşık-ı ser-gerdân eylemiştir. İstimâl eylediği eldivenleri İspanya'da i'mâl ettirir; ve her sene Madrid'e bir eldiven numûnesi götürmek için mahsûsen bir me'mûr istihdâm eylerdi.

İngiltere Kraliçesi Elizabeth zamânında yani on altıncı asırda en güzel eldivenler "Françiyana eldiveni" nâmıyla Roma'da i'mâl edilenler idi. O tarihte (Madam Madalena) nâmında bir kadının fabrikası münhasıran şimâl sarayları için eldiven i'mâl ederdi.

O zamândan sonra eldiven isti'mâli bir sür'ât-i fevkâlade ile taammum ettiğinden pek çok fabrikalar te'sîs edilmiş ve bu sebeple fiy'atı dahi kesb-i ehveniyet etmiştir.

Zamânımızda eldiven isti'mâli tetimmât-ı zerâfetten olduğundan Avrupa'da küçük büyük herkes isti'mâl eder. Zîrâ da'vetlerde, mülâkâtlarda, ziyâretlerde, balolarda, tiyatrolarda ve umûmî ve husûsî merâsimin kâffesinde eldivenle bulunmak usûl-i teşrifâtiye sırasına geçmiş olmasından onsuz hiçbir yere gidilemez. Ve hatta temîz ve yeni bir eldiven ekser-i mehâfile kabûl olunmak için tezkire-i duhûl makâmına kâim olur.

Resmî yerlerde eldivensiz bulunmak bir zâbitin kılıçsız bulunmasından ziyâde celb-i nazar eden nevâkıstandır.

El-yevm pamuktan, yünden, ipekten ve her nevi deriden eldiven imâl olunmaktadır. En zarîf eldivenler Paris'te ve Grenobil'de ve İtalya'nın Torin şehrinde ve en ince deriden olan eldivenler dahi İsveç memâlikinde imâl olunmaktadır.

İsimsiz

ŞEMSIYE

Ezmine-i kadîme akvâmının kâffesi yani, Mısırlılar, Asurlular, ve İranlilerde şemsiye istimâl olunurdu. Şu kadar ki zamânımızda olduğu gibi umûmî olmayıp havâssın cümle-i imtiyâzâtından idi. Bir de şemsiyeleri efendilerinin başına köleler veyâ hizmetkârlar tutar idi.

Yunanîler ile Romalılar şemsiyenin iktisâ ettikleri elbise ile tevâfuk etmediğini nazar-ı dikkâte almalarından şemsiye kullanmağa rağbet göstermemişlerdir. Bâ-husus Roma küberâsı esvâk u pazarda dâimâ sedyeye râkib olduklarından şemsiye taşımak külfetinden vâreste idiler.

Şemsiye Fransa ve İngiltere'ye ve Avrupa'nın bilâd-ı vustâsına on altıncı asr-ı milâdîde dâhil olmuştur. Getirenler ise Hind taraflarına seyâhat edenler idi.

On yedinci asırda Fransa ve İngiltere'de eşyâ-yı nefiseden ma'dûd olan şemsiyenin imâline fevkâlade hâhiş gösterilmiştir. Fakat o zamânlarda yapılan şemsiyeler gayet cesim ve kaba ve her türlü letâfetten müberra idi. El-yevm Lonra ve Paris müzelerinde o asrın ma'mûlâtından numûne olarak mahfûz bulunan şemsiyelerin bugün aynı yapılp da onunla birisi sokağa çıkacak olsa umûmen şehir halkının kendisini temâşâyâ çıkması ve istimâl edenin mashara-i rüzgâr olduğuna hükmetmesi mukarrerdir. Zîrâ bunlar bir buçuk metre tûlünde gâyet kalın değneklere geçirilmiş ve açıldıkları zamân üç buçuk metre muhitinde şeyler idi.

O zamanlar her âile bir şemsiyeye mâlik olup pederden evlâda intikâl eder idi. Şemsiyelerin şimdiki tarza tahviline ise bundan bir asır mukaddem (1780) mübâderet edilmiştir. Fakat kırk sene evvelki şemsiyeler dahi bugün bize getirilecek veyâ birinin elinde görülecek olsa gerek tarzına ve gerek istimâl edene gülmekten geri duramayız.

Kadınlar şemsiye istimâline bu asrın evvelinde başladılar. Memleketimizde ise bundan yirmi beş sene evvel binde bir şemsiyeli hanıma tesâdüf olunmaz idi. Erkekler için şemsiyenin iki hâlet-i istimâli vardır. Biri güneşte diğeri yağmurda hatta Fransız lisânında **paraplui** yani siper-i baran **matariye** ve **parasol** siper-i şems **şemsiye** nâmlarıyla yekdiğerinden tefrîk ederler. Kadınlara gelince el-yevm ânlar için levâzım-ı zerâfetten olmuştur. Gölgede, güneşte, karda, yağmurda, dahi kullanılır.

İsimsiz

NEV YORK'TA BİR KİTAPHANE

Vatanperverliğin ve haslet-i civânmerdânenin hakikaten bir büyük eseri şimdi Nev York şehrinde bulunan Astor Kitaphanesidir.

Bu kitaphane Cek Astor'un 1848'de küşâd olunan vasiyetnâmesi üzerine tesis olunmuştur. Muma-ileyh Astor vasiyetnâmesinde Nev York şehrinde mükemmel bir kitaphane tesisi için şehir sanduğuna 1,600,000 mark yani iki milyon frank terk ü ihdâ etmiştir.

Vasiyetnâmesinde tayin olunan şerâite imtisâlen evvelâ kitaphane binâ olunmuş ve ba'de vakit-be vakit kitap ve harita vesâire mübâyaa edilmiştir.

Kitaphâne **La Fayet** meydanında inşâ ve 1854 senesi kânun-ı sânisinin dokuzunda küşâd edilmiştir. Açıldığı gün eksâm-ı mahsusaya taksim ve dolaplara va'z ve tanzîm olunan kitabın miktarı 80.000 kıt'adan ibâret idi.

Kitaphânenin müessisi olan Astor'un mahdumu Vilyım Astor muahharen kitaphâneye muttasıl ve gayet va'si bir arsayı bu tesis-i hayra ilâve ve ihdâ eylemiş olmasından kitaphane bir kat daha tevsi' edilmiş ve 1859 senesi eylülünün birinde yeniden küşâd olunacağı zaman 110.000 cilt kitabı hâvi bulunmuş idi.

Bundan başka hayrî'l-halef muma ileyh, kitaphaneye iki yüz bin mark yani iki yüz elli bin frank hediye eylemiştir.

Muahharen dahi vasiyetnâmesiyle bir milyon iki yüz elli bin frank terk eylemiştir ki pederinin tesis-kerdesi olan bir eser-i hayrın idâmesi ve hemşerilerinin nef'i için ikinci arsanın kıymetiyle beraber iki milyon franklık bir hizmet ibrâz etmiş demektir.

Müeesisin hafidi ve muma-ileyh Vilyım Astor'un mahdumu dahi kitaphâneye diğer vâsi' bir arsa daha terk eylemesiyle kitaphâne üçüncü defa olmak üzere yeniden tevsi' edilmiştir.

Binâ-yı mezkur el-yevm tul'ân 200 kadem ve arzan 100 kadem ittisâındadır. Derûnunda ise 200,000 cilt kitap mevcut olup 300,000 daha istiâbına kifâyet edecek boş mahal bırakılmıştır.

Kütüb-i mevcûdenin kısm-ı â'zamı ulûm-ı fûnûna müteallik olarak bunların ekserisi Mösyö Vilyım Astor yani müessisin oğlu tarafından cem' edilmiştir.

İsimsiz

ÜZÜM

İttılaât-ı tarihiyyeye nazaran üzümün menşei Hindistan'da vâki' **Himalaya** cibâlidir.

Üzüm ticâret-i bahriyyece zamanlarının İngilizleri olan Fenikelilerin himmetiyle en evvel sevâhil-i Bahr-i Sefide ve biraz sonra Yunanistan'a naklolunmuştur. Uzmanlarca İtalya ile Yunanistan arasında münâsebât-ı siyasiyye ve ticâriyye ber-kemâl olmasından bir müddet sonra da İtalya'da yetiştirilmiştir.

İmparator **Numa Pompilyus**'dan evvel yani milattan altı yedi asır mukaddem Roma'da üzüm meçhul idi. Pelin nâm müverihin rivâyetine göre Romalıların verdikleri ziyafetlerde şarap yerine süt içilir idi.

Müşârün-ileyh Numa üzümünden pek hoşlanmakla bağcılığı tercih için kütükleri budamağı ahaliye bizzat kendisi ta'lim etmiş ve hatta bu usûlü bir kat daha ta'mim için mabetlerde kurban zebh olduğu esnada açılan şarabın mutlaka kütükleri budanmış bağların mahsûlâtından olmasını emr eylemiştir.

Macarlar **Tukay** nâmiyle meşhur olan şaraplarını ta'sir ettikleri üzümün kütüklerini Avrupa kıtasına pâ-y-endâz-ı tahtı oldukları zaman birlikte getirmişlerdir. Zira Macarlarca Tukay şarabı ea'zz-ı meşrûbât olduğu cihetle onsuzca hiçbir Macar seyahate çıkamaz idi. Bu sebeple memleketlerinde hîn-i huructa her bir suvâri birer üzüm kütüğü istishâb ederek nihayet karar ve iskân eyledikleri arazide indlerinde ma'ruf olan yolda ğars etmişlerdir.

Fransa'da dahi ibtidâ üzüm kütükleri şimdiki **Oş** eyâletinde imparator Prubus emri ile üçüncü asr-ı milâdide ğars edilmiştir.

Üzümün buralarda intişârına İstanbul'un binâsından çok zaman evvel (Kalkedon) yani Kadıköyü ahâlisi vesâtet etmiştir ki Anadolu'nun içerilerinden ve Suriye taraflarından nakleyemişlerdir.

Bin beş yüz sene mukaddem en meşhur üzüm **Sezarın** yani Kayseri'den gelirdi. Hatta Kıbrıs cezaresinin el-yevm meşhur olan şarabı dahi bu üzümün mahsülü olduğu rivâyât-ı tarihiyyedendir.

Cihanın hiçbir tarafında emsâli olmayan çavuş üzümünün burada intişârına isminden dahi malum olduğu üzere bir çavuş himmet etmiştir ki ba'de'l-hacc Taif'ten getirmiştir. Oraları ziyaret edenlerin rivâyetine nazaran bizim çavuş üzümündeki lezzet ve letâfet mevrîdi olan Taif üzümünde dahi mevcut değildir.

İsimsiz

KUKLA

Malumdur ki libâs-ı gûna-gûn iksâsiyle tel veya iplerle tahrîk edilen bebeklere kukla itlâk olunur. Bu lâfz, lisân-ı Yunanîde gözbebeği ve müdevver nesne manasına olan **kiklos** kelimesinden müştaktır. Çünkü zât-ı aynın muhaddeb olmaklığı haysiyetle ukûs-ı suveri nokta-i ihtirâki olan bininde hurde-bîni bir derecede küçültülmesi sebab-i tesmiyedir.

Bu oyunun ihtirâğı pek kadim ve Çin'de hâlâ tiyatro gibi kuklaya mahsus lu'bet-gâhlar bulunmasına nazaran buralara oradan intişâr eylediği maznundur.

Şeyh'ül-müverrihîn Heredot, Tarihi'nde kuklayı "Bazı iplikler vasıtasıyla tahrîk edilen heykelcikler" diye zikretmiştir.

Aristo dahi bir eserinde "Kisenof'un keşide ettiği bir ziyafette med'uvvîni eğlendirmek için ayakları ve kolları ipliklerle tahrîk olunur bir takım insan şekilleri oynatıldı." demiştir.

Eflatun, kavânine dair olan te'lifinde bir Atinalı lisânında kelimât-ı âtiyeyi irâd eylemiştir:

"İplikler ağaçtan mamul insan şekillerini nasıl tahrîk ediyor ise shevât-ı nefsâniyye dahi insanın a'zâ ve havâssını ol vecihle tahrîk eder."

Latin şuâra-yı kadimesinden Horas dahi bir nazmında müdâhinlerinin veya mahbubelerinin temenniyât u hevesâtına tâbi olan ekâbir hakkında şu sözü söylemiştir:

"Ey ağaçtan musanna heykelcik! Senin â'zânı tahrîk eden el bir ecnebinindir."

Sokrat tesadüf ettiği bir kuklacıya "Böyle hasîs bir sanatla meşgul olduğun halde nasıl oluyor ki bu kadar mesrûr görünebiliyorsun." dediğinde oyuncu cevâben "Nasıl olacak! Tahrîk ettiğim ufak ağaç parçalarını evzâ'-ı gûna-gûnda bulundurmakla paralarını çektiğim insanların cinnetine bakarak daima mesrûr olurum." kavliyle mukabele etmiştir.

Bu oyunun Avrupa kıtasında şuyû'u milattan dört yüz sene mukaddem olduğuna bâlâdaki akvâl-i kudemâdan istidlâl olunur. Ez-cümle Heredot milattan dört yüz altı ve Sokrat 400 sene mukaddem vefât eylemiş olmalarından ve her ikisinin dahi suret-i ifadelerinden zamanlarında henüz şuyu' bulmuş olduğu anlaşılıyor.

Heredot Mısır'a ve Asya ve Afrika'dan bir hayli memâlike seyahat etmiş bir zât olmasından ihtimâl ki kuklayı seyrü's-sefer ettiği memâlikten birinde görmüş olsun hatta "Bazı iplikler vasıtasıyla tahrîk edilen heykelcikler" diye tarif etmesi dahi o güne kadar Yunanistan'da meçhul olmasına delildir.

Fransa'da kuklanın mücidi Briyoşe nâmında bir dişçidir. Muma ileyh 1650 senelerine doğru bu sanatla iştihâr eylemişti. Kendisinden sonra mahdumu Fransua Briyoşe kuklacılıkta fevkâlade şöhret kazanmıştır. Hatta Fransa meşâhir-i şuârasından **Boalo** kukla ünvânıyla tertib ettiği bir manzume ile Fransua Briyoşe'nin nâm-ı şöhretini ibkâ eylemiştir.

On beşinci Lui zamanında Versay sarayının melâib-i mu'tadesinden biri de kukla oyunu idi. Oyunlarını ekseriyâ üdebâ ve şuâra tertib ederdi. Fakat sırf lâğ u lâtifeye dair şeyler idi.

O tarihte zerâfetiyle şöhret bulan Madam Dö Defan " kukla oyunu seyrederken herkesten ziyade gülerim. Çünkü hayâlâta tâbi' olduğumdan aradan bir çeyrek mürurunda söylenen sözlerin hakikaten **Polişinel**^(*) lisânından sâdir olduğuna inanıveririm." dermiş.

(*) Polişinel mesela hayâlin Karagözü gibi kuklanın şahs-ı mudhikidir. Ve Fransız ve İtalyan lisânlarında Karagöz veya maskara makamında (Polişinel) tabir olunur.

Kukla oyununu Sultan Ahmed-i Sâlis zamanında sefâretle Paris'e giden Yirmisekiz Mehmed Efendi'nin etbâ'ından birisi getirmiştir. En evvel bu oyun Damad İbrahim Paşa'nın bezm-i sefâhetinde mevki'-i temâşâyâ konmuştur.

Hatta o asrın vüzerâ-yı şuârasından İzzet Paşa'nın Saray-ı asafi'de kukla temâşasına daveti mütezammın ricâl-i asra tahrîr etmiş olduğu tezkire-i latife-âmiz ekser münşeât-ı Osmâniyyede muharrerdir.

İsimsiz

İSKENDERİYE ŞEHİRİYLE AHÂLİ-İ KADİMESİ

İskender ile- muahharen her biri memâlik-i meftuhasından birine hükümdar olan-generalleri tarafından tesis edilmiş yirmi kadar şehir vardır ki **İskenderiye** namı verilmiştir. Fakat mürûr-ı zamanla diğerleri birer birer harap olduğu halde yalnız bir tanesi mâlik olduğu servet-i tabîye ve ehemmiyet-i mevkiîsiyle güya halk-ı âlemin nazar-ı gıpta ve dikkatini kendisine celbetmek için bugüne kadar hıfz-ı mâmuriyet eylemiştir.

İskender Mısır'ı istila ettikten sonra Nil tarîkiyle **Mareonis** gölünün denizden bir ince toprak ile ayrılmış olduğu mahalle ve solunda **Farus**¹ adasını müşâhede ile oraya kendi namına olarak bir şehir binâsını tasavvur eylemesinden haritasının tanzimini mühendislerine emr eylemiş idi.

Mühendisler ise yanlarında edavat-ı hendesiyye hazır bulunmamasından bir sath-ı müstevi üzerine bir miktar dakik döşeyerek şehrin lazım gelen cihetlerini bu suretle tâyin eylemişlerdir. Bu sırada ise zikr olunan dakik-i mefruşun üzerine bir çok kuş üşüşmesiyle İskender bu hadiseyi tesis olunacak şehrin sekene-i arzın ziyaret ve müsaferetiyle fevk'al-gâye mâmûr bir kişver olacağına fal add etmesiyle heman inşâsını emr eylemiştir. (Kable'l-milâd 332)

Şehir iki mahalleye münkasım idi. Birine **Rakotis** tesmiye ederlerdi ki halka mahsus idi. Diğerine **Biruşium** derlerdi ki saray mahallesi idi.

İskenderiye Batalse ile Romalıların zîr-i idaresinde bulunduğu müddette servet-i mâmûriyetçe rûy-ı zeminin birinci derecedeki bender-gâhlarından idi. Ba-husus Romalılar zamanında 900 bin nüfusu havî olup o asırda ise Roma'dan sonra dünyanın en birinci mâmuresi idi.

Tesisinden 971 sene sonra yani 19 sene-i hicriyesinde taraf-ı Faruk'tan me'mur edilen serasker meşhur Amr Bin As tarafından Mısır'la beraber feth olunmuştur ki o tarihte evvelki mâmûriyeti nisfı derecesinde kesb-i zevâl etmiş idi. Fakat Arapların mugîlân-zar-ı cehl ü nâdânî olan yerleri bile gülzâr-ı ilm ü irfan haline getirmekteki mârifetleri düşmanlarının dahi musaddakı olduğundan İskenderiye gibi gerek mevkîen ve gerek tabiaten, ehemmiyeti mâlum olan ve bâ-husus Arabın ümmü dünya tesmiye ettiği Mısır'ın deniz kapısı bulunan bir beldeyi ne mertebelerde nazar-ı takdire almaları ve emr-i îmarına ne rütbe îtina etmeleri lazım geleceği muhtac-ı izah hallerden değildir. Binâen-aleyh hıttâ-i mezkûreye İslâm'ın pay-endaz olduğu günden tâ Abbasîlerin devr-i inkırâzına kadar gerek Mısır ve gerek İskenderiye mâmûriyet-i sabıkasını muhafaza etmiştir. Fakat muahheren Fâtımîlerle Memâlike ellerinde bulunduğu asırlarda kesret-i mezalim ile git gide harap olmuş ve bâ-husus Ümit Burnu'nun keşfiyle Avrupa'dan Hindistan'a bir tarîk-i cedid açılmasından dolayı vaktiyle İskender'in şehir-i mezkûra tevcih ve betâlîme ile Romalıların tevsî eylediği ticaret-i umumiye bu sebeple veche-i 'azimetini tebdil eylemesinden İskenderiye dahi eski âzamet ve ehemmiyetini ve bundan dolayı dahi bakıyye-i mâmûriyetini gâib etmiş idi. Fakat zamanımızda Süveyş Kanalı'nın küşâdı sebebiyle Ümit

¹ Farus İskenderiye Limanı garbında bir küçük ada idi. Milattan 285 sene mukaddem ve İskenderiye'nin tesisinden 47 sene sonra cezire-i mezkure bir rihtim vasıtasıyla karaya ilhak olunmuş ve derununda yüksek bir kale inşasıyla tepesinde gemilere reh-nümâlık etmek üzere geceleri fener ikad edilmiş idi ki binasının cesameti cihetle âcâib sebâ-i âlemiden mâdud idi.

Lisan-ı Yunanî'de **Farus** fener mânasındadır. Fakat **Farus** lafzı bu adaya fener münasebetiyle mi yoksa bu nev' fenerlere **Farus** adının isminden dolayı mı itlâk edilmiştir burası müştebehün fihtir.

Burnu tarîki vaktiyle o tarîkin keşfinde İskenderiye'nin uğradığı hale giriftar olmuş ve İskenderiye ise evvelkinden ziyade peyda-ı ehemmiyet ve ehemmiyeti nisbetinde kesb-i mâmûriyet ve servet etmekte bulunmuştur.

*

Volter, Kamus-ı Felsefiye'sinde der ki İskenderiye halkı herhangi hükûmet idaresinde bulunmuşlarsa ahlâk-ı asliyelerini muhafazada sebat etmişlerdir. Anların ahlâkı sanâyî ile iştigâl etmekle beraber ticarete âit tecdidâta meyelandan ve bir cesaret-i cüzîye ile ârbedeciliği îtiyattan ve âkaid-i bâtılâya ittibâ ve fevk-al-gaye denecek derecelerde şehvât ve sefâhâte inhimâktan ibaret idi ki bu hâlleri hiçbir zaman kesb-i zâaf ve zevâl etmemiştir.

Mukaddemen İskenderiye ahalisi Kıbtî² ve Yunanî ve Yahudilerden mürekkep idi ki ibtidâları kâffesi mübtela-yı fakr ve ihtiyac iken pek az zaman mürurunda ticaret sayesinde nâil -i servet ü sâ mân olmuştur.

Servet ahali-i memlekete sanayî-i bedîiyye ve ûlum-u edebiyatı celb etmekle kulûb-ı nâsda mebâhis-i ilmîyeye meyl ve heves peyda olmuş idi. Bu sayede bir encümen-i ulum ile mükemmel bir kitaphane vücuda getirdiler.

Musevîler **Buyast**'daki mâbetleri gibi İskenderiye'de dahi gayet mükellef ve müzeyyen bir ibadethane inşâ ve kitab-ı dinîyelerini o zaman umumen ahalinin lisan-ı mâder-zâdı yerine kâim olan Lisan-ı Yunanîye nakl ü tercüme eylediler.

Hıristiyanlar dahi şehri mezkurda Müteâddid müessesât-ı dinîye ve ilmîyeye mâlik idiler.

Yerliler yani Mısırlılar ile ecnebi olan Yunanlılar ve Yahudiler ve ba-husus bu üç millet efradından muahharen din-i İsevîyi kabul ile Hıristiyan namını almış olanlar meyanında o derece ziddiyet var idi ki her ne zaman bir fırsat düşse birbirlerini nezd-i hükûmette gammaz ve itham etmekten geri durmazlardı. Bu misillü münâzaat ve ithâmâtın vefreti hasebiyle mehakim-i Mısıryede ahz ve istifa edilen (harc-ı deâvi)adeta hükümet-i mahalliye için ehemmiyetli bir irad te'min eylemiş idi. Hatta bazı kere akvam-ı mezkurenin bu münâferet-i mütekabiliyyesi yüzünden epeyce mühim fesadlar dahi zuhura gelmiştir.

Hele **Kaligula** nam Roma İmparatorunun âhdinde zuhur eden bir ihtilâlde (Kendilerine muteâllik hususatta Acemlerden ziyade mübalağacı olan) Yahudi müverrihlerinin rivayetlerine nazaran İskenderiyeliler elli bin nefer Yahudi katl ve idam etmişlerdir. Ve hatta meşhur İskenderiye Kitaphanesi dahi böyle bir ihtilâl-i azim esnasında muhterik olmuştur.

Panten, Orjin ve Kleman namında üç keşiş tarafından İskenderiye'de tesis edilen Nasraniyet bi't-tedric kesb-i ifrad ede ede nihayet din ve mezheb halinde bir politika mesleğine tahvil etmişti. Hıristiyanlar Kıptîlerin âdat u ahlâkını iktisab ettiler. Hâsılı mezâhib ve edyan-ı muhtelifeye tabî olan İskenderiye ahalisinin bir halk-ı umumisi var idi. O ise tâmâ'-ı zer ü sîm idi.

Müverrihînden **Vipiskos** o zamanlarda yazdığı Tarih'te Roma İmparatorlarından **Adriya**'nın konsolosu Sururiyanos'a yazdığı bir mektubu derc etmiştir ki muhteviyatı o vakitki İskenderiye ahalisinin ahlak u âdâtını pek güzel tasvir etmiştir.

Suret-i Mektup

“Sevgili Sururyano'm”

Medayihîni vird ü zebân ettiğin o mâhud hıttâ-i Mısıryeyi gördüm. Kâffe-i ahvâl ve hususâtı âdeta ezberledim. Bu halk umumen hıffet-i meşrebe mübtela ve tebeddülât ve tahavvülâta fevka'l-gaye mâil ve münhemikdir. Serapis'e³ perestiş edenler Hıristiyan

² Istilâhımızda çingene mânasına olan Kıbtî **Egipt**'in muharrefidir. Zira Mısır'ın nâm-ı kadimi **Egibt** olup Araplar Kıbt ve nisbetinde Kıbtî derdiler.

³ Serapis eski Mısıryun îndinde mâlik cehim idi.

oluyorlar. Hıristiyanlığa riyaset edenler dahi biraz sonra Serapis'e arz-ı ûbudiyyet ve puthanelerde icra-yı ibadet ediyorlar. Hiçbir rahip, hiçbir simarit, ve hiçbir kâhin yoktur ki müneccimlik ve muabbirlik ile meşgul olmasın. Rum patriği⁴ İskenderiye'ye geldiği zaman bâzıları kendisini Serapis'e ve bâzıları İsa'ya taptırmak için yanına âzimete müsârâat ederler. Efrad- ı ahali kâffeten mâil-i nizâ ve fesad olduktan başka fevk-al-gaye hafifü'l-meşreptir.

Şehir bir büyük ticarete ve nüfus-ı kesireye malik⁵ bir kişver-i zî-servet ve sâmândır. Hiç kimse boş durmaz. Bir takımını cam üfleyerek şişeler tasannî ve bir takımını yaprakları toplayıp kâğıt imal eder. Her sân'ata mâlik oldukları görülür; ve fil-hakika her sân'atı tahsil etmişlerdir. Kollarına ve ayaklarına isabet eden nüzûl bile kendilerini muâttal edemiyor. Amâları bile çalışıyor. Bu şehirde para bir mâbud-ı müşterektir ki Ona Hıristiyan Yahudi, putperest hâsılı bilâ-istisnâ ümumen efrad perestiş etmektedir.”

İmza
Adriya

⁴ Bu patrikten murad rahiptir. Zamanımızda Hıristiyanların reis-i ruhanilerine alem olan patrik ünvanı beşinci asırda icad edilmiştir.

⁵ O tarihte İskenderiye 900.000 nüfusu şâmil idi.

İsimsiz

SOKRAT'IN SURET-İ İDÂMI

Kadim Yunanilerde idâmına hükmolunan ekâbir meydân-ı siyâsette ve cellâd eliyle idâm edilmeyerek, semm-i helâhil yani zehr-i seriu't-te'sîr ile tesmîm edilmek ahkâm-ı kânûniyeden idi. Çünkü ekâbirin nâs arasında gerek hilâf-girânı ve gerek taraf-dârânı bulunabileceği gibi hükemâ ile ricâl-i askeriyye dahi ale'l-ekser muhabbet-i âmmeye mazhar olageldiği cihetle bu gibi zevâtın mele-i nâsta idâmları mahzûrdan sâlim görülemezdi bundan dolayı idi ki e'âzımdan biri hükümetçe taht-ı muhâkemeye alınacak olsa kendi hânesi nefesine mahbes ittihâz edilir; ve idâmı lâzım geldikte dahi zehire mürâcaat olunurdu. İşte bu cümleden olarak, Sokrat'ın suret-i idâmını şakirdi olan Eflâtun bir eserinde vech-i âti üzere rivâyet etmiştir:

“Vakt-i tesmîm takrib eylediğini Kriton¹ cezm etmesiyle Sokrat'ın yanında oturmakta olan oğluna dışarıya çıkmaklığını işâret eyledi. Çocuk hiçbir şey anlamaksızın mücerred olunan işârete itâat için dışarı çıkmasını müteâkip işrâb-ı zehre me'mûr olan âdem elinde bir fincân ile içeri girdi.

Sokrat me'mûrun elinden tuttuğu hâlde “Azizim! Bu gibi icrâatte pek çok tecrübeleriniz sebk etmiş olacağından, ne yolda harekât lâzım gelirse onu ta'rif etmenizi ricâ ederim” dediğinde; me'mûr, “Hiç telâş istemez dostum! Yalnız içer içmez gezinmeğe başlamalısınız. O vakte kadar ki dizlerinizde mâni'-i hatve olacak ağırlık hâsıl ola. Bu hâlde ise hemân firaşınıza ilticâ etmek iktizâ eder. Zirâ bu hâl ruhun bedene vedâ' etmek üzere olduğuna delildir.” sözleriyle mukabele ve elinde tuttuğu fincânı dest-i Sokrat'a tevdi' eyledi. Sokrat kâse-i zehri fart-ı sükûnetle alarak, içine baktıktan sonra, bu mâyi' hakkında re'yiniz nedir? Bunun dahi mûtad bir miktarını “libeson” için hâke rizân etmek câiz midir?”² diye suâl eylediğinde, me'mûr “izâle-i hayata kifâyet edecek kadar ezilmiştir.” cevâbını verdi:

Sokrat tekrar me'mûra hitâb ile “ba'de'l-vefât saâdet-i ebediyyeye nâiliyyet için ma'bedde tazarru'a da mı müsâade yoktur?” diyerek, fincânı ağzına götürüp, bir katre kalmaksızın ve kat'â irkilmeksizin içti.

O ana kadar ceryân eden ahvâle fart-ı hayretle nigerân olan huzzâr birdenbire feryâd u bükâyâ âğâz eyledi. Hele bu hâl bana cümleden ziyâde te'sîr eylediğinden, ellerimi yüzüme tutarak, hıçkırığa hıçkırığa ağlamağa başladım. Kriton ise fart-ı te'essüründen elleriyle başına vurmakta ve izhâr-ı feza' eylemekte idi. Bu hâlimizi kemâl-i hayretle müşâhede eden hekim, latif bir sadâ ile “Dostlarım ne oluyorsunuz? Ben ise girye vü vefât etmesinler için nisvânı hânedan savmıştım. Siz onların yerine mi kâim oldunuz! Dünyada herkes ölürse ölsün madem ki çâşni-i sanc-ı zehr-âba-i memât olacaktır; binaen-aleyh kat'â teessür hâsıl etmeyerek fart-ı teslîmiyetle vedâ'-ı âlem etmelidir. Çaresi olmayan bir şey için esefin abes olduğunu bilirsiniz. O hâlde feryâd ü bükâdan fârig olmanızı arzu ederim.” demesiyle müşârûn-ileyhin işbu nesâyihi en büyük kelimât-ı tesliyet-i âyâtta ziyâde te'sîr ederek cümlemiz sustuk.

Aradan birkaç dakika mürûrunda Sokrat ayaklarının ağırlaştığını hissetmekle yatağına çekildi. Bu aralık me'mûr muma-ileyh ayaklarını muâyene ile berâber ayağının üzerine kuvvetli basarak derece-i hissini suâl eyledi. Sokrat ise hiçbir şey duymadığını ifâde

¹ Kriton Sokrat'ın tilmizlerindendir.

² Yunanlıer isâbet-i ayna uğramamak için her içtikleri şeyin bir miktarını ile defü'l-belâyâ nâmına rizân ederler idi.

eyledi. Ve dizlerinden yukarısını dahi muayene ile vücûdun kısm-ı küllisi soğumuş olduğunu beyân eyledi.

Sokrat te'sîr-i semmi kendisi dahi hisseylemiş olduğundan, hemân kalbine nüfûz üzere olduğu ve binaen-aleyh terk-i âlem-i fenâyâ bir şey kalmadığını ifâde ve Kriton'a hitâb ile (İskolipyas'a bir horoz nezr etmiş idim. İfâ etmeği deruhde eder misiniz?" deyü ettiği suâle Kriton "En mukaddes vazîfem olsun" sözüyle mukâbele etmesini müteâkip Sokrat gözlerini semâyâ ref' ederek teslîm-i cân eyledi.

ÂLEM-İ MİSÂL YAHUD ŞEYH MUHİDDİN-İ ARABÎ

Âlem-i misâl çoktan beri bu urefâ-yı milel nazarında tecelli etmiş bir meseledir. Eski yeni hemen her millette bu âleme dair sözler olmuş türlü nâmlarla yâd ü tavsîf olunmuştur. Bilhassa bizim ekâbir-i İslâm ve urefâ-yı sûfiyye taraflarından bu bâbda bazı müşâhedeler zuhur ederek ulemâ-i zâhirin enzâr-ı muahezelerini celbetmiştir. Vakıa mesele eğer maddî, yahut nazârî olsaydı belki şimdiye kadar enzâr-ı ulemâda hallolunmuş bulunurdu. Fakat çaresiz; çünkü manevi ve nihayet hadsîdir. Biz burada şu âlem-i gayb ve misâlin hakikatine şuûn ve ahvâline dair kendiliğimizden bir şey yazmayacağız. Çünkü mesele fikr ü nazarımıza sığmıyor ki, ona atf u nazarla fikrimizi sevk edebilelim. Şu kadar ki bu bâbda şark ve garb urefâsı evvel ve ahir yazılmış, söylenmiş bazı efkâr ve mutalaatı erbâb-ı fikrin enzâr-ı vicdân ve irfanlarına arz edeceğiz.

Bugün yeni Avrupa içinde bir cemaat kıyam ve zuhûr ederek bizim eskiden beri **âlem-i misâl, âlem-i eşbâh** yahut **berzah-ı ervâh** diye geldiğimiz şu âlem-i gayba onlar **sath-ı necmî, felek-i nücûm** tesmiye etmişler ve hakikat-i şuûnuna dair bazı maâlim söylemekle tabiiyyûn-ı ulemânın ta'rîz ve istihzalarına hedef olmuştur. Tabiî! Şu âlemi mütalaa eden zevât dahi bizim gibi hissiyât-ı vicdaniye ve hâtırat-ı fikriyyelerine müracaat ederek kim bilir belki şu âleme mensup bir ârif, yahut bir haber görüp işittiklerini tahattur edecekler ve kendi kendilerine emr-i vicdaniyeleriyle bir hüküm verip düşüneceklerdir. Biz burada şu nakl-i efkâr bahsinde tertib-i tabiiye riayet etmeyerek evvel yenilerden başlayacağız, yani Mısır'ın "El Muktataf" ceride-i îlmiyyesinde görülen bir makaleyi nakl ve tercümeden sonra urefâ-yı İslâm'ın dahi efkâr ve müşâhedâtını kayd ve imlâ edeceğiz. Tâ ki erbâb-ı mütalaa dahi şu iki fikri güzelce tatbik ve mukayese ederek aralarındaki fark ve tefâvütleri müşâhede buyursun. İlâve edelim ki şu âlemü'l-gayba dair El Muktataf'ın beyânatı bir hülâsa olmakla beraber, kudemaya şerh olacak bazı tafsilâtı dahi şâmildir. Güya ki terakki kanunu şu âlemde hükmünü icrâ ederek kendini göstermiştir: El Muktataf, makalesine şu ünvânları koymuş ve şöyle başlamıştır.

«عالم الغيب اوبرزخ الارواح»

*

Âlemü'l-Gayb "Yahut Berzâhü'l-Ervâh"

„ لا حس للجسم بعد الموت تعلمه فهل تحس اذا بانت عن الجسد. „

Cismin ruhtan sonra hissi yoktur bunu biliriz; fakat ruh cesetten ayrılınca acep hisseder mi? İşte asıl mesele budur. Bu beytin nâzımı "Ebu'l- Ale'l- Maarri"den evvel ve sonra dahi efkâr-ı âlem bu mesele ile meşgul olmuştur.

Cümle âlem şöyle kâildir ki ruh, bade'l-mevt hisseder, müteessir olur, ceza görür. Herkes şu hayat-ı dünyada ne yapmış ise bilâhare cezasını bulur.

Ekser nâs der ki

ولو اننا اذا ما تركنا : لكان الموت راحة كل حي
ولكننا اذا متنا بعثنا : ونسأل بعده عن كل شيء

“Eğer biz ölünce hemen terk olunuyorsak o hâlde ölüm her sahib-i hayat için mahz rahat olacaktı. Lakin biz ölünce tekrar dirilip ba’s olacağız. Sonra da her şeyden mesul olup kalacağız”.

İşte edyân-ı münezzelenin medârı budur. Bizim terbiye olunduğumuz ahlâk ve âdâb da böyledir. Fimâ bâd evlâdımızı dahi böylece terbiye edip gideceğiz.

Eğer şu itikad olmasaydı hayat-ı dünyanın dahi kıymet ve fazileti olmayacaktı! O halde herkes, her türlü cürüm ve fenalık irtikâbını –duyulmaktan emin oldukça- mübâh ve âsân addedecekti.

Dünyada kimse hayr ve hasenâta –faide görmedikçe- meyl ve ihsân etmeyecekti. Lakin şu “hiss-i ba’de’l-mevt” meselesini teslim etmek herkese âsân değildir.

Bu sebeptir ki ekseri-i şüphe-dârânı ulemâ ve felâsifeden bulursunuz. Hatta şeyhü’l-felâsife “Felatun” “Muhâldir ki insan öldükten sonraki ahvâlini bilsin, meğer ki ona bir mürşid-i semâvî hidayet ve irşâd eyleye” demiştir. İşte edyânın dahi mefâdı böyledir; yani mavera-yı mevti bilmek, o ciheti kendiliğimizden idrak etmek iktidarımızın fevkindedir. Belki şu “ilm”-i (bi-ma-verâ-yı mevti) ancak bir vahy-i semâvîdir.

Bu cümle ile beraber bugün bir cemaat kalkıp diyorlar ki “Bazı adamlarda kuvvâ-yı âdiyeden başka bir kuvvet vardır ki, bu kuvvetle maverâ-yı mevti dahi idrâk ederler. Bunlar şu kuvvet-i fevkâladeleriyle bizim âlemin maverâsında diğer bir âlem daha idrâk ediyorlar ki halkın nüfusu o ervâh oraya intikâl ve kaffe-i imâl ü ef’âli orada temsil ve irtisâm eyler. İnsan, bizim âlem-i dünyada her nasıl bir fi’l işlerse o diğer âlemde dahi bir nazîri kendi kendine işlenir hâsıl olur.

Burada ne yapılır, icad olunursa orada dahi aynıyle bir misli vücud-pezir olur. Nasıl ki terazinin bir gözünü indirip kaldıracak olursak diğer kefesini dahi kendiliğinden öylece iner kalkar.

Biz şu meseleyi izah için bugün bu cemaatten birisinin yazdığı sözleri beyân edelim: kitap der ki: “Farz ediniz ki insanlar görür gözden mahrum olarak hâlk olunmuştur. Ecsâmı ayan, beyan görmüyorlar, eşyayı birbirinden temyiz edemiyorlar.

Elvânı dahi gözleriyle idrâk edip bilmiyorlar. Yalnız nur ve zulmeti şöyle belli belirsiz fark ediyor; yani bizim bazı vakit gözlerimizi yumup durduğumuz zamanlar hissedebildiğimiz derecesiyle idrâk ediyorlar.

“Bu halde yine bir çok hususâtta yine şimdiki gibi olurlar. Şimdi yapmakta oldukları bir çok işleri yine yaparlar. Kuvvâ-yı aklîyeleri dahi şimdi idrâk eylediği şeylerin bir çoğunu yine böylece idrâk edip giderler. Çünkü “teymiz-i elvân” kuvvetinin bâsırının fikdânı bir çok umûrda mazur değildir. Lakin farzolunsa ki şu “körler” meyânından birisi mümtaz olmuş; yani birisine bâsire “teymiz-i elvân” kuvveti bahş olunmuş. Artık karayı, beyazı seçiyor. Yeşili, kırmızıyı görüp fark ediyor. İşte bu adam diğer körlere, arkadaşlarına “Şu kırmızı çiçek öteki sarı gülden güzeldir” diyecek olsa tabii! Hep bir ağızdan arkadaşları gülecekler. Bizim ağa hezeyan ediyor; diyeceklerdi. Çünkü bu adam olmadık bir şey iddia ediyor!

Mesela dese ki ben elimi dokundurmaksızın şöyle bir nazarla süt ile balı şarap ile siyah mürekkebi fark eder anlarım. Yine tabii! Zavallı kaçırmış, çıldırmış diyeceklerdi!. Bir de şöyle farz edin: Evet herkes gözlüdür; nazarları tamamdır. Ancak sâmiadan mahrumdurlar. Kimseler bir ses işitemez. Fakat bu daha fenâ! Çünkü bu mahrumiyet, terakkiyât-ı aklîyeyi azim rahnelere uğratar. O vakit lugat ve elfâzın hiç ehemmiyeti kalmaz. Mamafih yine halk yerler, içerler ne kadar sağır olsalar da yine iş yapıp çatarlar, çalışırlar, yaşarlar, şimdi farz ediniz ki bunların içinden de bazıları mümtaz olmuş kulağı

işitiyor. Tabii bunlar da öteki sağırlar nazarında hedef-i ta'riz olup kalırlar. Mesela bunlardan ikisi "biz aramızda bir duvar dahi olsa yine birbirimizin merâmını anlayabiliriz" diyecek olsa tabii redd edecekler. Ve yalan söylüyorsunuz. Bizi aldatıyorsunuz diyecekler.

"Şayet şu mümtazlardan biri henüz görünmediği halde uzaktan uzağa bir arabanın gelmekte olduğunu haber verse de araba dediği gibi gelip çıksa bunlar da -körler gibi- Hayır sizin arabacıyla ittifakınız vardır; yahut nasılsa tesadüf etmiştir. diyecekler. Şu açık adamlar şayet "bir arabanın gelmekte olduğunu başka bir his ile ve görmeden biliyoruz" deseler, türlü töhmetlere hedef olup kalacakları tabiidir.

"İşte bizim "âlem-i gayb" umuruyla iştiğâl edenlerin şimdiki halleri böyledir. Âleme hedef-i ta'riz oluyorlar; çünkü herkesin idrak edemediği şeyleri söylüyorlar. Bu sebeptendir ki başkaları tarafından dahi -hani ya o körler, sağırların revâ gördükleri- töhmete düçar oluyorlar; çünkü bütün âlem -kendilerine bahş olunmayan şu kuvvâ-yı fevkaladeye nâil olan mümtazları şarlatan, budala, mecnun addediyorlar.

"Çünkü şu mümtazlar, sair halka nisbetle pek az bulunuyorlar. Mamafih ne kadar azlık olsalar dahi yine bazılarının âlem-i gayba dair ihbarâtını diğerleri -idrâkte mütefâvit olsalar bile- te'yid edecek derecelerde çok ve kâfidirler."

Mu'terize: (El-Muktataf muharrirleri şu aralıkta beyan ederler ki: Bizim burada âlem-i gayb, âlem-i ervâh, berzâh-ı ervâh diye kullandığımız tabirler şu cemaatin sath-ı necmi, felek-i nücüm ve tesmiyelerinden kinayedir. Yoksa Kütüb-i Semâvîye'de cennet, cehennemle yâd olunan âlem-i ahiret değildir. Keza bu makalenin muharriri burada şu âlem-i gaybın vücudunu isbata, yahut öyle fevkalade bir kuvvetin vücuduna istidlâl dâyesine düşmemiştir. Belki şu âlem-i ervâh meselesini hâl ve kabul olunmuş bir kaziyeye-i müslime suretinde tahrir eylemiştir. Meşâhirden bazı ulemanın dahi bunlara şu âlemin vücuduna şهادetlerini) söylemişler ve münkirlerin inkarını dahi bir Afrikalının ma-camidi yani kar ve buzu inkârına teşbih eylemişlerdir.

Sadede rücû ediyoruz: Bu âlem-i gayb avâlim-i kainattan bizim âlemimize muttasıl bir âlemdir. Yeryüzünde olduğu gibi, orada dahi halâik ve suver çoktur. Bu âlem bizim âlem-i dünyanın adeta diğer bir suret ve misâlidir. Bizim yeryüzünde bir hayvan, bir nebat, bir dağ, bir dere tepe, yahut bir deniz, bir nehir, bir belde, bir karye, hasılı tabii, sun'i bir şey bulunmaz ki, şu âlemü'l-gayb, yahut berzâhü'l-ervâhta bir misâli bulunmasın.

Çok vakit olur ki şu misal ve nâzîr asl-i arzîsinden ziyade dâim ve pâyidar olur. Mesela bir cism-i arzî vakti gelince mahv u zâil olup gidiyor. Âsârı dahi muzmahil oluyor da, berzah-ı ervâhtaki suret ve misâli yıllarca, asırlar ve dehrlerce sabit olup kalıyor.

Bu halde âlem-i gaybı idrâk edenlere göre mesela, bir adam bir şehir veya kasabanın bir caddesi üzerinde durup da bakacak olsa, o memleket yüzlerce, binlerce seneler evvel gelip geçmiş; mahv u münderis olmuş eski hanelerin, kadim caddelerinin suver ve emsâli nazarında tecelli ederek, o şehri sokak ve hanelerini, hatta ahali ve sekene-i kadimesini ayânen temaşa eder durur. Ve yine bunlara göre bir mimar yeryüzünde nasıl bir hane binâ ve inşâ ederse -kendi haberi olmaksızın- berzah-ı ervâhı teşkil eyleyen heyûlâ üzerinde dahi onun misli bir bina vücuda getirmiş olur.

Herhangi bir dülger, mesela ağaçtan bir sandık yapacak olsa, burada kuvvet-i yediyle yaptığı gibi, âlem-i gaybda dahi aklının kuvvetiyle ona mümâsil bir sandık imâl etmiş olur.

İşte bu âlem-i lâtif ve hafi ki, bütün mevcudât-ı arziyenin suver-i misâlleriyle doludur. Bu âlem-i heyûlânidir ki aklımızdan hariç, fakat bizzat hariçte mevcuttur. Bu âlem ancak kendisini idrâke kabil havass ve irfân ile idrâk olunur. Bu âlemde öyle kuvvetler icrâ eder ki, o kuvvetlerin bizim mevadd-ı tabiiyye ve arziyyemize asla tesiri yoktur. (Mesela manevidir) fikr-i beşer dahi bu âlemin heyulâsına bir tesir-i kuvvetini hâizdir; çünkü bizim buradaki suver-i fikriyyemiz ötede eşya-yı vücudiyye heyetine girer. Ancak bu vecihle - suver-i fikriyyeden- vücut-pezir olan eşya-yı vücudiyyeyi (mevcudât-ı maddiyyenin) suver-

İ misallerinden fark etmek pek güçtür. Bu bâbda bizim âlemde bize mevcudâtı gösteren kuvvetlerden **pek âli, pek dakîk** kuvve-i fevkâladenin vücuduna vabestedir. Mesele “manyetizma”dan yani, nevm-i sînâî ile uyutulan nâimlerin hâlâtından pek güzel nümâyân olur: Böylesi uyku halindeki **nâimler** kendilerini uyutan “münevvim”lerinin daima suver-i fikriyyelerini ahz ve telâkkî ederler. Bu efkâr kendilerinden hariç olduğu halde güya havass-ı hums ile idrâk olunur eşya-yı vücudiyye imiş gibi, bunları idrâk ve tavsîf ederler. Ve şu suver-i fikriyye ile hakikaten mevcudât-ı arziyye nazarlarında yeksân olur kalır. İşte âlem-i gaybda dahi hâl böyledir.

Suver-i fikriyye ile mevcudât-ı saire hep birbirine mütelebbis ve karışık bulunur, şu mevcudât-ı gaybiyyeyi idrâkte iddia-yı tekaddüm edenlere güç gelen bir şey var ki, bu âleme vâsıl ve berzâh-ı ervâha kesretle dahil olan suver-i fikriyyenin pek çoğu –salâh ile ülfet ve münasebeti olmayan- efkâr-ı eşrârdır.

Çünkü bazı, kin, kasvet, hubb-ı şer, hubb-ı intikam gibi bu dünyada hüküm sürmekte olan efkâr-ı fâside, berzâh-ı ervâhta pek şenî heyetlere temsil ederek her biri mahiyetine münasebet alacak **mel’un** bir şekl ü misâlde görünürler.

İşte ezhân-ı nâsı tırmalayan şu efkâr-ı şerire orada bir şer heyetine girerek, âlem-i ervâhı dolduran mahlukat-ı hayydan birisiyle ittihad ederler.

Şu bahsi biraz daha izah için diyorlar ki: Bizim âlem-i dünyanın manzaraları, ziyinet ü zehârifi hep nazir ve misâl olarak –âlem-i gaybda mevcut ve sâir nice bin mezâhir ile karışık ve mahlûttur- bizim âlem-i dünyada ne kadar mahlukat-ı zevî’l-hayat varsa alâsı ednâsı, kezâlik cümlesinin nezâir ü emsâli yine berzah-ı ervâhta mevcuttur.

Şu kadar ki, bunlar âlem-i gaybda daha çok ve daha ziyade mütenevvidir. Çünkü ecnâs ve enva’ orada –meselâ ulemadan biri yeryüzünde yaptığı gibi, onları ta’dad ve tedkik edecek derecede– öyle ayrı gayrı olarak mevcut değildir. Belki o mevcudat-ı gaybiyyenin zevahiri daima tağyirâta maruzdur. Çünkü oraya vârid olan suver-i fikriyye kendisine münasebetli olan bir hayvan ile ittihad ederek heyet-i zahiriyye ve (hariciyyesi) tagayyur eyler.

Bu sebepledir ki müdrîkât-ı akliyyece terakkî ederek, berzâh-ı ervâhı seyrân ve acaib ü garâibini temaşa edenler bulursunuz ki, cümlesi âlem-i gayba dahil oldukları vakit mülâki oldukları mahlukat-ı kabîhayı müşâhede etmişlerdir.

Diyorlar ki, şu fevkâlâde adamlar –hisleri kavî ve keskin olursa- henüz uyanık zamanlarında dahi şu berzah-ı ervâhı etraflarında seyr ve temaşa ederler. Lakin biraz daha

terakkî ederek bunlar nefs-i nâtıklarını - **برهة من الزمان** - habs-i cismânilerinden ayırıp **kendilerinden geçen** lahm ve demden gayrı bir cisme hulûl ederlerse, işte o vakit âlem-i ervâha nisbet ve ta’likleri, yalnız öyle etraflarındaki zevâhiri temaşadan pek âlî olur. Bu halde insan orada istediği gibi cevelân eder ve artık o âlemin kanunları ile hareket eyler ki, bu kanunlarla vicdanı yalnız bir “arzu” ile bir yerden diğer mahalle intikâl ü seyrân eder. İşte ol vakit cesetten tecerrüd ve âlem-i ervâhta tevakkuf ederek oradaki şeyleri kendisi ve o şeyler dahi kendisini idrâk ederler.

Bazı vakit olur ki –âlem-i şehâdette olduğu gibi- âlem-i gaybda dahi üzerine yırtıcı hayvanlar, canavarlar hücum ederler. Lakin orada gayet kolay usûller vardır ki insan hayatını temin edebilir. Bu usûller pek basittir. Öyle silaha, zırlara, kalkanlara muhtaç değildir. Usûl şudur: Orada “irade-i beşeriyye” insandan başka her hayvanın kuvvetinden daha müessirdir. Mücerret bir arzu ile insan her muhatarayı def’e kâdir olur; meğer ki korku sebebiyle kuvve-i iradiyesini ihmâl etmiş ola.

Yukarıdan beri serd ettiğimiz ifâdât ile anlaşılıyor ki şu âlem-i ervâh sakinesi pek ziyadedir. En çoğu da insandır. Çünkü her insan –rûhu cesedini müfarakatla- öldükten sonra ve hayat-ı uhrâya nâil olmazdan evvel her halde şu berzah-ı ervâha uğrayacaklardır. Çünkü terakkî tabîî ve umumi bir kanundur.

“Ruh” şu hayat-ı dünyadan sonra hemen def’aten hayat-ı ebediyyeye intikâl edemez. Belki âlem-i ervâha dahi uğrayarak derece derece âlem-i âhirete, hayat-ı ebediyyeye intikâl eyler.

İşte ruh cesetten müfârat edince ibtidâ şu âlem-i ervâhtan geçerek orada başka bir cesetle giyinir ki, bu cesedin kısm-ı âzâmı dahi –cesed-i arzîden çıkmış- tesâudât-ı felekiyyedir. Ruh burada ve bu halde bir müddet zarfında yine kâfe-i kuvve-i akliyye ve edebiyesine mâlik bulunur. İdrak ve ahlâkından bir şey gaib etmez. Bilhassa yeryüzündeki ahvâline talik ü ittisâline dahi hâli kalmaz.

Şu kadar ki ibtidâ-yı emirde ve şu intikâlden dolayı bir zamanlar mebhût u hayrân olur kalır. Bazı kuvvetler olur ki nefsin kuvve-i ruhâniyyesi pek şedîd olmakla burada terakkisi kesb-i sür’at eyler. Ve şu berzah-ı ervâhtan daha âlî ve daha mubarek diğer bir makama çabuk irtikâ eyler.

İşte burada ervâh, gerek sür’atle, gerek ağır ağır terakkî eylesin; herhalde bu âlemde iktisâ eylediği “cism-i esîri”si yine bu âlemde kalır. (Cism-i türâbı yerde kaldığı gibi) ve sonra yavaş yavaş bu dahi cism-i türâbı gibi münhall olur; çürür gider.

Lakin bu âlemde ruhtan sonra ve ruhsuz kalan cism-i esîriyi görenler çok vakit aldanırlar. Ve şu cismi adeta müteveffânın nefsi ve ruhu kıyas ederler. Beyândan müstağnîdir ki berzâh-ı ervâhta bulunanların adedi kâbil-i ta’dâd değildir. Çünkü her an ve zaman vefat ve **intikâl** edenler çoktur.

Ruh dahi burada cesed-i esîrisini çok vakit çabuk terk ve müfârat etmiyor; belki pek çok seneler beraber kalıp yaşıyor. Hatta burada insanın hayatı –yeryüzündeki ahvâline şiddet-i taâlluku derecesinde- çok vakit hayat-ı dünyadan ziyade imtidâd edip gidiyor.

Artık beyân ederiz ki bir insan hulûl-i ecelden mukaddem şayet maktûlen vefat eylese âlem-i ervahtaki cism-i esîrisini dehşet istilâ ediyor.

Çünkü cesed-i esîri henüz ruha mesken olmak istidadını kesbetmemiş bulunur. Şu vakitsiz intikâl, ruh-ı maktule pek girân geldiğinden, müsebbibleri hakkında intikamı pek şedid olur.

İşte mahall-i idamda bazen görünen ervâhın sebep-i zuhuru böyle ta’lîl olunur. İşte şu mezhep erbâbının hülâsa-i efkâr ve mütalaatı budur. Biz bunları sıhhatine itikad eylediğimiz için yazdık. Belki ulemadan bir cemaat dahi şu efkâra zâhib olmalarıyla kâinatta ekseri –esbâbı bilinmeyen- bu garâibi (vukuu sahîh ise) bu vecihle tevcih etmekte oldukları için tahrir eyledik. Halbuki itibar öyle tevcih ü ta’lîle değil, muallel olan havadis-i vukuâtadır.

Çünkü şu esbâb-ı gaybiyye ile ta’lîl ü tevcih edilmek istenilen hâdisâtın hangi birine tabiîyyun-ı ulemâ taraflarından atf-ı nazar ve tedkîk olunmuş ise görülür ki, hep o hâsisât ve vukuat, ma’ruf kavânin-i tabiîyyeye müstenid ve (manevi değil) tabiî olarak hudûs ve zuhur ediyor.

Şayet vukuu müsbit bir hâdis zuhur edip de ahkâm-ı tabiîyye ile halli mümkün olmadığı ve şu âlem-i gayb farazından, ve ona müteallik havâdis-i ahkâmdan başka bir sebebi, çaresi bulunup bilinmediği takdirde, ve ancak bu halde şu ricâl-i gaybın kendi iddialarıyla temessük ve mücadele edebilmeleri doğru olur, yoksa şimdiki hâliyle bu mezhebe temessük muktezâ-yı ilimden hurûç demek olmağa caiz olamaz.”

(El-Muktataf)

*

Bahauddin Âmilî dahi **Keşkül** nâm mecmûasında bu bâbda şöyle yazar **Şeyh Muhiddin-i Ârabî** fütühâtının sekizinci bâbında der ki: “Cümle-i avâlimden bir âlem var ki bizim sûretimiz üzeredir. Ârif oraya nazar edip baktığı zaman nefsini o âlemde müşâhede eder. Abdullah bin Abbas hazretleri hadis-i kabeye dair rivayetinde işâret eder ki “Kabe on

dört (beyt)ten birisidir; ve yed-i arzdan her birinde bizim gibi bir İbn-i Abbas dahi mevcuttur.

Şu rivayet ehl-i mükâşefe nazarında tasdik olunmuştur.

Bu âlemde her şey hissî ve nâtıktır. Bâki ve daimîdir. Asla tebeddül eylemez. Oraya ârifler dahil olacakları zaman ecsâmiyle değil ancak ervâhıyla girerler, ecsâmı da bu dünyada bırakırlar; teceddüd ederler.

Orada hadsiz hesapsız şehirler, memleketler vardır. Bazıları “medâin-i nur” tesmiye olunurlar. Bu medâine urefâdan ancak **mustâfâ** ve **muhtar** olanlar dahil olurlar. Bizce, yani nezd-i İslâmiyânda ne kadar âyet ve hadis vârid olmuşsa- ki akıl onları zahirinden sarfetmiştir- biz onları zâhirî üzerine orada muvâfık gördük.” (Şeyhin sözü burada hitâm buldu)

İşrâkiyyûn-ı hükemâ dahi bu âleme “iklim-i sâmin” **âlemü'l-misal**, **âlemü'l-eşbâh** tesmiye ederler. Sadeddin-i Taftazânî Makâsîd Şerh’inde der ki: “Hükemâ maâd-ı cismânî umurunu şu esaslara binâ eder. Çünkü ruhun tasarruf eylediği beden misalinin ahkâmı aynıyle beden-i hissînin hükmüdür. Her ikisi de havass-ı zâhire ve bâtnayı hâizdir. İkisi de lezzât ü âlâm-ı cismâniyye ile mütelezziz ve müteellim olur. Yine sahib-i Keşkûl der ki: “Bu bahse mülâim bir rivayet daha var; Ebu Cafer-i Tûsî **Kitab-ı Tehzib-i Ahlâk**’ında ve birinci cildin nihayetlerinde yazar:

“İmam Cafer-i Sâdîktan rivayet olunur ki “Bir gün imam-ı müşârûn-ileyh Yunus bin Zebyân’a sormuş ki Ya Yunus! Halk ervâh-ı mü’minîn hakkında ne derler. Yunus şöyle cevap verir: “Halk diyorlar ki onlar yeşil kuşların kursaklarına vaz’olunarak tahtü’l-arş kandiller içinde dururlar.

Hazret-i imam buyurur ki: Subhanallah! Ya Yunus mü’minler Allah’a bundan – yani ervâhı yeşil kuşlar havâsılına vaz’ olunmaktan- daha kıymetlidir. Ya Yunus! Allah eğer bir mü’minin ruhunu kabz ederse onu dünyadaki kalbi gibi bir kalbe vaz’ eder. Onlar yerler, içerler: Hatta yanlarına yeniden birisi gelecek olsa onu da dünyadaki suretiyle tanırlar” şu hadisten sonra kitab-ı mezkurede şöyle bir rivayet daha var: “Ebu Basir diyor ki: Ben ervâh-ı mü’minûn için imam müşârûn-ileyhten suâl ettim buyurdular ki: “Suver-i bedeniyeleriyle cennettedirler. Sen hangisini göreceksin bu filan adamdır dersin.”

Keşkûl’ün diğer sahifesinde (272) dahi şu rivayet var: “Aristo” meşhur “Olgerya” nâm kitabında yazar ki “Bu âlemin verâsında bir semâ bir arz bir deniz keza nebâtât ve bir takım semavî nâs var. O âlemin her bir şeyi semavîdir. Orada (başka) bir şey yoktur orada bulunan ruhaniler yine oradaki insanlara mülâimdir. Birbirinden nefret etmezler. Hiç kimse orada arkadaşına münâfi ve muzır olmaz. Belki arkadaşına müsterih olur”

Keşkûl’ün yine bu sahifesinde şöyle bir suâl ve cevap yazılıdır: Deniliyor ki “Seyyid şerif Tecrid hâşiyelerinde şu suâli vaz’eder: Siz ne dersiniz vücud vâcibin aynı olmakla beraber tecrid ve inkisâma kâbil değildir diyorlar. Halbuki bütün heyâkil-i mevcûdâtâ münbasit olarak onlar da zâhir olmuştur. Hiçbir şey ondan hâli değildir. Belki o her şeyin aynı ve hakikatidir.

“Şu kadar ki eşya bir takım takayyüdât, taayyünât ve teşehhüsât-ı itibariye ile birbirinden temeyyüz edip ayrılmıştır. Şu ahvâl deniz ile ve denizin bir çok dalgalar suretinde zuhûruyle temsil olunabilir halbuki orada ancak deniz vardır, başka değil. Cevap verilir ki bu aklın bir tavr u halidir! Buna münâzarât-ı akliyye ile değil mücâhedât-ı keşfiyye ile ancak tevessül olunur.”

« كل ميسر لما خلق له »

İsimsiz

FELSEFE-İ AVÂM

Ashab-ı yesâr zümresine iltihak çok kazanç ve çok temettü' ile olmayıp, kanaât ve tasarrufa mevkûftur.

Her yediğimiz şey kuvvetimizin izdiyâdını mucib olmayıp, bedenin kuvveti ancak midenin hazmettiği me'kûlât yüzündendir.

Ûlûm ve fûnûnda terakki çok okumakla olmayıp, belki okunan şeyleri hıfz ü itkan ile müyesser olur.

Âhire edebileceğimiz muâvenet-i insaniyet-kârane muhtâc-ı icrâ bulunan hususât olmayıp, hemen icrâ olunandır.

Cevdet Paşa

İSTANBUL'DA İLK ENCÜMEN-İ ULÛM

Devletlû Cevdet Paşa hazretlerinin tahrîrine me'mur oldukları Tarih'in hâtimesi olup bu kere neşrolunan on ikinci cildinde tesadûf ettiğimiz bir fikradır ki tarih-i maârifimizi tezyîn edecek tahkîkattan bulunduğu haysiyetle tenkihân mecmûamıza naklolundu.

Fıkra

“Bir vech-i bâlâ Bektaşilerin nefyi sırasında gariptir ki Anadolu payelülerinden Melik Paşazade Abdülkadir Beğ ve Mekke-i Mükerrerme pâyelülerden vak'anüvis Sâbık Şânizade Mehmed Ataulah Efendi ve Şeksalis defterdârı meşhur İsmail Ferruh Efendi dahi Bektaşilikle itihâm olunarak Abdülkadir Beğ Manisa'ya ve Şânizade Menemene ve Ferruh Efendi Bursa'ya nefy olundular. Fakat Ferruh Efendi o zaman Tefsir-i Mevâkib'i telif ile meşgul olduğundan bâ-irade-i seniyye onu itmam eylemek üzere menfası Kadıköyü'ne tahvil buyurulmuştur.

“Bu Abdülkadir Beğ eshâb-ı ilm ü fazldan değil ise de cahil de değil idi. Hatta Muhib-i ulûm u maârif olmasından ekser evkatta Ferruh Efendi ve Şânizade Efendi ile görüşüp birlikte düşer kalkar idiler. Çünkü o zaman Beşiktaş tarafında bir cemiyet-i ilmiye olup heveskâr-ı ulûm ve maârif olanlardan her kim tadrise talip olr ise onu talim etmeği veyahut ettirmeği müteahhid etmiş. Ve talim edilecek ders-i fûnûna dair ise onu Şânizade ve edebiyata dair ise Ferruh Efendi deruhde edermiş. Abdülkadir Beğ ta'lime muktedir olmayıp ancak bu cemiyetin rûkn-i rakîni olarak cemiyetin işlerine külli muavenet ve nezaret eylemiş. Ve bunlar ekseriya Ferruh Efendinin Ortaköy'de vakî sahilhanesinde içtima' ederlermiş. Ve cemiyetin mesarifi ârifane¹ usûlünde tesviye olunup hatta azâ-yı cemiyetten birisi bir memuriyetle taşraya gitse yine hissesine ait olan parayı gönderirmiş.

Farisî hocamız olan Fehim Efendi küçüklüğünden beri Ferruh Efendi'nin dairesinde büyüyüp terbiye olunmakla bi't-tabi bu mecliste bulunmuş. Asrımızda İstanbul'un en meşhur şâirlerinden olan merhum Safvet Efendi Farisî okumak üzere cemiyete müracaat eyledikte onu ta'lime Ferruh Efendi tarafından Fehim Efendi me'mur edilmekle Safvet Efendi dahi bu vasıta ile ta'lim ü tahsîl-i edebiyat eylemiştir.

O zaman meşâhir-i felâsife-i İslâmiyeden olan Beşiktaşlı kethüdâzade Ârif Efendi dahi haftada iki gün ol meclise devâm ile gerek felsefiyâta ve gerek edebiyata dair olan mübâhisâta bulunmuş.

Haftada bir defa a'zâ-yı cemiyet içtima ile muhâverât-ı edebiye ve müsâbakat-ı şi'riyye icrâ olunmuş. Hatta bir hafta başında mısra-ı bercesteleri cem ile cemiyete takdîm eyledikte ledde'l-muvazene “Bugün şâdım ki yâr ağlar benim-çün” mısra-ı mesâriî sâireye takdîm ü tercih olunmuştur. İşte ol cemiyette böyle vakit vakit kıraat olunan eş'âr cem' olunarak (nevâdirü'l-âsâr) tesmiye ve tab' u temsîl olunmuştur.²

¹ Ârifane lugat-ı galâtat-ı avamdan olan örfane nin fasîhi olmak üzere yazılmış ise de asıl galata tashîhi sırasında düşülmüştür. Zira bunun aslı herîfane olup manâsı ise arkadaşça demektir. (li't-tab'i)

Ferruh Efendi Londra'da elçilik etmiş ecânib nazarında dahi gayet makbûl ve muteber bir zât-ı nâdirü's-sıfat idi; böyle memurü'l-cevânib bir adamı Bektaşilikle ithâm eylemek ne kadar insâfsızlıktır.

Şânîzâde ise ulûm-ı riyâziyye ve tabîyyede mâhir ve ilm-i tıpta emsâli nâdir zâtıyla iftihâr olunur bir zât-ı memduhü'l-müeeser olup Bektaşilik efkârından pek baîd idi. Lakin hakimbaşî Behçet Efendi onu istirkâd edip ara yerde bazı sahn-ı çenyân dahi ifsâd-ı zâtü'l-beynden hâlf olunmaz idi.

İntiha

Cevdet Paşa hazretleri **Nevâdirü'l-âsâr** hakkındaki ifâdelerinde isabet buyurmamışlardır. Zirâ Nevâdirü'l-âsâr'da ne bâlâdaki (bugün şâdim ki) mısraî mevcuttur ve ne de eser-i mebhûsta mrsârî cem' olunmuştur.

Nevâdirü'l-âsâr müverrih-i müşârün-ileyh hazretlerinin nâm-dâş-ı âlileri Recâizâde şâir Cevdet tarafından cem' edilmiştir ki kâmil enbyât-ı müfredât-ı münthebeyi hâvidir.

Zikrolunan encümen-i ulûmun topladığından bahsolunan mısra'ları ise yine şâir muma-ileyh tarafından toplanılarak **Ziyetü'l-Mecâlis** nâmında bir mecmûa vücuda getirilmiş ve hatta câmi' Mahmud Halet Efendi ihdâ eylemiştir. Ve zikir olunan "Bugün şâdim ki yâr ağlar benim-çün" mısraı dahi **Şeyh Mustafa** nâmında bir şâirin olmak üzere mecmûa-ı mebhûsede mukayyed bulunmuştur.

Bâ-husus Şâir Cevdet mecmûasının mukaddimesinde "sâbika-i perişân-girde-i tünd-bâd-ı devrân olan

mısraların cem' ü dercine bezl-i mâ-hâsıl liyâkat-ı birrle bazısını muhâfaza-i hâtır-ı nâ-âsudeden ve

bazısını piş-tahta-i zihn-i gaflet-südeden keşide-i beyaz imkân ve ekserisini dahi şu'râ-yı belâgat-efzâ ve

nazm-ı âveran hüner-pirânın divânlarından bir bir intihâba dâmen-i dermiyân ederek- maksûd-ı hâk-pâye

hemân bir vesiledir" ibâresiyle sırf kendisinin eser-i intihâb ü cem' olduğunu beyân etmiş ve kitabını

Hâlet Efendi'nin idamından sekiz ve cemiyet-i mebhûs-inhânın tarih-i perişânından on bir sene mukaddem

vücûda getirmiştir. Şu kadar var ki nevâdirü'l-âsârı cem' ettiği hâlde tab'ına muvâffak olmadan 44

tarihinde irtihâl etmekle muahharen biraderi **Şamil** bey tarafından bir mukaddime ilâvesiyle tab' edilmiştir.

Li't-tab'î

İsimsiz

FRANSA'DA MAÂRİF

Fransa Meb'ûsân Meclisi tarafından bu kere mevki'i muzâkereye konulan Maârif-i İbtidâiye Kanunu lâyhâsının birinci maddesi şöyledir:

Maârif-i ibtidâiye tadrîs-i ahlâk ve vezâif-i içtimâiye ile kırâat ve tahrîrden, Fransız lisânıyla mebâdi-i edebiyâtından, coğrafya ve bilhassa Fransa'nın coğrafyasından, tarih ve ba-husûs zamânımıza kadar Fransa tarihinden, hukûk ve ilm-i servet üzerine bazı ma'lûmât-ı müffide ve mebâdi-i fûnûn-ı tabîiye ve riyâziye ve hey'et ile bunların zîrâate ve hıfz-ı sıhhate ve sanâyi'e tatbikinden, el işleriyle başlıca edevât-ı sanâyi'in isti'mâlinden, mebâdi-i tasvîr ile model çıkarmak fenninden, mûsikî ve jimnastik ve erkek çocuklar için asker ta'liminden ve kız çocuklar için iğne işlerinden ibârettir.

Kızlara mahsus derece-i sâniye mekâtibi için meclis-i mezkûrede kabul olunarak 21 Kanun-ı Evvel 1880 tarihinde Resmî Jurnal'de ilân olunan kanun dahi şudur:

Birinci madde – Hükûmet tarafından eyâlet idârelerinin muâvenetiyle kızların derece-i sâniye maârif-i için mektepler te'sîs olunacaktır.

İkinci madde – Bu mektepler nehârîdir; beledî meclislerin talebi üzerine hükûmet ile bi'l-muvâfika mekâtib-i mezkûreye leylî mektepler dahi ilâve olunarak, sâir mekteplerin nizâmâtına tâbi' olacaklardır.

Üçüncü Madde – Maârif Nezâretiyle eyâlet ve kazalar beyrinde bi'l-muhâbere leylî mekteplere meccânen kız şâkirdlerinin ve muallime olmak üzere kabûl olunacak şâkirdlerin miktârı ta'yîn olunacaktır.

Dördüncü Madde – Kızların ikinci derecede maârif-i evvelâ ahlâk, ve sâniyen Fransız lisânı ve savt-ı bülend ile kırâat ve lâ-akall bir lisân-ı ecnebî ve sâlisen, edebiyât-ı kadîme ve cedîde ve râbian, coğrafya ve kozmoğrafya ve hâmsen, târih-i millî ile târih-i umumî üzerine malûmât-ı mücmele ve sâdisen, rakam ve mebâdi-i hendese ve tâsian, iğne işleri ve âşren, mer'î olan hukûk üzerine malûmât-ı mücmele ve hâdî aşer, resim ve mûsikî ve jimnastik fenlerinden ibârettir.

Beşinci Madde- Mezheb dersi ebeveynin talebi üzerine mensûb oldukları dînin telkînine me'mûr olanlar tarafından mektebin dahilinde ve fakat fûnûn-ı sâire dersleri hâricinde tayîn olunan evkâtta tadrîs olunacaktır. Telkînât-ı muhtelif-i dîniye me'mûrları mekteplerde tadrîse dahi me'mûr oldukları hâlde Maârif-i Umûmiye Nezâreti tarafından kabûl olunmaları lâzımeden olup, fakat mektepte ikâmet etmeyeceklerdir.

Altıncı Madde – İkinci derecede maârif mekteplerine birer dahi **pedagoji** yani muallimlik fenni mektebi ilhâk olunabilecektir.

Yedinci Madde – Derece-i sâniye mekteplerine tadrîse iktidârları bilâ-ımtihân tebeyyün eylemedikçe şâkirdân kabûl olunmaz.

Sekizinci Madde – Derece-i sâniye mekteplerde ikmâl tahsîl eden kızlara ba'de-ı-ımtihân şehâdetnâme verilecektir.

Dokuzuncu Madde – Bu mektepler bir müdürünün taht-ı idâresinde olup, muallime ve muallimlerin dahi resmî şehâdetnâmeyi hâiz olmaları lâzım gelir.

İsimsiz

MAÂRİF-İ İSLÂMİYYE Akademi – Dârü'l-Ülûm

Avrupalıların akademi tesmiye eyledikleri darü'l-ulûm dahi mü'essesât-ı ilmiyye-i İslâmiyedendir.

Akademi bir lafz-ı Yunanî olup, haddizâtında bir manâ-yı mahsûs ifâde eylemez ise de Avrupa ıstılâhat-ı ulûmunda a'zâ-yı erbâb-ı ilm ü dânişten mürekkep olan mecâlis-i ilmiyye alem olmuştur.

Lafzın lugât-ı Yunaniyyeden olmaklığı itibâriyle en evvel te'sisini dahi Eski Yunanîlere vermekteler ise de bu hususta Avrupalıların bir büyük hatada bulduklarında iştibâh yoktur. Çünkü **akademi** ta'biri **akademius** lafzından müştak olup, Akademius ise Atina ahâlisinden bir zâtın ismidir.

İşbu Akademius muhib-i ilm ü fazîlet bir zât olmasından eyyâm-ı sayfa bahçesini Felatun'un huzur u istirâhatine küşâd eylemekle hekim-i muma-ileyh dahi külle yevm mezkûr bahçeye müdâvemet ve teşkîl-i halka-i tadrîs ile tâlibânına talîm-i hikmet eyler idi. Bu sebeple mezkur bahçeye sâhibine nisbetle **akademiya** ünvanı verilmiş ve hatta Aristo gibi felsefede mualliminin eserine iktifâ ile Eflatuniyyâtı esâs-ı mezheb ittihâz eden felâsifeye dahi o mektebe nisbet akademi eshâbı tesmiye oluna gelmiştir.

Hâlbuki el-yevm Avrupalıların a'zâsı eshâb-ı ilm ü irfândan mürekkep olan mehâfil-i ilmiyyeye akademi tesmiye etmeleri hatâdır. Zîrâ bir mektebi –velev felsefiyât ta'lîmine mahsûs olsun- akademi lafzının tazammun eylediği ma'nâdan hissedâr etmek, takdîr-i fazîlet maksadıyla dahi olsa, nâ-becâ bir semahattır.

İşte Avrupalıların ıstilah-ı örf olarak, kullandıkları akademi lafzının aslı bundan ibâret yani Felatun'a mahsus bir mekteb-i hikmet olup, bu ıstilahın medlûlüne muvâfık olmak üzere en evvel mecâlis-i ilmiyye te'sis eden millet ise millet-i İslâmiyedir.

İslâm'da –bugün Avrupa'da olduğu yolda- en evvel teşkîl olunan encümen-i ulûm hicretin 289'uncu senesindedir.

Hulefâ-yı Abbâsiye'nin on altıncısı olan **El-Mu'tazid Billâh** Bağdat'ta daireler yaptırarak, her birini ulûm u fûnûndan birine tahsîs eyledi.

İslâm'daki lisân akademisi ise bundan daha mukaddemdir; muhtâc-ı izâh olmadığı üzere lisân insanlar arasında tercümân-ı mefâhime-i merâm olduğundan ibtidâ' onun kavâ'id ve usûlü takvîm ve ta'yin ve muahharen ulûm u fûnûn ta'lîm ü tebyîn olunmak lâzım gelir; bu cihetle her millet bâdi-i emirde lisânını kânûn ve kâide altına almıştır.

Bir lisâna kânûn ü kâ'ide vaz'ı o lisânın gavâmız u dakâyıkına vukûf ile meşrût ise ulemâ-yı kavmin içtimâ' ve mübâhesesine menûttur.

İşte fenn-i sarf u nahve de el-yevm **Basriyûn ve Küfiyûn** kolları diye tefrîk ve tahsîs olunan akvâl ü âra, Basra ve Kûfe şehirlerindeki Encümen-i Danişler a'zâsının re'y ü kavlidir ki İmâm Halil, Sibeveyh, Ahfeş, ve Sekkâkî vesâir eimme-i meşhûre işbu iki hey'et-i ilmiye a'zâsındandırlar. Bunlar bazı mesâilde yekdiğerlerine muhâlefet üzere oldukları gibi Endülüs'te Kurtuba ve İşbiliye ve Title ve Belensiye ve Gırnata şehirlerinde bulunan akademilerin a'zâsı dahi tahkîk-i mesâil ve ta'mîk-i mebâhis zımnında dâima birbirlerine muâriz idiler.

Endülüs'te teşkîl-i saltanat eden Mülûk-ı Emeviye'den Abdurrahman-ı Sâlis asrında mütehayyızân-ı erbâb-ı maârifetten her zâtın hânesi bir encümen-i dâniş hükmünde ve bu vechile her fennin kendine mahsûs akademisi olmakla onun eshâbı oraya müdâvemetle bast-ı malûmât ve bahs ü münâzara ederdî. Ve haysiyyet ü asâlet ve rûtbe-i

me'muriyet gibi imtiyâzât-ı örfiyyenin işbu mehâfil-i ilmiyyeye duhûl için bir güne tesiri olmayıp, ancak o şeref ü imtiyâz istihkâk-ı ilmî ile iktisâb ve ihrâz edilir idi; bu sebeple herkes encümenlerden birine veyâ birkaçına birden dâhil olabilmek için iktisâb-ı ulûma sa'y ve içtihâdda bulunurdu.

Mülûk-ı Endülüs'ten hüküm-i sâni veliaht-ı saltanat iken bu şeref ve imtiyâzı dahi bilâ-istihkâk hâiz olduktan başka kendi dâiresini eshâb-ı maârifeye tahsis ile bir encümen teşkil etmiş; ve hâcib-i meşhûr Ahmet bin Sa'd mansıb-ı hacâbette bulunduğu hâlde hânesini bir mahfel-i ulûm hâline koymuş idi.

Endülüs'ün cihet-i Şarkîyesinde vâkî **Şatbe** şehrinde -ki kâğıdı meşhûrdur- Mahmud Ebu Amr nâmında bir zât tarafından yalnız fenn-i târihe mahsûs bir encümen ve Kurtuba'da dahi El-Kâsım Bin Rebî' ma'rifetiyle Horasan ulemâsından müsâferet-i arâm-sâz olan eshâb-ı fazl ü irfâna has olarak, bir dârü'l- ulûm te'sîs edilmiş idi.

İspanyol müverrihlerinden **Jan Kond** diyor ki Gırnata mülûkundan biri bir gazâdan muzafferden avdet eyledikte dâire-i saltanatta bulunan ulemâ ve fuzelâ li-ecli't-tebrîk huzûruna duhûllerinde muzafferiyât-ı vak'ayı meliklerinin hüsn-i tedbir ve fetânetine atf ile medh ü senâ ve senâlarında itrâ' eylemeleriyle melik-i müşârün-ileyh izhâr-ı işmi'zâz ü infîâl ederek "Bu kadar medh ü sitâyîşinizi biri görecektir olsa vaktiyle Kurtuba ve İşbiliye encümenleri riyâseti için intihâb olunan sultânü'l-ulemâlar kabilinden birine mâlik olmuşsunuz zanneder." demiştir.

Melik-i müşârün-ileyhin bu kavlından zikrolunan mehâfil-i ilmiyyeye intihâb olunan rü'esâyâ sultânü'l-ulemâ itlak olunduğu anlaşılıyor.

*

Avrupa'da bulunan akademiler on beşinci asr-ı hicriye gelinceye kadar görülmemiş idi; on beşinci asır evâilinde İtalya'nın **Rimini** şehri ahâlisinden **Ceyakumi Elgarti** isminde bir muhibb-i ma'rîfet ashâb-ı fazl ü irfânı cem' ile bir encümen-i ulûm teşkil ederek, ona akademi nâmı tahsis eyledi. Bu sebeple İtalyanlar akademinin müessisi kendileri olduğunu beyân ile i'lân ve iftihâr ederler.

İtalyanların bu i'lân-ı iftihârda hakları münker değildir; çünkü el-yevm mevcûd olan yolda yani ulûma mahsûs olarak, Avrupalılar meyânında encümen-i dâniş teşkil eden millet İtalyanlardır. Lâkin dünyada bu türlü müessesât-ı ilmiyyenin vazı-ı evveli kavm-i İslâm'dır ki Çikakumun'un darü'l-ulûmundan 600 sene mukaddem te'sîs eylemişlerdir.

*

Felâtin'un ta'lim-i hikmet eylediği Akademiyyus Bahçesini akademiye esâs addeden Avrupalılar bu türlü dârü'l-tedrislerin en muntazamları millet-i İslâmiyeden bil-hassa Türklerin eser-i icâdı olduğunu acaba niçin tahkik ü kayd etmemişlerdir?

Ya garaza veyâhut noksân-ı tahkike atfolunmaktan kurtulamayan şu gaflet Avrupa muhakkıklarına yakışır hâllerden değildir itikâdındayız.

Bugün **enstitü** dedikleri cem'iyât-ı ulûm ise bizim bildiğimiz **medreselerden** başka bir şey değildir.

Bir **enstitüde** meselâ hikmet, hukuk, yâhut edebiyât üzerine bahs ü müzâkere cereyân eder.

Bir medresede dahi hikmet, mantık, fıkıh, tıb gibi ulûm u fûnûn alâ tarikü'l-münâzara bahs ü müzâkere olunur idi.

Bu yolda en eski medrese ise **Nişabur**'da te'sîs olunmuştur ki beşinci asr-ı hicri evâilindedir. Ondan mukaddem cevâmi' ile eshâb-ı yesârın hânelerinde müzâkere edilir idi.

Bağdat'ta en evvel binâ edilen **enstitü** Melik Şâh Bin Alparslan'ın vezîri olan Nizâmülmülk'ün te'sîs eylediği medrese-i nizâmiyedir ki hicretin 457'inci senesindedir.

Vefeyât-ı â'yânında muherrer olduğuna göre medrese-i mezkûre dört yüz odayı şâmil olup, masrafına karşılık olmak üzere Musul eyâletinin vâridâtı tahsîs olunmuştur.

Ehl-i salîbin kâsir-i kuvvet ü satveti olan mücâhid-i meşhur Selâhaddin Eyyûbî tarafından 566 tarih-i hicrîsinde Mısır'daki **Medrese-i Nâsırıyye** te'sîs edilmiştir.

Bu medresenin o zamanki tahsîsâtı bugün en mütemeddin addedilen bir büyük devletin maârif-i umûmiye tahsîsâtına mütekârib idi.

İfrikiyeli **Leon** nâm müverrihin kavlince medrese-i mezkûre o derecelerde vâsi' ve metîn idi ki bir defa Mısır'da vuku' bulan bir hareket-i isyânîye sırasında ne kadar muhâlifin takımı var ise bu medreseye dolmuş oldukları hâlde cümlesini istiâb etmiş ve bir hisâr-ı üstüvâr gibi emr-i muhâfazalarına kifâyet eylemiştir.

Ahbârını İsrâilden müverrih-i meşhûr Bünyâmin kaleme almış olduğu seyâhatnâmesinde İskenderiye'de yirmi kıt'a medâris-i umûmiye bulunarak, bunların Batlamyus zamanında olduğu gibi her taraftan vürüd ile tecemmu' eden ulûm-ı hikemiyye talebesiyle mâl-â-mâl bulunduğu re'yü'l-ayn müşâhede ettiğini kayd u zabt etmiştir.

Endülüs kıt'asında dahi bu gibi mu'tâd medreseler bulunup, talebe-i ulûm leyl ü nehâr derûnunda emrâr-ı evkât eylediklerinden, terbiye-i millîye için medâris-i umûmiye tahsîs ve talebenin derûnunda ikâmetle eshâb-ı fazl ü kemâlden fûnûn-ı mütenevvi'a tahsîl etmek usûlü her milletten mukaddem Müselmânlarda görülmüş; ve bu hususta dahi Avrupalılar millet-i İslâmiyyeye mukallid ve şâkird olmuşlardır.

Türklerin ihyâ-gerdeleri olan medrese-i Beyhâkiye'den sonra Nişâbur'da Nasır Sebüktegin ve Mahmud Sebüktegin taraflarından iki medrese daha te'sîs edilmiş ve bunlardan birincisi fıkıh ve hadîse mahsûs olduğu gibi ikincisi sırf edebiyâta ve üçüncüsü olan Mahmûd'un medresesi ise ulûm-ı şifâya tahsîs edilmiş idi.

Medrese-i Beyhâkiye'nin mesârifi karşılığı senevî on iki bin **dinar** idi. Nasır ise kendi medresesine 24 bin altın irâd getirir emlak ve arâzi vakfeylediği gibi Beyhâki'ye Medresesi için dahi altı bin altın varîdât verir arâzi tahsîs ederek, on iki bin dinârı on sekiz bine iblâğ eyledi ki Fârâbî'ler, ibn-i Sînâ'lar işte o medreselerin yetiştirdiği ulemâdandır.

Bunlardan sonra nöbet ihyâ-yı ma'rifet-i Devlet-i Osmâniyye'ye geldi. El-yevm ancak ıtlâli meşhûd olan o emâkin-i azîme-i ilmiyyeyi vücûda getirdiler. Fethettiğimiz memleketlerin her birinde ecdâdımız tarafından binâ edilen medârisin enkâzı bir araya getirilecek olsa Paris şehri kadar bir medine-i ulûm-ı ma'rifet vücûda getirir.

İşte bu enstitülerin te'sîsiyle derununda binlerle ashâb-ı ilm ü irfân taraflarından ulûm-ı aklıye ve hikemîyeden nice mebâhis-i dakika ta'lîm ü tadrîs olunduğu sıralarda Avrupa vadî-i cehl ü nâdâniye de körâne bir taassub ile ser-gerdân idi. Hayf ki ânlar bizim ilm ü irfânımızı ve biz onların cehl ü nâdâniyesini istihlâf eyledik.

İsimsiz

BİR KADININ ERKEKLER HAKKINDAKİ MÜTÂLAASI

Erkekler eve girer girmez taâmı hâzır bulmak; ve kadınları çağırıldıkları anda isbât-ı vücûd etmek için amâde bulmak, her şeyi hatta çocuklara yemek yedirmek ve çamaşır yıkamak fennini dahi kadınlardan iyi bildikleri iddiâsında bulunmak, ve kadınların hiçbir şeyini beğenmeyip, hatta her gün et yedikleri ve hatta önlerinde et taâmı bulunduğu hâlde peynir ekmekle vakit geçirdiklerinden şikâyet etmek, kadınların süsünü onlardan iyi bilmek iddiâsında sâbit-kadem olmak, kadınların hoşlanıp hoşlanmadıklarını ve hatta tedârikleri bulunup bulunmadığını sormaksızın ve sormağa lüzûm görmeksizin eve misâfir davet etmek ve şâyet bir gün kadınlara –velev vâlide veyâ hemşireleri olsun- bir kadın misâfiri gelecek olsa kıyâmetleri koparmak, keyifleri istediği zamân kadınlardan çalgı, şarkı istedikleri hâlde kadınlar kendi arzularıyla çalgı çalıp, şarkı çağırarak olsa bile bin türlü evhâma tabîyetle üst perdeden âvâze-i nizâ'a başlamak, gömleklerinde bir düğme eksik olsa kadınları büyük cinâyet işlemişçesine mes'ûl tutmak, kadınların evi parasız idâreye mecbûriyetleri iddiâsını her bâr der-miyân ile şâyet lüzûmu hâlinde para istedikçe “Harâbımı mûcib oluyorsun!” gibi azarlarla onların kalb-i mahzûnunu harâb etmek, odaların süpürülmeğe, tahtaların silinmeğe, kaliçelerin silkilmeğe, perdelerin yıkanmağa, eskilerin yenilenmeğe olan ihtiyâcını reddetmek ve hiçbir şeyin kırılıp dökülmekliğine ihtimâl vermemek ve kazâyâ dahi “sersemlik” nâmını vermek, kadının hiçbir vakit hiçbir eğlenceye, bir teferruce muhtâç bulunduğunu teslîm etmemek, daimâ evde kapanıp, kalmasını talep etmek, velev ne kadar nâçiz olursa olsun kadının talep ve arzu eylediği bir şeyi i'lân-ı harbe bir vesîle-i muhikka addetmek, çocuklar, hizmetçiler arttıkça evin mesârifi arttığını hesâba katmamak, merâkindadırlar.

İsimsiz

ÇİNGÂNELERE DAİR MALUMAT

Küre-i arzın en ziyâde calib-i dikkât akvâmından biri de **Çingâne** nâmı verdiğimiz kavimdir. Levnleri kararmış bakıra şebih olan süfliyet ü mezelleti ve her türlü âr ve şenâ'ati kendilerine zevk edinen bu kavim küre-i arzın ekser bilâdına münteşir olmuştur.

Macaristan'da kendilerine **çigani** Rusya'da **çengani** Türkistan'da **çingâne** ve **çingen** Arabistan'da **kıptî** İtalya'da **çingary** Portogalya'da **çigane** İspanya'da **kitanus** İngiltere'de **kyfey** İskoçya'da **kayirdes** yâhut **kayinkler** İsveç'te **şpakariniğ** yani falcı nâmı verilir.

Kendileri Mısır'da mütemekkin bulunan **kıbt** kavmi sülâlesinden bulduklarını iddiâ ederlerse de çingânelerin vatan-ı asliyyesine dâir olan rivâyât muhtelifdir.

Bazıların rivâyetine yani İsrâiliyâta itimâd edenlerin kavline göre Kule-i Babil'in inşâsı esnâsında orada müctemi' nâssın lisânları **bi-hikmet-i teâla** düçâr-ı ihtilâf olmakla her lisâna mensup efrâd oradan dağıldığı sırada çingâneler dahi bir fırka teşkil ederek aşîret hâlinde seyr ve seyâhate başlamış ve ile'l-ân bu hâlde kalmışlardır.

Rehâbîn-i Nasrâniyye'nin zu'muna göre dahi bunların vatan-ı aslîyesi İncil'de nâm-ı mezkûr olan Cezîretü'l-Arap'ta kâin **Sinhâr** şehr-i kadîmi imiş.

Bazı müverrihîn dahi kavm-i mezkûrun Mısır ile Habeşistan'dan ve bazıları dahi Suriye ile Sicilya'dan hurûc etmiş olduğunu iddiâ ederler.

Ve yine bazı akvâle göre çingâneler, Acemlerin Özbek sülâlesinden ve bazı mudakikîn-i ensâbın tahkîkâtına nazaran Ermeni milletinden teşe'ûb eylemiş imiş.

Kavm-i merkumun Hindlilerin en ednâ sınıfı olan **paryalardan** veyâhut Malabar şebih-i cezîresinde kâin **Kigânya** kıt'asından neş'et etmiş olduklarına kâil olanlar da vardır.

Müverrihînden bazıları dahi çingâneler İslavların Yaş istilâsından firâr eden Bohemya ahali-i kadîmesinden bulunduğuna zâhib olmuş ve hatta bu zehâb Fransızlar indinde bir kavli-i sevâb olmak üzere telakkî olunarak lisân-ı mezkûrda çingâneler **Bohem** nâmıyla yâd edilmekte bulunmuştur. Fakat müteahhirînin tedkîkât-ı amîkasına nazaran çingânelerin vatan-ı aslîyesini Himalaya cibâl-i müteselsilesinin semt-i cenûbîsi eteklerinde ve Hindus Nehri civârında aramak iktizâ eder.

Çingeneler Avrupa'ya ilk def'a olarak 1398 senesinde gelmişlerdir ki o zamanlar bunların Timur'un dağılmış olan ordusundan bir fırka veyâhut müstevlî-i muma-ileyhin tecâvüzât-ı hûn-rîzânesinden Hür-âsân olarak oraya buraya savuşmuş bulunan Hind aşâirinden bir kabile olduklarına zehâb olunmuş idi.

Çingâneler 1417 senesinde Romanya kıt'asında görülmüş olduğu gibi ertesi sene dahi Macaristan'ın bilâd-ı mücâveresinden **Ziben Burgen** yani Transilvanya arasında isbât-ı vücûd eylemiş ve oradan dahi Almanya'ya doğru intişâra başlamışlardır.

1422'da İtalya'ya 1427'de Fransa'ya ve 1502'de İngiltere'ye geçmişlerdir.

Nev-i benî beşerin en sefil ve zelîli olan bu kavimden zamanımızda Avrupa'nın memâlik-i garbiyesinde hemân hiç eser kalmamıştır. Yani el-yevm İngiltere'de 1500 nefer çingâne mevcûd olup Fransa'da ise bir tanesine tesâdüf olunmaz.

Bu ifâdeden çingânelerin İngiltere ile Fransa'da barınamadıklarına zehâb edilmemelidir. Belki Fransa ile İngiltere'de bunlar dahi sâir ebnâ-yı vatan hakkında râygân olan niâm-ı terbiyet ü ma'rifetten hissedâr edile edile hulk-i çingâneyi mağlûb ve binaenaleyh cemiyet-i medeniyyenin sâir a'za-yı fâhiresi sırasına geçmekle terk-i uyûb eylemiş olduklarına kâil olmalıdır.

İspanya'da el-yevm 30000 nüfus kadar çingâne mevcûd olarak, fakat bunların a'zamı göçebelîği terk ile kurâ vü kasabâtta iskân etmişlerdir.

Memâlik-i Osmâniye'de dahi hayme-nişîn pek çok çingâne mevcûd olduğu gibi nüfûs-ı memleket itibâriyle Macaristan, Transilvanya, ve Romanya ile Rusya'nın eyâlet-i cenûbiyesinde fevkâlade kesretlidir.

Macaristan'da 90000 Transilvanya'da 75000 çingâne mevcûttur. Hele Romanya'da o derecede kesretlidir ki on sekiz nüfusta biri çingâne ve ekser muâmelâtta ise çingâne ile hâlis Romanyalının farkı nâ-kâbil olduğu millet-i merkûme ahlâkına vâkîf olanlar nezdinde ta'rîften âzâdedir.

Rusya'nın cenup çöllerinde ra'y-i hayvânât ile meşgûl bulunan çingânelerin mecmû'-ı nüfusuna dâir malumât-ı sahiha mefkûd ise de kesretçe Romanya'daki hemcinslerine muâdil bulunduğu şüphesizdir.

Macar çingenelerinin kısm-ı a'zamı dahi İspanya çingâneleri gibi misillü hayme-nişînliğı terk ile köylerde ve kasabalarda te'sîs-i büyütmüşlerdir.

Avusturya hükümdârânından Birinci Jozef ile İmparatoriçe Maryatereza memleketleri dahilinde dolaşan serseri çingânelerden müste'mirât teşkîli azmine düştüklerinden bu bâbda kavm-i merkumu emellerine muvâfîk surette teşvîk ederek, bir dereceye kadar ıslâh-ı hâllerine muvaffak olmuştur.

Şimdiki hâlde Macaristan'da kâin Siklus şehrinin nısfı bir çingâne şehri ise de ahâlîsinde çingânelik alâiminden olarak hiçbir sıfat-ı zemîme müşâhede olunmaz.

Hatta nezâfet ü intizâm hususunda dahi hemşerileri olan sâir halka teşebbüh etmiş oldukları gibi kasabalarının intizâm-ı esvâk ve büyütu dahi sâir Avrupa şehirlerine mümâsildir. Fakat köylerde sâkin olan çingâneler el-yevm çingâneliğe mahsûs olan her nevi âdât u ahlâkı muhâfaza ile berâber tahta kulübelerde ve zîr-i zemînde teşkîl eyledikleri zemliklerde ikâmet etmektedirler.

Hayme-nişîn olan çingâneler bir yerde ârâm etmeyerek hemân dâimî surette seyâhat üzre olduklarından nakl-i eşyâ ve eskâle mahsûs bâr-gîr ve arabalara mâliktir. Esnâ-yı seyâhatlerinde bir çingâne kâfile veyâ âilesinin peşinde inek ve sığır kabilinden olan hayvânât şemsin te'sîrât-ı dâimesiyle çehreleri kararmış olan delikanlılar tarafından sürülür. Ve onları müteâkiben hayvanlara binmiş ve küçük çocuklarını kucaklarına veyâ terkelerine almış karıları görülür. Altı yaşından yukarı bulunan çocuklar yaya yürürler, ki dünyanın her tarafında hoş-nişînâne imrâr-ı ömr eden çingânelerin cümlesinde bu kâide mer'îdir. Onların ardında ise eşyâ ve çerge vesâir tecemmülâtı hâmil olan araba veyâ hayvanât ve kafilenin etrâfında dahi müsellaht oldukları hâlde ihtiyâr takımı bulunur.

Kabilenin en ihtiyârı kafiye kumanda ettiği gibi, derece-i sâniyede en müsinn olan çingâne karısı dahi kumanda edebilir.

Çingeneler kurâ vü kasabâtta baîd olan yaylalarda ikâmet etmeğı her yere tercîh ederlerse de şitâ takrîb ettiği gibi kendileri de şehirlere takarrûbe müsâraat eylerler.

Çingâneler hırsızlıkta pek mâhir olduklarından takarrüb eyledikleri köylerin halkı derhâl tavuk ve ördek kabilinden olan hayvânât-ı ehliyelerini hânelerin avlularına almağa ve dışarıda kâbil-i nakl ü sirkat bir şey bırakmamağa itinâ ederler.

Çocukları tebedülât-ı havâiyeye pek çabuk alıştıkları için şitânın en bârid günlerinde etfâlin çırıl çıplak çadır önlerinde ve fart-ı neşât ü sürür ile oynadıklarını görmek insana hayret verir. Bununla berâber şehirlere çocuklara âriz olan hastalıkların hiç birine uğramaksızın bu hâlde büyürler.

Macaristan'da çingânelerin bir kısmı sazanelikle me'lûf ve Macarlar indinde ise çingâne çalgısı pek ziyâde makbûldür.

Çingâneler hiçbir din ve mezhebe tâbi' olmayıp birlikte yaşadıkları milletlerin ekser âdât-ı medeniyyesine riâyet mecburiyetinde buldukları gibi mezheplerine dahi mütemessik görünmeğı yani Hıristiyanlarla müteayyiş iseler İsevîyeti âlem-i İslâm'da

yaşamaktalar ise Müslümanlığı taklît etmeği zarûfi addederler. Bu ise bir hissiyât kabilinden münbais olmayıp sâikâ-i menfaat netâyicindedir.

Bize kalırsa ufunet-i hava veya rutubet-i arz ile peydâ olan mantar gibi çingâneler dahi âlem-i insâniyetin ahlât-ı fâsidesinden vücûda gelmiş bir mahlûktur ki mâyelerinde olan redâet cihetiyle hiçbir vakit hissiyât-ı âliye ile tezyîn-i zât ü sıfât etmeleri müyesser olmaz.

Sami Paşa

NEFS-İ NÂTIKA

(Hakkında Sâmi Paşa hazretlerinin bir lâyhâlarıdır.)

Bedihte mâlûmumuzdur ki iştigâl-i fikr-i âmik ile ber-matlûb-ı husûlüne müteveccih iken ol halde bedenimizden ve kâffe-i eczâ ve âzâmızdan gâfiliz; lâkin nefsimizle kâim ve mevcûd olduğumuzdan gafil olmayıp, bir hakikât-i mücerrede ve fâil-i muhtâr bulunduğumuzu hissederiz; zîrâ müteveccih olduğumuz matlab husûle geldikte “Ben yaptım. Ben işledim.” deriz. Ben dediğimiz mutlak re’y ve tedbire muktedir bir zât-ı sahib-i şuûra işâret olmak iktizâ eder. Bu hâlde âzâ ve kuvvâmızı tefîş ile miyânelerinde sâhib-i şuûr aransa her bir âzâyı meşgûl buluruz.

Şöyle ki: Göz, görmek. Kulak, işitmek. El, tutmak. Ayak, yürümek. Fikret, tasavvur etmek. Hayâl, tasvir-i eşkâl ile çep ü rast gezinmek ef’âlinde olurlar. Ve kâr-gâh-ı beden hulûl-i mevt ile muâttal olunca ale’l-istimrâr böylece der-kâr bulunurlar. Ve bunların ef’âl-i âdide ve mütebâyinesiyle fiile gelen matlabın sahibi aya hangi âzâ ve havâs olabilir, ki beyân olduğu üzere cümlesi işgâl-i mahsûsasına münhasır olup, şuûrdan hâlî âlât-ı ameliyedir? Ve cân ü cesedimiz bu âlâtını hey’et-i mecmûasından ibaret olup bunların dahi her birini başka başka veyâ külliyyet-i nefsimize izâfe ile “benimdir” demeğe mecbûruz. Bu hâlde **ben** denilen lâfzın müşârün-ileyhi açıkta kalınca bir merci’ aramağa zaruret mess eder. İşte **ben** dediğimizden başka merci’ bulunamaz.

Bununla mâlûmumuz oluyor, ki **ben** bir emr-i hafî olup, mânası **sırr-ı insâniyet** olur; zîrâ beyân olduğu üzere her şeye “benimdir” dediğimiz hâlde kendimize “Benim insanımdır.” desek mânasız olup **ben insanım** denilmek sahîh olur.

İşte şu (ben) **nefs-i natika** ve **ruh** tesmiye olunan sırr-ı hafîdir, ki iklim-i tende tedbîr-i tasarrufla müteâllik bir fâil-i muhtardır.

“

”

Şu vechile dahi zaruret-i mâlûmumuz olur, ki cism-i insanın âzâsından biri kat’ olunsa cüsseye ârız olan noksandan nefs-i nâtika vârestedir. Yani bir âzâ değil bir kaç mefkûd olsa tamamîyet-i insana hâlel gelmez; zîrâ âzânın bazısı gitmekle nısf, ya sülûs insan kaldı; denilmez.

Felân kimsenin ayağı, eli veyâhûd sâir âzâsı kat’ olundu; denilip yine maktû’ âzânın nefesine işâret olunur. Demek oldu ki insan bu heykel ve cesetten ibâret değildir. Ve hayat ü memâtı demek cevelân ve firâğına mahsûs olamaz; zîrâ **dem** ihtilât-ı erbaânın biridir. İhtilât hangisi olsa vücûttan tamamîyle ifrâğ olduğu hâlde ten muattal olup, mevt ârız olmaz. Ruh ebedi ve bâkî “

” dir.

“

”

İsimsiz

URÛK-I BEŞERİN TAKSİMÂTI

Küre-i arzda sâkin olan akvâm-ı muhtelif-i beşer efrâdı cihetinden tasavvur olunduğu hâlde birbirlerine benzemezler. Şekil ve simâca bazı evsâf ve mahsusât vardır, ki beşerden bir takımına has olarak diğer sınıfta bulunmaz. İşte bu tehâlûf-i evsâf insanlar arasında urûk ve ecnâsın tehadüsünü bâis olmuştur.

İnsanların kaç ırk üzerine münkasım bulunduğu hakkında erbâb-ı fen arasında iki kavil vardır; kavil-i evvel Tevrat'ın dahi ihbârına muvâfık ve müttefikü'n-aleyh olduğundan bir vech âti beyân olunur.

Nev'-i beşerin aslı ve bi'n-netice mehdi birdir. İnsân ibtidâ-yı hilkâtinde birbirine müşâbih ediyse de kıtaât-i muhtelifeye intişârlarında tavattun ettikleri yerlerin tabiât-ı iklimiyesine göre şekil ve simâlarında mugayeret ve ihtilâf hâsıl olarak, neslen bâ'de neslin tevârüs tarîkiyle el-yevm meşhûdumuz olan ihtilâf-ı urûkun zuhura gelmiş olmağı ihtimâline karîbdir.

Bu kavli kabul eden ülemâ-yı fenn-i beşerî urûk-ı erbâa ve her bir ırkı şu'bât-ı müteaddideye taksim ederler.

*

Irk-ı Evvel – Kafkas Irkı Yâhûd Irkı Ebyâz

Bu ırk erbâbının zâviye-i veciheleri seksen beş derece ve re'sleri muntazam ve bazı vecebeleri mürtefi' ve vesî' ve enfleri minkar-ı âkkabi **kartal gagası** ve dişleri amûdi ve gözleri müstakim ve teni beyaz veyâ pembe yâhûd buğdâyî ve saçları ince olur.

Irk-ı mezkûra mensub olanlar urûk-ı sâireden ziyâde mütemeddindirler.

Irk-ı mezkûru üç şubeye ayırmışlardır. Birincisi Ârâmidir, ki Süryâniler ve Keldânilerle Arapları ve Mısırlıları yani Kıbt'ı hâvidir. İkincisi Hindiyedir, ki lisânları cihetle dörde taksim edilmişlerdir.

(1) Sanskrit lisânıyla mütekellim olanlardır, ki Hind'de sâkin olan milel ve akvâmdır. (2) **Palaj** lisânıdır, ki Latin ve Yunan dillerini ve muahharen Avrupa'nın Cenub taraflarında müsta'mel elsineyi tevlîd etmiştir. (3) Gotik lisânıdır, ki Avrupa'nın semt-i şimâlîsinde sâkin olan Danimarka ve Felemenk ve Cermen ve Anglo Sakson akvâmının söylediği elsineyi husûle getirmiştir. (4) İslavon lisânı olarak, Polonya ve Rus ve Gırvat kavimleri onunla mütekallimdir buna Sarmat dili dahi derler.

*

Irk-ı Sâni – Irk-ı Esfer Yâhûd Mongol Irkı

Bu ırka mensub bulunan tevâifin vecihleri geniş ve yassı ve elmacık kemikleri çıkık yani yumru ve burunları basık ve burun delikleri geniş, gözleri uzun ve mâil-i meşkûk, saçları siyah, tenleri zeytûni, zaviye-i veciheleri 75'ten 70 dereceye kadardır. Tatar lisânı bu ırk efrâdı beyninde müsta'meldir.

Irk-ı mebhûs-ı anhun mehdi Sibiryâ ile Tibet beyninde vâkî' Altay dağlarıdır. Irk-ı mezkûru dört şubeye taksim ederler: (1) Mançu (2) Çîni (3) İppurin (yani Eskimo, Sâmoyed, Lapun tâifeleri.) (4) Karolen'dir.

*

İrk-ı Sâlis- İrk-ı Ahmer Yâhûd Amerika İrki

İrk-ı mezkûrun yetiştirdiği insanların tenleri kırmızı, yâhûd nuhâsî, saçları siyah, vücûdları vesi', elmacık kemikleri ırk-ı sâni erbâbından yumrulukça daha hafif ve gözleri büyük ve ekseriyet üzere mâildir.

Bu ırk dahi 3 şube teşkil eder: (1) Kolombiya (Florid ve Antil ve kıyan sekenesi) (2) Asıl Amerikler (ki Amazon nehri sahlını ile Brezilya halkı) (3) Patagonlardır.

*

İrk-ı Râbi' – İrk-ı siyâhî Yâhûd Afrika İrki

Bu ırk erbâbının vecihleri mustatil olarak, cihet-i ulyâsı basık ve dar, zâviye-i vechiyeleri yetmişle yetmiş dört derece beyninde, çeneleri çıkık, dişleri urûk-ı sâlifeden ziyâde uzun ve mâil ve burunları basık ve geniş, dudakları kalın ve ağızları vesî , saçları kısa ve kıvrâktır. Bunların haslet-i temeddünden nasipleri yok gibidir.

İrk-ı mezkûr dahi 7 şûbe teşkil eder: (1) İtyyobi (2) Kâfr (3) Hotanto (4) Papo (5) Tasmani 86) Elfurur Entamin (8) Şimâli Elfrur yani Avusturalya halkı.

*

Bâlâda beyân olunan kavleynden kavli-i sâni nev'-i beşerde mehdin taaddüdüne zehâb edenlerin olup, bu mesleğin pîşvârları dahi ırk-ı beşer için 20 ırk kâbul etmişlerdir, ki ber vech-i âti muhtasıran taaddüd olunur:

1- Hotanto. 2- Eytyobi. 3- Kâfri 4- Siyahlardan henüz ahvâli meçhûl olan akvâm-ı muhtelif. 5- Habeşî 6- Berberî 7- Arabî 8- Saltık 9- Pelaj 10- İskitik 11- Kafkasî 12- Hindî 13- Mongol 14- Kavril 15- Melanj 16- Polenezin 17- Amerika akvâmı Şimâlisi 18- Entopro 19- Panpain 20- Bararhyugaran

*

İşte küremizin hâvi olduğu insanlar, ki gerek kitab-ı semâvîyye ve gerek mütetebbiîn-i ahvâl-i beşere göre esâsen bir peder ve bir valideden vücuda gelmiştir; bâlâda tefrîk ve tayin olunduğu üzere 4 kısma ve her kısım dahi bir çok şubeye ayrılmış ve bugün mâlûmumuz olan akvâm ve elsineyi husûle getirmiştir.

Zeyl

İrkin manâ-yı lugavîsi damardır; her nesnenin asıl ve bünyâdına da ırk tesmiye olunur. Ve ağacın kökündeki tel tel saçaklara da ırk ıtlak olunur; bu itibâr ile şecere-i ebu'l-beşerin agsân ve urûku olan insanların şube ve kısmına da ulemâ-yı fenn ırk nâmını vermişlerdir.

İsimsiz

AVRUPA ŞARK'I BİLMEZ

Kemâl Bey bir makale-i mühimmesinde Avrupa'da ülemâyâ tesadüf olunur ki Kamerde olan enhârın ümkunu tâyin ederler ve iddiâlarını fennen isbata muktedir olurlar. Fakat yine Avrupa içinde bulunan **Merîç** nehrinin halini tamamıyla bilmeyecek kadar gaflette bulunurlar." kavliyle Avrupalıların ekser hususâtta ifrat ve tefrit akabelerinden kurtulamadıklarını izah etmişti.

Fîl-hâkika taharri-i hakikât arzusıyla bin türlü mehâlîki ihtiyâr eden Avrupa ülemâsının Şark'a dair olan ekser mâlûmat ve tahkikâtı zaâf ve mübalağadan hâli değildir.

Bu dâvamızın en yeni bir bürhânı olmak üzere bu kerre aldığımız 21 Ağustos tarihli Paris'in tibaât gazetesinde münderic bir fikrayı ibrâz ederiz:

Suret-i Fıkra

"**Mösyö Ernest – Mayer** vesâit-i neşriye-i dîn-i İslâmı tâdad eylediği sırada demiş ki: "İstanbul'da bir matbaa vardır ki küçük bir gazete neşreder. Bu gazetenin temsilât-ı yevmiyesi yüz bini mütecâviz ve nüfuzu fevkâladedir.

Mezkur gazete bir Suriyeli tarafından idare olunur ve gazeteleri muhtevî olan paketler memâlik-i İslâmiyenin her cihetine irsâl edilir. Bu gazetelerde Semerkand'dan Mogador'a⁽¹⁾ kadar tesadüf olunur. Her tarafta muhabirleri vardır; İran'da, Hind'de Fas'da ve hutta-i Arabiyyenin her cihetinde hatta Tombakto'da dahi, **Şeyhü'l-Behâm** isminde bir muhabiri mevcuttur."

İntiha.

İstanbul'da böyle bir gazete mevcut olup olmadığı bizce bahse bile değmez. Fakat şu makaleyi okuyan her Avrupalı buna itimad etmekte mâzurdur. Çünkü Ernest Mayer Avrupa'ca akvâline itimad olunan ülemâdan mâ'duddur. Hâl böyle iken hiç vücudu olmayan bir şey üzerine bast-ı makâl etmek bir Fâzıla göre maâyibden mâ'dûd değil midir?

İşte asıl şayân-ı bahs ve münazara ciheti burasıdır. Mâlumdur ki bir şey üzerine idare olunan efkâr ya bir fikr-i halise veyahut bir niyet-i garazkâraneye müstenid olur. Fikr-i hâlisatla irad olunan akvâl-i zaaf veya mübalağayı havî olsa bile madem ki niyet fasid değildir; vukua gelen noksan ve ziyade dahi ma'fev tutulmak yani hüsn-i niyete bağışlanmak lâzım gelir.

Şimdi bu bahiste aranılacak cihet Mösyö Ernest'in bu makaleyi ne niyetle irad etmiş olmasını tedkiktir. Yukarıki fıkranın suret-i ifadesinde öyle bir fikr-i fâsid his olunmadığı gibi fazıl-ı müşârün-ileyh dahi hiçbir milletin agraşına tabî olmayan hâdim-i insaniyet takınmadandır. Bu halde müşârün-ileyhin iğfal olunmuş olmasına hükmetmek lâzım gelir ki bu da ahlâk-ı fâzile erbâbının ümumen mübtela olageldiği âfatdandır.

Ba-husus Şark'a seyahat eden ekser Avrupa uleması elsine-i şarkiyyeye vâkif olmadıklarından bize dair her ne tahkik ederlerse **Siseron** namı verdikleri kılâvuzlardan ederler. Mâişetini şuna buna rehberlikte arayan takımın gerek ülumen ve gerek ahlâken ne meziyyetleri mütesavverdir ki verdikleri mâlumat doğru olabilsin. Bu bâbdaki noksan-ı himmet yine bizlere aittir. Çünkü memleketimizin tedkik-i ahvâlini merak edinen Avrupa fuzelâsına medar-ı müracaât olacak hiçbir eser meydana koymadık. Avrupalılar bize dair ne

⁽¹⁾ Mogador Fas'ın sahilde bir şehri ve limanıdır.

öğreniyorlarsa me'huzları ya düşmanlarımızın neşriyat-ı igfalkâraneleri veyahut önlerine düşen kılavuzların ihtiraatıdır.

Bogos Parnasyan

PÖTİ JURNAL (Küçük Gazete)

Umumen gazetelerin fiâtı sâir neşriyât-ı matbuaya kıyasen ehvendir; halbuki Pöti Jurnal'in bahâsını takdir hususunda ehven lâfzı bile gâlf kalır; çünkü bu gazetenin bedeli bir sũ takriben dokuz paradır.

Pöti Jurnal'in müessisi olan Mösyö **Moiz Miyu** mukaddemleri Paris meşâhir-i serâfânından Mösyö **Mires** ile şerik olduğu hâlde kendisiyle kat'-ı âlâka etmiş ve edebiyât ile iştigâlden fevk-al gaye mütelezziz bulunmasından bir müddet büyük gazetelerde muharrirlik ettikten sonra nüshası bir sũ ya bir küçük gazete ihdâsını tasavvur eylemiştir.

Mösyö Miyu tesis eyleyeceği gazetenin cediti veyâ mizâh-âmiz olmağında bir hayli zaman tereddüt eylediği gibi vereceği ismi tayin hususunda dahi it'âb-ı zihin eylemiş idi.

Nihâyet gazetenin alacağı tavrı bulacağı isme mevkûf tuttuğundan zihninde bir çok isimler tasavvur eder dururdu.

Bir gün ehîbbâsından Mösyö **Heral Depaj** isiminde bir zata dahi tasavvurunu ifade ile gerek gazetenin tarzı ve gerek ismi hakkında re'yini istifsâr eyledikte mûma-ileyh Depaj "Madem ki küçük bir gazete ihdâs edeceğim diyorsunuz! Gazetenizi **Pöti Jurnal** (yani Küçük Gazete) tesmiye ediniz geçsin gitsin." demiş; Mösyö Miyu dahi mûma-ileyhin re'yini istihsân ile 1863 senesi şubatının ikisinde **Pöti Jurnal**'in birinci nüshasını neşr eylemiştir.

Mösyö Miyu müteşebbis olduğu bir işin vesâil-i terakkiyâtını istihsâlde maharet-i fevkâladeye mâlik bir zât olduğu cihetle gazetesini birkaç gün Paris'in en kalabalık caddelerinden en izbe sokaklarına kadar kâffe-i mahâllâtına attırdığından gelip geçenler bâd-ı hevâ toplamağa başlamış ve kendisi ise ciyâdet-i fikr ve kalem sahibi olmakla intihâb ve derc eylediği havâdisin tahrîrinde dahi bir tarz-ı nevin itihâz eylemiş olduğundan gazetesinin beyne'n-nâs şuyûu ve rağbetine bu veçhile muvaffak olmuştur.

Bâ-husus eyâletlerde dahi sûret-i mahsûsada adamlar irsâliyle mümkün olduğu kadar gazetesinin revâcına say' ettirdiği gibi nâhiyelerde bile ücretle muhâbirler tedârik ederek sâir gazetelerin muttali' olamadıkları vak'a-yı mahalliyeyi gayet muhtasar bir tarzda tasvir etmeğe başlamış olduğundan Fransa memâliki içinde Pöti Jurnal'in tanınmadığı bir köy kalmamış olduğu misillü Fransa dahilinde zuhûra gelen büyük ve küçük vak'a Pöti Jurnal'ce adem-i ittilâi nâ-kabil bir dereceye varmıştır.

Bununla berâber Pöti Jurnal ibtidâları müessesenin matlûbu derecelerde revâc-ı fevk-al-gayeye mazhar olamamıştı.

Mamâfih Mösyö Miyu ona da bir çare tedârikine teşebbüsle 1863 Temmuzunun yirmi beşinden itibaren gazetesinin revâcını tezyîde muvaffak olmuştur.

Yevm-i mezkûrda neşrettiği nüshada Mösyö **Leo Lipsis** namında bir sahib-i kalem tarafından "Timote Terim" imza-yı masnûuyla tarz-ı nevin üzere şuûnât-ı yevmiye tahrîrine mübâşeret olduğundan erbâb-ı mütâlaanın o kadar zevk ü rağbetini câlib oldu ki köşk tesmiye olunan kalelerdeki satıcılar müşterilerin tehâcümünden Pöti Jurnal satmağa yetişmez oldular.

1864'te meşâhir-i hikâye nüvisânından "Ponsun de Trail" "Rejur Ras-kısvenden dö Rokanyol" ismindeki hikâyesini Pöti Jurnal'de neşr-i ibtidâ eylediği gibi meşâhirden Mösyö **Konstan Keru** dahi **Burjuvaz Danver** ünvanlı bir tefrika yazmağa başlamış idi. Binâen-

âleyh Pöti Jurnal o güne kadar yevmî seksen binden doksan bine kadar satıldığı hâlde birkaç hafta mürûrunda sürümü iki yüz bin nüshaya kadar terakki eyledi.

Herkes âdeta Pöti Jurnal kapışmakta idi; zîrâ Mösyö Miyo gazetesinin münderecâtında pek ziyade tenevvü' intizam eyledikten heyet-i tahrîriyesini haylice ikmâl eylemiş idi.

Pöti Jurnal'de neşr olunan makalelerin zîrinde **Lamartin, Aleksandır Düma, Edmind Abu, Alfred Asvelen** ve **Şavet** gibi yalnız Fransa'da değil cihân edebiyatının her tarafında şöhretleri âfâkı tutmuş olan meşâhir imzaları okunur idi.

Bununla berâber **Pons Dö Trevil**'ı **Pöti Pres** yani Küçük Matbaa ismindeki gazeteye nakletmesi Pöti Jurnal'in sürümünü yevmî birdenbire yüz bin nüshaya düşürmeğe sebep oldu!

Şâyân-ı dikkattir ki halkın rağbetini kazanmış olan bir sahib-i kalemin bir gazeteye geçmesi alem-i matbuatta bir büyük inkılâba yol açıyor; öyle bir inkılâb ki bir gazetenin revâcını yüz binlerle tenzil ve diğer bir gazeteyi o nispette terfî'eyliyor.

Fakat Mösyö Miyou'nun mesâisi bununla da düçâr-ı fütûr olmadı; her illet-i nâgehânîye bir deva-yı âcil keşfine kâdir olan bu zât gazetesinin uğradığı sekte-i uzmâyı ber-taraf ederek revâc-ı sabıkını iâde için derhal tedbir-i âtiye müracaat eyledi:

Bir sabah ümumen Paris sokaklarına celi hatlarla yazılmış ve hatta arasında bazı satırları hutût-ı Hindîyeyi hâvi olarak, dört beş renk boya ile tabedilmiş gayet büyük yaftalar yapıştirarak "Pöti Jurnal'de Tuğların Muhakemesi" ünvanıyla gayet garibü'l-me'l bir Hint romanı neşredileceğini i'lân eyledi.

On beş gün kadar bu yolda mutantan i'lânâtla halkın merakı celp olunduktan sonra romanın birinci faslı neşr olundu. Halk hikâyenin letâfetini i'lân derecesinde bulmadığından rağbetin yine nüzûle başladığı görülmesiyle hikâyenin muharriri olan **Şavet**'e romanında gayet lâtif ve şathiyyâtı şâmil bir fasıl açılması ihtâr olundu. Muharrir tenbih olunan faslı yazdı; ve ol kadar mizâh-âmiz ve şetâret-engiz idi ki çehrelerine müddet-i ömürlerinde en hafif bir tebessüm bile uğramamış olan adamlara kadar herkesi gülmekten kırıp geçirirdi.

Velhasıl Pöti Jurnal'nin revâcı bu sayede râdde-i sâbikasını bile tecavüz ve yevmî 250,000 nüsha sürülmeğe başlayarak bu hâlde bir hayli müddet devam eylemiştir.

Bâ-husus an be an münderecâtça nekâyisini ikmâl e çalıştığından rağbet-i nâs dahi o nisbette terakkidâr olmağa başlamıştır.

Pöti Jurnal'nin Paris'te bu vechile dillerde destân olduğu o anda Fransa İmparatoru Üçüncü Napolyon hâb-gâhından çıkıp da kahvesini içtiği sırada en evvel pîş-i mütâlaasında Pöti Jurnal'i buldurmağı îtiyâd edindiğinden ekseriyâ okuduğu bir makalenin letâfetine kapılarak kahvesini unuttuğu vâkî' olurmuş.

Hatta bir gün -bir vakitler nedim-i hâssı olan- Emil Dö Jirarden'le esnâ-yı musâhebetinde "Bu Pöti Jurnal benim için bir âfet oldu! Ne vakit elime alırsam baştan âhirine kadar okumayınca bırakamıyorum. İstibdâd zamanlarında gelmiş bir hükümdâr olsa idim mücerret kendi rahatım için bu gazeteyi kapatırdım." yollu bir lâtifede bulunmuştur.

Müteveffâ Tiz dahi Pöti Jurnal'in mütâlaasına pek mecbûr olup sabahları ondan evvel hiçbir şeyle meşgul olmazmış.

Her hâdiseyi vesile-i istifâde edinmek isteyenlerin vekâyî-i fevkâladeden daha ziyâde müstefid olmağa çalışacakları der-kârdır. Binên-âleyh Pöti Jurnal'in inzâr-ı umumda hâiz olduğu itibârın tezâyüdünde Trupman¹ cinâyet-i meşhûresi dahi bir sebep-i fevkâlade olmuştur.

¹ Trupman Fransa'nın Ren nehri hududundaki köylerinin birinde tüfenk fabrikacısı Kiyini' isminde bir adamı mea-'zevce sekiz nefer evlâdıyla berâber katl etmiş bir cânî-i müdhîştir.

Vak'anın şuyûu onunda Pöti Jurnal tarafından câninin vaktiyle hizmet eylediği mahale yekdiğerini tanınmaz üç nefer muhâbir îzâm olunarak merkum hakkında bir mahkemenin pek büyük fedâkârlıklarla ittîlâ eyleyebileceği husûsâtı istihbâr ile okuyanların merakını artıracak sûrette îlân ederdi. Hatta Trupman esnâ-yı muhâkemedede kendisinden sorulan bir suâlê cevabında "Mahkemenin tedkîk-i ahvâlimde hakikatten bu kadar tebâud edişine ve bir maznûnun sevâbık-ı ahvâlınden Pöti Jurnal muharriri kadar haberdâr olamayışına teessüf olunur!" demiş. Ve Pöti Jurnal merkûmun muhakemesini yazdığı sırada bu kelimeleri bir sahifeyi istiâb edebilecek sûrette celî hatlarla tertip ettirmiştir.

İşte şu vak'a-yı nâgehanî Pöti Jurnal'in revâcını dahi dü-tâ eylemiştir. Mösyö Miyogazeteyi tesisinden bir sene sonra 1864'te sermayesini 10,000 hisseye taksîm ile mevki-i tedavüle çıkarmış ve kâffesini satmıştır.

1868 senesi Kanun-ı sânisinin ibtidâsında yani re's-i senede Pöti Jurnal idârehânesi Paris'in en mu'teber mahâlâtından **La Fayet** sokağında mahsûsen inşâ olunan bir hâneye nakl-i edevât-ı tab'iyyesi dahi gayet mükemmel sûrette tevsîen tecdîd ve tanzîm olunmuştur.

Mösyö Miyo mazhar olduğu muvaffakiyâta had ve gaye ta'yin etmek tasavvur etmeyen ashâb-ı terakkiden olmasından, daima gazetesinin tezyîd ve revâcını mucib olacak vesâilî taharri ile iştigâl ve binânen aleyh nasıl olsa istihsâl ü ikmâl eylerdi. Bu sebeple satış Trupman vak'asının mebâdisinde üç yüz bine ve biraz sonra dört yüz bine varmış ve vak'a-ı merkûmun îdamıyla berâber hitam bulmuş olduğu hâlde Pöti Jurnal kazanmış olduğu müşterilerini meftûn edecek makâlâtı her gün bir tarz-ı âharde tahrîr eylediğinden gittikçe rağbetkârâtı tezâyid ederek temsilât-ı rûz-merre beş yüz bin ve nihayet altı yüz bine kadar fırlamış ve orada karar kılmıştır.

Temsilâtının alem-i neşriyâta emsâlî sebketmeyen bu raddeye varması makineye kâğıt verenlerin ellerindeki kanı uyuşturmuş idi. Binâen aleyh makinelerce bir mühim tebdîle ihtiyaç görüldüğünden makinecilikte şöhet-i fevkâladesi olan Mösyö **Marinuni** Pöti Jurnal'e mahsûs olmak üzere bir makine icâd etmiş bundan derhal beş kıt'a îmâl ile matbaaya teslim eylemiştir.

Bunların kâğıdı tomar halinde olduğu yani el ile verilmeyip bir taraftan basıldıkça kâğıt, sarılmış olduğu üstüvâne dönmesiyle kendi kendine geldiği ve hatta her basılan nüsha makineden kesilmiş olarak düştüğü cihetle mezkûr makinelerde yevmî hadd ü pâyândan hariç nüсах-ı tab edilebilir. Şimdiki hâlde Pöti Jurnal'in hadd-i satışı beş yüz yetmiş beş bin ile altı yüz yirmi beş bin arasındadır.

Pöti Jurnal'in meslek-i siyâsisi ahlâken ve siyâseten muzırr olan hâlâtın ref'ini halkın galeyân-ı ezhânından beklemeyip her şeyi tadrîcen îslâh etmekten ibarettir. Bu sâyede pek çok husûsun îslâhına hizmet eylemiştir.

Hey'et-i Tahrîriye ve Mevad-ı Münderice

Pöti Jurnal'in hey'et-i hâzıra-yı tahrîriyesiyle münderecâtı vech-i âti üzeredir:

Mösyö İskofye, reisü'-l-muharrirîn. Politikaya ve fenn-i servete müteâlik makâlâtı yazar.

Corc Osten ve Maryo Siru. Hey'et-i tahrîriye ser kâtipleri.

J. Valim, meclis-i mebusan havâdisi muhâbiri.

A. Dalim, hukuk ve muhâkim bendleri muharriri.

Doktor Rengad, fûnûn-ı tabîiye ve hıfz-ı sıhhate müteâllik mesâil muharriri.

Gondni, şehir mekâtibi ve muhâberât muharriri.

Emil Abraham, tiyatrolar havâdisi muharriri.

Valin, ameleye müteâllik havâdis muharriri.

Döven, borsa yani mevad-ı serâfiyye muharriri.

Taliye, mevad-ı ticâriye muharririri.

Gaston Falen, muhâkemedede cereyân eden tuhaf vak'alar muhbiri.

Goboli, devâir-i resmiyye ser-mubiri

Golismit, encümen-i danışler muhabiri

Bunlardan başka bir çok muhabirler ve tefrika muharrirleri ve hariçten bendler ve edebî makalelerle romanlar yazan muharrirler vardır.

Hâsıl-ı kelâm bu günkü günde Pöti Jurnal mâna ve madden fevkâlade bir hâl-i terakkidedir.

Bogos Parnasyan

Acaba vatanımızda bunun yirmi'de biri nisbete hâiz-i revâc olmuş bir gazete idrâkiyle ne vakit karirü'-l âyn olacağız?

Sâye-i terakki-gaye-i Hazret-i hilâfet-penâhîde bu temennimizin dahi hayyiz-i şuhûdda cilve-ger olacağında ümidimiz kavîdir.

İsimsiz

MATBÛÂT-I MUSAVVERE VE MEVKÛTE

(Birinci numarada muharrer tarih-i evrâk-ı havâdis makalesinin temmesi)

*

Tıbâatin icâdı evrâk-ı havâdisin zuhuruna bâis olduğu gibi **Grear Sorboa** yani hakk-ı ale'l- haşeb fenninin terakkisine dahi sebep-i mahz olmuştur.

Vâkıa evrâk-ı mevkûtenin bir kısm-ı muhimi olan matbuât-ı musavvere suhulet ve ehveniyeti der-kâr olan hakk-ı ale'l-haşeb sayesinde meydana gelmiş ise de tıbâatten pek çok zaman mukaddem mevcûd olan bu fennin terakkisi tıbâate tatbikinden sonra hâsıl olduğu yani her biri diğerinin hudûs ve kemâline sebep verdiği nâ-kâbil-i inkârdır.

En evvel neşredilen musavver gazete “Panni Magazen” ismindeki İngiliz gazetesidir ki 1832 senesinde te'sis edilmiştir.

Vesâil-i mârifet ve terakkiden olan her türlü te'sisât ve ihtirâatı nazar-ı takdir ve ehemmiyetten ayırmayan Alman kavm-i sahib-i îrfânı ise derhal bu bedîâ-i mârifeti taklit ile “Fennenig Magazen” ismiyle müsemmâ olan musavver gazeteyi vücûda getirmiştir.

İngilizler bu eserle iktifâ etmeyip el-yevm neşredilmekte olan ve cihân-ı mârifetteki emsâlinin en güzidelerinden mâdûd bulunan “İllusterid London Yivez” ismindeki musavver gazeteyi ihdâs eyledikleri gibi **Laypzik** matbaâcılarında meşhûr **Veber** dahi 1843'te rekâbet-i mârifet sâikâsıyla Almanya'nın “İllusterit Çaytonuğ” ismindeki resimli gazetesini te'sis eylemiştir.

Bu gazete yalnız Almanya'da değil Avrupa'daki sâir emsâlini gerek tesâvir ve gerek münderecât ve bilhassa temsilce fersah fersah geçmiştir.

On beş seneden beri her numarası beşer yüz bin nüsha olarak tabedildiği gibi 1870'teki **Franko-Alman** muharebesinde her hafta 750.000 nüsha tâbeyler ve mu'tâdı olan tesâvir ve târifâtı asla kasr etmeyip, muharebeye müteâllik mebâhis ve tesâviri 8 sahifeyi şâmil bir zamimeye derc eyler idi. İllusterit Çaytonağ'ın bir mevrîd-i menfaâtı de i'lânât olup her nüshasında 8 sahifeyi hâvî ayrıca bir î'lân kısmı vardır; yani gazetenin hey'et-i mecmûası 24 sahifeden ibârettir.

1857'de dahi Virmenberğ'in makarr-ı hükûmeti olan **İstodgard** şehrinde “Obrland Ondmer” nâmındaki musavver gazete zuhur etmiş ve el-yevm fevka'l-gaye revâc ü rağbeti hâiz bulunmuştur.

Fransa'da musavver olarak ilk neşrolunan gazete “Magazen pitoresk” nâmındaki mecmûadır ki 1833 senesinde yani İngiltere'de ilk te'sis-i musavver olan “Panni Magazen” den bir sene sonra **Edvard Şarton** ve **La Şvardiye** taraflarından te'sis edilmiştir, ki el-yevm ber-devâmdir.

Mecmûa-ı mezkûre Fransa'da fenn-i tersim ü hakkın yani çimşir üzerine olan tersim ve hakkın terakkisine pek büyük hizmet etmiş ve adeta fenn-i hakk için bir mekteb-i mahsûs hükmünü bulmuştur.

Mecmûa-ı mebhûsenin te'sisinden on beş sene sonra 1848'de dahi el-yevm neşrolunan ve tesâvir ve münderecât cihetiyle şöret-i fevkalâdesi olan **İllustrasyon Üniverse** ismindeki resimli gazeteyi meşâhirden Mösyö **Polin dö Poş** ile salifü'z-zikr Magazin Pitoresk'in müessislerinden olan **Şarton** te'sis etmiştir.

Bu gazete hem edebî bir eser ve hem bir mecmûa-i musavver olmak haysiyetiyle ashâb-ı kalem ve hünerin mahsûlât-ı fikr ve îrfânına levha-i in'îtâf hükmünü bulmuş ve 1857 senesine kadar bilâ-rakib alem-i matbuâtta muzafferâne devrân sürmüş idi. Fakat sene-i mezkûrede meşâhirden **Jul Lokont** tarafından te'sis edilen “Monday Lustr”

ismindeki musavver gazete İllustrasyon'un tesâvir ve tekârîrine isbât-ı rüchân edecek âsâr neşrine îtina etmesinden rağbet-i âmmeyi kendi tarafına celbeylemiş olduğu hâlde bir yeni, rakibinin bu ikdâmından asla fütûr getirmeyerek halkın zevk ve arzusuna daha muvâfık gelen yeni erbâb-ı tahrîr ile iki ashâb-ı tasviri dahi bazı ashâb-ı sermayenin iâne-i nakdiyesiyle gazete hanesinde cem etmiş ve sâikâ-i rekâbeti bedreka-i rif'at hükmünde tutarak daima terakkiye sâi ve binâen-aleyh dünyânın her tarafında yegâne eser-i musavver olduğunu tasdik ettirmeğe muvâffak olmuştur.

1860'ta münhasıran seyahatlerden ve ona müteferrî fûnûndan bahsetmek üzere **Lotor Dö Mond** yani Devr-i Âlem isminde olan eser-i mühim te'sis edilmiştir. Eser-i mezkûrun her altı aylığı bir cild îtibâr olunur; ve her hafta 16 sahifeyi şâmil bir cüz'ü neşredilir.

Her milletin seyahate müteâllik neşriyâtından mecmûa-i mezkûrede mebâhis-i nâfiâyâ tesadüf olunduğu gibi, coğrafya'ya dair an be an meydana gelen mesâil ve keşfiyâtın her bir kısmına müteâllik mevaddı şâmil ve husûsan tesâviri Fransa'nın en be-nâm ressam ve en îcâzkâr hakkaklarının eseri olduğundan, şimdiye kadar hiçbir millet meyanında o nefâsette bir ikincisi zuhur etmemiştir.

Rusya'nın matbuât-ı musavveresi dahi Avrupa âsar-ı musavveresinden dûn olmayıp, bayağı Almanya resimli gazetelerine yakın bir hâldedir.

Amerika'nın resimli gazetelerine gelince: Evrâk-ı havadis bahsinde beyân edildiği vechile cihân-ı medeniyet içinde özge bir cihân-ı mârifet olan bu kıt'anın tabiât-ı feyyâzânesi her şeyde îcâz-ümâ-yı kemâl olmak meziyyetine hâiz adamlar yetiştirdiğinden, oraların ashâb-ı kalem ve hüneri tarafından meydana getirilen âsâr-ı musavvere dahi Avrupalılara hayret ve belki Avrupa maârif ve sanâyîine hacâlet bahş olacak derecelerde âlâdır.

En meşhûrları Mistır Hapriyk nâmına mensûb olan **Hapres ve Viykli** yani hâpriik haftalığı ile **Frank Lisli** ismindeki musavver gazetelerdir.

Frank Lisli zikr olunan Hapres Viykli'ye rekâbetle şöhet-şiâr ve bir fikr-i rakibâna veyâ bir ictihâd-ı terakki-perverâne ile meydana çıkan bir eserde vücûdu elzem olan vücûh-i rüchân-ı kemâl-i mea-ziyade hâiz olduğundan, diğlerine nisbetle daha ziyâde makbûl-i sigar ve kibârdır.

Matbuât-ı Mevkûte

Envâ-ı neşriyât meyânında mebâhis-i fenniye ve îlmiyeye mahsus olan âsâr-ı mevkûteden enfa' ve her sınıf halk için şamilü'l- fevâid bir şey göremiyoruz.

Çünkü bu misillü mecmûalar gazeteler gibi, dâima havâdis kovalamağa ve fikdânı halinde ihtirâ ve icâd etmeğe veyâhûd sem'-i ittılâna vâsıl olan bir hadiseyi istediği şekl ü sûrete tahvil ve esas ve mahiyetini tebdîl etmeğe mecbur olmaksızın her ferdi hem mütelezziz ve hem müstefid eyleyecek pek çok mesâilden bahs eyleyebilir. Bu sebeple Avrupa akvâm-ı garbiyyesi meyânında resâil-i mevkûtenin hâiz olduğu rağbet ve ehemmiyeti neşriyyât-ı matbuâdan hiç birisi ihrâz edememiş ve binâen-âleyh bu yolda mecmûalar bir çiftçiden bir alim-i bî-menendâniye ve -eğer tâbir-i câiz ise- eâlîden edânîye kadar her sınıfın bizim istifâdesine duhûl ile her birinin bir güne tevsî-i mâlumâtına hizmet etmek hassasına mâlik bulunmuştur.

Bir de ûlûm gazeteleriyle havâdis gazeteleri beyninde bir fark olup, berikilerin kıymeti neşr olundukları âna münhasır ve bir fâide-i zâideleri var ise o da fihrist-i şuûnât hükmünde bulunmalarından ibaret olduğu hâlde âsâr-ı mevkûtenin hâvî olduğu mebâhis ve mesâil-i gûnâ-gûn hiçbir vakit eskimeyip dâima meziyyet-i ciyâdeti hâiz ve bu sebeple her zaman da ve herkes îndinde ehemmiyet ve menfeâtı şüphesizdir.

Avrupa'da en evvel neşrolunan ûlûm gazetesi **Jurnal dö Savan** yani ruznâme-i ûlemâ ismindeki üsbûî mecmûa olup, ilk nüshası 1665 senesi Kanun-ı Sânisinin beşinci günü mevzû-ı dest-gâh-ı tâb ve temsîl olmuştur.

Mecmûa-ı mezkûre bir cemiyet-i üdebâ ve ûlemânın mahsül-i efkârı ve meksûbatı olduğundan, fevkâlade rağbet ve ehemmiyet peydâ etmiş ve hatta Fransa inkılâb-ı kebîrinde, ol vakit nevbet-be-nevbet re's-i idâreye geçen ashâb-ı farkın bile mazhar-ı himâyesi olarak, 215 seneden beri devam etmekte bulunmuştur.

Eser-i mezkûr bir kere 129 cilde münkasım bir mecmûa halinde basılmış olduğu gibi 1816'da dahi her seneliği bir cilt îtibâr olunarak, ikinci defa olmak üzere 151 cilt üzerine bir daha temsil olunmuş; ve münderecâtının envâ' ve aksâmını muarrîf ayrıca bir de fihrist-i mükemmeli tertib ve neşr edilmiştir.

Jurnal de Savan'den 15 sene sonra 1680'de **Merkür İstori e Politik** ünvanlı bir eser daha zuhur etmiştir, ki 1702'ye kadar 166 sene devam etmiştir.

Kitaphâne-i Ümûmî ismindeki mecmûa-i ûlûm dahi 1686'dan 1693 senesine kadar neşrolunmuştur.

Lanna Litere de Freron yani Mösyö Frero'nun sene-i edebiyesi ünvanlı mecmûa-i ûlûm dahi 1754'te te'sis olunarak 1790 senesine kadar 36 sene ale-t-tevâli neşrolunmuştur.

İngiltere'de resâil-i mevkûte 1749'da te'sis olunan **Montli Reviv** yani mecmûa-i şehriye'den bedee idir.

Akvâm-ı garbiye mevcûd-pesendlikten ziyâde tecdid-pesendliğe mâil ve çünkü mevcûd ile adem-i kanâat fikri terakkiyât-ı medeniyye hususunda akdem-vesâil olduğundan, akvâm-ı merbûre îndinde daima yeni şeylere ve yeni vasıtalara mürâcaat tabiât-ı sâniye hükmünü bulmuştur. Binâen-aleyh ne kadar mükemmel ve muntazam olursa olsun müesir-i ma'rîfet ve medeniyetten yeni bir şey zuhur edince ya meselini veyâ daha mükemmelini vücûda getirmek hususu her sâhib-i san'at ve mârifet için mütehattimü'l-ifa bir vazife hükmünde tutulmakta ve hususât-ı medeniyyede tenâhiden biri olan terâkkileri bundan neş'et etmektedir.

Binâen-aleyh 1749'da zuhur eden ilk mecmûa-i mevkûteden sonra İngiltere'de dahi bu kâbilden olan âsâra kesretle tesâdüf olunur.

1756'da **Korunikel Reviv** nâmıyla neşredilen mecmûa, siyâsiyât ve edebiyâtı şâmil idi.

1802 tarih-i milâdisinde İngiltere'nin Edinburg şehrinde te'sis edilen **Edinburg Reviv** İngilizlerin **Turi** fırkasına mensub ve fırka-i mezkûrenin meneviyât-ı siyâsiye ve âmâl-i metâlibine tercümân hükmünde bulunduğu, înde'l-ahâli ehemmiyet-i fevkâlade ile makbul ve merğub idi.

Dö Foreyen Reviv, De Londaon Reviv, De Vistemnister Reviv, Dö Vikoli Reviv ve emsâli mecmûalar âsâr-ı ceddiye mühimme-i siyâsiyeden mâdud olarak, her biri bir firkanın mürevvic-ı mekâsıd-ı siyâsiyyedir.

İngiltere'de el-yevm gerek ûlûm-ı siyâsiyye ve gerek mesâil-i îlmiyyeye dair beş yüzden ziyâde âsâr-ı mevkûte mevcûd olup, hele politika mebâhisine müteallik olanları âdeta ûlûm-ı siyâsiyyeye dair olan müellefâtın şürûh-ı kavâidi hükmünde bulunduğundan her sınıf îndinde hâiz-i rağbet ü ehemmiyettir.

İnkılâb-ı kebirden sonra resâil-i mevkûte fevkâ'l-gaye kesb-i revâc ve ehemmiyet eylediğinden nev' nev' fûnûn gazeteleri zuhura gelmiştir.

Bunlardan en mühimleri şunlar idi: **Dekat Filozofin, La dö Kadşanji, Revü Filozofik.** (Zikr olunan Dekad Filozofik Fransa tarih-i inkılâbının ikinci senesi **Floreal** ayının (şehr-i şukûfe-dârının) onuncu günü neşrolunmuştu. Şuhûr-ı cumhuriyye ise 3 aşra münkasım bulunmasından haftalık eserlere **usbû'î** dendiği gibi her aşerde neşrinden dolayı mecmûa-i mezkûreye **dekad yani aşrî** tesmiye olunmuştu.”

Birinci imparatorluğun sukûtundan sonra bu kabilden olan eserlerin kıymet ve ehemmiyetini bir kat daha kesb-i efzâyiş etmekle daha ciddileri te'sis olunmuş ve bâ-husus muhâverât tarikiyle neşr-i mebâhis ü mâlumât çığırının açılması âsâr-ı mevkûtenin rağbetkâranını artırmağa sebep olmuştur.

1819'da âsâr-ı mevkûtenin en güzidesi olan meşhûr **Revu Ansiklopedik** nâmındaki mecmûa-i fûnûn ihdâs edilmiştir.

Fransa müverrihîn ve ricâl-i devletinden meşhûr **Gizu** ile üdebâ-yı siyâsiyyûndan **Font Doramoza** ve Lui Filip vükelâsından **Dük dö Biruğli** taraflarından te'sis olunan **Revü Fransız** isimindeki mecmûa dahi evrâk-ı mevkûtenin en mühimlerinden idi. Mecmûa-i mebhûse her iki ayda bir defa 300 sahifeyi şâmil olarak neşrolunurdu.

1829'da te'sis olunan **Revu dö mond** gerek edebiyât ve gerek siyâsiyât cihetiyle âsâr-ı mühimme-i mevkûteden olup her on beş günde bir kere 200 sahifeyi hâvi olarak neşredilir.

Mecmûa-i mezkûre 51 seneden beri ber-devâm olduğundan, istitâat-i maliyesi temsilâtıyla mütenâsib ve temsilâtı ise Fransa'daki emsâline galip olduğundan, daire-i tahririyyesinde her sınıf ashâb-ı kalemin en benâmlarını cem etmekte ve erbâb-ı fikr ü kalemden olup da iştihâr edememiş olan zevâta şöret ve servet kazandırmakta bulunmuştur.

Alem-i temeddünde hiçbir memleket-i meşhûre yoktur, ki mecmûa-i mezkûre orada tanınmamış ve lâ-akâll iki müşteri peydâ etmemiş olsun.

Revü de Monde ile bir senede te'sis olunmuş olan **Revu dö Pari** dahi ehemmiyet-i muhteviyâtça evvelkine mümâsil idi. Mecmûa-i mezkûre tesisinin yirmi dokuzuncu salinde yani 1858'de İtalyalı meşhûr **Orsini** tarafından Üçüncü Napolyon'a vuku' bulan sû-i kâd üzerine yazdığı bir makale-i muâhezekâraneden dolayı lağvedilmiştir.

1752'de **La Revü Kotenpuren** yani mecmûa-i muâsirîn isimindeki eser zuhur etmiştir. Müessisi meşâhirden **Kont dö Belovail** nâm zat olup, esasen krallık taraftarlarının mürevvic-i mekâsıdı olmak üzere ihdâs edilmişti. Muahharen Fransa Maârif Nezâreti'nin îânet ve himâyetine mazhar olmakla edebiyât ve fûnûn ve siyâsiyâta müteâllik münderecâtı hemân resmi kalemlerden çıkmağa başlamıştır.

Bu mecmûa iki mâhda bir defa 1000 sahife-i kebire üzerine neşrolunur.

El-yevm Fransa'da iki yüzden ziyâde âsâr-ı mevkûte olarak içlerinde beş on tanesi pek mühim şeylerdir.

Geçen 1879 senesi evahirinde dahi **La Nuvel Revü** yani Yeni Mecmûa isminde dahi edebiyât ve siyâsiyâta dair 300 sahifeyi şâmil on beş günde bir kere neşrolunmak üzere bir eser daha ihdâs olunmuştur, ki muhteviyâtının ehemmiyetine ve husûsan hey'et-i tahririyesini teşkil eden zevâtın şöretine nazaran Revü de Monde gibi kesb-i îtibâr ve iştihâr etmecliği muhtemeldir.

Almanya'da resâil-i mevkûtenin ekserisi ûlûm-ı fûnûn ve edebiyât ve siyâsiyât encümenleri veyâ müntesibleri tarafından neşrolunduğundan Almanya mecmûaları Fransa ve İngiltere mecmûalarına mikyâs değildir.

Fransa'da ashâb-ı servetten biri veyâ zî-kudret bir matbaâcı erbâb-ı îrfândan birkaç zâtın sâye-i fikr ve kaleminde bir eser meydana koyduğu yani ashâb-ı fikr ü kalemi ücretle tutup onların mahsûlât-ı ilmîye ve edebiyelerinden istifade eylediği hâlde Almanya'da ashâb-ı fikr ü kaleminden beş on zât bir araya gelerek mahsûl-i fikr ü kalemlerinden hem ebnâ-yı vatani hem de kendilerini müstefid eyleyecek eserler meydana koymakta ve kalemleriyle fikirlerini ahârin menfaâtine işler makine halinde bulundurmak gibi ûlûvv-ı şân-ı ashâb-ı edeb ve irfân ile kâbil-i tevfik olmayan bir hizmeti kendilerine nâ-cesbân görmekte idirler.

Almanya erbâb-ı maârifî mahsûlât-ı fikriyye ve meksûbât-ı îlmiyyenin satılacağını esâsen kabul ile berâber ara yerde bir **meyânciya** ihtiyaç görmediklerinden ikdâm ve ictihâd-ı mâarifkâranelerinden bi-hakkın müstefid olmaktadırlar.

Sâniyen her biri bir fennin mütebahhiri veyâ ümumi bir maksadın mürevvic-i yek-dil ü yek-zebânı olan beş on sahib-i kalemin bir araya gelip de bilâ-istişâre ve bilâ-ittihâd meydana koydukları âsâr öyle birinin keyfine tevfik-i efkâr ile veyâ aharin efkâr ve mâneviyâtını tervicen çar u nâçar yazılmış şeylere mukyîs olmayacağı mustağni-i izâh ve tezkârdır.

Bu sebeple Almanya'da âsâr-ı mevkûtenin yevmî gazetelerden ziyâde rağbânı olduğundan bu saye-i terakki ve mârifette ashâb-ı kalem hem kendilerine, hem de memleketlerine faide –bahş olarak, bahtiyârâne ömür sürmektedirler.

Rusya'da dahi âsâr-ı mevkûte gazetelerden ziyâde haiz-i rağbet ve îtibâr olduğundan, pek çok ve ekserisi cidden mühim ve müfid mecmûalar neşrolunmaktadır. Bahusus her biri lâ-akâll 3 dört yüz sahifeyi şâmil şeyler olduğundan, ashâb-ı mütaâlâya âsâr-ı sâire tetebbu' ettirmeyecek sûrette ekser mev'adda gınâ-ı bahş olmaktadır.

Meşhûrları ise şunlardır:

Vesnik i Evropi Avrupa muhabiri. **Diyalo emel- Oteçist de Vinazapiski** muharrerât-ı tanine – **Ruski Veznik** Rusya muhabiri – **Kozmos** dünyâ – **Diyalo i Otdih** emel ve istirahat.

Ma-hasıl neşriyât-ı mevkûte asrımızda terakkiyât-ı îlmiye ve medeniyyenin birinci vesilelerinden addedildiğinden her yerde bu vasıta-i mühimmenin an be an ikmâlâtına îtinâ olunmaktadır.

Memâlik-i Osmâniye'de âsâr-ı mevkûtenin fâtihası ise **Mecmûa-i Funûn** olup, devr-i Abdülaziz Hânın ikinci senesi Muharreminde **Cemiyet-i îlmiye-i Osmâniye** müessisleri olan devletlû Münif Paşa ve Reisü'-l-vükelâ sâbık übhettlû devletlû Kadri Paşa hazretlerinin himmet-i maârif-perverâneleriyle vücûda gelerek, pek çok teshîlât ve taşvikâta dahi nâil olmuş iken dört seneden ziyâde devam eyleyememiştir.

İsimsiz

KALAD DERA DAYÇ

Nâm Alman gazetesinin müessisi Mösyö Hofmın'ın vefâtı

Kalad Dera Dayç gazetesi Fransızların **Şaryovari**, İngilizlerin **Punc** ve Avusturyalıların **Kokoriko!** nâmındaki gazeteleri kâbilinden Berlin'de tab' olunur bir mizâh gazetesidir.

Bu gazetenin müessisi olan **Mösyö Hofmın** 1848'de henüz ikmâl-i tahsil ile mektepten çıkmış; ve maîşetini istihsâl için hakir bir dükkân açarak, sahhâflığa başlamış; olduğu hâlde tarih-i mezkûrda Paris'ten Varşova'ya kadar yer yer zuhûra gelen inkılâbât mumâ-ileyhin mesleğince dahi mucib-i te'sir olmakla kitapçılığı terk ile devrinin perverde-i ehâsin ve atâyâsı olan meslek-i erbâb-ı neşriyâta dahil olmuştur.

Fransızların "En iyi müneccim mizâc-ı asrı en iyi bilendir." mesel-i meşhûresini "En iyi gazeteci mizâc-ı asrımı en iyi takdîr edendir." sûretine tahvîl edersek Mösyö Hofmın'ın ahvâli hakkında tarif-i nâtik olur. Çünkü mumâ-ileyh yaşadığı devirde gazete denilen varak-pâreyi her türlü vesâit-i inkılâbiyeye fâik bildiği gibi, mizâh-amiz bir gazetenin dahi ciddi bir gazeteye takaddüm ve rüçhânını fârik olmasından gazetesini mizâha mahsus olarak te'sis etmiş, ve o tarihte mizâh gazeteciliği demek fikr-i inkılâbî letâifle neşre hizmet ve tabir-i aharle halkı eâlf ve edânî nâmıyla ikiye tefrîk eden zâhir-bînânın azâmet ve vakârını sahre vü istihzâ tarikiyle kusur ve tahkîre âlet demek olduğundan, Mösyö Hofmın dahi Kalad Dera Dayç'ın ilk nüshasında Almanya'nın **Bonker** tesmiye olunan zâdegânını istihfâfa mübâderet eylemiştir.

Kalad Dera Dayç bu sâyede pek az zaman içinde Almanya'nın her tarafında pek büyük şöret ve itibâr kazandığından, mesleken muhâlif olanlar bile Kalad Dera Dayç'a hoş görünmek mecbûriyetini hisseylemelerine binâen onun taraftarlığına isbât-ı liyâkat için –velev muvakkaten olsun- sût-re-i terakki-perveri ile arz-ı endâmdan başka çare bulamamıştır.

Hatta o zamanlar Prens Bismark şimdiki gibi politika aleminde sâhib-i iştihâr olmayıp süllem-i siyâsetin en aşağı basamaklarını atlamağa sâi bulunmasından, Kalad Dera Dayç'ı nefesine hasm ittihâz etmekten ise onun taraftarlığını iltizâm ile mezkûr varakpâreyi âlet-i merâm olmak üzere istihdâm-ı evvelî addederek, muharirliğine intisâb etmiş, ve bi'l-âhere fiile getirdiği Almanya ittihâd-ı maksadını tervîcen o zamanlar Avustralya ile Almanya hükûmât-ı sağırâsı aleyhinde hayli mizâh-amiz makaleler neşreylemiştir.

Kalad Dera Dayç hemen her nüshasında Fransa İmparatoru Üçüncü Napolyon'la istihzâyı mu'tad edindiğinden, devr-i hükûmetinde mezkûr gazetenin Fransa'ya duhûlü sûret-i dâimede taht-ı memnuîyete alınmış idi. Kalad Dera Dayç ise Fransa'nın Berlin sefâretinin şikâyetine sebep vermemek ve bununla berâber yine Napolyon'u mu'tâdi vechile rencide etmek üzere başka bir yol tutmuş idi:

Yazdığı makalelerde asla **Napolyon** lâfzını isti'mâl etmeyip, Almanca'da zamairden o şahıs manâsına olan **er** lâfzını büyük harflerle yazar ve gazeteyi her kim okuyacak olursa mevzû-ı bahsin İmparator Napolyon olduğunu derhâl anlar idi.

İmparatoriçe **Ojeni**'yi dahi o kadın manâsına olan **Siye** lâfzıyla imâ ederdi.

Napolyon'un veliahdını ise **Lulu** lakabıyla tavsîf eylemişti.

Kalad Dera Dayç'ın bir mesleği vardır ki Almanya'ca herkes tahsînini mücib olmuştur:

Bu gazete Almanya'nun menâfi-i hakîkiyesine cidden ve fiilen ibrâz-ı hizmet eden veyâ etmek azm ü maksadında bulunanları hiçbir vakit masharalığa almaz. Meselâ Prens Bismark'ın bir tavr-ı siyâsiyesini beğenmediği hâlde istihzâ eder. Fakat hiçbir vakit Prens'in kesr-i şân ve haysiyetini mûcib olacak bir kelime isti'mâl etmez.

El-yevm Almanya'da beş on nevi mizâh gazetesi bulunduğu hâlde Kalad Dera Dayç cümlesine fâik inde'l-umûm fevka'l-gaye îtibâra mâliktir.

Sâhibi olan Mösyö Hofmın geçen Teşrîn-i Evvelin ibtidâsında vefat etmiş ve bâlâda beyân olunduğu üzere bundan 32 sene mukaddem pek fakir bir kitapçı olduğu hâlde hîn-i vefâtında evlâdına **6 milyon frank!** servet bırakmıştır.

Gazetenin senevî bâde-l-masraf hâsılât-ı sâfiyesi ise iki yüz bin mark 11000 Fransız altınıdır.

İşte fezâil-i maâriften behredâr olan bir kavim arasında neşriyât-ı matbûanın ne derecelerde semeredâr olduğuna bâlâdaki miktar mikyâs addolunmağa sezâ-âverdir.

Ahmet

İDARE-İ BEYTIYYE

“İdare-i beytiyye” tabiri mukannen ve muayyen bir miktar maaşa göre, sarfiyyatını bir kaide-i muntazama ve muttaride altına almak demektir. Bu babda muktazi olan maharet, malzeme-i beytiyye için sarfı lazım gelen mebalığın varidat-ı mukanneneyi geçmemesine itina etmek şartıyla mübayaa olunacak mevadd-ı muhtelif meyanında elzem olanlarını tedarik etmekten ibarettir.

İdare-i beytiyyenin mihver-i lâykında devran, tecarib-i kesire ve mütevaliyeye mütevakıf olarak, halbuki yeni tehhül edenlerin zevcelerine bu yolda ma'lûmât-ı ibtidaiye i'ta etmeleri faideden hâli olmayacağı gibi tecarib-i mezkûre semeresiyle ahyânen müşkilât ve tas'ibâtı mucib olacak esbâb-ı mücbireye dahi meydan verilmemiş olur.

Vakîâ tarîf etmek istediğimiz hususat-ı tecarib-i fiiliyyeye muâdil olamaz ise de lüzumundan fazla mesarîfe meydan verilmemek mütad edildiği hâlde bi't-tedric sû-i idarenin bir dereceye kadar önü alınmış olacağı misillü bir taraftan dahi tecârib-i mezkûrenin hâsil ettiği netâyicden istifade olunabilir.

Ummân-ı bi-payan-ı idareye âzim olmak emelinde bulunanlara harita makamına kâim olmak üzere “idare-i beytiyye” ye dair İngiliz üsûlü dört türlü mesârif-i beytiyye defteri irâe edelim.¹

“En ehven en pahalı olandır.” meseline ittibâen mübayaâta daima nefaset nokta-i nazarından bakıp her şeyin enfes ve âlâsını intihâb ve iştirâ elzemdir; çünkü mevadd-ı nefise mübayaâsından tahsil eden fevaid meyanında sıhhat-i bedeniyeye dahi hassa-i menfaât husûle gelir. Me'kûlatın enfesini mübayaa eden bir adam elbette tabhında dahi itina edeceğinden hazm-ı madde-i mu'tena bahası suhulet ve bu sebeple zindegi-i kuvâ daimiyet peyda eder.

Meselâ lahmın usûl-ı tabhında şayân-ı itina olan ciheti atiyedeki mevadd-ı gıdaiyyeye hâlel gelmemek şartıyla tabhına dikkat hususudur.

Bazı zevât malzeme-i beytiyyeyi toptan almakta ehveniyet ve menfaat olduğu iddiasında bulunurlarsa da, malzeme-i beytiyyeden bazıları bir müddet sonra ciyâdet ve nefâsetini zâyî edeceğinden, mürur-ı zaman ile bozulma istidadı olan mevaddı tazededen taze yani haftadan haftaya almak herhâlde daha kârlıdır; meselâ, şeker toptan alındığı hâlde vak'a ehven mübayaa olunursa da durmakla kuruyup gerek sıkletçe ve gerek kuvvetçe tenâkıs eyleyeceği gibi bazı dikkatsiz veyâ müsrif aşçı ve hizmetçiler dahi bolluğuna güvenerek sû-i isti'mâl eyleyebileceklerinden haftalık almak elbette külliyetli almaktan ehven ve evlâdır.

Keza sade yağ yazın mayi hâlde bulunacağından havanın temas ve nüfuzuyla tâamı bozularak, mideyi ifsad edecek sûrette merâret peyda eder. Çay-ı müddet-i medide kaldığı hâlde rayahasını zayı eyleyeceği gibi tereyağı dahi ciyadetini pek az müddet muhafaza edebilir; ve hatta müddet-i medide kalmaklığı adeta bir semm makamında tesir eder.

Lâkin mum ve ba-husus sabun durdukça alâlaştığından bunlar ne kadar ziyade alınsa ol kadar menfaati mucîb olur.

Melbusat hususunda her ne mertebe mütâlaatta bulunmuş olsak yine tecrübenin bahşedeceği menafii beyân etmek kabil olamayacağından, bunu (modayı gündeye kullanmamak ve letafeti sadelikte aramak şartıyla) ev hanımlarının tabiat ve zerafetine terk ile iktifa ederiz.

¹ Irâe edilecek mesarîf defterinin cüz'î tebdil ile alaturkaya tatbiki kabildir.

Atideki cetvellerde efrâd-ı aileden her birine bir buçuk kıyye etmek tahsis edildiği gibi fiyatı dahi Londra'da ve Grand Britanya Adası üzerinde müstesna aylara nazaren kaydedilmiştir. Etfal, sinn-i kemale vasıl olmuş adamlar kadar ekmek yiyemez ise de büyüklerden ziyâde süt ve şekere muhtaç olduklarından, onlardan fazla etmeğin bu iki şeye mahsubı iktiza eder.

Cedavil-i atıye erkeğin gündüzleri evde taam etmeği farzıyla tertib olunmuş ise de sahib-i hane öğle yemeğini hariçte yani san'at ve ticaretgahında yediği hâlde ekmekçi ve kasab ve bakkal pusulalarından o nisbette tenzilat icrası tabiidir.

Birinci defter ailenin zevc ve zevce ve üç çocuğundan ibaret ve biri daima ve diğeri ihtiyaç göründükçe gelir iken hizmetçiyi şamil olduğu hâlde bir senede 300 lira varidat yani şehri 25 lira gelir nisbetinde tanzim edilmiştir.

Birinci Defter

İngiliz Lirası Hesabıyla			Envâ-yı Mesarîf
Peni	Şilin	Lira	
..	..	54	Hane kirası, tekalif-i belediyye, gaz ve su mesarîfi.
..	..	14	Hizmetçi ile arada gelen işçinin bedeli.
..	12	26	Lahm; haftada 10 şilin hesabıyla.
.6	.3	19	Bir senelik ekmek ve un bedeli.
..	12	28	Haftada 11 şilin hesabıyla bir senelik eşya-ı bakkaliyye bedeli.
..	..	.8	Haftada 3 buçuk şilin hesabıyla bir senelik süt bedeli.
..	.8	10	Yevmî sarf edilen arpa suyu; haftada 4 şilin hesabıyla.
..	..	15	Mahrufat
..	10	.4	Çamaşır-ı tathiri; evde yıkanmak üzere sabun ve soda.
..	..	38	Beş kişinin elbise mesarîfi.
..	..	.3	Kiliseye ve fukaraya i'tâ ve tasadduk olunan.
..	..	.2	Kütüphanelere ve kitap kirasına.
..	.6	..	Harik vukûunda 300 lira almak üzere sigortaya.
..	..	.8	Reis-i ailenin vefatında aileye verilmek üzere keza.
..	..	29	Mesarîf-i tahsil-i maârif.
..	14	.5	Eşyadan telef olunanların tecdidi.
..	..	10	Tebdil-i âb ve hava için mesarîf-i nakliye.
..	.5	.5	Tabib ve edviye mesarîfi.
..	..	.5	Beher lirada 4 bakır verilmek üzere varidat-ı seneviyye vergisi.
.6	.7	.7	Omünibus ve posta pulu ve mesarîf-i saire
..	..	300	

İkinci Defter

Zevc ve zevce ve 3 çocuk ve bir hizmetçiden ibaret olan ailenin senevî 200 lira varidat hesabıyla sarfiyatı:

..	..	32	Hane kirasıyla tekalif-i muhtelif.
..	..	.5	Hizmetçi maaşı.
..	.4	31	Haftada 12 şilin hesabıyla kasaba.
.6	10	18	Ekmekçiye.
..	16	20	Haftada 8 şilin hesabıyla mesarîf-i bakkaliye.
.4	.1	.6	Haftada 2 şilin 4 peni olmak üzere sütçüye.
..	18	.3	Haftada bir buçuk şilin hesabıyla arpa suyuna.
..	10.	.6	Sebze ve meyve.

..	..	10	Mahrûkat-ı seneviyye.
..	19	.3	Çamaşır tathirine.
..	10	17	Melbûsât
..	10	.1	Kiliseye ve fukaraya.
..	10	.1	Kitaphane ve gazete kirası.
..	.4	..	Harik sigortası.
..	..	.6	Hayat sigortası.
..	.2	..	Beher lirada 4 peni verilmek üzere varidat-ı seneviyye vergisi.
..	10	12	Mesarîf-i tahsil-i maârif.
.8	.3	.3	Tabib ve edviye.
..	10	.4	Tenezzühe sarf edilen.
..	..	.5	Mesarîf-i sayfiyye.
.2	13	.8	Ominibüs ve posta pulu vesaire.
<hr/>			
..	..	200	

Üçüncü Defter

Senevî 100 lira varidat hesabıyla hizmetçiyle berâber altı neferlik bir aile-i halkanın mesarîf-i seneviyyesi.

..	..	12	Haftada beş şilin hane kirası.
..	12	15	Haftada 6 şilin hesabıyla kasaba.
.2	.2	13	Ekmekçiye.
..	..	10	Haftada 4 şilin hesabıyla bakkala.
..	12	.2	Haftada 1 şilin sütçüye
.8	.6	.4	Haftada 1 şilin 8 bakır hesabıyla sebze.
.4	.6	.1	Ara sıra içilen bira mesarîfi.
..	..	.7	Mahrûkat.
..	..	.2	Çamaşır tathiri için sabun ve soda.
..	12	12	Melbusat.
..	..	.3	Tabib ü edviye.
..	..	.6	Tahsil-i maârif için.
..	..	.2	Hayat sigortasına.
..	.2	..	Harik sigortasına.
..	10	.1	Sadaka.
..	10	10	Eyyam-ı tatiliyyede tenezzühe.
..	..	.1	Kitap ve yevmi ve mevkut gazetelerin kirası.
1.	.8	.2	Posta pulu vesaire.
<hr/>			
..	

Dördüncü Defter

Varidat-ı seneviyye 52 lira yani haftada bir lira olmak üzere yalnız bir hizmetçi istisnasıyla bir aile halkının mesarîfi:

..	.2	.9	Haftada üç buçuk şilin daire kirası.
.2	.2	13	Ekmek.
..	13	.3	Haftada bir buçuk şilin hesabıyla kasaba.
.4	10	.1	Haftada 7 penilik süt.
10	19	.1	Haftada 9 penilik çay.
..	.6	.1	Haftada 6 penilik şeker.
..	.6	.1	Pirinç ve pekmez vesaire.

..	12	.6	Haftada 1 şilin tereyağı.
..	.6	.1	Haftada yarım şilin mum.
..	40	..	Hardal ve tuz ve baharat.
..	18	.3	Haftada bir buçuk şilin nisbetinde sebze.
..	.5	.3	Mahrukat.
..	10	.1	Çamaşır tathiri için sabun ve soda.
..	13	..	Haftada 3 peni mektuba.
..	10	.3	Melbusat.
..	10	..	Tabib.
..	..	10	Eyyam-ı tatiliyyede tenezzühe.
..	.2	10	Posta pulu vesaire.
..	..	50	

İşte şu 4 nev' defterde tayin olunan miktar-ı mesarîf Memalik-i Osmaniye'de bu nisbette varidat-ı seneviyyesi olan zevâtın mesarîf-i beytiyyesine bazı güne mahv u isbât ile tevfiik olunabilir ise de bunun için her şeyden evvel bilinmesi lazım gelen keyfiyyet, israfı meydana verilmeyecek sûrette her hususta nizam ve idareye ve belki ihtiyata riayetle harekettir.

Eğer bir reis-i aile senevî 300 lira yani şehri 25 lira ile hanesini idareye kudret-yâb oluyor ise senevî bu miktardan 20 otuz lira tasarruf eyleyebilir. Bu yirmi lira ise bir büyük sermaye vücuda getirir.

Demek isteriz ki senevi 200 lira ile hanesini idare eden yılda 15 ve yüz lira ile idare eden 10 ve 52 lira ile idare eden ba-yı hâl 2 lira artırabilir. Bu ise bir ailenin saadet-i âtiyesini taht-ı temine almağa maa'z-ziyâde kâfidir.

Ahmed.

Mülâhaza

Sahib-i makalenin vesâyâsını bazı kuyûd-ı ihtiraziye ile tasdik edebiliriz.

Vakia hesap olunmuştur ki bir adam her sene bir mahâlle yüzde 5 faiz ile bir lira verecek olursa 27 senede 54 buçuk ve 37 senede 101 buçuk ve 50 senede 209 lira sahibi olur. Paranın mikdarı ne kadar ziyâde ise hasılat-ı müterâkime dahi o nisbette kesb-i efzayîş eder. Bir ailenin ömrüne nisbet elli senenin ise ne hükmü vardır? Hâl böyle olunca elli senelik bir tasarruf-ı cüz'i sayesinde bir aileye mükemmel bir saadet-i müstakbele istihzar edilmiş olur. Fakat şurası cay-ı hesaptır ki bizde senevî 100 lira varidat-ı mukannenesi olan bir adam israftan ne kadar tehâşî etse ve ne kadar müdebbe ve mutasarrıf olsa yılda 10 lira artıramadıktan başka eğer mesarîf-i ruzmerresini bir deftere kaydederse sene başında on beş yirmi lira açığı bulunduğunu maatteessüf müşahede eder. Zîrâ bizim memleketlerde "misafir gelme" tabir olunan ve hülâsa-i hükmî bir aile efrâdının miktarıyla mütenasip diğer bir ailenin- Cengiz ordusu gibi- bir haneye konup birkaç günler kalmasından ibaret bulunan adet-i mâlume böyle tasarruflara meydan vermedikten başka bir ailenin saadet ve rahatını bile tehlikeye ilkâ eder. Bu kabilden daha pek çok seyyiâta tesadüf olunur ise de bâlâda beyân eylediğimiz âdet kuyûd-ı ihtiraziyyenin en evvelkisidir.

İntihâ

c 2, Nu: 17, 1298, s. 535-539

İsimsiz

TÂÛN

Hakkında Malumat-ı Tıbbiye ve Tarihiyye

Lisanımızda **yumurcak** dediğimiz tâûn ki **veba** ile dahi müsemmâdır. Fevka'l-gaye müthiş ve sâridir.

İllet-i mezkure **temas** ve **hava** ile dahi sirâyet eylediğinden, bir tarafta zuhur eylediği halde bir çok adamın ona giriftar ve binâen aleyh müteazim-i dârü'l-karâr olmaları mütehattımdır.

Veba ekseriya kasıklar ile koltuk altlarında ayrıca kabarcık halinde baş gösterdiğinden, lisan-ı Osmanî'de yumurcak ıtlâkı müsemmâyı hakkıyla tarif eder.

Tâûnun fenn-i tib nazarında olan mahiyetini uzun uzadı tariften sarf-ı nazarla yalnız on dördüncü asırda Avrupa'da zuhur eden ve **yirmi beş milyon** nüfus-ı beşeri adem-i âbâd-ı fenâya sevk ile ve asr-ı mezkur hükemasını – nev'î beşerin inkitâ-ı urûkunu mucib olacak diye- havf ü halecâna düşüren veba-ı müthiştten bir nebze mâlumat vermek isteriz.

Acaba şu gadab-ı âsmânînin sebep ve menşei hakkında Avrupalılar bir gûna te'vil ve isnadda bulunmuşlar mıdır? Yoksa illet-i mebhüs-ı anhâ kendi kendine mi gelmiştir.

Evet! Sebep ve menşei vardır.

Meşhur Litre ki ancak yirmi müellifin vücuda getirebileceği derecelerde telifat-ı kesîre ve ba-husus lugatı ile müteariftir; te'lifatından birinde diyor ki:

“1348 sene-i milâdiyesinde İsviçre'de bulunan Yahudiler hakkında Hıristiyanlar tarafından **katliâm** fermanı sâdır olarak, icraatına mübaşeret olunmuş idi.

“Bu katliama sebep, güya ceziretü'l-Arab ve Kudüs taraflarından İspanya'ya geçen Musevîlerin umumen Avrupa Hıristiyanlarını zehirlemek üzere o tarihte Avrupa'nın ekser bilâdında mütevattın olan sair hemcinsleriyle muhabere ettikleri ve bu tesmimlerini bağteten mevkî-i fiile getirerek Avrupa'da bir nefer-i İsevî bırakmamağa ahd ü sevgend eyledikleri rivayeti ruhban güruhu tarafından sade-dilân-ı ahaliyye neşr ve işâa edilmiş idi. Bu havadis şâyi' olur olmaz üzmâ-yı ben-i İsrailî derhal tevkif ile engizisyonun mahsusatından olan işkencelerle ta'zibe mübâderet eylediler; işkencede ol kadar zalimane davrandılar ki biçare mazlumlar şayet netice-i azab olan hükm-i idama mazhariyetle şu belâdan kurtulabiliriz zu'muyla hatır u hayallerinde olmadığı halde papazlar tarafından ihtirâ' ve kendilerine isnad olunan ittifâkı ikrar ederek, taleb-i afv eylediler. Zaten papazların da eza ve işkencede ifrattan maksatları havl-i can ile mazlumlara uzviyât-ı vak'ayı kabul ve ikrar ettirmek ve güya âlem-i hafâda cereyan eden şu ittifaka itilâlarının sıhhatini yine cühele-i avamın tasdiğiyle biçareler hakkında verilen katliam i'lâmının icraatına mübaşeret eylemek idi. Binâen-aleyh ikrâr-ı töhmet üzerine İsviçre'de bulunan Yahudileri umumen havralarına kapayıp nisvân ve sabîiyânıyla beraber diri diri ateş-i zulm içinde yaktılar. Almanya'nın **Mayns** şehrinde bulunan Yahudiler Hıristiyanların tesmîmatına karşı bir müddet mukâvemette sebât eylediler ise de papazların teşvik ve iğrâsıyla âlem-i ifrâz olan lehîb-i nâr-ı taassuba karşı müdafaa-i hayat müstahil olduğundan, âkıbet-ül-emr o biçareleri de hanelerine kapayıp, ve mahallelerini kordan altına alıp yaktılar.

İşte o asrın İsevîleri bir fikr-i intikam ile vukua getirdikleri şu faciadan dolayı tarih sahifelerinde kendileri hakkında ilâ kıyâmü's-sâat la'n ve ta'na sezâ bir yadigar bırakmışlardır.

Nitekim **Piyer Ermit** namındaki bir papazın teşvik ve Iğrâsıyla, o tarihten biraz evvelde ehl-i İslama küre-i arzda mahv ve nâ-bûd etmek üzere bir ehl-i salîb vücuda gelmiş ve fakat karşılarına **Salahaddin** gibi bir âhen-dest bir asker çıkararak her biri bir lâtmeye hufre-i hâk-i helâke devrilmiş yani Pierre Ermif cenablarının netice-i ikdâm-ı taassubkâranesi ebnâ-yı cinsinden birkaç yüz bin nüfusun telefinden ve bu sebeple İslam ile Hıristiyanlar beyninde bir adavat-ı mütekaabile husule gelmekliğinden ibaret kalmış idi.

“Hülâsa-i kelâm Avrupa’da bulunan Yahudiler her ne tarafa ilticâ ettiler ise mezâlîm ve tâ’diyâtın en şedidiyle düçar-ı nekâl oldular.

“Yalnız Lehistan kralı **Büyük Kazmir**’in daire-i hükümetine can atanlar kurtulmuşlar idi. Buna sebep ise Kazmir’in insafı olmayıp, mahubesi olan **Ester** namındaki Yahudi kızının rica ve istirhamı idi.

“İşte umum Avrupa Hıristiyanlarının Yahudiler hakkında reva gördükleri şu zulm-i siyahın intikamı bir şedid ve salgın veba ile alındı; zira bunca mazlûminin bakâya-yı izam-ı remîminden hâsıl olan tesa’üdât ciyâdet-i havayı ihlâl ve hava-yı nesimiyyi tesmim eylediğinden böyle bir dâhiyenin vukuu tabîi idi.

Bu veba ol kadar şiddetli başladı ki mübtelalarının kiminde gasyân, ishal kasıklarla, koltuklarda yumrular, göbeğin üzerinde siyah lekeler, kürek kemiklerinin arasında şirpençeler, kara kabarcıklar, sonra bunların teşennücleri zuhura gelirdi. Nefesleri gayet kerîh kokar, ve fuzulâtın zuhurunda teaffüne tahammül kabil olmaz idi.

Tutulanlardan on iki günden ziyade yaşayanları görülmeyip, ~~ekseriya yıldırım~~ vurmış gibi bâlâdaki alâimden biri zuhur eder etmez mat’ûn derhal devrilirdi.

Hükemedan Mosis’in bu bâbda yazdığı kitabın şu sahifesi şayan-ı mütalaadır:

Mat’ûn تنها bir odada ah ü enin ile ölüdü. Ne bir dostu, ne bir karîbi, ne pederi velhasıl şefkat-i mücesseme olan validesi bile mat’ûnun yanına gitmez idi. Ne bir tabib tedavi, ve ne bir rahib tesliyet ederdi. Papazlar en sonraki vazife-i diniyeyi ifâya cesaret edemezler idi. Biçare etfal yattıkları firaş-ı mevte sayha-i zehre şikâf ile validelerini beyhude çağırırlar idi. Yahut analar evladını görmek üzere beyhude talep ve temennide bulunurdu.

Zevc zevceyi ve zevce zevci imdad ve istiâne için çağırıldığı halde bu nida-ı davet med’uvvun firarını mucib olurdu. Hiç bir ferd-i aferidenin feryad u figânına ihale-i sımâh edilmez, ve herkes kendi nefsinin düşünür idi. Sahrular veba kaçkınlarıyla dolmuş; ve bu kaçaklardan tâûna tutulup da ölenlerin nâaşları yollarda birbiri üzerine yığılmış idi.

“Vel-hasıl mat’ûnlar en müthiş bir halde ölürler idi. Cenazeleri papazsız götürülürdü. Evler vardı ki sakinleri bir günde bir darbe-i tâûn ile zîr ü zeber olarak, kapalı kalmış; ve daha doğrusu miskinlikten mezarlığa tahvil eylemiş idi.

“Veba gittikçe şiddetini artırır idi; çünkü gittikçe teneffüs edilen hava kesb-i ufûnet eylerdi. Zira bir çok nâaşlar meydanda yatıyor ve kimse defnine cesaret-yâb olamaz idi. Onlardan suûd eden taafün havayı ifsad eylerdi.

“Bu esnada efkâr-ı âmme ol rütbe bulanmış; Ve kulûb u ammeye ol kadar havf ü dehşet istila eylemiş idi ki her ferd vefatının saat ve dakikasını bekler ve en aziz muhterem olan akraba ve evladını bile düşünemez idi.”

İsimsiz

ŞUÂNÂT-I MEDENİYYE I

Fransa'nın **Terakki-i Fünûn** Cemiyeti bu sene alafranga ağustosun on ikisinde **Rems** şehrinde içtimâ' etmiştir. Bu cemiyetin te'sîsi sekiz sene olup her sene birer şehirde içtimâ' mu'tâdıdır.

Binâen-âleyh sinîn-i sâbıkada **Bordo** ve **Liyon** ve **Nant** ve **Liy** ve **Haver** ve **Klarmonfran** ve **Monpaliye** ve Paris şehirlerinde içtimâ ettiği gibi bu kere dahi **Rems**'de in'ikâd eylemiştir. **Rems** şehri yüz bin nüfus kadar ahâliyi şâmil olarak, meşhûr şanpanya şarabının ve Fransa'nın en âzim mâmûlâtından olan mensûcât-ı sûfiyyenin merkez-i ticâretidir.

Fransa **Terakki-i Fünûn** cemiyeti sekiz seneden beri hayli müessir terakki-i ibrâz eylemiştir;

El-yevm üç bin kadar âzası bulunduğu hâlde sermayesi üç yüz bin frankı mütecâvizdir. Cemiyetin senevî muvâzene-i mâliyesi altmış bin frank raddesindedir. Adem-i kudretten dolayı taharriyât-ı fenniyyeden mecbûr-ı ferâğ olan erbâb-ı tedkîk ve mârifeti teşvîken yalnız geçen sene zarfında yetmiş bin frank iâne îtâ eylemiştir. Her sene cemaâte ashâb-ı himem cânibinden birçok atâya-yı nakdiye vârid olmaktadır. Cemiyetin sandık emini kiraât ettiği lâyhâsında tüccardan **Mösyö Birun** nâm zâtın her sene cemiyetin tensîb ve intihâb edeceği ashâb-ı maârif ve fünûndan birine bin frank atıyye-i nakdiye verilmek üzere yirmi dört bin frank sermâye i'tâ ettiğini tebşîr ile mumâ-ileyhe âlenen beyân-ı teşekkür etmiştir. **Mösyö Bişu Feşaim** isminde bir banker ile ashâb-ı kudretten bulunan bazı zevât-ı mukaddemâ cemiyete hayli akçeler vermişler idi.

Terakki-i Fünûn Cemiyeti bu sene geçen bin sekiz yüz yetmiş sekizde küşâd olunan Paris sergisi müdürü olup Fransa âyânından bulunan **Mösyö Kuans**'ın taht-ı riyâsetinde içtimâ eylemiştir.

Cemiyetin kâtib-i ûmumîsi **Mösyö Mirkadye** irâd ettiği nutkunda cemiyet âzâsından vatanperverlikle berâber efkâr-ı hürriyet taraftarı erbâb-ı mâlûmândan olduklarını ve bu cemiyet dahilinde münhasıran halisât-ı efkâr mültezim ve iğrâz ve taâssub menfûz olup fünûna dair kâffe-i mesâil ve mütâlaat ise efrâd-ı cemiyet cânibinden fart-ı memnuniyetle telâkki olunageldiğini ve bazı mesâil ve mütâlaat ciddi görünmese bile mahiyetleri erbâb-ı dikkat nezdinde mestûr kalamayacağından bunların dahi redd olunmayarak şâyân-ı istimâ addedildiğini beyân ettikten sonra "Müstakbeli mâziye tatbik ettiğimiz hâlde hey'et-i beşeriyenin terakkiyât-ı mütevâliyesine emniyet ederiz. Binâen-aleyh fünûn-ı şitânın herhangi şubesinde olur ise olsun evvelce "Burada tevakuf edeceksiniz." diyenlerin sözünü asla kabul edemeyiz." demiştir.

Rems şehri daire-i belediyesi tarafından **Terakki-i Fünûn** Cemiyeti âzâsına bir ziyâfet keşide olunmuştur.

Demir yollarda rayların altına konulan ve travers tabir edilen ağaçların yerinde kullanmak üzere bu kere Londra'da Mistir **Saymins** nâmında bir zât bir câm icâd ederek iktizâ eden imtiyâzı da istihsâl etmiştir.

Mumâ-ileyh bir tarik-i mahsûs ile cama fevkâ'l-gaye bir salâbet vermiştir ki **Dö La Basti** nâmında bir zâtın mukaddemâ ihtirâ' eylediği câm gibi bu da kırıldığı vakit bin pâre olarak etrafa dağılmayıp ancak bir iki parçaya inkîsâm etmekte bulunmuştur.

Travers makamında isti'mâl olunacak camlar 3 kadem tûlünde ve dört pûs arzında ve 6 pûs yani yarım kadem kalınlıkta olduğu gibi üzerlerine uzatılacak demir çubukların yerleşmesi için iki yanında birer de yuvayı şâmildir.

Her camın yekdiğerine olan uzaklığı otuz pûs olduğu hâlde beheri beş tona sıklere mütehammil olarak, bundan ziyâde sıklere gördüğünde kırılmakta imiş.

Câm, ağaç gibi çevirmediği ve demir gibi paslanmakla salâbetini gâib etmediği ve bâ-husus demir kadar sakîl olmadığı cihetle icâdımız kıvrık demir yollarında isti'mâli mûcib-i ehveniyettir.

* * *

Mistir **Edison** nâmında biri Londra'da bir vakitten beridir fenn-i mecânikte cebriye tâbir olunan usûl üzere înmâl olunmuş kazanlar vasıtasıyla bir hayli tecrübeler icrâ etmiştir; tecârib-i mezkûre meyânında **alüminyum** mâdeninin jelatin halinde olan nev'inin be her pûs-ı murabba' üzerine seksen bin libre tazyîk vererek bundan ol kadar serdoz ve zivâyâ bir madde hâsıl olmuştur ki suhûletle camı kat' etmiştir.

* * *

Paris etibbâsından Doktor Corc, lahmın vücûd-ı insana tesirâtı hakkında fenn-i tıbbîce şimdiye kadar meçhûl olan bazı keşfiyât-ı cedîdede bulunmuştur.

Ez-cümle envâi metbûât lahmiyeden **haşlama** denilen sûret-i tabhın vücutça pek muzır olduğunu ve bir adamın haşlanmış et yemesinden ise hiç et ekl etmemesi dahi hayırlı bulunduğunu iddiâ etmekte ve bu iddiâsı Berlin hazzâk-ı etibbası tarafından dahi istisvâb olunmakta imiş.

Haşlama etten mideye bir hastalık ârız olduğu ve hatta mide ağrılarından bir takımının da kesret üzere ekl-i lahma isnâd-ı sebep edilip, hâlbuki maraz kesretle et eklinden değil haşlamadan neş'et eylediği mumâ-ileyh tarafından bi'l-iddiâ isnâd olunmuştur.

Evlerimizde yediğimiz etin hemen her nev'î haşlama kabilinden olduğu mülâhaza olunursa midece ekseriyet üzere düçâr olduğumuz müzmin hastalıklara sebep-i aher taharrisine ve binâen-âleyh def'î için sûret-i tabh-ı luhûmu değiştirmekten özge devâ-ı tertibine ihtiyaç kalmaz.

İsimsiz

ŞUÛNÂT-I MEDENİYYE II

Fransa **Terâkki-i Fünûn** Cemiyetinin sekizinci sene-i içtimâî hakkında geçen nüshamızda îtâ-yı mâlûmât eylemiştik.

Bu hafta aldığımız İngiliz fünûn mecmûaları dahi İngiltere **Terâkki-i Fünûn** Cemiyeti'nin bu kere **Suans** şehrinde Doktor **Ramse** nâm zâtın taht-ı riyâsetinde küşâd eylediğini beyân etmektedirler.

Doktor Ramse İngiltere'nin fenn-i tabakâtü'l-arz hey'et-i teftîşesinin müdür-i ûmûmisidir. Mumâ-ileyh bu münâsebetle irâd eylediği nutukta fenn-i tabakatü'l-arza müteâllik bazı eâcib-i tâbiâtın tekerrürünü beyân ile fenn-i mezkûr nokta-i nazarından bakıldığı hâlde tasdîk-i mütehattim olan teşkilât-ı arziyenin bugünkü günde meşhûdumuz olan ahvâl-i tabiyye içinde vukû bulduğunu ve tabakatü'l-arzın îsâr-ı muhtelifesi zamanında kayaların inkilâbâtına ve yanardağların sûret-i teşekkülüyle cibâl-i müteselsilenin keyfiyet-i zuhuruna ve kıt'aât-i berriyyede memlehaların husûlüne ve göller ile cedâvil-i tabiyyenin küşâdına ve encümâdın tesirâtına dâir mufassalen basit mütâlaat eyledikten sonra **Lorans**¹ asrından bu güne kadar kürre-i arzın tarih-i tabiyyesindeki ahvâlin -pek de tegayyür etmeyip- el'an bizim bildiğimiz ve gördüğümüz sûrette olduğunu beyân eylemiştir.

¹ Tabakâtü'l-arzda sâir kayalardan ziyâde tebdîle müstaîf bir nevi kaya olup hilkâti **Kambrin** nâmı verilen kayadan daha kadim bulunduğu ve en evvel kesretli bulunduğu mahall-i Amerika'da kâin **Sen Loren** vilâyetinin Şimâl tarafında olduğu cihetle mezkûr kayaya mahall-i mezbûra nisbeten **Lorensiyen** itlâk olunmaktadır.

İşbu kaya fenn-i tabakatü'l-arz erbâbı îndinde teşkilât-ı arziyyece mebd-i îtibârî hükmünde olduğundan arza müteallik keyfiyyât ve teşkilâtın zamanını Loransiya âsırından evvel veyâ sonra kaydıyla tâyin ederler.

İsimsiz

MÂLUMÂT-I MÛTENEVVÎÂ

Kutb-ı şimâliye seyahat eden İsveçli meşhûr **Nor dö Neskiyld** Avrupa'nın ekser bilâdında ve hususiyle Paris'te fevkâlâde hüsn-i kâbul ve ikrâma mazhar olduğunu gazeteler yazmışlardı. Sâih-i mûma-ileyh hakkında ibrâz olunan müesir-i kadirşinâsi ve ihtirâm yalnız Avrupa'ya ve Avrupalılar'a inhisâr etmeyip bu hususta Japonyalılar dahi mihmân-nevâzlık şarîtasını medeniyet-perverlikte an be an izhâr ettikleri kemâlâta bir lâhika-yı cedide addolunacak sûrette ifâ etmişlerdir.

Mösyö **Nor dö Neskiyld**'a Japonya'nın pâyitahtı olan **Tokyo** şehrine muvâsalatında ziyâfete müteâllik nevâdiri şâmil olan tarihlerde misli sebk etmemiş sûrette bir taâm keşide olunmuştur. Ba-husus et'imenin envânını nâtik olmak üzere tertip edilen pusula Japonların mahsusatından olan zerâfet-i alafranga bir numune-i nev-şinîdesi itlakına şâyândır.

Yelpazevâri bir kâğıt üzerine **Şimâlî Avrupa** haritası tersim olunarak, bunda İsveç'ten Japon'a kadar **Nor dö Neskiyld** ile refikasının râkib oldukları sefinenin hatt-ı harekâtı irâe olunmuştur. Birinci taâmın ismi sâihin mebde-i hareketi olan noktada tahrîr edilmiş ve bu vecihle et'imenin her biri, birbirini müteâkip tevkif eyledikleri noktaları işâret edilerek, taâm nihâyetinde verilen meyveler dahi mezkûr Tokyo şehrinde yazılmıştır. Ara yerde bahr-ı müncemîd-i kutbîye mensub olan **Rusya** ve **Sibir** nehirleri yerine dahi **Sen Julyen** ve **Şatolaroz** ve **Yohensburg** ve **Rodos Haymr** şarapları kayd ve en sonra verilmek mûtad olan **dondurma Kutb-ı Müncemid-i Şimâlî** noktasına tahrîr edilmiştir.

* * *

Amerika'nın Şark-ı Cenubî tarafında vâkî **Florid** şebih ceziresinde eşek arısına müşâbih ve "Beygir Klâvuzu" nâmıyla mâruf gayet iri bir sinek olarak, daima mûzî-i mevâşi olan at sineğini avlar ve fakat mevâşiye bir gûnâ ezâ etmez imiş.

Avusturalya kıt'asında bazı hayvânât ve nebâtât hâsıl olur ki Avrupa'da hâsıl olanların tamamıyla zıddıdır. Meselâ kıt'a-yı mezkûre enhârında taâyüüş eden yaban kazları kuzgunî siyah olduğu hâlde Avrupa'dakilerin kâffesi beyazdır. Ve balık envâi içinde ağaca çıkanları bulunduğu gibi ördek köstebeği nâmıyla mâruf ve ördeğe müşâbih bir nev'i hayvan mevcûd ve çekirdeği meyvesinin haricinde kiraz ve örümcek saydıyla müteâyüüş sinek meşhûrdur.

Vasat cesâmette bir filin kuvveti yüz kırk yedi adam kuvvetine muâdil bulunduğu bazı ashâb-ı tedkîk tarafından tecrübe olunmuştur.

"Hindistan'a Seyahat" nâmında İngilizce bir kitabın müellifi hikâye ediyor ki: **Olivir** şehri çarşısının dükkânları önünde iki sıra ağaç kurusu tensîb ve bu husus için Mecusîlerce mukaddes addedilen bir ağaç intihâb edilmişti. Mecûsî-mezheb olan dükkâncılar bu ağacın intihâb edilmesinden dolayı daire-i belediyeyi protesto ile dükkânlarını kapamaları üzerine sebep-i suâl olundukta "Bu ağaç bizim îtikâdımızca

mukaddes olmakla onun gölgesi altında bây-hâl doğru söz söylemeğe mecburuz. Hâlbuki dolap ticâretimizin zenbereği kizb ü dürûğ olduğundan, bu ağaçlar mevcûd oldukça bi't-tabîî ahz u i'tâyâ cesâret-yâb olamayacağız.” cevabını vermişler.

Bunun üzerine dükkâncıların mes'ûlü is'af olunarak îndlerinde mukaddes olmayan eşcârın rekzine mübâşeret olunmuştur.

Araba

Arabannın mehd-i zuhuru Yunanistandır. Her dört senede bir kere icrâ olunan **olimpiyat** ayinlerinde araba ile yarış icrâ edilirdi. Hatta Eflatun'un “Müstevi bir arz üzerinde araba ile seyr ü sefer kadar ruha sefâ-âver bir şey mutasavver değildir.” kavli meşhûrdur. Bâ'de Roma'ya intikâl eylemiştir.

Milâdın yedinci karnında Fransa kralı Üçüncü Lui zamanına kadar arabaya binmek gayet sefâhet addolunmakta olduğu hâlde müşârün-ileyhin devrinde küberâyâ kadar taâmmüm ederek sonraları kâr arabaları dahi ihdâs olunmuştur.

1836 senesinde inşâ olunan en büyük vapurlar sekiz dokuz yüz tonilâte hacminde ve nihayet iki yüz yirmi beygir kuvvetinde idi. Hâlbuki bu kere İtalya devleti için hacm-i istiâbisi 13,200 tonilâte olmak üzere 18,000 beygir kuvvetinde bir vapur inşâ olunmaktadır.

ASHÂB-I MÛTÂLAAYA

Mecmûa lâfzı her türlü tariften mustağnîdir. Çünkü mecmûa denilince her şeyi câmî bir cümle olduğu vehleten zihne tebâdür eder.

Eğerçi münhasıran bir fenne müteâllik mecmûalar dahi görülmekte ise de ânlarında müteâllik oldukları mevâddı nâtık birer sıfat-i kâşifesi vardır; mesela fûnûn-ı tıbbiyeden bâhis bir esere mecmûa-i tıbbiye ıtlakı gibi.

Biz ise eserimizde bir şeyden değil bir çok şeyden bahsetmek âzminde bulunduğumuz için ale-l-ıtlak mecmûa nâmını ihtiyâr-ı maksada daha muvâfık bulduk.

Programımız ise şudur:

Edebiyâtta bahs eyleyeceğiz; fakat edebiyât dersi i'tâ etmeyeceğiz.

Hikemiyâtta bahs eyleyeceğiz; fakat felsefenin eserine iktifâ etmeyeceğiz.

İtikâdiyâtta bahs eyleyeceğiz; fakat âkâid nâmına cedel ve gavga etmeyeceğiz.

Riyâziyâtta bahs eyleyeceğiz; fakat Arşimed gibi icrâsına imkân olmayan muhâlâtı velev farsziyât-ı 'ilmiye yolunda olsun iddiâ etmeyeceğiz.

Tabiiyyâtta bahs eyleyeceğiz; fakat bahislerimizi tabiiyyûn gibi Feyyâz, küll-i tıbbiât olmak esâsı üzerine binâ etmeyeceğiz.

Siyâsiyâtta bahs eyleyeceğiz; fakat gazeteler gibi politika mesâilini sermâye-i ibtidâ ve intihâ etmeyeceğiz.

Esbâb hıfz-ı sıhâttan bahs eyleyeceğiz; fakat vesâyâmızda taklid-i etibbâ etmeyeceğiz.

Tarihten bahs eyleyeceğiz; fakat silsile-i vek'â-i umumu zabt ile müverrihliğe ictirâ etmeyeceğiz.

Lisânımızdan bahs eyleyeceğiz; fakat bahislerimizi mesela "emâterin" i'lâli veyahut öyle bir kelimenin tercüme-i hâli gibi lugaviyâta fedâ etmeyeceğiz.

Sanâyîden, bedâyîden, ihtirâatden, keşfiyâtdan, hâsılı her türlü şuûnâtdan bahs eyleyeceğiz; mübâhesemizde ise matmah-ı nazarımız halkın tevsi-i malumâtı kaziyyesi olduğundan men'â-ül-hayr girîvesinde dolaşanların yani salsal iken bülbül görünecek takımın tuttuğumuz tarîk-i hizmet ve mârifetten insirâfımız garazıyla vukû bulacak avaze-i ta'nını isgâ etmeyeceğiz.

Mevhuzata müteâllik mebâhisde bulunacağız; şu kadar ki îbâre iplerinde cânbâzlık ve meydân-ı sahnede lâf-perdâzlık icrâ etmeyeceğiz.

Yani edebiyâtdan gayet-i maksud olan terbiye-i fikriye ve vicdâniyeye nasıl vesâit ü suverle ittisâl mümkün ise o vesâit ve suveri bilâ-takyîd ve taassub ihtiyâr ederek mesela bir (çıplak kadın) terkîbini işitseler istihyâ-i ser-i bezmin hacâlet olup da sonra (çeşm-i ûşşâka karşı son nikâbını dahi küşâd ile arz-ı endâm- letâfet ve dâvet-i şegaf ve iştihâ eden hissiyâta humret-i şetâretle havâle-i beden-i icâbet eyleyen nâzende) gibi terkîpleri mevzû-ı mevkî-i îtibâr ve takdîr eden elfâz perestân-ı edebi* mukallid olmaktan ittika edeceğiz.

Hâsılı dürüst düşünüp, dürüst söylemeğe ve hizmetimizden mahdûmumuz olan millete hisse-i istifâde-i efrâzına itinâ eyleyeceğiz.

Her kârda ecel-i esbâb tevfiik-i hüda olduğundan deruhte eylediğimiz vazifeyi ifâya muvaffakiyetimiz dahi Hak-i teâliden müsted'â ve vesâil-i zâhiriyenin ikdamı olan rağbet-i himâyet Cenâb-ı Pâdişâhı ise gaye-i mütemennâdır.

Fi Gurre-i Şâban 1297 Ebüzziya Tevfik

MAKAME-İ ŞÜKRÂN

Cenâb-ı müveffikü'l-umûrun tevfik ve inâyetiyle mecmûamızın cild-i evveli işbu on ikinci nüshada pezîrây-hitâm olmuştur:

Eser-i âcizânemizin müddet-i zuhûr ve intişârı olan 6 ay zarfında mazhar olduğu kabûl-ı âmme hizmetimizde devâm ve ibrâz-ı müessir-i terakkiye ikdâmımızı mücib olacak mertebede olmakla her cihetle şâyân-ı şükrândır.

Mecmûamızın birinci nüshasında neşrelediğimiz program elbette hatırlardadır. Şimdiye kadar neşrolunan 12 nüshada onun nâtık olduğu şerâiti tamamiyle ifâ eylediğimizi iddiâ edemez isek de mümkün olduğu kadar o daireden hârice çıkmamağa itinâ ettiğimizi makam-ı tahdiste beyân edebiliriz.

Herkesin her teşebbüsünü bir maksad-ı mahsûsa müstenid bulunacağı kâbil-i inkâr değildir. Bendenizin bu bâbdaki maksadım ise ihvân-ı vatanım arasında -velev bu derecelerde nâçizâne olsun- neşr-i ma'rifete vesâtettir.

Deruhde eylediğim hizmet-i neşriyât ne kadar değersiz olsa daha bâlâ-terini ifâya muktedir olup da fi'liyâtında bulunmayanların tasavvurâtından bin kat şerefli dir.

Yüz kuruşa mâlik olup da içinden on kuruşunu hasenât uğrunda bezl ü isâr eden bir adam milyonlara mâlik olduğu hâlde bir pulunu fedâ etmeyen bir bahîlden bin kat hayırlı olduğu gibi.

Şu hizmet-i âcizânemden bir güne menfaat-i maddiye arzûsunda değilim; fakat mutazarrır olmağı da istemem; zîrâ hadd-i enkerde tatîl-i hizmetimi mücib olur.

Ma'lûm olduğu üzere memleketimizde neşriyât ile iştigâl edenlerin hemân kâffesi cidden sezâ-vâr-ı ta'zîyet bir hâdedir.

Burada bir adam neşrettiği bir eserin mahsûlâtını mesârifâtıyla başa baş getirirse kendisini pek büyük bahtiyâr bilmelidir. Cenâb-ı Hakk'ın lûtfuna teşekkür ederim ki her nasılsa meydana koyduğum şu risâlem sarfını ödeyecek derecede rağbet-i âmmeyi kazanmıştır. Egerçi basmacılık ve kitâpçılık âlemindeki emsâllerimizin tavrını taklît ile eserimizi paçavra kâğıtları üzerine siyâh boya sürmekten ibâret bir hâlde çıkarsak ihtimâl ki şimdiki îrâdı yalnız bir nüshasının mesârifini değil belki beş def'asının muhtâç olduğu mesâri fi ifâya kifâyet ederdi. Ne çâre ki bendeniz nefsimde nefâyise ne kadar münhemik isem "Eserimdir." diye meydana koyduğum bir şey'in dahi hiç olmazsa şekl ü sûretçe olsun nefis olmaklığımı arzû edenlerdenim.

Çirkin bir endâmın kabahatini güzel esvâb nasıl setr ederse güzel kâğıtla hüsn-i ta'b dahi mürettiblerimizin melekât-ı mu'tâdeleri olan hatîyatını ve müelliflerin dahi galatât ü hefvâtını setr eder.

Hiç okumak bilmeyen bir adama dahi arz olunacak olsa Cenâb-ı Hakk'ın ihsân etmiş olduğu nazar-ı temyiz sâyesinde "Ne güzel basılmış!" diye iki kelime tahsîn-i tefevvüh etmesi nâşir ve mümessil için yine bir nev' mükâfattır.

İşte bu mülâhazalara mebnî bizde menfaat-i nakdîyeyi ber-taraf ederek, nefâset-i maddiye hizmet etmek istedikte eczâ-yı temsîlin en nefisini tedârik eyledik.

*

Âmmeye medyûn olduğumuz teşekkürün ifâsı sırasında hâssanın dahi zikr-i cemîlini ferâmûş etmeyelim; o ise ekser âsârının tab'ına vesâtet eden Mihrân Efendidir.

Memleketimizde husûsi matbaaların zuhûr ve ihdâsına himmet eden Şinâsi merhûmun tıbâat-i Osmâniyede gösterdiği müesir-i lâ-tuhsâ-yı nefâset ve ma'rifetten sonra, Mihrân Efendi kadar ibrâz-ı mahâret etmiş bir tıbâ' daha görmedik.

Eserimizin fi mevzû'unu galî addedenler de bulunuyormuş!

Evet! Galîdir; fakat bizimki değil. Eğer o kıt'ada basılmış sâir eserlerle mukâyeseye tenezzül buyurulursa galî fiâta hâsseten bizim mecmûayı misâl tutanların kendi nazar-ı insâfları önünde kendilerini haksız göreceklelerinden emîiniz.

Ma'mâfih –bu türlü güftügûlara, bahânelere hâcet kalmamak üzere – kudret-i umûmiye ile mütenâsib bir eser-i diğere dahâ besmele-keş-i ibtidâ olmak azmindeyiz. Onu ise 16 sahife üzerine tertîb ile haftada bir kere neşreyleyeceğiz; ve bir aded (kuruş) mukâbilinde vereceğiz.

Ve binaen-aleyh mecmûamızın bedelini galî gören yârân-ı ma'rifeti işbu eser-i nevîn ile biz de tecrübe eyleyeceğiz.

İsmi ise yevm-i intişârını nâtik ve hâl ü şânına muvâfık olmak üzere Cuma tesmiye kılınacaktır.

Cuma İslâm için hem bir yevm-i mukaddestir ve hem de bu misillü risâlelerle ilim olmağa sezâ –câmiü'l- kelâm- bir lafz-ı enfestir.

Volney
Çeviren. Namık Kemâl

KABRİSTAN (Volneyden Mütercemdir)

“Merhabâ ey kabristân-ı mukaddes! Ey harâbe-zâr-ı nihâyî! Ey divâr-ı beht ü hayret! Mürâcaatgâhım sensin. Hakikatta sana nigâh eden avâm manzara-yı hüzn-âlûdunda muhtefî hevl ü dehşetten giriftâr-ı ıztırâb olur.

Ama ben seni temâşâ ettikçe gönlüm birçok hissiyât-ı mestûre ve efkâr-ı ulvîyye ile zevk-yâb olur. Zebânından müşâvere-i hikmetin olan efkâra nice tasvîrât-ı müesire ihtibâr-ı güzâr mesâilinden fâide-bahş tedris olursun.

Bütün ebnâ-yı âlem mağlûb-ı esâret olarak, huzur-ı mütegalibede ser-fürû berde-i sükût iken sen zalimler indinde mefkûd olan hakîkatı i'lan eder ve âzam-ı hükümdârân ile a'cez-i üserânın bakiye-i cezâlarını birbirine mezcederek, müsâvât-ı umûmiyye mezheb-i mukaddesini te'yid eylerdin.

Kemâl-i sabır ve sükûnetle meftûnu olduğum hürriyetin hakikâti bana ancak senin derûnunda görünür.

Ama tüfenk ü hançer ile müsellaah bir bî-hiredin tasvîr ettiği gibi değil. Ve şehinşâh-ı ebed dergâhın a'mâl-i erbâb- fenâyı takdîr eden mizân-ı mukaddesi altında olduğu hâlde.

Merhabâ ey sengistân-ı hayret! Ey ma'mûre-i harâbit: Ey dehşet-âbâd-ı ibret!

Bu fenâ kişverinin serhad-ı hitâmısın, lâkin ebediyyet âlemlerinin evveliyet makamısın!

Bilmem ne câzibe-i mukavemet-güdaze mazhar olmuşsun ki ebnâ-yı beşer her adımını senden firâra yol bulmak için atar yine bîçâre her ayâk attıkça sana bir adım daha takarrüb eder....

Aleksandır Düma-zade
Çeviren: Ahmed Rasim

ALEKSANDR DÜMA FİS'İN MEKTUBU

Osmanlılar arasında fevka'l-gaye mahzar-ı rağbet olmuş olan Monte Kristo romanının müellif-i ebedü'l-iştihârı Aleksander Düma'nın **Lö Truva Mosketer** yani **Üç Tüfenkçi** nâmında bir hikaye-i meşhûresi vardır ki (üç silahsör ünvanıyla bir kısmı lisanımıza dahi tercüme edilmiştir. Bu roman, Fransa'da neşriyât-ı mühimmeye hizmetle ihrâz-ı şöhret eden **Kalman- Levi** kitaphanesi tarafından musavver olarak bundan iki sene evvel temsil olunduğu zaman –geçenlerde itmam-ı sergüzeştname-i hayat eden- mahdumu Aleksander Duma tarafından ibtidâsına, pederinin ruhuna hitâben bir nâme-i hasbihâlkârane dercedilmiş idi. Bu nâme-i hikmet-i meâl, bir pedere karşı kalben ve hissene, ve câhen ve alenen izhâr edilebilen hürmet ve muhabbetin bir numune-i lâtifî olmak üzere telâkki edilerek hîn-i neşrinde pek ziyade mahzar-ı takdir olmuş idi. Binaen-aleyh mecmûamızca müttehaz olan meslek, üdebâ-yı garbdan âsâr-ı numune tutulabilecek zevâtın bu yoldaki makâlât-ı ceyyidesini -mümkün olduğu kadar şive-i asliyesini muhafaza ile- erbâb-ı mütalaaya arz etmek olduğundan, mektub-ı mebhûs-ı anhın dahi ifâdât ü nükât-ı müessiresini nakle vesâtet eyledik:

*

Sevgili Pederim!

Senin şu anda hâb-alud-ı istirahat olduğun o âlemde de bizim dünyamızın ahvâl ü şuûnu hâtır-güzâr oluyor mu? Yoksa neş'e-yi uhrâ-yı ebedi diye telkîb eylediğimiz bu ömr-i mevhum, mevcudiyet-i faniyemize karşı zebân-küşâ-yı tariz olduğumuz esnada havf-i adem ile yalnız hayalât ve tasavvurât-ı indiyemizde mi mütemessil bulunuyor? Memât, temâs ettiği vücutları kâmilen mahv ve nâbud eyliyor mu, yoksa yalnız arz üzerinde kâim olanlar mı tahattur etmek imtiyazına mazhardırlar? İki muhibb-i candan velev biri nazar-ı rikkat ve muhabbetten dûr olursa onlar arasındaki rabîta-i ervah asla halel-pezir olmuyor mu?

Biz, hâtîrât-ı muhabbeti kalbimizde kemâl-i suziş ile payidar olan vücutların makbere-i sükûnu huzurunda daima bu mesâili mevzu-ı bahs ediyoruz. Efsus ki bil-cümle edyân, bil-cümle beyinât-ı hikemiyye daha binlerce sene, binlerce asır bir cevab-ı mukni' ve mülzem veremediği hâlde bu es'ile-i mühimmenin suret-i meşkuke-i hallini âlem-zindegî-i beşeriyete arz edeceklerdir. İhtimal ki Jakoben'in:

(Dest-i meşiyet-i hilkâtin bünyân-ı vücudu teşkil ederken aldığı şeyleri insanın hîn-i vefatında iade ettiği kitle-i müştereke olan anâsıra bir cism-i ircâ' etmek nedir? Eğer türâb, âb, hava ve nâr onu eydî-i tesadûf veya irade-i helâk ile vücud-pezir etmiş ise rûzgâr, seyr-i bi-kararında gubârını dağıtarak giderken her şeyi kendi masdarına götürebilecek mi?)

Sözleriyle iktifa etmesinde hakkı vardır. **Sarejen**'in lisanında söyleyen sen mi idin, senin hikmet ve felsefen bu netice-i maddiyeye mi müncer oluyordu? Yan yana yaşadığımız zamanlar bundan asla bahsetmedin. Zannederim ki mütalaât u mülâhazât-ı kelâmiyye de fikrini asla teşvîş eylemedi, **Mişele**'nin tabiri vechile kuva-yı mevcudesinden biri olduğun tabiat ve hayat-ı hakikiyye, senin hasâyis-i fikriye-i kudret-penâhına kifayet ediyordu.

İbdaât ve berekât-ı fikriyye ile mütehallî olan kuvve-i hayatiyyenin daima mezâhir ve hâdim bulunduğu akl u hikmetin eslâf-ı muâsırından ziyade fiil ve amel ile tecrübedâr olduğundan, ondan daha öteleri için hiss-i tecessüs ile meşgul oluyordu. Sen a'sâr-ı

sabıkada yaşayan insanlar ile hem ıyş u nûş olmağa mecbur idin. Onun için hayatını maziye doğru ircâ' eylemiştin, zaten bî-faide olan mebde ve meâd-ı eşya mübahasâtını ulemâ ve hükemâ ve erbâb-ı diyanete terk ederek bu ezeliyyet-i müsbeteden başka bir şey istemiyordun.

Antoni ye dibâce olmak üzere yazdığın beyitlerde bir defa olarak ruh hakkında beyân-ı şüphe etmiştin. Fakat bu halin akl u danîşe karşı bir nişâne-i ihtiram olmaktan ziyade kafiyeye ve o zamanda sırf edebî olup bugünkü gün fenni olmak için ihrâz-ı kabiliyete çalışan meslek-i lâ-edriyyeye mutâvaatından neş'et etmiş idi.

Ebediyet-i ruh meşkûk olsa bile imtidâd-ı beşeriyet böyle değildir. Pek çok zaman mürûru icbâr eder. İşte masdar-ı mübâhasât olan cihet, fakat hayat-ı ferdiyye o derece kısa ve onu takip eden hayat o derece uzun ki insan bu zaman-ı medîdi ne ile dolduracağını bilmek istiyor. Kendinden tebâüd eden saat esnasında mahzar-ı saadet olamadığı cihetle hissi, insiyâk-ı tab'-bârı ileriye doğru yürüyen şu saat zarfında daha ziyade mes'ud olmasını daima istediğinden kendisini şu küçük huzûzât-ı âmâlin cümlesinden mahrum eden mevtin bir refâhiyet-i ebediye ve tâmmeden zevk-yâb-ı huzur olup olmayacağını hükm-i kadere gerden-dâde-i inkıyâd olduğu hâlde anlamaya mecburiyet görüyor. Mâ-hazâ yine dönüp dolaşıp bu akide-i emniyet-i nâ-bahşe avdet ediyor ve mukabilinde mucib-i itminân olacak hiçbir şey beyân etmeyeceği halde onu bu düşünmesinden ferâğata mecbur edebilecek mesrûdât-ı hikemiyyeye ihâle-i gûş-i itibâr eylemiyor.

Meftûr olduğun sevda-yı mesaî-perverîsini daima bu türlü münâkaşât-ı beyhude ve gayr-ı müsmireden âzâde bulundururdu. Bi't-tesâdüf **Musse'**yi it'âb eden bu nâ-mütenahi fikrini işgâl edecek olsa idi; derhal nâzım-ı harekât cihân ve bizlere veleh-resân olan âheng-i azamet nişan-ı kudrete tevdi'-i iman eyler idik. Bu cihanı kim yarattı? Nereden geliyor? Bu suâllerle endişe-nâk olmazdık. Cevap vermeyene suâl etmek neye yarar? Cihan mevcud, biz de mevcuduz; işte muhakkak olan budur. O bizi muhît, o bize mücmel. Hiçbir şey bizi tefrik edemez. Maksat ve gayemiz müşterektir.

Gerek suret-i hilkat ve teşkilinde, gerek vaziyât ve istimâlâtında hiçbir hata mutasavver olmayan cihanın bu kavâninini tesis eyleyen ve her ne nâm ile yâd edilirse edilsin, yine kudretten başka bir şeyle tefsir edilmeyen kuvve-i hâlîka, insana ve mahlukat-ı saireye ta'likinde aldanmamış ve mevti halk ü ibdâ' etmiş ise, maksadına ve avâlimi idare eden meşiyet-i ezeliyyesine lüzumundan dolayı halk etmiştir. Bunun içindir ki her şeye âm ve hayatın hadise-i yegâne-i sahihi olan mevtin tahavvülât u inkılâbât-ı umumiyede iyi bir şeyin vücud-pezir olmasına hâdim ü muâvin olması ihtimâlin haricindedir. Binaen-aleyh bu hayatı bizimle beraber sürükleyip götürünlere de mümkün olabildiği kadar letafet-bahş olmaya çalışarak istimâl etmekle kanaat edelim. Varsın ondan sonra mevt, memur olduğu vazifeyi bizim üzerimizde icrâ etsin.

Acaba senin ve benim kadar bu türlü efkâr ile uğraşmış ve bu gibi hususâtta **kralın itikadı** gibi sade bir düstura merbut kalmış olan bu **Truva Mosketer** hakkında bu mülâhazât-ı hikemiyyeye ne lüzum var idi? Hissedilen bu lüzum bir şeyden neş'et ediyor; o da muhabbetleri kalpte merkez olanların hatırasını viranelere girilince uçuşan tuyûr-ı leyliye sürüsü gibi "mevt" kelimesinde âşiyân-sâz olan kaffe-i mesâilini bir hercümerc onu dahilinde meydana çıkarıp darmadağın etmeden zaten ihyâ etmek mümkün olamamasıdır. Bundan başka bu mesâili uyandırmak için mevtin senin gibi meşhur bir zât olması icab etmez. Yalnız onun iyi olması kifayet eder. Fakat hiçbir şey senden iyi olamamıştır. Acaba şimdi nerede olduğunu bilmediğim halde bu mektubu sana hitâben nasıl yazıyorum? Çünkü sevdiklerimizi kaybettiğimiz zaman onlar buldukları yerlerde değil iseler, mutlaka bizim olduğumuz yerlerdedirler.

Bunun içindir ki, benim pederim olanın bende mevcut bulunana bu hatıra ve hürmet-i mahsûsayı takdim ediyorum. Bunlar hayat-ı maddiyyeye iştirak ile beraber başka bir şekil tahtında olarak bundan böyle de hayat-ı ebediyyeye iştirak etmiş olan o mahbûb-ı

dil nerede ise oraya kadar varıp ona vâsıl olacaktır. Müddet-i iftirâkımız yirmi üç seneye bâliğ olduğu halde farz-ı muhâl olarak hatırasını gaib etsem bile nice âvâz-ı maneviyenin bana ihtârından hâlî kalmadığı bu dost-ı hakikiyi anmadan bir gün mürûr etmemiştir. Bugün dahi dem-i vâpesinde bu hatıraya karşı mecbur olduğum taahhüdât-ı vefâ-şinâsiyi ifâ maksadıyla âsâr-ı bediyyesinden birinin suret-i müzeyyenede tab ü intişârından dolayı ittihaz-ı fırsat etmek isterim.

1870 senesi idi. Diyyap'a karîb Povi'deki hanemde idik. Pederim meftunu olduğu ve takip edeceği hat ile kendisine iltihak edeceği tarîki irâe etmiş olan cedd-i ekberi Valtır Skot gibi, meftûr-ı mesai olarak ağustos ayından beri orada bulunuyordu. Bütün eyyamını kış güneşinin soluk iltimââtıyla sisli, az karanlık semanın imtizac-gâhı olan bahr-ı muhite sâkitâne bakmakla imrâr ediyor ve denizin nefehât-ı muntazama ve velvele-engizânesi cihet-i şarkiyyemizden gelen âvâz-ı beşeri istima'adan onu men olurdu. Acaba onunla bu ufk-ı siyah-renk arasında ne türlü efkâr, mevc-nümâ-yı zuhur olurdu? Yanında kim bulunursa onlara karşı mütebessim bulunuyor ve ona her ne zaman "nasılsın?" diye sorarsa daima "pek iyiyim" cevabını veriyordu. Acaba bize söylememek ve bizi keder-nâk etmemek için dem-i âhîrinin takarrübünü veyahut ikmâl ettiği mesâiye muadil bir istirahat lüzumunu hissetmiş miydi! Yoksa bu istirahatten mütevellid ihtisâsât-ı refahiyyet-bahşa, şiraze-i cemiyetini gâib eylemiş olan bu vücûd-ı dehâ-âlûde-i kifayet mi ediyordu? Muzdarip değil idi. Artık iştigal edecek hiçbir şeyi yok idi. O kendinin söylediğini hissettiğinden başka bir şey istemiyordu. Güya ekin zamanında uzun bir günün akşamı ocak başında oturuyormuş gibi muhtaç olduğu uykuya yavaş yavaş dalıyordu.

Her sabah yaptığım veçhile bugün dahi onu kaldırmaya çalışıyordum. Kendisine en ziyade zahmetli gelen bir şey var ise o da bu idi. Fakat zaafa galebe çalmak için böyle icab ediyordu. O gün Kânun-ı evvelin dördüncü günü idi. İri ve âsâr-ı şefkatle meşhûn gözlerini gözlerime dikti. Validesine yalvaran bir çocuk tavrıyla bana:

-Rica ederim. Beni kalkmak için zorlama, böyle pek iyiyim! -dedi. Artık ısrar etmedim. Yatağın üzerine oturdum. Birdenbire daldı. Vechinde bir teemmül-i azîm ve bir melâl-i amîkten nişan veren alâim hâsıl oldu. Biraz evvel in'itafât-ı nevâziş-kârane ile nazar-endaz olan gözlerinden iki katre sirişk parladı. Neden mükedder olduğunu kendisinden sordum. Elimi tuttu. Yüzüme dikkatli dikkatli baktı. Bir seda-yı metanet-nümûn ile dedi ki:

- Eğer suâlîme evlatlık hasebiyle veyahut bir dost nezaketiyle cevap vermeyip cesur bir silah arkadaşının serbestliği ve âdil bir hâkimin saffetiyile cevap vereceğini va'ad edersen sana söyleyeceğim.

-Va'ad ediyorum.

-Yemin et.

- Yemin ederim.

-Öyle mi?

Bir müddet daha ihtiraz etti. Ba'de kendi kendine karar vererek bana dedi ki:

- Peki! Benden bir şey kalacağını zannediyor musun?

Gözleri benim gözlerimden ayrılmıyordu.

Bana nasıl nazar ediyor idiyse, ben de öylece ona nazar ederek kemâl-i şetâretle dedim ki:

- Eğer bundan başka bir giderin yok ise müsterih ol. Senden pek çok şey kalacaktır.

- Doğru mu?

- Doğru

- Namusunla yemin eder misin?

- Namusuma yemin ederim.

Heyecanımı ondan gizlemek için daha ziyade mütebessim davrandığımdan kendi kendine itminân hâsıl etti. Elimi tuttuğu eliyle beni çekti. Hayli zaman agûş-be-agûş kaldık. Artık bu fenâ-zârda onun için câlib-i endişe hiçbir şey yok imiş gibi, bana bir söz söylemedi. Zaman zaman gözlerinde bir hiss-i şükrân olduğu halde beni meşmûl-nigâh-ı dikkat ediyor ve elimi daha ziyade şiddetle sıkıyordu. Fakat gittikçe çöktü. Ertesi gün, yani 5 Kanun-ı evvelde ateşi ziyadeleşti. Akşamın saat onunda sarsılmadan, çabalanmadan, haberi olmadan son defa olmak üzere gözlerini kapadı.

Benim reyimi sorduğundan beri yirmi üç sene geçti, fakat her gün, o dem-i vâpesinde sana verdiğim teminat müekked göründü. Cihan-ı hayâlât dahil olduğu halde cihan-ı efkâr dahi, dehâ-mendin muvazenet ve ahengine hayrân olduğum bu cihanın kavânin-i mutlaka ve kâtıası gibi kanunlarla idare edilmektedir. İnsan ancak kendini heveslendiren, meshûr, müteheyyic, müessir, a'lâ eden ve bahâ-yı fikr ü irfân ve namus ve haysiyetine müteallik olup, bir sahib-i kalemin deha-yı marifetiyle onda ikaz veya tezyîd ederek kendine ulvî olmak üzere takdir eylediği hissiyâta onu ircâ' eyleyen şeye hasr-ı vücud eder. Kendi rezâil ü şenâyiinin hikâyâtından asla bir hazz-ı medid almaz. Bilhassa evâil-i şebâbında mektep sıraları üzerinde, son derece mütehassis bulunduğu zamanlarda tezellülât-ı ruhiye için muzırr ve münferid bazı gûne incizâbâta uğrayabilir ise de, bu elvah-ı müstekreheden pek çabuk yorulur, bıkar. Ondan sonra nâfi' ve salâh-ı maneviyete muktedir olana daima rücû' eder. Şuarâ ve tiyatro müellifleriyle, her nevi hikâye-nüvisân ve nakillerin tuttukları mir'at-i îber içinde kendini olduğu gibi görmek arzu etmez. O kendini tanıır, bir başkasını arar. Kendisinin aradığı kendisi olduğunu zanneder. Veyahut o olacağından kat'a ümit eylemez. İyi ve güzel her ne kadar nadir ise de, çirkin ve fena gibi hakiki olduğunu tamamen öğrenerek redâatin mazhar-ı hakikat olmak imtiyazından mahrum olduğuna vâkıf olur. Kalbi ne tarafa inhimâk etmeğe davet edilirse edilsin, ona bir ümit, bir teselli, bir mezâheret-i müstesnadır. Bunlar da her ikisi de meşgul-i mütalaa değil midir?

Elleriyle kemâl-i tehâlük ile çevirdiği sahifelere nasb-ı nazar etmiş şu erkek veya kadının gözlerine bakınız. Kendisine yavaş yavaş hitab eden onu ne derece müstağrak-ı efkâr etmiş! Orada sânihât, nakl-i efkâr, bir irade-i ihtiyariyenin diğerini istihlâf eylemesi gibi ahvâl vardır! Bu istiğrâkda bu hâl-i ferâmuşîde bir tecessüs, bir merak ve kendinin fâil-i vak'a olup olmadığını anlamak gibi bir endişe bulunduğu mı zâhib oluyorsunuz? Bunların ardında bir vicdan vardır ki, bu meselede kendisinin düçâr-ı hatır olduğunu bilmez; fakat lâ-yenkâtı gözetler. İhtirâsât ve ibrâmâtı hissetmediğimiz zamanlarda bile ancak darebât-ı kalbiyyemizle tevakkuf eder ve hissedilen heyecandan kendi hissesini şiddetle talep eyler. İçimizden bu hassâyı vermeyenlere ne felâket. Zirâ vezâif-i ruhiyyenin cümlesine mâlikiz.

Benim aziz ve sevgili pederim; işte bunun içindir ki sana âsârından pek çok şeyler kalacağını söyledim. İşte bunun içindir ki o andan beri fevt olup giden zaman da benim söylediğimi te'kid eyledi. İşte bunun içindir ki yarım asırdan ziyade bir zamandan beri mahsûl-i fikr ü icadın olan sağlam vücutlu, şen, muteyakkız, âli-cenab, cesur, civanmert, makâsıd-ı necibâne için ihtiyâr-ı memâta hâhiş-ger, hissiyât-ı âliye sahibi olan eşhâs-ı müntehiben ile halkı vakit vakit tehyic ediyorsun! İşte bunun içindir ki, bütün mesâlik-i edebe, bütün âsâr-ı bedî-perestfiye, bütün mebâhesât-ı ciddiye veya gayri-ciddiyeye, ve edebiyat-ı hâzırânın maruz olduğu bütün efkâr-ı tarafkirâne ve zemâyim-i müfriteye rağmen sen en ziyade câlib-i fikr ü nazar bir muharrir, en ziyade sevilen ve işin hakikati daha ziyade araştırılacak olursa yalnız Fransa'da değil dünyanın her tarafında kadr ü meziyeti takdir edilen bir hikâye-nüvis oldun. Kaldın ve kalacaksın. Sen şimdi sefalet-i beşeriyeyi teselli ve teskin edenlerdensin. Meşâhir-i cerrâhînden biri bir gün bana dedi ki:

Hastahanemizde bulunan hastaların cümlesi, pederinizin bir kitabı yastığı altında olduğu halde şifayâb oluyor veya can veriyor. Zira onlara icrâ edeceğimiz ameliyatın

dehşetini, hâl-i nekahetin betâetini, o ahir-i hayatın takarrübünü unutturmak istediğimiz zaman, pederinizin romanlarından veyahut seyahatnâmelerinden veriyoruz. Onlar da unutuyorlar.

Sen yalnız seville seville okunur değilsin, bizzât mahbûb-ı kulûbsun! Bazı ahvâlde dahi hayatından muzdarip olanlar tarafından takdis edilmektesin. Sen onların meşâkk ü ızdırabâtını tahvîl, onları sabr u tahammülle pek ziyade takrîb eylemek için muavenette bulundun. İnsanlar denilen bu büyük çocukları, bir şeye alâkadar etmek, teheyyüc eylemek, şevke getirmek, güldürmek veyahut ağlatmak maksadıyla hâme-rân olduğundan, onlar da seni kendi ailelerinden addediyorlar. Seni “Baba Duma” diye yâd ediyorlar. Ben seni o kerimü'l-viddan **La Fonten**'in yanında görüyorum, zannediyorum. Sen dem-i pîrinde ezmine-i maziyenin hikâyât-ı lâtifelerini nakleden mütebessim cedd-i ekbersin.

Bu nâmı sana tevcih ettiğim günden beri âsârından sade Fransa'da 2 milyon 840 bin cilt, 80 milyon eczâ-i musavvere satıldı. Bizimle muahedesi olmayıp da kendi lisanlarına nakl ile, seni neşr ve gasb eden memleketler dahil olmadığı halde, âsârından altı yüzü Paris ve vilâyât gazetelerinde tabedildi. Sana müteallik olarak tâb'ilerle akdettiğim mukavelenâmelerde âsâr-ı müntehabân suret-i müzeyyenede ve büyük kıt'ada olarak neşretmek hakkını hâizimdir? Bu halde 25 cild-i azim teşkil edecek gibi görünüyor. Daha yapmadım. Ben halkın bu kâr-ı hayra kendiliğinden izhar-ı gayret etmesine ve kendi kendine intihabda bulunmasına talik-i kifayet eylemiştim. Bu babda tercihe bile lüzum görmedim.

İşte bugünkü gün bence hiçbir müdahale ve tavassut vukû bulunmadığı halde bizzât mümessillerin, büyük kıt'ada olmak ve Mano'nun Seyehat-ı Hissiyeye, Jan Jak Russo'nun İtirâfât'ı gibi âsârın tesâvirini çire-destî maharetiyle vücuda getiren **Moris Lö Levar** tarafından tasvir edilmek üzere **Amusketerin** şöhret-i mütezayide-i cihan-pesendânesini bir kat daha i'zâz etmek efkâr-ı hayriyyesinde bulunmaktadır. Yarın **Vandeinler** “hâce-i ressâmânî Lö Blan'ın tasvir-i girdesi olan Kırmızı Ev Şovalyesi” bu yolda saha-i matbuatta görünecek, **Moris Le Levar**. İki yüz ellinci resmin hâtîme-pezir olduğunu bana iş'ar ettiği sırada diyor ki:

“İki seneden beri Artanyan, Atos, Portos Arami¹ ve bu büyük destanın eşhâsıyla yaşadım. Onlardan ne derece müteesirâne ayrıldığımı size bildirsem inanmayacaksınız. Acaba bunlara an karîb **yirmi senede** tekrar mülâki olabilir miyim?”

Bu mektup, seni görmeye geldiğim günü ihtâr etti. O gün **Vikont dö Brajemon** romanını bitirmiş, geniş koltuğuna mükeddirâne oturmuş idin. Seni öyle müftkır-ı istirahat ve gözlerini hûn-âlud görünce:

- Ağlamışsın babacığım. Nen var? Demiş ve senden de:

- Büyük keder! Portos öldü. Onu öldürdüm: Vefatından dolayı eşk-rîz olmaktan kendimi menedemedim zavallı Portos!

Sözlerini işitmiştim.

Âsâr-ı nefise ve mükemmele bu gibi tatminât ve tetminât-ı vicdâniyye ile yazılır.

Eğer bugünden tâ senin bu güzel kitaba başladığın günlere irca'-ı nazar edecek olursak bu eserde ne türlü neşâta, ne türlü sürûr-ı mahzuziyyete, ne türlü alaim-i sihhate tesadüf ederiz! Seni hâlâ daire-i resmiyyenin bulunduğu oda hali üzerinde kiraladığın küçük mahalde görüyorum. Orda beyaz tahtadan ma'mul bir masa, bir kanep, iki iskemle, ocak üzerinde kitaplar ile- akşam işlerin geceye kadar uzadığı halde- derûnunda birkaç saat uyuduğun demir karyola var idi. Orası izâcâtta bî- huzur olmamak ve kendilerine karşı kapayamadığın kapının önünü muttasıl muhasara eden tufeylî meşrebânından kurtulmak için senin iltica-gâhın idi. Ayağına bol bir pantolon, arkana kolları dirseğe kadar sıvalı bir gömlek giydiğin halde gerdanın açık olarak, sabahın yedisinden itibaren işe başlar, akşamın

¹ Bunlar ve bahusus Artanyan eşhâs-ı muhayyile değil eşhâs-ı tarihiyyedir. Li't-tab'i

yedisine kadar orada kalırdın. Ben de gelip birlikte taam ederdik. Bazen hizmetçinin dest-gâhın yanındaki küçük masaya getirip koyduğu tabağa el vurulmamış olduğunu görürdüm. Sen bir lokma bile almayı unuttur ve taâm ederken gündüzün ihtirâ' ettiğin eşhâsı naklederek, ertesi gün onlara icrâ ettireceğin ef'ali tahayyül ile kesb-i inbisât eder idin.

Bu hal aylarca sürerdi. Ne kadar lâtif, ne kadar ferâh-bahş-ı vicdân bir sa'y!

Koro bir taraftan tersim eder, bir taraftan ıslık çalarken:

- Mucib-ferah-ı sürur olmayan san'at neye yarar? der idi. Sen de onun gibi düşünürdün. İhtiraâtına hayat verdikçe sende onun ibtizâli görülürdü. Bu hal dağıldıkça, genişledikçe teceddüd eden, suları menâbi-i'-ı hafıyyeden nebeân eyleyen enhâr-ı cesîmeye benzer.

Ah! O devr-i mes'udiyet! İkimiz de hemân hem sen idik: Sen kırk iki ben yirmi yaşalarında bulunuyorduk. O müsâhabât ne kadar neşât-engiz, o inkişafât-ı vicdaniye ne kadar lâtif idi! Kalp ve hatıranın serab-ı hayalât nümûdeleri! Bana daha dünkü gibi geliyor!

Lakin sen rub'-i asra karîb bir zamandan beri tasvir ettiğin muhadderât için numune-i tahrir olan validen ile ihyâ ettiğin cesaret, istikamet ve mürüvvet erbâbına enmûzec-i tâm hizmetini gören pederinin arasında olduğun halde **Viler Kutere** mezaristanında cesim ağaçlar altında uyuyorsun. Yanında hâlâ bir çocuk gibi kalan ben ise senin saçların ağarmadığı halde devr-i iktihâle dahil ve senin bizi terk ettiğin zaman erişemediğin dem-i pirîye vâsıl oldum. Arz seriü's-seyrdir. Karîben görüşürüz.

Fransua Akopa
Çeviren Haydar Zafer

BİR NUTUK

Fransa şuarâsından geçenlerde vefat eden **Pol Valen**'in ser-i mezarında meşhur **Fransua Akope** tarafından irad edilen nutuktur ki rikkat-efzâ-yı vicdân olan sünûhât-ı kalbiyyenin en güzellerinden addedilmeğe lâyıktır:

Efendiler!

Bir şair-i hakikinin mezarını kemâl-i tevkir ile bir tıfl-ı pâkizenin pîş-i tabutunda eğilelim.

Pol Varlen) ile ben tanıştığımız zaman yaşımız yirmiye henüz tecavüz etmiş idi; o zamanlar ilk esrar-ı kalbiyemizi teâtî ediyor, birbirimize ilk şiirlerimizi okuyorduk. Ben şu anda aynı sahife üzerine kardeşçesine temâyül etmiş bulunan nâsiyeerimizi gözümün önüne getirerek o zamanki hayretlerimizi kuvve-i hatıra sâyesinde ilk revnak ve şiddetleri ile hissediyor; ve eski hülyalarımızı tahattur etmeğe çalışıyorum. Her ikimiz de iki çocuk idik; istikbâle doğru kemâl-i iman ve itimad ile koşuyorduk. **Varlen** bizi bileklerimizden haşin bir surette yakalayarak şu tarîk-i avârızdâr üzerinde hatvelerimize delâlet eden soğuk ve fakat şâyân-ı istinad ü emniyet bir hem-râh olan tecrübeye rast gelmedi. Daima bir çocuk gibi yaşadı gitti.

Bundan dolayı kendisine acımalı mıdır? İnsan bir erkek, bir âkil olarak düşmek endişesiyle artık hevâ ü hevesinin güzariş-gâh-ı muhtarı üzerinde koşmamak, dikenlere çarpıp tırmalanmak korkusuyla artık heves-i tabîî geleni koparmamak, parmaklarınız arasında gubâr haline inkılâb edeceğini düşünerek bir daha emel kelebğine dokunmamak ne kadar merâretlidir? İnsafsızcasına düşerek ağlaya ağlaya hemen davranan, fakat geçirdiği vartayı, çektiği zahmeti der-akab unutarak henüz giryelerle nem-nâk gözlerini haris-i ezvâk, cilvegâh-ı işvâk olan gözlerini tabiat üzerine... hayat üzerine yeni baştan açan çocuk ne kadar bahtiyar! Bugün kendisi ile vedalaştığımız biçare dostumuz gibi ruh-ı tıflânesini ceyâdet-i hissiyâtını, ihtiyac-ı fitrî-i nevâziş-gârisini muhafaza eden... Ma'siyetleri bile şâibe-i fisk ve redâetten âri olan samimi nedâmetler, tevbeler eden... kemâl-i safvet ile severek Sâni-i Hakimin afv u lütf u kereminden ümitvar olan... eyyâm-ı ömrünün zulmet-nâk saatlerinde zât-ı pak-ı ilâhisine kemâl-i acz ve ibtihâl ile ref-i tazarru eden... her ne ki düşünür, her ne ki hissediyorsa kâffesini letâfetlerle müzeyyen mübtedilikler, muhabbet-fezâ hünersizlikler ile bâ- kemâl-i safvet, isâr-ı sahife-i beyân eden şair dahi o çocuk kadar mes'uddur!

Bu şair gerçekten bahtiyardır: **Pol Varlen**'in gerek vücud-ı dermandesi, kalb-i muhabbet-zedesı ile ne kadar zahmet ve ızdırap çektiğini tahattur etmekle beraber, şu sözü tekrara cesaret ederim: Heyhât ki tıpkı bir çocuk gibi o da her türlü esbâb-ı müdafaadan mahrum idi; bunun için hayat dahi onu ekseriya merhametsizcesine cerîha-dâr-ı teessür ederdı; fakat gam ve ızdırap fidye-i zekâvet, mukabele-i liyâkat ve ehliyettir... Varlen yâd olundukça bu kelimeler vird-i zebân edilmemek mümkün olamaz; zirâ onun ismi daima hafızalarda, her suretle yeni olarak Fransız edebiyatında bid'at derecesinde kesb-i ehemmiyet eden bir şiir-i terin zerîa-i tahatturu olacaktır.

Evet, **Varlen** büsbütün kendine mahsus bir şi'r... elvân ü ânât ile meşhûn, hem nezâket-perverâne, hem sadedilâne ilhâmâtı musavver, en rakîk ve nazik ihtizâzât-ı asabiyyeyi, en dil-nişin ve nüहुfte esvât-ı kalbiyyeyi muharrık bir şiir.. Mamafih pek tabîî bir şevk ile menba'-ı ruhtan sünûh ederek hatta bazı kere adeta avam-pesendâne olan bir

şiiir.. bî-kaydâne, şikeste-beste vezinleri pek tatlı surette muhafaza-i tenâsüb ve ahenk ederek kıt'aları çocuk devreleri gibi dönerek oynayan, neş'e-sâz-ı terennüm olan, hele en lâtif neşâid-i bedîa sırasında kalan hey'et-i mecmuaları mahzâ musikî gibi taltif-gûş-ı can eden bir şiiir icad eyledi. İşte o bize bu şî'r-i gayri-kâbil-i taklid ile bütün tehevvrlerini, bütün kabahatlerini, bütün gazablarını, bütün muhabbetlerini, bütün hülyâlarını takrîr eyledi; o derece muhtell, fakat o derece nezih ve necîb olan ruhunu fâş eyledi.

Bu türlü neşîdeler ilelebed pâydâr-ı şeref olmak üzere mülhem olur; ben de şurasını tasdik ederim ki, eğer **Pol Varlen**'in, zaten kâffesi sıfat-i edebiyelerine vüs' ve tâkatları mertebesinde bezl-i gayret etmiş olan, rüfekâ-yı şebâbeti çekecekleri zahmete mukabil onun gibi zevâl-i nâ-pezîr birkaç sahife bırakarak, kabirleri üzerinde şâh-ı zümrüddîn-i sermediyyetin zühre-dâr-ı şân olmasını göreceklerinden emin olsalardı, mesud bir meslek-i taayüşün îzz ü huzurunu esbâb-ı nahvetini pâ-mâl-i redd ü tahkîr ederek bîçâre **Lö Liyan**'ın¹ ekmezsiz günlerini, meskensiz gecelerini kabul ederlerdi.

Pol Varlen'nin eseri yaşayacaktır. Şâyân-ı merhamet, esir-i mevt olan na'sına gelince: Bunu düşündükçe demin kilisede istima' ettiğimiz dil-sûz dualara iştirâk etmekten başka bir şey yapamayız ki, o dualar dahi yalnız meyyitler için istirahat, istirahat-ı ebediyye niyâz etmekte.

Elveda, ey şanlı, ey bîçâre şâir ki tıpkı bir meşcere-i serâir-penâh gibi teganni ettiğin zamanlardan ziyade ağladın, inledin; benim daima sevmiş olduğum, beni de hiçbir zaman unutmamış olan talihsiz dostum, elveda! Hâlet-i nez'inde benim refakâtimi istiyordun²; ben ise ihtimâl ki da'vetine bi'l-ıztırâr icâb edeceğim saatin filhakika karîb olduğunu düşünerek şu tabut-ı lâl ü mebhût huzuruna pek geç olarak geliyorum. Lâkin senin ruhun ile kendi ruhum fer ü tâb ve Sulh u necât ile pîraste bir mesken-i ebedîden daima ümitvar olmuş.. Ne diyorum?.. derûnunda cümlemizin affedilerek mahzar-ı safvet ü masumiyet olacağımız o mesken-i ebedi-i mukaddese her zaman inanmış, ve vicdân-ı hâlis ile iman u itimad etmiştir; işte ben de mev'id-i telâki olmak üzere o alem-i sâf ve münevveri tayin ve irâe ediyorum; ben orada sana: "İşte geldim!" diye cevap vereceğim.

¹ Müteveffânın nâm-ı müstearıdır.

² Filhakika Varlen halet-i nez'inde bi'd-defaâd **Kup**'un nâmını tekrar etmiştir.

Volter

VOLTER'İN HÂL-İ İHTİZÂRINDA SÖYLEDİĞİ BİR KİT'ANIN NAZMEN TERCÜMESİ

“Ey nice kessân zât ki inkâr eden Allah!
Ey cümle cihân varlığın ikrâr eden Allah!

İşte bu sözümdür; bana çok ahir-i da'vâ;
Et merhâmet-i lutf-i înâyet ile isgâ;

Ger attım ise sâha-i sehv üzre bir adım;
Ancak sana doğru yolu bulmaktı murâdım.

Gönlüm ne kadar sapsa da kasd-ı talebinle,
Lâkin doludur; mâye-i şevk ü şubenle,

Hâlâ bana açıldı reh-i âlem-i ukbâ
Bî-havf ü telâş etmedim ânı temâşâ;

Zîrâ ki tasavvur edemem sen gibi Mevlâ,
Bir bendesine feyz-i cûd ile îzâ.

Ömründe âna bunca înâyet edip, isâr
Öldükte azâb-ı ebede ede giriftâr!

İsimsiz

Mütercim: Ferid

İNGİLİZ KADINLARI ve ALFONS DODE

Fransız hikâye-nüvis-i meşhûru Alfons Dode'nin, geçenlerde İngiltere'ye seyahat ve avdeti sırasında erbâb-ı neşriyâtın biriyle mülâkâtında İngiliz kadınlarını beğenmediğinden bahseylediği şâyî olarak, bir çok güft u gûya bahis olmuş idi.

Yine âlem-i neşriyât müntesiblerinden Selariyus geçenlerde Dode'yi ziyaret ile esna-yı musâhabede nisvân hakkındaki mütâlâasını öğrenmek istediğinden, Alfons Dode fart-ı telaş ile ifadat-ı atıyeyi serd etmiştir:

“Nisvân mı? Hafezan-Allah! Onlara dair artık hiçbir fikir beyan etmeyeceğim. Şayet bil-mecburiye bir şey söyleyecek olsam bile birçok teemmül, bir o kadar da ihtiyat ile.....

“Bakınız başımı nasıl bir derde soktum: Birkaç ay evvel İngiltere'ye seyahatle âvdetimde bir sürü gazeteciler etrafımı ihâtâ ettiler. Bunların cümlesi tabîi İngiltere'yi nasıl bulduğumu, neler gördüğümü, ne gibi şeylerden hoşlandığımı soruyorlardı. Bir bahisten diğer bahse intikâl ede ede lâkırtı arasında gâliba bana İngiliz kadınlarının zerâfet ve telebbüsten mahrum ve dişleri uzun olduğunu söylemişler. Hakikaten böyle bir şey söyledim mi, yoksa söylemedim mi farkında değilim! Yalnız şunu biliyorum ki, benden rivâyet olunan bu söz için başıma kıyametler kopardılar. O zamandan beridir teknil İngiliz matbuâtının hedef-i tahkir ve muahezesi oldum. Nereye gittiysem gazetelerden kesilmiş milyonlarca parçalar ve mektuplar gönderdiler. Bir türlü yakamı bırakmadılar. Hatta bugün bile kenarları kırmızı kurşun kalemle çizilmiş birçok gazete parçaları aldım. Zannıma göre bunun sonu gelmeyecek. Ben hiç irâdetim taalluk etmediği halde her memleketin nisvânı hakkında edilen tedkikât ve mütâlâatın fâil-i mesûlü addolunuyorum. Bu gazetelerdeki makaleler, muâhezeler bizim mâhud ihtiyatsızlık üzerine başladı. Hâlâ da devam edip duruyor. Ne diyeyim âzizim! Bir taraftan hiç istemeyerek İngiliz nisvânının husumetini kazandım ise de, diğer taraftan yine haberim olmaksızın Amerika nisvânı benden pek hazzetmişler. Nâmım kadından bahseden üdebanın lisanına düştü. Rûfekâmdan birçoğu Tayms'a bir şey yazarak ifadede yanılmış olduğumu, asıl demek istediğim bu olmadığını anlatıp beyân-ı mâzeret etmecliğimi nasihat eylediler. Bunu da yapmadım. Madem ki gayri-ihtiyari bir şeydir oldu. Varsın hızını alıncaya kadar devam etsin...”

Mösyö Salaris bu sırada Mösyö Dode'ye: “İsterseniz kadınlara, ba-husus İngiliz kadınlarına hoş görünmemeği hiçbir vakit istemediğinizi sizin tarafınızdan ben yazayım. Bu suretle hem siz uzun uzadıya Times'a izahatte bulunmak külfetinden kurtulursunuz, hem de kadınlar hakkında lisanınızdan südüru iddia olunan ihtiramsızlık ve lâubalilikten dolayı hakkınızdaki muahezâta nihayet verilmiş olur.” demesiyle Dode dahi şu suretle mukabele eylemiştir:

“Pek güzel olur âzizim, şu himmeti dırığ etme. Hem de ilave et ki, İngiltere'deki seyahatimden fevka'l-gaye mahzûz olduğum halde âvdet eyledim. Ve pek güzel hatıralar muhafaza eyledim. Ve bütün gazetecilerin karşısında kadınlardan bahsolunmak icâb ederse bile ben hiç ağzımı açmayacağım. Kadınlardan bahsetmek nasıl bir emr-i hatir olduğunu artık derk eyledim. Şunu da beyân edeyim ki, bir İngiliz risale-i mevkutesinin bir çok üdebâyâ müracaatla nisvan hakkındaki fikir ve mütâlâaları neşretmesinden fikir alarak Fransa'da “revü dö revü” risalesi daha ziyade izhar-ı zekâ ederek bir memleketin bir sahibe-i kaleminden istifsar-ı re'y ve mülâhaza etmiştir. Geçenlerde ilk defa Romanya kraliçesinin

“Ulâh kadınları” hakkında bir makaleleri görüldü. Bu kerre de bizim Madamın Fransız nisvânı hakkında bir makalesi neşredilmiştir.⁽¹⁾

Bizim Madamın mütâlâat ve tedkikâtından bahsetmek bana düşmez. Fakat zannıma kalırsa kadını kadın tarafından muhakeme ettirmek ve ondan sormak kadar tabî ve hoş bir şey olamaz.

Her ne hâl ise, fakat bir cümle-i kelâmiyyenin bana bu kadar belâlar açacağını hiç hatıra getirmezdin. Bundan böyle umumiyetle cins-i zâif denilen ve fakat aleyhinde bir şey söylenecek olursa hesapsız müdâfaaları zuhur eden bu kısım hakkında hiçbir suretle beyân-ı fikir etmeyeceğimdir.”

İşte bu suretle Mösyö Alfons Dode nisvândan bahsetmemeğe ahdetmiştir.

⁽¹⁾ Bu makalenin gelecek nüshaya derci müsemimdir*

5. KAYNAKÇA

- Artan, Gündüz (1994), Takma ad, Soyadı, Rumuz Dizinleri, İçel: Test- Teknik Ofset
- Akyüz, Kenan (1985), Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi, İstanbul: İnkılap Kit.
- Akyüz, Kenan (1990), Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri (5. bsk.) İstanbul: İnkılâp Kit.
- Banarlı, Nihat Sami (1998), Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi
- Batur, Suat (2001), Yazarlar ve Şairler Sözlüğü, İstanbul: Altın Kitaplar Yay.
- Birinci, Ali (2001), "Tarih Uğrunda" *Matbuat Âleminde Birkaç Adım*, İstanbul: Dergâh Yay.
- Bilgegil, M. Kaya (1980), "Ebüzziya Tevfik'e Dair" , *Yakın Çağ Türk Kültür ve Edebiyatı Üzerine Araştırmalar II*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi
- Büyük Türk Klasikleri (1990), c. 8-10 İstanbul: Ötüken Yay.
- Devellioğlu, Ferid (1993), Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat (11. bsk.) Ankara Aydın Kit. Yay.
- Doğan, D. Mehmet (2001), Büyük Türkçe Sözlük (15. bsk.), Ankara: Vadi Yay.
- Gerçek, Selim Nüzhet , Türk Matbuatı, Der. Ali Birinci, Ankara: Gezgin Kitabevi
- Gür, Âlim (1998), *Ebüzziya Tevfik Hayatı; Dil, Edebiyat, Basın, Yayın ve Matbaacılığa Katkıları* (1. bsk.), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi
- Ercilasun, Bilge (1994), Servet-i Fünun'da Edebi Tenkit, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi
- İnal, İbnülemin Mahmud Kemal (1988), Son Asır Türk Şairleri, İstanbul: Dergah Yay.
- İnuğur, M. Nuri (2002), Basın ve Yayın Tarihi (5. bsk.), İstanbul: Der Yay.
- İskit, Server R. (2000), Türkiye'de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış, Milli Eğitim Basımevi
- Kabaklı, Ahmet (1994), Türk Edebiyatı, İstanbul: T.E.V. Tay.
- Kanar, Mehmet (2000), Farsça-Türkçe Sözlük, İstanbul: Deniz Kitabevi
- Karataş, Turan (2001), Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Perşembe Kitapları
- Muallim Naci (1995), Lugat-ı Naci, İstanbul: Çağrı Yay.
- Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat (1990), İstanbul: Türdav A.Ş

Par, Arif Hikmet, Şairler ve Yazarlar, İstanbul: Serhat Yay.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (1988), 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi (7. bsk), İstanbul: Çağlayan kit.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (1992), Edebiyat Üzerine Makaleler (3. bsk), İstanbul: Dergah Yay.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, İstanbul: Dergâh Yay.

Tokgöz, Ahmet İhsan (1993), Matbuat Hatıralarım (1. bsk.), İstanbul: İletişim Yay.

Türkçe- İngilizce Redhouse Sözlüğü (17. bsk.) (1998), SEV Matb.

Sami, Şemseddin (1999), Kâmûs-ı Türkî, İstanbul: Çağrı Yay.

Unat, Faik Reşit (1984), Hicri Tarihleri Miladi Tarihe Çevirme Klavuzu, Ankara: T. T. K. b.e.

Yetiş, Kazım(1996), Namık Kemal'in Türk Dili Ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri Ve Yazıları (2. bsk.), İstanbul: Alfa Yay.

Yüksel, Turan (1998), Yazarlar ve Şairler Sözlüğü, İstanbul: Cemre Yay.

مجموعہ ابوالضیا

ماسوا شاہ سندن دلی تطہیرہ چالش
ہر توبہ حکمت و عرفان ایہ تصویرہ آتش

فنون و معارف دین بحث ایدر؛ و هنر شہر عربی ابتدا۔
سیلہ اون ہشندہ نشر اول نور مجموعہ موقوفہ در۔

کتابخانه آراہی
باب عالی جاہد سندن

جلد ۱
جزء ۱: من ۱ الی ۲۲

قسطنطنیہ

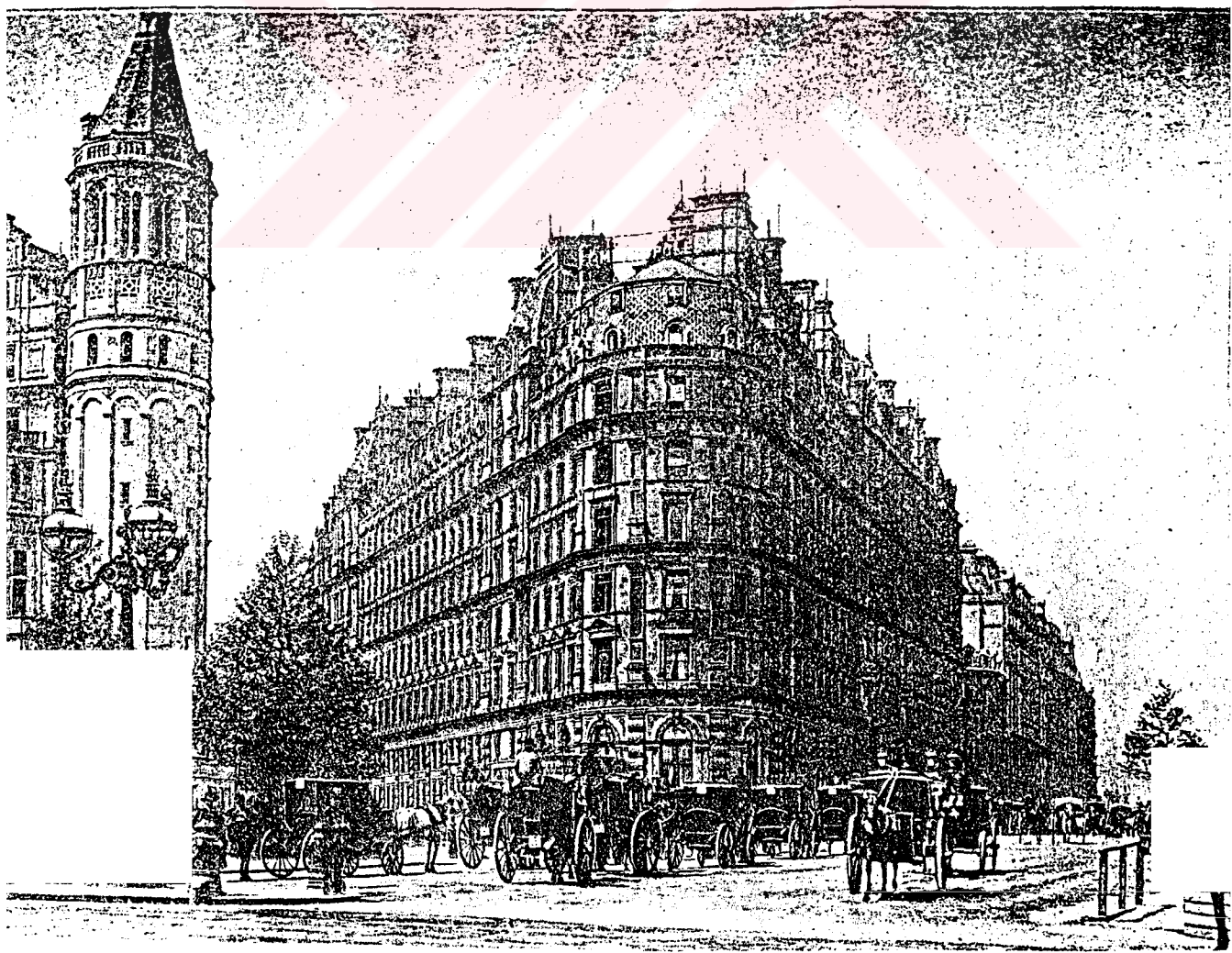
(مہران) مطبعہ سندن - باب عالی جاہد سندن نومرو ۷

برنجی سنہ
برنجی جلد

عروضه و پیش مترق طولیده ماورن آقاچیدن معمول طوطا امرله تشکیل اولمیش
 اولکری سیکالی اوچ کیش بخره ایله یان طرفده برده مدخلدن عبارتدر. بخره لراک
 مقابلده کی دیوار (۸۳۵) یولانی وهر بوله یاک اوززنده بز نوسرو ایله برده انختر
 چکائی شاهلدر. ایسته اول متروپولک آلی طبقهده حاوی اولدیغی ۸۳۵ اوله ناک
 انختر لری عمومأ بو مقصودده بولور .

انسان بز اوله کیرجه هوبت شخصیته ناک اقامه ایشدیگی اوله ناک نوسرو سندن عبارت
 بولدیغینه واقف اولسی بک ضریب اولور . هیچ کیمسه ولور بز میلیون صاحبی تاجر و
 ارباب حاصلندن بز اولسون اسمله اید اولور . هر کس اوله ناک نوسرو سیه چاضیلور .
 و آ کلبور . بو مقصودده داخنده بر لشف هول بوزتر (یعنی اوله ناک باش موصلی ایله
 باش نفر ملافی بولدیق ، اوله ناک اقامت ایدن ذراته گلان مکتوبلر بو مامور لرمون قیبه
 هر کسک نوسروسی محرز بوله سته قوبلور . و کندوسی اوله سنده ایسه اکیخی
 اوخیخی درجهده کی رفقای اولان و وظیفه لری اوله ناک توزیع و بیصال ایشا و محورات
 ایله اوله ناک قازینو و قر ایت و یا استراحت صالو نلرنده بولان مسافرین ایچون گلان بز واری
 انختر ایتک اوززه مطلوب اولان ذاتی آریوب بولقدن عیبارت بولان اوزر اون
 اکیسر باشنده کی چو چقلرله ایفا ایدیلور . بو معاهله اولقدن انتظام نوسرو سته اجر
 ایدیلور که گویا دون اوله کیرمش اولان بز آدم بز سینه ذنبور و ات اوله ناک اقامت
 ایدیلور مش کی گریک مأمور لر ، و گریک موزع ناک و تخیر ناک ایدن چو چقلر طرفندن
 طابیلور .

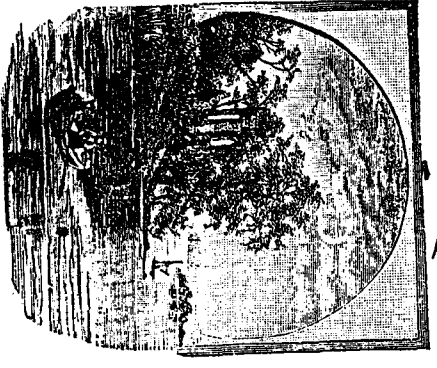
اوله ناک نردانی او مقصودده ایله قازینو قازینو به ندر . فقط بعضاً اینان گوزیلور
 چینه هیچ تعساف ایدلر . احتمال که فرهنگ شعورینک احتوا ایشدیگی کات
 قازینینی بو سستی صاباز کی او توروبنده بالانام اتماد ایتکی دلایل اتقن مهار فندن
 عد ایدن ظنره فرووشان ایلانن بز اولسه ایدی نردانلرک قتیق باصاقدن عبارت
 اولدیغی او گریک ایچون آسخی طبقهده قاندر قانده جنبان اولور ایدی .

اولدېنى خالە انگلەزە ايلە يېرىم سەنە مەنئاديا چارىشىدى ، آزادە اسپانىيە بورنگىزە انگلېزلەرنى اخىزار ايجسون ال اوزاتىدى . خالصى [نابولئون] بربىنا مەلا بربىنا ، حتى بربىناى مسالمت قوروق ايسىتەپوردى ائما بربىناى قىل طوبىتەرا مايوردى ، ائىر بربىناى قوروق وجودە گەسەدە دېگەر طرفدن درحال باطلاق ورتىيورۇد بربىناى مەسائى بىناى تەپانى ، بۇ حال جىرت آرائى ، بۇ دەھانى ، بۇدە شىو عاقىقى ، شىر عجزى ، شو فلاكتى كورنچە [بوجىن] عجازە سەسەندەكى نەزەرلەھ ھەزبان اولەرق قوص قوجان داھىيە : « زواللى آدم ! » دىيە اجماعى كىغىدەر ؛ [۱۱]

على كمال

(۱۱) مئالەنك املاسنەدىكى تەبىرات صاجىكك مخصوصاندىن اولدېنى وىجوعە مەزجە سراجات اولانان املاى قەدىە توفىق ابدامىش اولسى ايسە كاتىنك تەبىتە مستەد بولدىنى اخطار اولنور [الطابع]

طەختىشىدى . (قولەنقوز) اسرار ايتىدى اما ناناھ ابدى . . (۱۲) آفەتقورسى . (مەنئىخ) بىتون سەرخىلەر آوستىرتياك مەنقۇرە اتخاقى رسماً بىلدەردى . ايشە بۇ خىرىب قولغەرە بۆلەجە آچىلدىن قاندى ، شو مذاكرات صلحە بائىلايدان ايتىدى ؛ [نابولئون] ك بۇ خصوصەدىكى عنادىنى ، خىتى اىضلىرى شايان مۇاغىزە كورسەردە تەجەبەك بۆلە اولسەنە اساساً سېپىت وىرن آوستىرتياك خىفائى سەسائى ؛ بوزنگلەرزىر شىوئىك ايجابى ، طابع احوال واقوماك كىمى ، بىتون بۇ اهورىك خىرىورىئى ابدى . بىنە بۇ سەساقە ، بۇ سېپل ابلەدركە [نابولئون] تا [لېنېنغ] مەنقورىتىدىن باشلايدىق [واترلو] بە قەدر بىووالاندى ، جەئەك ك بىوك دەھاشىبە ، فطارتك ك بۇجە خواصىبە ، زمانىك ھى درلو مساعەسەبە اولسون بۇ كىمەك ، بۇ تەجەبەك ، بۇ جوش خىروشك اوگنە ال نەبايە كىمەك بحال ابدى .

(روئال) « مصلح اكبر » صغىبە [نابولئون] ى كىرىم ايتىك ايسىدىكى ايجون (دوسونوبىل) شو اعتراضانە كېرىشىدى . . فى الحقيقە اورقوبى اون بىش سەنە مەنئاديا دود ونا ايجىنەدە بوغان ، خىرب وشرقى آرازە غالىبىتە ، طىنن ناقرس مەنقورىتە طولىدىران ، آلتاىا ساحەلەرنە ، ايتاىا وادىلەرنە ، حتى روسىە اووالەرنە كوكەلەرە قەدر آل قانلر آقۇدان بربىناى دەھىبە دەھابە مصلح اكبر عنوانى وىرىمەك ايتىلدى اسردە مەھشى بربىناى ، بربىناى ، بربىناى بىگور . . فقط مورخىن مەنقورىن كېى حىق الانصاف دوشونوبولور دە تا ايتاىا سىفەرنىن اعترابار [نابولئون] ك كەنە اولى فرانسەنك قان ، قانچ بەسەبە ، بربىناى جەدە فەكر وئەكا تا ئايرىتەپە رن بوسىنە قەدر (۱۷۹۲) دن اعترابار قازاندىنى مەلكى تا مېن ايتىك ، بۇ قوشاق ، بۇ تەشرىقنى اىگىلەردەن بەدە ايلە بىتون دول مەظھىبە تەسدىق ايتىدەردەك بوندىن صىكرە صلح وىسەلە قوبۇلاق اولدىنى آكلاشىلەرسە ، ارتق شو لقب مستحقە نە غلط ، نە تضاد قالىر نەدە جناس . . (۱۷۹۷) دە (قامبوفورمىو) مەھەدەسەبە قازاندىنى قانچىرماق سىزىرتەپەدەركە ، فرانسە [۱۸۰۰] ، [۱۸۰۵] ، [۱۸۰۶] ، [۱۸۰۹] ، [۱۸۱۲] عجازانە لایىقە

